

วารสารสังคมศาสตร์
คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีที่ 48 ฉบับที่ 1 (ม.ค.-มิ.ย. 2561)

Journal of Social Sciences
Faculty of Political Science
Chulalongkorn University
Vol.48 No.1 (Jan-Jun 2018)

สังคมศาสตร์

วารสารสังคมศาสตร์ (Journal of Social Sciences)

เป็นวารสารราย 6 เดือน ของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตีพิมพ์เผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ (ฉบับที่ 1 ประจำเดือน มกราคม-มิถุนายน และ ฉบับที่ 2 ประจำเดือน กรกฎาคม-ธันวาคม) มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งตีพิมพ์และเผยแพร่ความรู้ด้านรัฐศาสตร์และสาขาที่เกี่ยวข้อง

กองบรรณาธิการผู้ทรงคุณวุฒิ

ศ.ดร.สุจิต บุญบังการ
ศ.ดร.ผาสุก พงษ์ไพจิตร
ศ.ดร.จรัส สุวรรณมาลา
ศ.ดร.สุภางค์ จันทวานิช
ศ.ดร.ไชยวัฒน์ คำชู
ศ.ดร.อนุสรณ์ ลิ้มมณี
ศ.ดร.ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์
ศ.สุวิชัย หวันแก้ว
Prof. Dr. Chris Baker
Dr. Michael H. Nelson

คณะกรรมการประเมินคุณภาพวารสาร

รศ.ดร.พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต
รศ.ดร.วรพิทย์ มีมาก
รศ.ดร.สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์
รศ.ดร.ปิยากร หวังมหาวร

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบภาษา

รศ.ม.ร.ว.พฤทธิสถาน ชุมพล

ผู้ประสานงาน

นางสาวอัมพร เพ็ชรรัตน์ตานนท์
นางสาวอนงค์ กาญจนประภากุล

สำนักงาน

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนอังรีดูนังต์ แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน
กรุงเทพฯ 10330
โทร. 0-2218-7333
E-mail: cusocscij@gmail.com

ที่ปรึกษา

คณบดีคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

ผศ.ดร.บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณาธิการบริหาร

นางนฤมล กิจไพศาลรัตน์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

ศ.ดร.อัมพร อารังลักษณ์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รศ.ดร.อัชกรณ วังศ์ปรีดี คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
รศ.ดร.นภเรณู สัจจรักษ์ ธีระฐิติ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
ผศ.ดร.อรอร ภูเจริญ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.จิตติภัทร พูนขำ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผศ.ดร.ภัทรพรรณ ทาดี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
อ.ดร.กวีดี ชื่นพิทยารอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อ.ดร.กัลยา เจริญยิ่ง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ออกแบบปก

นายเทวีญ จารุรัตนากรณ์

ออกแบบและพิมพ์ที่

บริษัท จามจุรีโปรดักส์ จำกัด
26 ถนนพระรามที่ 2 ซอย 83 แขวงสามยุค
เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ 10150
โทร./โทรสาร 0-2415-8320-1

เจ้าของและผู้จัดการพิมพ์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ความเห็นและข้อความที่ปรากฏในวารสารฉบับนี้เป็นของผู้เขียนไม่ใช่ของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- บทความทุกเรื่องที่ดีพิมพ์ในวารสารจะผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ (peer reviewer) ในสาขาที่เกี่ยวข้อง จำนวน 2 - 3 คน ตามกระบวนการที่กองบรรณาธิการกำหนด

บทบรรณาธิการ

วารสารสังคมศาสตร์ฉบับนี้มีบทความ 8 บทความ ประกอบด้วยบทความของ วีระ สมบูรณ์ ที่มองตุลาการภิวัตน์ในฐานะส่วนหนึ่งของกระบวนการประกอบสร้างการจัดการปกครอง โดยแนวคิดและปฏิบัติการนี้เริ่มพัฒนาจากช่วงสิ้นสุดสงครามเย็น โดยผลของกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดมิติระหว่างประเทศมีอิทธิพลต่อการจัดวางหลักการและแนวปฏิบัติของตุลาการภิวัตน์ทั่วโลก และมีมิติระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องได้แก่ ปัทสนานระหว่างประเทศ เศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ และโลกาภิวัตน์ทางตุลาการ

บทความของ อภิรัฐ คำวัง เรื่อง “ที่พรมแดนระหว่างอนุภูมิภาคเอเชียใต้และอาเซียน: มองอินเดียเชื่อมต่อเมียนมาร์เพื่อ ‘มุ่งหน้าไปด้วยกัน’” ศึกษาพรมแดนระหว่างอินเดียนับกับอาเซียน โดยศึกษาภาคสนามที่พรมแดนของอินเดีย โดยดูตลาดพรมแดนและความเปลี่ยนแปลง จะเห็นได้จากการที่อินเดียเตรียมเปิดประตูเชื่อมกับอาเซียนที่รัฐมณีปุระ แต่พรมแดนจุดอื่น ๆ ยังคงเปิดพื้นที่เฉพาะพ่อค้าท้องถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ โดยยังไม่ยกระดับเป็นพรมแดนนานาชาติ

ส่วน วัชรพล พุทธิรักษา ในบทความ “Big Society, Free Economy, and Strong State: Bonfeld’s Open Marxism and the Critique of Political Economy” ที่เสนอว่าแนวคิดโอเพ่นมาร์กซิสต์ของเวอร์เนอร์ โบเนเฟลด์มีความสำคัญและช่วยในการทำความเข้าใจเศรษฐกิจการเมืองร่วมสมัยได้ และทฤษฎีสำคัญของโบเนเฟลด์มี 3 เรื่อง ได้แก่ แนวคิดเรื่อง “สังคมใหญ่” เศรษฐกิจเสรี และรัฐที่เข้มแข็ง โบเนเฟลด์ชี้เน้นความสำคัญของแนวคิดดังกล่าวเพื่อมุ่งสร้างพื้นที่เชิงทฤษฎีที่รองรับ “ตัวแสดงที่เป็นมนุษย์ธรรมดา” และปฏิเสธมุมมองเกี่ยวกับสังคมเป็นกลไกและปฏิฐานนิยม ข้อเสนอหลักของโบเนเฟลด์ คือสังคมต้องเป็นองค์ประกอบหลักของชีวิตทางสังคมของมนุษย์ ส่วนมนุษย์ต้องเป็นองค์ประกอบหลักในการกำหนดความเป็นไปทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของมนุษย์เอง การเข้าใจสังคมเป็นจุดเริ่มในการทำความเข้าใจระบบการเมืองเศรษฐกิจและรัฐ ซึ่งในความพยายามปลดปล่อยมนุษย์ออกจากความสัมพันธ์ทางสังคมแบบทุนนิยมเป็นหน้าที่ของมนุษย์ทุกคนทั้งหลาย

บทความของ ศิริพงษ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา เรื่อง “การเผยแพร่ตัวตนด้วยการถ่ายทอดสดการฆ่าและความพยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคม: มุมมองการวิเคราะห์แบบโครงสร้างและผู้กระทำ” เป็นการวิเคราะห์ทั้งแบบโครงสร้างและผู้กระทำ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์การเผยแพร่ตัวตนด้วยการถ่ายทอดสดการฆ่าและความพยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคม ซึ่งค้นพบว่าสื่อสังคมเป็นได้ทั้งช่องทางและพื้นที่ทางสังคมที่มีลักษณะเป็นสายสัมพันธ์แบบอ่อนทำให้ยากต่อการจัดรูปแบบความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ แต่ยังมีกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการจัดระเบียบเหมือนสังคมปกติ อย่างไรก็ตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยีเกี่ยวกับสื่อสังคมทำให้โครงสร้างในสังคมเสมือนจริงเปิดโอกาสให้ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในฐานะผู้กระทำสามารถมีปฏิสัมพันธ์

โดยปราศจากข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ รวมถึงเสรีภาพในการผลิตสร้างและการเผยแพร่ตัวตนผ่านการถ่ายทอดสดการฆ่า/พยายามตัวตาย

ชวิตรา ตันติมาลา ดุษฎี โยเหลา และจาร์วรรณ ขำเพชร ในบทความ “อัตลักษณ์ของตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” ทำการศึกษาความหมายและคุณค่าของตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบชาติพันธุ์วรรณา เก็บข้อมูลแบบสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง เพื่ออธิบายการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตลาดนัดวันศุกร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนบทความของ กังสดาล เชาววัฒน์กุล เรื่อง “สภาพและปัญหาการทำเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรในจังหวัดราชบุรี” ศึกษาปัญหาและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการทำเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรในจังหวัดราชบุรี ว่ามีความรู้เรื่องเกษตรปลอดภัยในระดับใด ปัญหาของการขึ้นทะเบียนเกษตรปลอดภัย และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการทำเกษตรปลอดภัย เพื่อนำไปสู่การดำเนินนโยบายด้านเกษตรปลอดภัยในจังหวัดราชบุรีต่อไป

บทความของ เอกพลณัฐ ญัฐพัทธนันท์ เรื่อง “ยักษ์ที่เท้าทำด้วยดินเหนียว: บทวิจารณ์ของ Leo Strauss กับความง่อนแง่นขององค์ความรู้ในการวิจัยเชิงปริมาณ?” ตั้งคำถามถึงวิธีการหาคำตอบสังคมโดยการทำวิจัยเชิงปริมาณที่ใช้เทคนิคทางสถิติเป็นเครื่องมือในการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย และอ้างหลักการแบบวิทยาศาสตร์ที่ใช้วิธีการเชิงปริมาณในการพรรณนากระบวนการและผลการศึกษาประเด็นทางสังคม เช่น “ความเป็นกลาง” (neutrality) เรื่อง “ความเป็นภววิสัย” (objectivity) ซึ่งในที่สุดก็ไม่ได้ปลอดภัยจากอคติ หรืออารมณ์ความรู้สึกของผู้วิจัย เขาตั้งคำถามท้าทายว่า ถึงแม้จะได้คำตอบของการวิจัยเหล่านั้นออกมา แต่คำตอบเหล่านั้นก็เป็นได้เพียงแค่ “ความน่าจะเป็นทางสถิติ” เท่านั้น

ส่วนบทความของ เอกลักษณ์ ไชยภูมิ เรื่อง “การปกครองตามธรรมชาติ: กฎเหล็กสามข้อของการปกครองแบบผสม” อธิบายกรอบแนวคิดเรื่องการปกครองตามธรรมชาติในฐานะที่เป็นฐานคิดของทฤษฎีการปกครองแบบผสมผ่าน “กฎเหล็กของการปกครองแบบผสม” ที่เกิดขึ้นจากเงื่อนไขเฉพาะและธรรมชาติที่แตกต่างกันขององค์ประกอบภายในของการปกครองแบบผสม

บัณฑิต จันทร์โรจนกิจ

สารบัญ

Articles / บทความวิชาการ

- International Dimensions in Judicialization 7
มิติระหว่างประเทศในตุลาการภิวัตน์
Vira Somboon / วีระ สมบูรณ์
- At the Borders of Subregional South Asia and ASEAN: 33
A Look at India-Myanmar Connectivity for “Forging Ahead Together”
ที่พรมแดนระหว่างอนุภูมิภาคเอเชียใต้และอาเซียน:
มองอินเดียเชื่อมต่อกับเมียนมาร์ เพื่อ “มุ่งหน้าไปด้วยกัน”
Aphirat Kamwang / อภิรัฐ คำวัง
- Big Society, Free Economy, and Strong State: 59
Bonfeld’s Open Marxism and the Critique of Political Economy
สังคมใหญ่ เศรษฐกิจเสรี และรัฐที่เข้มแข็ง: โบเนเฟลด์กับการวิพากษ์เสรีนิยมแบบออร์โด
Watcharabon Buddharaksa / วีชรพล พุทธิรักษา
- Self-broadcasting with Live-streaming Suicide and Suicide Attempts through Social Media: 75
An Analysis Using Structure and Agency Perspectives
การเผยแพร่ตัวตนด้วยการถ่ายทอดสดการฆ่าและความพยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคม:
มุมมองการวิเคราะห์แบบโครงสร้างและผู้กระทำการ
Siripong Palakawong-na-ayudhya / ศิริพงษ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา
- Identity of Chulalongkorn University Weekly Friday Market 101
อัตลักษณ์ของตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chawitra Tantimala, Dusadee Yoelao, Jaruwan Kumpetch
ชวิตรา ตันติมาลา, ดุษฎี โยเหลา, จารุวรรณ ขำเพชร

- Situations and Problems for Agriculturalists of Ratchaburi Province
in Pursuing Safe Agricultural Practices 127
สภาพและปัญหาการทำเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรในจังหวัดราชบุรี
Kangsadan Chaowatthanakun / กังสดาล เชาว์วัฒนกุล
- Giant with Feet of Clay: Leo Strauss's Criticism 149
And the Insecurity of Quantitative Research's Body of Knowledge?
ยักษ์ที่เท้าทำด้วยดินเหนียว: บทวิจารณ์ของ Leo Strauss
กับความมั่งคั่งขององค์ความรู้ในการวิจัยเชิงปริมาณ?
Ekkapollanut Nuttapattanun / เอกพลณัฐ ญัฐพัถนันท์
- Natural Government: The Three Iron Laws of the Mixed Constitution 171
การปกครองตามธรรมชาติ: กฎเหล็กสามข้อของการปกครองแบบผสม
Akekalak Chaiyapumee / เอกลักษณ์ ไชยภูมิ
- Book Reviews / บทวิจารณ์หนังสือ 197**
Haberkm, Tyrell. 2015. *Revolution Interrupted: Farmers, Students, Law,
and Violence in Northern Thailand*. Madison, WI: University of Wisconsin
Press.
ฮาเบอร์คอร์น, ไทเรล. 2557. *การปฏิวัติที่ถูกตัดตอน: ชาวนา นักศึกษา กฎหมาย
และความรุนแรงในภาคเหนือของไทย*. แปลโดย เบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว และ
พงษ์เลิศ พงษ์วนานต์. กรุงเทพฯ: ฟ้ายเดียวกัน.
Reviewed by Kanokrat Lertchoosakul / วิจารณ์โดย กนกรัตน์ เลิศชูสกุล

International Dimensions in Judicialization**

Vira Somboon*

Abstract

This article analyzes and explains the international dimensions related to judicialization. It begins with a discussion of the approaches to judicialization as part of the process of the construction of norms and governance. Recent developments, especially since the end of the Cold War and the rising tide of globalization, also highlight the significance of international dimensions in influencing and forming principles and practices of judicialization in countries all over the world. The article then discusses relevant international dimensions including that of international norms, international political economy, and judicial globalization. By using selected case studies of various countries from the past to recent times as supporting elaboration, it shows that judicialization, coupled with the effects of the afore-mentioned international dimensions, has become a crucial part of contemporary solutions to political tensions in societies under transition. This process, in turn, results in the spread and adoption of these norms and practices at domestic and local levels. In analyzing judicialization it is thus necessary to seriously take into account the historical context and political manipulation which may often be involved as well. Judicialization is here to stay; and its developments in relation to international dimensions need to be further studied and understood.

Keywords: *judicialization, judicial review, international norms, international political economy, judicial globalization*

*Associate Professor at Department of International Relations, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University, Henri Dunant Road, Pathumwan, Bangkok 10330. Email: sbvira@yahoo.com

**This article is revised and developed from parts of a research project on “Judicialization and Democracy”, which I undertook with supporting budget of the year 2009 from the Thailand Democracy Watch Center, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University, and was later presented at a seminar of the Center in 2012. I would like, on this occasion, to express my thankfulness for the executive committee of the Center and the reviewers who read and commented on the research.

Received January 24, 2018; Accepted February 21, 2018

มิติระหว่างประเทศในตุลาการภิวัตน์**

วีระ สมบูรณ์*

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้วิเคราะห์อธิบายมิติระหว่างประเทศซึ่งสัมพันธ์กับตุลาการภิวัตน์ เริ่มจากแนวคิดเกี่ยวกับตุลาการภิวัตน์ในฐานะส่วนหนึ่งในกระบวนการประกอบสร้างของการจัดการปกครอง พัฒนาการช่วงที่ผ่านมาตั้งแต่สิ้นสุดสงครามเย็นและกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้มิติระหว่างประเทศมีผลสำคัญต่อการจัดวางหลักการและแนวปฏิบัติของตุลาการภิวัตน์ทั่วโลก จากนั้นจึงอภิปรายมิติระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ภัตสถานระหว่างประเทศ เศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ และโลกาภิวัตน์ทางตุลาการ โดยนำเสนอกรณีศึกษาหลายประเทศจากอดีตจนถึงช่วงที่ผ่านมา เพื่อชี้ว่าตุลาการภิวัตน์ผนวกกับผลกระทบของมิติระหว่างประเทศ ได้กลายเป็นส่วนสำคัญของแนวทางร่วมสมัยในการแก้ไขความตึงเครียดทางการเมืองในสังคมช่วงเปลี่ยนผ่าน กระบวนการนี้นำมาซึ่งการเผยแพร่รับเอาภัตสถานและแนวปฏิบัติเข้าสู่ระดับภายในประเทศ และท้องถิ่น การวิเคราะห์จึงจำเป็นต้องพิจารณาจริงจังถึงบริบททางประวัติศาสตร์และการใช้ประโยชน์ทางการเมืองซึ่งเกี่ยวข้องด้วย ตุลาการภิวัตน์ยังคงอยู่ต่อไป และพัฒนาการซึ่งสัมพันธ์กับมิติระหว่างประเทศยังต้องการการศึกษาและทำความเข้าใจมากขึ้น

คำสำคัญ: ตุลาการภิวัตน์, การทบทวนโดยตุลาการ, ภัตสถานระหว่างประเทศ, เศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ, โลกาภิวัตน์ทางตุลาการ

*รองศาสตราจารย์ ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถ.อังรีดูนังต์ แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330 อีเมล sbvira@yahoo.com

**บทความชิ้นนี้เรียบเรียงและพัฒนาจากเนื้อหาส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “ตุลาการภิวัตน์กับประชาธิปไตย” ซึ่งข้าพเจ้าดำเนินการ โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณในปี พ.ศ. 2552 จาก โครงการศูนย์ติดตามประชาธิปไตยไทย (Thailand Democracy Watch) คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และต่อมานำเสนอในการสัมมนาของศูนย์ฯ เมื่อปี พ.ศ. 2555 ข้าพเจ้าขอแสดงความขอบคุณคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งกรุณาอ่านและให้ความเห็นแนะนำต่องานวิจัยไว้ในโอกาสนี้

ได้รับบทความ 24 มกราคม 2561; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 21 กุมภาพันธ์ 2561

ความนำ

ความเป็นจริงทางการเมืองก็ดูเดียวกับความเป็นจริงทั่วไปในแง่ที่ว่า การค้นพบสิ่งหรือสภาวะใด ณ เวลาหนึ่ง ไม่จำเป็นต้องหมายความว่า สิ่งหรือสภาวะนั้นเพิ่งอุบัติขึ้น ณ เวลาเดียวกัน การค้นพบนั้น แต่สิ่งหรือสภาวะนั้นอาจดำรงอยู่และดำเนินมาก่อนหน้าแล้ว ทั้งยังสามารถนำไปใช้อธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ย้อนหลังกลับไปได้ในแบบที่ไม่เคยทำมาก่อน ด้วยเหตุนี้ แม้อูเหมือนว่าการค้นพบ “judicialization” จะเกิดขึ้นทั่วโลกในราวสี่ทศวรรษที่ผ่านมา และเพิ่งมีการนำเสนอในสังคมไทยด้วยคำว่า “ตุลาการภิวัตน์” ขึ้นในปี พ.ศ. 2549 (Vira Somboon 2010, 75-76) ทว่าอันที่จริงแล้ว ตุลาการภิวัตน์เป็นกระบวนการที่มีมาเป็นเวลายาวนานในฐานะส่วนหนึ่งในการประกอบสร้างของการจัดการปกครอง และหากจะเป็นปรากฏการณ์ที่ดูแพร่หลายอย่างเข้มข้นกว้างขวาง ตลอดจนมีการบัญญัติคำนี้ขึ้นมาเป็นแนวคิดและวิถีปฏิบัติอย่างชัดเจนในช่วงที่ผ่านมา นั้นเป็นเพราะว่า กระบวนการนี้สำคัญยิ่งขึ้นภายใต้เงื่อนไขของโลกาภิวัตน์และสภาพการณ์ของระบอบการเมืองทั้งหลายในช่วงเวลาดังกล่าว ตุลาการภิวัตน์ในประเทศต่าง ๆ จึงเชื่อมโยงอย่างมากกับมิติระหว่างประเทศ อันประกอบด้วย มิติปทัศสถานระหว่างประเทศ มิติเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ และมิติโลกาภิวัตน์ทางตุลาการ ขณะเดียวกัน ความเชื่อมโยงนี้เกิดขึ้นในบริบทความเป็นมาทางประวัติศาสตร์สังคมในแต่ละแห่ง ทั้งยังขึ้นอยู่กับโครงสร้างและสภาวะความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งทำให้ตุลาการภิวัตน์มีแง่มุมของยุทธศาสตร์ทางการเมืองเช่นกัน

คำจำกัดความของตุลาการภิวัตน์

งานส่วนใหญ่เกี่ยวกับตุลาการภิวัตน์มักมิได้ให้คำจำกัดความแนวคิดนี้อย่างเคร่งครัด กระนั้นก็ดี เราเห็นภาพรวมได้ว่า คำว่า “ตุลาการภิวัตน์” และ “ตุลาการภิวัตน์ของการเมือง” (judicialization of politics) นั้น หมายถึงการที่ตุลาการในปัจจุบันได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น จนส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ของอำนาจสามฝ่ายของรัฐบาลศาลได้เข้ามามีอำนาจในการตีความกฎหมายไปจนถึงสร้างกฎหมายใหม่เพื่อลดทอนภาวะระส่ำระสายที่เกิดจากความขัดแย้งในสังคม ทั้งยังเข้ามามีบทบาททางการเมืองมากขึ้นในการตัดสินคดีซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง นอกจากนี้บทบาทของศาลยังเพิ่มขึ้น เนื่องจากการเกิดประเด็นปัญหาใหม่ ๆ ที่เข้าสู่อาณัติการวินิจฉัยตัดสินของศาล เช่น การคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ทรัพย์สินทางปัญญา สิ่งแวดล้อม การค้า การลงทุน เป็นต้น อีกทั้งการทำงานของศาลในบางประเทศก็มีบทบาทในฐานะผู้วางนโยบายต่อประเด็นปัญหาใหม่เหล่านี้ ทำให้หลักการเกี่ยวกับการแบ่งแยกอำนาจของรัฐถูกลดทอนลงไป เป็นที่ประจักษ์ว่า ในขณะนี้ศาลไม่ได้ทำหน้าที่ในฝ่ายตุลาการเท่านั้น แต่ยังมีบทบาททั้งในทางนิติบัญญัติและทางบริหารอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม คำจำกัดความหนึ่งของตุลาการภิวัตน์ที่ชัดเจนและได้รับการอ้างอิงแพร่หลายไม่น้อย ปรากฏในงานของ Torbjrn Vallinder (1995, 13) โดยเขาเริ่มจากการอ้างความหมายของคำว่า judicialize ตามที่อธิบายโดย Oxford English Dictionary ว่า เป็นการ “ปฏิบัติ (ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง) แบบตุลาการ, ได้ข้อวินิจฉัยหรือคำตัดสิน (เกี่ยวกับ

สิ่งใดสิ่งหนึ่ง)” และคำว่า “judicially” หมายความว่า “(1) ใน ‘แนวทางของการตัดสินตามกฎหมาย, หรือในตำแหน่งหรืออำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษา; ในหรือโดยความสัมพันธ์กับการบริหารความยุติธรรม; โดย

กระบวนการทางกฎหมาย; โดยคำตัดสินของศาลหรือความยุติธรรม’ หรือ (2) เป็นไปตาม ‘แนวปฏิบัติของผู้พิพากษา; ด้วยความรู้และความชำนาญทางตุลาการ” จากนั้น Vallinder จึงให้คำจำกัดความว่า

ตุลาการภิวัตน์ของการเมือง โดยปกติแล้วพึงหมายถึง (1) การขยายเขตพื้นที่ของศาลหรือผู้พิพากษาซึ่งเป็นการสูญเสียเขตพื้นที่ของนักการเมือง และ/หรือ ผู้บริหาร นั่นก็คือ การฟ้องถ่ายสิทธิในการตัดสินใจจากฝ่ายนิติบัญญัติ คณะรัฐมนตรี หรือระบบข้าราชการพลเรือนไปสู่ศาล หรืออย่างน้อยที่สุด (2) การแพร่ขยายของวิธีการตัดสินใจแบบตุลาการออกไปนอกเขตพื้นที่เฉพาะของตุลาการ กล่าวโดยสรุป เราอาจกล่าวได้ว่า โดยสาระหลักแล้ว ตุลาการภิวัตน์เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงบางสิ่งให้กลายเป็นรูปแบบของกระบวนการทางตุลาการ

คลื่นสามระลอกของตุลาการภิวัตน์

ดังได้กล่าวแล้วว่า แม้ “ตุลาการภิวัตน์” จะเป็นแนวคิดที่มีการบัญญัติขึ้นและเริ่มใช้กันแพร่หลายในช่วงปลายของคริสต์ศตวรรษที่ 20 แต่ลักษณะของตุลาการภิวัตน์ตามคำจำกัดความข้างต้นมีความเป็นมายาวนาน อย่างน้อยที่สุดสำหรับการเมืองสมัยใหม่ นับแต่ข้อถกเถียงว่าด้วยอำนาจในการวินิจฉัยความชอบของกฎหมายตามรัฐธรรมนูญซึ่งเกิดขึ้นและนำเสนอในระหว่างการร่างรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาเลยทีเดียว ดังจะเห็นได้จากงานเขียนทางทฤษฎีการเมืองชิ้นสำคัญโดย Alexander Hamilton ในบทความที่ 78 ของ *The Federalist Papers* (Hamilton, Madison, Jay [1788] 1961, 464-472)

Tom Ginsburg (2003) เสนอว่าการแพร่ขยายการทบทวนโดยตุลาการเกิดขึ้นใน 3 ระลอกใหญ่ด้วยกัน กล่าวคือ ระลอกแรก เริ่มจากคดีที่ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการที่เรียกกันต่อมาว่า “การ

ทบทวนโดยตุลาการ” (judicial review) ในสหรัฐอเมริกา ได้แก่ คดี *Marbury v. Madison* ในปี ค.ศ. 1803 ว่าด้วยคำสั่งแต่งตั้งผู้พิพากษาศาลแขวงในช่วงระหว่างเปลี่ยนประธานาธิบดีขณะนั้น การวินิจฉัยคดีนี้ทำโดย จอห์น มาร์แชล (John Marshall) ประธานคนที่สี่ของศาลสูงสุดแห่งสหพันธ์ (ศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกา – Supreme Court of the United States) โดยคำวินิจฉัยคดีดังกล่าว (ซึ่งเรียบเรียงโดย มาร์แชล) ยืนยันถึงอำนาจอันชอบธรรมของรัฐธรรมนูญเหนือกฎหมายที่บัญญัติโดยรัฐสภา และวางหลักการว่าการทบทวนของฝ่ายตุลาการถือเป็นที่ยุติ สำหรับข้อสงสัยหรือขัดแย้งเกี่ยวกับการที่กฎหมายหรือคำสั่งบริหารใดชอบหรือมิชอบด้วยรัฐธรรมนูญ และสิทธิอำนาจดังกล่าวย่อมสิ้นสุดที่ศาลสูงสุดแห่งสหพันธ์ (Van Alstyne and Marshall 1969) นับแต่นั้นมา คดีอีกจำนวนไม่น้อยที่ได้รับการวินิจฉัยโดยศาลสูงสุดแห่งสหพันธ์แต่ละองค์คณะ ก็สร้างความมั่นคงในเชิงสถาบันให้กับอำนาจการทบทวนโดยตุลาการดังกล่าวเพิ่มขึ้น แม้ว่าจะมีความแตกต่างกันระหว่าง

ดำเนินการแบบตีกรอบจำกัด ซึ่งเรียกกันว่า “การยับยั้งชั่งใจทางตุลาการ” (judicial restraint) กับการดำเนินการเชิงรุกเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเด็นว่าด้วยสิทธิชนกลุ่มน้อยและสวัสดิการ ซึ่งเรียกกันว่า “การกระทำการเชิงรุกโดยตุลาการ” (judicial activism) ก็ตาม (Koopmans 2003, 51)

ในช่วงรอยต่อระหว่างระลอกแรกกับระลอกที่สอง เราควรเอ่ยถึงจุดเริ่มต้นและพัฒนาการที่สำคัญอย่างยิ่งอีกแนวทางหนึ่งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ได้แก่ แนวคิดว่าด้วยการทบทวนเชิงรัฐธรรมนูญ (constitutional review) ซึ่งนำเสนอโดยฮันส์ เคลเซน (Hans Kelsen) นักนิติปรัชญาชาวออสเตรีย โดยแทนที่จะให้กระบวนการแบบตุลาการภวัตน์ทับซ้อนกระจายไปตามโครงสร้างของอำนาจตุลาการปกติ (แบบอเมริกัน) เขาเสนอให้มีการจัดตั้งองค์กรแบบรวมศูนย์ขึ้นเพื่อทำหน้าที่นี้โดยเฉพาะเป็น “ศาลรัฐธรรมนูญ” (constitutional court) ข้อเสนอดังกล่าวต่อมาเป็นที่ยอมรับและพัฒนาสืบเนื่องอย่างกว้างขวางในยุโรป เรียกขานตามนามของเขาว่า “ตัวแบบเคลเซนเนียน” (The Kelsenian Model) (Stone Sweet 2000, 133) ทั้งยังนำมาใช้เป็นต้นแบบในรัฐธรรมนูญของประเทศออสเตรีย ทว่าต้องยุติลงไปพร้อมกับวิกฤตทางการเมืองก่อนหน้าสงครามโลกครั้งที่สอง

กระแสตุลาการภวัตน์ระลอกที่สองเกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภายใต้เงื่อนไขของระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยผู้แทนส่วนหนึ่งเกิดขึ้นหลังการล่มสลายของเผด็จการแบบนาซีและฟาสซิสต์ เช่น ในเยอรมนีและอิตาลีมีการก่อตั้งศาลรัฐธรรมนูญขึ้นเพื่อคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานซึ่งประชาชนสามารถเข้าถึงได้ รัฐธรรมนูญใหม่ในญี่ปุ่นได้ให้อำนาจศาลในการทบทวนความชอบด้วย

รัฐธรรมนูญของกฎหมาย ระเบียบและคำสั่งบริหาร และอีกส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากการเป็นเอกราชพ้นจากระบอบอาณานิคม เช่น อินเดีย ศาลฎีกามีอำนาจในการกำกับดูแลตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นบทบาทที่รับมาจากศาลของประเทศเจ้าอาณานิคมเดิมในการควบคุมกฎเกณฑ์ เป็นต้น จากพื้นฐานดังกล่าวหลายประเทศยังสามารถรักษาความต่อเนื่องและพัฒนา มาจนปัจจุบัน

ระลอกที่สาม ได้แก่ ช่วงของบรรดาประเทศที่ Ginsburg เรียกว่า “ประชาธิปไตยใหม่” (New Democracies) ในหลายแห่งทั่วโลก โดยเฉพาะหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตและประเทศบริวารในยุโรปตะวันออก อันเป็นการสิ้นสุดของสงครามเย็น ตุลาการภวัตน์ในประชาธิปไตยใหม่ช่วงทศวรรษ 1990 มาจนถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่รับเอารูปแบบของการทบทวนเชิงรัฐธรรมนูญ โดยมีการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญตามตัวแบบของเคลเซน และจะเห็นได้ว่าการแพร่กระจายของตุลาการภวัตน์ระลอกที่สามนี้ เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตย (democratic transition) ของประเทศที่เคยมีการปกครองแบบอำนาจนิยมมาก่อน เช่น รัสเซีย อังกฤษ เม็กซิโก บราซิล อาร์เจนตินา อย่างไรก็ตาม ความพยายามในการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยโดยส่วนหนึ่งอาศัยกระบวนการทางรัฐธรรมนูญและตุลาการภวัตน์ ก็ประสบผลลัพธ์แตกต่างกันออกไป

นอกจากนี้ ในช่วงเวลาเดียวกับระลอกที่สองและสาม กระบวนการของตุลาการภวัตน์ยังเกิดขึ้นและขยายตัวในระบอบเสรีประชาธิปไตยในยุโรปตะวันตก เช่น ในฝรั่งเศสช่วงปลายทศวรรษที่ 1950 ในสหราชอาณาจักรและเนเธอร์แลนด์ นับแต่ช่วงทศวรรษที่ 1980 จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากผลสืบเนื่องและเงื่อนไขของ

อนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (European Convention on Human Rights)

แนวพินิจและคำอธิบายตุลาการภิวัตน์

ทฤษฎีและแนวความคิดทั่วไปของอำนาจตุลาการและตุลาการภิวัตน์ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในวงวิชาการของการศึกษาระบบรัฐธรรมนูญนิยมเปรียบเทียบ ได้แก่ ทฤษฎีของ Alec Stone Sweet (1999) ว่าด้วยการประกอบสร้างของการจัดการปกครอง (construction of governance) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงกระบวนการดังกล่าวภายใต้โครงสร้างเชิงปทัสสถาน (normative structure) หนึ่ง ๆ Stone Sweet อาศัยงานทางสังคมวิทยาของ Georg Simmel อธิบายว่า กระบวนการประกอบสร้างนี้เริ่มต้นขึ้นแรกจากการสร้างความร่วมมือ การจัดการความขัดแย้ง และการจัดการปกครองแบบทวิภาคี (dyadic) ซึ่งหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงหรือตัวกระทำสองฝ่าย นับแต่ระดับบุคคลไปจนถึงระดับรัฐและระดับระหว่างประเทศ ความสัมพันธ์เชิงทวิภาคียอมดำเนินต่อไปตามข้อตกลงซึ่งเกิดจากโครงสร้างเชิงปทัสสถาน (ระเบียบ กฎเกณฑ์ ธรรมเนียมปฏิบัติจารีต) ซึ่งส่วนใหญ่มีรากฐานอยู่บนหลักพื้นฐานว่าด้วย “การต่างตอบแทน” (reciprocity)

ไม่ว่าด้วยเงื่อนไขหรือเงื่อนไขเวลาอย่างไรก็ตาม หากกระบวนการทวิภาคีในขั้นนี้ไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ ก็จำเป็นต้องมีการกำหนดและยอมรับให้มีตัวแสดงหรือตัวกระทำฝ่ายที่สามเข้ามาเป็น ผู้ไกล่เกลี่ย วินิจฉัย ตัดสิน และหาทางออก พัฒนาการเช่นนี้นำไปสู่การสร้างระเบียบภายใต้การจัดการปกครองแบบไตรภาคี (triadic) ส่งผลให้เกิดการประกอบสร้างโครงสร้างเชิงปทัสสถานเพิ่มขึ้นหรือปรับ

เปลี่ยนเสียใหม่ หลังจากนั้น โครงสร้างเชิงปทัสสถานดังกล่าวก็จะเป็นพื้นฐานให้ความสัมพันธ์แบบทวิภาคีสามารถดำเนินต่อไปได้ ภาวะที่สภาพความสัมพันธ์ทางสังคมเปลี่ยนไปจนถึงจุดที่จะต้องเกิดไตรภาคีและการประกอบสร้างโครงสร้างเชิงปทัสสถานขึ้นใหม่นี้ Stone Sweet มองว่าเป็นเงื่อนไขของความเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ (systemic change) จากสภาพการณ์ดังกล่าว “ตุลาการภิวัตน์ของการเมือง” หรือการขยายพื้นที่ของอำนาจตุลาการเข้าสู่ปทัสสถานใหม่จึงจำเป็นต้องเกิดขึ้น เพื่อเป็นหนทางหนึ่งในการจัดการกับความเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ แต่หากตุลาการภิวัตน์และการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเชิงปทัสสถานไม่สามารถทำหน้าที่ (function) ต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมในแบบทวิภาคีดังที่เคยเป็นมาก็อาจจะถึงจุดที่ไม่สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ (Stone Sweet 1999, 150-152; 2000, 13-18; see Vira Somboon 2010, 76-81)

Blichner and Molander (2008) ยังขยายความทฤษฎีของ Stone Sweet ด้วยการชี้ให้เห็นว่ารูปแบบของการประกอบสร้างกระบวนการจัดการปกครองแบบไตรภาคีจะนำไปสู่กฎเกณฑ์และระเบียบขั้นใหม่ ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การใช้อำนาจตุลาการ แต่หมายรวมถึงการที่กฎหมายและกระบวนการแบบตุลาการขยายตัวและแพร่หลายออกไปในหลายมิติ ซึ่งตุลาการภิวัตน์ก็เป็นเพียงหนึ่งในมิติดังกล่าว มิติที่หลากหลายนี้อาจบัญญัติเรียกได้ว่าเป็น “นิติการณ” (juridification) ซึ่งหมายถึงการรับเอาวิธีการทางกฎหมายและตุลาการเข้าสู่จิตสำนึก พฤติกรรม และกระบวนการในการร่วมมือและจัดการกับความขัดแย้งในแง่มุมและระดับต่างๆ ของสังคม ไปจนถึงการที่ปัจเจกบุคคลและกลุ่มย่อยในสังคมจะนิยามอัตลักษณ์ของตนเอง (see Vira Somboon 2010, 81-92)

การศึกษาตุลาการภิวัตน์ในประเทศต่าง ๆ ยืนยันเชิงประจักษ์ต่อแนวคิดทฤษฎีข้างต้นว่า ความระส่ำระสาย วิกฤตการณ์ และความเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ เป็นสาเหตุสำคัญให้ปทัสถานและโครงสร้างเดิมไม่อาจดำเนินต่อไปอย่างราบรื่นได้ แม้แต่ในกรณีของประเทศซึ่งถือกันว่าเป็นระบอบประชาธิปไตยที่มีความมั่นคงและพัฒนาการอันยาวนานอย่างอังกฤษและฝรั่งเศส ตุลาการภิวัตน์และนิติการณ์ก็เกิดขึ้นและขยายตัวอย่างมากในหลายทศวรรษที่ผ่านมา จนในกรณีอย่างฝรั่งเศสก็ดูเหมือนจะสวนทางกับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ซึ่งศาลเคยตกเป็นเป้าโจมตีของผู้นำการปฏิวัติฝรั่งเศสเมื่อกว่าสองศตวรรษก่อนด้วยซ้ำ นอกจากนี้วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจเป็นเหตุให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเชิงระบบในหลายประเทศทั้งในยุโรป ลาตินอเมริกา และเอเชีย และนี่ก็เป็นสาเหตุของการปรับตัวของระบอบโดยใช้อำนาจตุลาการเช่นเดียวกัน ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

ในส่วนของประเทศที่พื้นฐานของสังคมการเมืองเต็มไปด้วยความขัดแย้งอย่างเช่น เม็กซิโก กัวเตมาลา อิสราเอล และฟิลิปปินส์ กระบวนการตุลาการภิวัตน์ก็เป็นองค์ประกอบสำคัญของการแก้ไขปัญหานั้น ซึ่งประสบความสำเร็จเฉพาะบางด้าน บางช่วงเวลาเท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้น หลายประเทศที่เข้าสู่การเปลี่ยนผ่านระบอบจาก “สังคมนิยม” ซึ่งอำนาจถูกผูกขาดอยู่ในมือพรรคคอมมิวนิสต์สู่ระบอบการเลือกตั้งหลายพรรคแบบเสรีประชาธิปไตย ดังเช่นสหภาพโซเวียตเดิม ยุโรปตะวันออก และเวียดนาม (Gillespie 2004) เป็นต้น ตุลาการภิวัตน์ก็เป็นกระบวนการและสถาบันที่สำคัญที่ช่วยผลักดันความเปลี่ยนแปลงและสร้างทางออกให้แก่การเมืองในช่วงเปลี่ยนผ่านได้ในระดับหนึ่ง และในหลายกรณี เช่น

รัสเซีย (Epstein, Knight and Shvetsova 2001) และฮังการี (Scheppelle 2003) ตุลาการภิวัตน์นับว่ามีบทบาทสำคัญในการรักษาบูรณภาพของระบอบการปกครองให้ผ่านวิกฤตครั้งสำคัญ ๆ มาได้

ในอีกด้านหนึ่ง นักรัฐศาสตร์จำนวนไม่น้อย เช่น Ran Hirschl (2004a; 2004b), Tom Ginsburg (2003), Jodi Finkel (2005), Gunes Tezcr (2009) เน้นว่า เราไม่อาจพิจารณาตุลาการภิวัตน์ในบริบทซึ่งเป็นสุญญากาศของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมได้ เพราะความสัมพันธ์เชิงทวิภาคี (หากใช้แนวคิดแบบ Alec Stone Sweet ข้างต้น) มิได้เป็นไปอย่างเท่าเทียมกันในความเป็นจริง เพราะย่อมมีผู้ที่กุมอำนาจเหนือกว่าในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ เสมอ ความเป็นจริงในทางการเมืองเช่นนี้ทำให้เราตระหนักถึง “การเมืองของตุลาการภิวัตน์” (politics of judicialization) ซึ่งกระบวนการไตรภาคีที่ดี การปรับเปลี่ยนโครงสร้างเชิงปทัสถานที่ดี และการประกอบสร้างการจัดการปกครองที่ดี สามารถกลายเป็นเครื่องมือของกลุ่มหรือชนชั้นที่กุมอำนาจครอบงำหรืออำนาจนำได้เช่นกัน ซึ่ง Hirschl เรียกปรากฏการณ์ในลักษณะนี้ว่า “การธำรงรักษาอำนาจนำ” (hegemonic power preservation) นักรัฐศาสตร์ในแนวนี้จึงมองว่า ตุลาการภิวัตน์ คือกระบวนการในการธำรงรักษาอำนาจนำของกลุ่มที่ครองอำนาจ (เท่าที่จะเป็นไปได้ในสถานการณ์ของความเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ) หรือในอีกแง่หนึ่ง ตามแนวคิดของ Ginsburg เป็นกระบวนการสร้าง “นโยบายหลักประกัน” หรือ “นโยบายประกันภัย” (insurance policy) ให้กับกลุ่มหรือพรรคการเมืองที่ครองอำนาจในสมัยเลือกตั้งตามระบอบการเมือง ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดหลักประกันที่จะไม่ถูกระงับหรือกระทบมากนัก หากผลการเลือกตั้งในสมัยหน้าส่งผลให้ต้องสูญเสียอำนาจไป

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีแนวโน้มไปในทิศทางเดียวกัน แต่ Hirschl ค่อนข้างมองตุลาการภิวัตน์ในแง่ขาดดุลประชาธิปไตยเป็นหลัก โดยเห็นว่าเป็นอภิปุทธศาสตร์หนึ่งซึ่งช่วยให้กลุ่มอำนาจเดิมรักษาการครอบงำระบบการเมืองเอาไว้ได้ จนอาจนำไปสู่ระบอบที่เขาเรียกว่า “ตุลาการภิปไตย” (juristocracy) หรือระบอบตุลาการเป็นใหญ่ ซึ่งองค์กรฝ่ายตุลาการใช้อำนาจมากยิ่งขึ้นกว่าการกระทำภารกิจแบบที่เคยเป็นมาและขยายครอบคลุมแทบทุกเรื่อง (Hirschl 2004b, 222) ในขณะที่ Ginsburg, Finkel และ Tezcr มองตุลาการภิวัตน์ในฐานะนโยบายหลักประกันว่าเป็นแนวโน้มสำคัญอย่างหนึ่งในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงผ่านสู่ประชาธิปไตย หรือที่เรียกกันว่าประชาธิปไตยใหม่ซึ่งอาจส่งผลทั้งเชิงบวกและลบต่อกระบวนการเปลี่ยนผ่านดังกล่าว แต่อย่างน้อยที่สุดก็สามารถก่อให้เกิดหลักประกันและเสถียรภาพในสังคมการเมืองได้ในระดับหนึ่งไม่ถึงขั้นผลักดันให้อำนาจกระทำการเกินเลยต่อกันและกัน ในลักษณะผูกขาดอำนาจหรือ “กินรวบ” (take-all) มิฉะนั้นสังคมการเมืองจะอยู่ในสภาพของความหวาดกลัวหรือความหวาดระแวง และต่างฝ่ายต่างพร้อมที่จะใช้อำนาจอย่างไม่รู้จักประมาณในระหว่างที่ครองอำนาจกรณีศึกษาของนักรัฐศาสตร์เหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่กำลังเกิด “การอภิวัตน์เป็นประชาธิปไตย” (democratization) ต่างสนับสนุนมุมมองในแบบนี้ด้วยเหตุนี้ ตุลาการภิวัตน์โดยตัวของมันเองจึงจำเป็นต้องถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ขัดขวางต่อกระบวนการอภิวัตน์เป็นประชาธิปไตย เพราะถึงที่สุดแล้ว การเปลี่ยนผ่านที่ปราศจากหลักประกันใด ๆ อาจทำให้เกิด “ทางตัน” (impasse) ซึ่งส่งผลในทางลบต่อประชาธิปไตยเอง ประชาธิปไตยจำเป็นต้องอาศัยการเจรจาต่อรองทั้งแบบทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งในแบบที่เป็น

สถาบันอย่างเป็นทางการและแบบเฉพาะเหตุการณ์อย่างไม่เป็นทางการ เพื่อให้สมาชิกของสังคมการเมืองทางออกจากความขัดแย้งและวิกฤตการณ์ร่วมกันได้ แม้ว่าจะไม่ถึงกับเห็นพ้องต้องกันทั้งหมดก็ตาม

มิติระหว่างประเทศ

ข้อค้นพบที่สำคัญอีกประการหนึ่งจากการศึกษาสถานการณ์ในนานาประเทศก็คือ พัฒนาการของตุลาการภิวัตน์ไม่อาจดำเนินไปอย่างบังเกิดประสิทธิผล หากขาดความเชื่อมโยงและ/หรือความยอมรับกระบวนการดังกล่าวนี้ในระดับระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อประเด็นเกี่ยวกับการใช้อำนาจซึ่งสัมพันธ์กับสิทธิมนุษยชน ความมั่นคงของมนุษย์ นิติธรรม และความโปร่งใสหรือการตรวจสอบได้ ดังที่ Tate and Vallinder (1995), Arjomand (2003) เป็นต้น ได้ชี้ให้เห็นว่า ระบบคุณค่าที่ถือกันว่าเป็น “สากล” (universal/cosmopolitan) และระบอบ/สถาบันระหว่างประเทศที่ผลักดันในเรื่องนี้เป็นตัวแสดงสำคัญที่เป็นทั้ง “ตัวแบบ” (model) และสถาบันระหว่างประเทศที่ทรงสิทธิอำนาจ (authoritative international institution) ให้กับตุลาการภิวัตน์ภายในประเทศและภูมิภาคต่าง ๆ

ในภาพรวม ข้าพเจ้าเห็นว่า เราอาจประมวลมิติระหว่างประเทศซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการตุลาการภิวัตน์ได้เป็นสามมิติหลักด้วยกัน ดังนี้

มิติที่หนึ่ง *ปทัสถานระหว่างประเทศ* ซึ่งเป็นที่ยอมรับโดยนานาชาติเป็นส่วนใหญ่และได้รับการสถาปนาเป็นกฎหมายและระบอบระหว่างประเทศ โดยหลักสำคัญประกอบด้วย สิทธิมนุษยชน (human rights), นิติธรรม (rule of law), ลัทธิรัฐธรรมนูญนิยม (constitutionalism) และความเป็นธรรมทางสังคม

(social justice) ทั้งนี้ ดังที่ Charles Beitz (2009, 126-128) นำเสนอในกรณีของสิทธิมนุษยชน หลักสำคัญทั้งสามมิจำเป็นต้องดำรงอยู่ในฐานะที่ชัดเจนแน่นอนแบบกฎธรรมชาติหรือสัญญาสังคมของรัฐ แต่อาจอยู่ในภาวะปกติสถาน (normativity) แบบที่เป็นไปตามสภาพการณ์เชิงปฏิบัติ (practical) มีพลวัตยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนได้ทว่ายึดโยงกับสาระสำคัญ (“ภาวะปกติสถาน” ตามแนวคิดของ Beitz หมายถึงการที่ปกติสถานอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ในเงื่อนไขของการได้รับการยอมรับ ปฏิบัติตาม และบังเกิดผล อย่างไรมากน้อยเพียงใด)

มิตที่สอง เศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแบบเสรีนิยม ซึ่งหมายถึงการดำเนินการของรัฐและกิจการสาธารณะโดยเน้นความมั่นคงของทรัพย์สินเอกชน การแข่งขันและการค้าเสรี การเก็บภาษีและการแทรกแซงเศรษฐกิจในระดับต่ำ เงื่อนไขเชิงกฎหมายและสถาบันที่เอื้อต่อการลงทุนข้ามชาติ การมีเสถียรภาพเชิงระบอบและนโยบายในระยะยาว ตลอดจนระเบียบกฎเกณฑ์และกลไกการวินิจฉัยข้อพิพาทที่สอดคล้องกับ “มาตรฐานสากล” ตามเกณฑ์แบบเสรีนิยม

มิตที่สาม โลกาภิวัตน์ทางตุลาการ (judicial globalization) หมายถึง การที่ความคิด หลักการ แนวปฏิบัติ สถาบัน การศึกษา การวิจัยและพัฒนา รวมทั้งเครือข่าย ในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับอำนาจตุลาการในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกในปัจจุบัน มีความเชื่อมโยงสอดคล้องกันมากขึ้น (Slaughter 2000) หรือเรียกอีกแบบหนึ่งตามนัยเดียวกันว่า “ลัทธิตุลาการข้ามชาติ” (transjudicialism) ซึ่งก่อให้เกิด “ชุมชนข้ามตุลาการ” (transjudicial community) ขณะเดียวกันการทำหน้าที่ของตุลาการในแบบ “เหนือชาติ” ก็ขยายปริมาณพลออกไป ซึ่งอาจเรียกได้ว่า “การ

อนุญาโตตุลาการเหนือชาติ” (supranational arbitration) (เช่น การระงับข้อพิพาทข้ามรัฐข้ามพรมแดนซึ่งมีผลผูกพันเหนือศาลภายในแต่ละประเทศคู่กรณี) แนวโน้มดังกล่าวนี้เพิ่มมากขึ้นตามระดับความเชื่อมโยงแบบโลกาภิวัตน์ที่สูงขึ้น รวดเร็วขึ้น ส่งผลกระทบรุนแรงขึ้น ยิ่งกว่านั้น ลัทธิตุลาการข้ามชาติยังนำมาซึ่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และปรับประยุกต์กฎหมายรัฐธรรมนูญระหว่างบุคลากรทางตุลาการของนานาประเทศ เรียกได้ว่าเป็น “การข้ามผสมทางรัฐธรรมนูญ” (constitutional cross-fertilization) (Buxbaum 2004, 183-185; McLean 2004, 161-162) ซึ่งส่งผลลัพท์กลับสู่มิติที่หนึ่งและที่สองทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

อย่างไรก็ดี การเน้นมิติระหว่างประเทศดังกล่าวไม่ควรทำให้เรามองข้ามความสำคัญของบริบทภายในแต่ละสังคมแต่ละประเทศ บริบทเฉพาะนี้มีมิใช่เพียงแค่สถานการณ์ในช่วงที่เกิดกระบวนการตุลาการภิวัตน์เท่านั้น แต่ครอบคลุมสิ่งที่ Sieder (2004, 138) เรียกในการศึกษากระบวนการปฏิรูปกฎหมายและฝ่ายตุลาการในกัวเตมาลาว่า “แนวพินิจเชิงประวัติศาสตร์ระยะยาว” (long-run historical approach) แนวพินิจนี้เห็นว่าแต่ละสังคมและประชาชาติมีลักษณะเฉพาะซึ่งสั่งสมมาเป็นเวลายาวนาน พื้นฐานดังกล่าวทำให้การปรับเปลี่ยนไปตามมิติระหว่างประเทศมีความเป็นไปได้หรือข้อจำกัดมากน้อยแตกต่างกันไป ส่งผลต่อความเข้าใจและความรู้สึกนึกคิดของพลเมืองต่อวาทกรรมว่าด้วยระเบียบ กฎหมาย รัฐธรรมนูญ สิทธิ ความยุติธรรม เสรีภาพ ฯลฯ ทั้งยังรวมถึงระเบียบกฎเกณฑ์ที่ไม่เกี่ยวกับรัฐ เช่น จารีตประเพณีของชนพื้นถิ่น ไปจนถึงประสบการณ์ทางนิติธรรมและตุลาการในแบบเหนือชาติ เช่น สถาบันทางกฎหมายในยุคอาณานิคม

กฎหมายเชิงมนุษยธรรมระหว่างประเทศ กล่าวอีกนัยหนึ่ง แนวพินิจเชิงประวัติศาสตร์ระยะยาวช่วยให้เราเข้าใจกฎหมายและอำนาจตุลาการในฐานะที่เป็นพื้นที่ของการปะทะสังสรรค์และการเจรจาต่อรองภายใต้บริบทที่เป็นจริงทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ซึ่งแตกต่างหลากหลายเกินกว่าที่เราจะสรุปทั่วไปอย่างเหมารวมได้ (Koopmans 2003, 96)

นอกจากนี้ ดังได้กล่าวแล้วในประเด็นแนวคิดแบบการธำรงรักษาอำนาจนำ มิติระหว่างประเทศของตุลาการวิวัตน์ย่อมเกี่ยวข้อกับโครงสร้างและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อสภาพการณ์มิได้คงอยู่ดังเดิม และในหลายกรณีกลายเป็นเครื่องมือสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ประการหนึ่งในการรักษาผลประโยชน์และธำรงสถานภาพของชนชั้นนำทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งทางตุลาการ (ซึ่งกลุ่มชนชั้นนำแต่ละด้านมีทั้งที่แยกจากกันและเชื่อมโยงกัน) เพราะฉะนั้นตุลาการวิวัตน์ที่ดูเหมือนส่งเสริมปทัสถานระหว่างประเทศ อาจเป็นการกระทำทางเชิงยุทธศาสตร์ของชนชั้นนำ เพื่อกันเอากระบวนการเชิงนโยบายทางการเมืองออกมาจากความแปรปรวนสุ่มเสี่ยงภายใต้เงื่อนไขของระบอบประชาธิปไตยผู้แทน (Hirschl 2004a, 91; 2004b, 48-49) ในทำนองเดียวกัน การปฏิรูปทางเศรษฐกิจตามเงื่อนไขของเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ ทั้งในแง่ที่เกี่ยวข้องกับลัทธิเสรีนิยม และในแง่ที่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขเชิงสิทธิทางเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น เงื่อนไขของธนาคารกลางหรือธนาคารชาติ หน่วยงานและศาลควบคุมด้านมลพิษและสิ่งแวดล้อม ระเบียบว่าด้วยการจ้างงานและสวัสดิการ เป็นต้น ก็อาจเป็นวิธีการเชิงยุทธศาสตร์ของชนชั้นนำในสถานภาพเดิมเพื่อสกัดกั้นคู่แข่งชั้นหรือกลุ่มอำนาจกลุ่มใหม่่ออกจากระบบแข่งขัน หรืออย่างน้อยที่สุดก็สร้างเงื่อนไข

เพิ่มเติมให้แก่ผู้ประกอบการรายใหม่ กลายเป็นภาวะต้นทุนที่สูงขึ้น ส่งผลให้อำนาจนำทางเศรษฐกิจตามสภาพเดิมดำรงความได้เปรียบต่อไปได้ (Hirschl 2004a, 91-92)

แน่นอนว่า การแยกแยะมิติและบริบทดังกล่าวมานี้เป็นการสร้างตัวแบบขึ้นจากการศึกษาเปรียบเทียบเชิงประจักษ์ให้ชัดเจน ทว่าในความเป็นจริง มิติระหว่างประเทศและบริบทภายในประเทศทั้งหมดล้วนสัมพันธ์ส่งผลอย่างมีพลวัตต่อกันและกัน ดังนั้นการวิเคราะห์นั้นควรตีตัวอย่างที่จะนำเสนอต่อจากนี้ แม้จะแยกตามมิติทั้งสามเป็นหลัก แต่ก็จะอภิปรายเชื่อมโยงกับมิติและบริบทอื่นๆ ด้วย

มิติปทัสถานระหว่างประเทศ

ในช่วงกว่าสี่ทศวรรษที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน การแพร่ขยายของหลักสิทธิมนุษยชนไปทั่วโลก เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ระบอบรัฐธรรมนูญนิยม และพัฒนาการของตุลาการวิวัตน์ในแทบทุกประเทศ รวมทั้งประเทศที่ถือกันว่าเป็นระบอบประชาธิปไตยที่มั่นคงบนพื้นฐานความเป็นมา ยาวนานของอำนาจอธิปไตยทางรัฐสภา (parliamentary sovereignty) หรืออำนาจสูงสุดของเสียงข้างมาก (majoritarian supremacy) อย่างเช่นสหราชอาณาจักรและหลายประเทศในยุโรป นอกจากนี้ การแพร่ขยายของหลักสิทธิมนุษยชนยังมีผลทำนองเดียวกัน ทว่าโดยรูปแบบต่างกันในสหรัฐอเมริกาและแคนาดา ซึ่งมีรากฐานของตุลาการวิวัตน์ผูกพันอยู่กับรัฐธรรมนูญนิยมและหลักการทบทวนโดยตุลาการมาแต่อดีต

Jacobson and Ruffer (2003) เสนอว่า หลักสิทธิมนุษยชนมักได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนสำคัญของกำเนิดและพัฒนาการของประชาธิปไตย แต่การ

ขยายตัวของสิทธิมนุษยชนในระดับโลกในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่ซับซ้อน ลุ่มลึกยิ่งขึ้น ในบางกรณียังนำมาซึ่งการเผชิญหน้าระหว่างหลักสิทธิมนุษยชนกับระบอบประชาธิปไตย ในแบบดั้งเดิม ซึ่งหมายถึง ประชาธิปไตยแบบที่ผูกติดอยู่กับความชอบธรรมของการใช้อำนาจรัฐผ่านการเลือกตั้งและเสียงข้างมากเท่านั้น ทั้งนี้เพราะการแพร่ขยายของสิทธิมนุษยชนซึ่งตามมาด้วยประเด็นที่กว้างขวางยิ่งขึ้นและลงรายละเอียดแง่มุมต่าง ๆ มากขึ้น (ชนกลุ่มน้อย เพศสภาพ สวัสดิการ สิ่งแวดล้อม สิทธิในข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วมพิจารณาเชิงนโยบาย ความเป็นธรรมทางสังคม ฯลฯ) ทำให้ “ตัวกระทำทางตุลาการ” (judicial agency) มีมากยิ่งขึ้น ในรูปขององค์กรปกครองและหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนศาลและคณะอนุญาโตตุลาการหลากหลายรูปแบบ ซึ่งดำเนินการในลักษณะแบบวินิจฉัยตัดสิน เชื่อมโยงกับตัวแบบของระเบียบกฎเกณฑ์และตัวอย่างของคำวินิจฉัยจากนานาประเทศ ยิ่งไปกว่านั้น กระบวนการเหล่านี้ยังดำเนินไปด้วยวิธีการอย่างข้ามชาติและเหนือชาติในหลายส่วน

พัฒนาการเช่นนี้ก่อให้เกิดกระบวนการเชิงตุลาการที่สำคัญหลายด้าน

ประการแรกสุด จากกลไกตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งพลเมืองแสดงเจตจำนงผ่านการเลือกตั้งผู้แทนนำไปสู่การใช้อำนาจอธิปไตยและบริหาร โดยมีอำนาจตุลาการตอบสนองเจตจำนงผ่านช่องทางของสถาบันทางการเมือง หลักและประเด็นสิทธิมนุษยชนทำให้สมาชิกของสังคมการเมืองทุกคน ในฐานะปัจเจกชน มีสิทธิอำนาจในการดำเนินการด้วยตนเองได้โดยตรง ในฐานะ

“ตัวกระทำทาง” (agency) หนึ่ง ซึ่งสามารถหยิบยกประเด็นปัญหา ฟ้องร้องเป็นคดี และเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาวินิจฉัย ด้วยเหตุนี้พื้นที่ซึ่งเคยอยู่ภายใต้อำนาจฝ่ายอื่น ๆ จึงถูกแปรเปลี่ยนเป็นพื้นที่แบบตุลาการอย่างมากมาย

ประการที่สอง เมื่อปทัสถาน กฎหมาย และระบอบระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนได้รับการอนุวัติเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญและกฎหมายระดับชาติแล้ว จะเกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “การซ้อนรวมขององค์กรและตัวกระทำทาง” (nesting of organization and agency) (Jacobson and Ruffer 2003, 86) ซึ่งหมายถึงการที่องค์กรและตัวกระทำทางต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสิทธิมนุษยชนจะขยายตัว ซอยย่อยลงไปสู่ระดับต่าง ๆ พร้อมกันไปกับการที่องค์กรและตัวกระทำทาง ทั้งที่มีอยู่เดิมและเกิดขึ้นใหม่จะซ้อนกันจากใหญ่ไปหาเล็กรวมอยู่ด้วยกัน (ในลักษณะเดียวกับ nesting dolls หรือตุ๊กตารัสเซีย ซึ่งประกอบด้วยตุ๊กตาด้านในที่สุดจนถึงขนาดเล็กสุด หลายตัวบรรจุซ้อนตามลำดับลงไปภายในตัวใหญ่สุดตัวเดียว) กระบวนการซ้อนรวมนี้คือพัฒนาการเชิงองค์กร กฎระเบียบ และสถาบัน ทั้งภาครัฐและมิใช่รัฐ ซึ่งสอดคล้องกับการเพิ่มตัวกระทำทางตุลาการพร้อมกับยกสถานะปัจเจกบุคคลขึ้นเป็นตัวกระทำทางในทุกระดับของสังคมนั่นเอง และเมื่อมองโดยเชื่อมโยงทั้งหมด ย่อมประกอบกัน “สายสัมพันธ์ระดับโลก-ระดับเฉพาะพื้นที่ (global-local nexus)” ในแบบหนึ่ง ส่งผลให้สิทธิมนุษยชนมิได้เป็นเพียงแนวคิดจากภายนอกสังคมนั้นอีกต่อไป ทว่าเป็นสิ่งที่ยอมรับกันโดยปริยายเปรียบเสมือน “วากยสัมพันธ์ของภาษา” (syntax of language) หรือแบบแผนที่ทำให้ความเชื่อมโยงส่วนย่อยไปสู่ส่วนใหญ่อารวมเกิดขึ้นอย่างสอดคล้องกัน

ประการที่สาม จากทั้งสองประการข้างต้น พื้นที่ของการเรียกร้องต่อสู้ทางสิทธิมนุษยชนซึ่งตามระบบประชาธิปไตยแต่ดั้งเดิมเป็นพื้นที่ทางการเมืองในฝ่ายนิติบัญญัติ (รัฐสภา) และในฝ่ายบริหาร (รัฐบาล) จึงขยายออกจากพื้นที่เดิมสู่พื้นที่ในชีวิตประจำวัน (everyday life) ในเมือง ในท้องถิ่น ในสถานที่ทำงาน (workplace) โดยกระบวนการทาง “การเมือง” นี้ ก้าวข้ามสถาบันทางการเมืองแบบเดิมไปสู่องค์กรและตัวกระทำใหม่ ๆ ซึ่งดำเนินการแบบตุลาการ (ศาล คณะกรรมการตัดสินข้อร้องเรียน เป็นต้น) (Jacobson and Ruffer 2003, 87)

ประการที่สี่ การเมืองตามกระบวนการเชิงตุลาการอย่างใหม่เหล่านี้ อาจนำมาซึ่ง “การปะทะระหว่างตัวกระทำกับประชาธิปไตย” (clash of agency and democracy) ได้ไม่ยากนัก (Jacobson and Ruffer 2003, 92) การปะทะนี้หมายถึงการที่สิทธิมนุษยชนด้านใดด้านหนึ่งของปัจเจกชนถูกละเมิดหรือขัดขวางจากการดำเนินการ (หรือละเว้นการดำเนินการ) โดยฝ่ายนิติบัญญัติหรือฝ่ายบริหาร ซึ่งทำหน้าที่บนฐานของความชอบธรรมจากการเลือกตั้งโดยเสียงข้างมาก และจำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อความเป็นรัฐหรือความเป็นสาธารณะ ประเด็นนี้เห็นได้ชัดหลังเหตุการณ์ 9/11 ซึ่งรัฐเสรีประชาธิปไตยจำนวนมากจำเป็นต้องลดทอนและละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างไม่เคยมีมาก่อน ทั้งโดยชอบด้วยกฎหมายและโดยผลการ โดยอ้างความมั่นคงของรัฐ และผลประโยชน์ของชาติ (Jacobson and Ruffer 2003, 77)

สถานการณ์เช่นนี้เห็นได้ชัดเจนในกรณีของประเทศที่ประชาธิปไตยมั่นคง โดยเฉพาะในยุโรป ซึ่งเป็นผลมาจากอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (European Convention on Human Rights) ศาล

ยุติธรรมของยุโรป (European Court of Justice) และศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป (European Court of Human Rights) ตัวอย่างเช่น ในสหราชอาณาจักร หลังจากที่พระราชบัญญัติสิทธิมนุษยชนได้รับการตราขึ้นในปี ค.ศ. 1998 และมีผลบังคับใช้นับแต่ ค.ศ. 2000 เป็นต้นมา ทำให้ศาลซึ่งตามจารีตรัฐธรรมนูญอังกฤษถือว่าไม่มีสิทธิอำนาจเหนืออำนาจสูงสุดของเสียงข้างมากในรัฐสภา กลับสามารถรับดำเนินการวินิจฉัยบทบัญญัติของรัฐสภาและกิจกรรมของฝ่ายบริหารว่าถูกต้องและเป็นไปตามข้อกำหนดของอนุสัญญาฯ หรือไม่ และองค์กรฝ่ายตุลาการยังมีสิทธิอำนาจในการตรวจสอบการกระทำของรัฐบาลตามกฎหมายในการปกครองและบริหารที่อนุวัติตามอนุสัญญาและพระราชบัญญัติดังกล่าวอีกด้วย ยิ่งกว่านั้น คำวินิจฉัยของศาลสหราชอาณาจักรยังอ้างคำวินิจฉัยของศาลของสหภาพยุโรปประกอบ และปรากฏการณ์เช่นนี้ยังได้รับการปรับเปลี่ยนอนุวัติตามในกลุ่มประเทศเครือจักรภพแถบแคริบเบียน ยังผลให้เกิดการจัดตั้งศาลในรูปแบบข้ามชาติเป็นศาลสถิตยุติธรรมแคริบเบียน (Caribbean Court of Justice) ซึ่งเท่ากับเป็นการสถาปนาอำนาจเชิงตุลาการที่ไม่อิงอยู่กับระบบเครือจักรภพเดิมโดยปริยาย (Oliver 2003)

ปรากฏการณ์ในทำนองเดียวกันยังเกิดขึ้นในเนเธอร์แลนด์นับแต่ ค.ศ. 1980 เป็นต้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พลเมืองเนเธอร์แลนด์หันมาร้องเรียนกรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยตรงต่อศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปมากขึ้นตามลำดับ (Kate and van Koppen 1994) ในกรณีของประเทศสวีเดน แรงกดดันจากศาลระหว่างประเทศทำให้รัฐบาลพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตยซึ่งครองอำนาจมายาวนาน ต้องปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมให้สอดคล้องกับอนุสัญญาฯ เพิ่มอำนาจให้มีการตรวจสอบวินิจฉัยฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารผ่านฝ่ายตุลาการได้มากขึ้น แต่ใน

ขณะที่กลุ่มผู้ครองอำนาจทางการเมืองพยายามจำกัดการดำเนินการเท่าที่จำเป็น พลเมืองชาวสวีเดนจำนวนมากกลับปรับเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิดมากกว่า โดยให้ความสำคัญต่อสิทธิของปัจเจกชนและหลักนิติธรรมตามสิทธิมนุษยชนมากขึ้น จึงเรียกร้องให้เกิดตุลาการภิวัตน์รวดเร็วกว้างขวางมากขึ้น ซึ่งก็ส่งผลเป็นรูปธรรมทางการเมืองมากทีเดียว (Holmström 1994)

ตุลาการภิวัตน์กับปทัสสถานระหว่างประเทศในกรณีของฝรั่งเศสนับว่าน่าสนใจมาก เพราะมีความเป็นมาที่แตกต่างไปจากประเทศในยุโรปที่กล่าวมาข้างต้น กล่าวคือ นับแต่การปฏิวัติฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ. 1789 ระบอบสาธารณรัฐของฝรั่งเศสตั้งอยู่บนรากฐานทางความคิดและแนวปฏิบัติที่ว่า เจตจำนงของรัฐย่อมขึ้นอยู่กับการเจตจำนงทั่วไปของประชาชน ซึ่งแสดงออกผ่านการมีส่วนร่วมและลงมติโดยพลเมืองทุกคน ตามปรัชญาการเมืองของรูสโซ และแม้ว่ารูสโซจะวิพากษ์ระบอบผู้แทน (Rousseau [1762] 1978, 102-104) แต่ผู้นำการปฏิวัติก็นำมาพัฒนาอภิปรายจนเป็นที่ยอมรับว่า ในระบอบผู้แทนเจตจำนงของประชาชนถือได้ว่าอยู่ที่รัฐสภานั้นเอง (Pech 2004, 84-85) ยิ่งไปกว่านั้น ความเป็นมาในการปกครองตามระบอบเก่า (Ancien Régime) ซึ่งให้อำนาจอย่างสูงต่อผู้พิพากษา นำมาซึ่งความไม่พอใจรุนแรงกว้างขวาง ยังทำให้ประชาชนฝรั่งเศสมีทัศนคติไม่ไว้วางใจต่อระบอบที่ได้รับสมญาเชิงลบว่า “การปกครองของผู้พิพากษา” (gouvernement des juges) มาโดยตลอด ฝ่ายตุลาการของฝรั่งเศสจึงมีโอกาสทำทลายฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารได้เลย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีที่ผู้นำของประเทศได้รับ

ความไว้วางใจจากประชาชนจนถือได้ว่า บุคคลผู้นั้นเชื่อมโยงและสะท้อนเจตจำนงของประชาชาติฝรั่งเศส (Koopmans 2003, 107-108)

อย่างไรก็ตาม ในการสถาปนาสาธารณรัฐที่ห้าของฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1958 ประเด็นว่าด้วยการใช้อำนาจของรัฐสภาในทางที่ขัดต่อเจตจำนงของประชาชาติและรัฐธรรมนูญได้รับการหยิบยกขึ้นมาจากหลายฝ่ายในการร่างรัฐธรรมนูญ นำไปสู่การจัดตั้ง “คณะตุลาการรัฐธรรมนูญ” (Constitutional Council) เพื่อทำหน้าที่ในการทบทวนเชิงรัฐธรรมนูญ (constitutional review) เกี่ยวกับการบัญญัติกฎหมายของรัฐสภา โดยเฉพาะในการป้องกันมิให้ก้าวล่วงขีดขวางการใช้อำนาจหน้าที่ของผู้นำและฝ่ายบริหาร (Stone¹ 1992, 46-59; Pech 2004, 91) กระนั้นก็ตาม การทบทวนดังกล่าวต้องกระทำก่อนที่กฎหมายจะมีผลบังคับใช้เท่านั้น จึงเท่ากับเป็นการทบทวนตัวบทกฎหมายในลักษณะนามธรรม และไม่อาจมีการดำเนินการทบทวนหรือวินิจฉัยคดีภายหลัง แบบที่ศาลรัฐธรรมนูญของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปสามารถดำเนินการได้ เช่น เยอรมนี อิตาลี และสเปน (Pech 2004, 94)

การทำหน้าที่ของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญเริ่มมีลักษณะเชิงรุกมากขึ้นนับแต่ปี ค.ศ. 1971 เมื่อคณะตุลาการรัฐธรรมนูญอ้างถึงหลักสิทธิเสรีภาพตามคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง (Declaration of the Rights of Man and of the Citizen) ค.ศ. 1798 ซึ่งก็อ้างไว้ในอารัมภบทของรัฐธรรมนูญฉบับ ค.ศ. 1946 ในการยับยั้งการบัญญัติกฎหมายของรัฐสภาที่คณะตุลาการรัฐธรรมนูญมีมติว่าขัดต่อเสรีภาพในการสมาคม คำวินิจฉัยดังกล่าว

¹ Alec Stone Sweet ใช้ชื่อ Alec Stone ในงานเขียนก่อน ค.ศ. 1996 และใช้ชื่อว่า Alec Stone Sweet ในงานเขียน ค.ศ. 1997 เป็นต้นมา

เท่ากับเป็นการยกสถานะของหลักสิทธิมนุษยชนขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญตามอารัมภบท และคณะตุลาการรัฐธรรมนูญอาจใช้ในการทบทวนตัวบทกฎหมายได้ แนวปฏิบัติเช่นนี้กลายเป็นส่วนสำคัญของการปฏิรูปรัฐธรรมนูญในปี ค.ศ. 1974 (Pech 2004, 91-92)

ต่อมาโดยเฉพาะในทศวรรษ 1980 การทำงานของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญของฝรั่งเศส ทั้งที่เป็นการริเริ่มของคณะตุลาการฯ เอง และที่เป็นผลมาจากการต่อสู้ของพรรคการเมืองทั้งหลาย ซึ่งต่างพยายามใช้คณะกรรมการตุลาการฯ ให้เป็นประโยชน์ต่อยุทธศาสตร์ทางการเมืองของตน ได้รับการพิจารณาว่า เปลี่ยนฝรั่งเศสจากระบอบประชาธิปไตยซึ่งอำนาจสูงสุดอยู่ที่รัฐสภาไปสู่นิติรัฐ (tat de droit) โดยมีตุลาการภิวัตน์ของการเมืองเป็นองค์ประกอบสำคัญ ทำให้ระบอบการเมืองของฝรั่งเศสแปรเปลี่ยนสู่การยึดหลัก “อำนาจสูงสุดของรัฐธรรมนูญ” (constitutional supremacy) ในทำนองเดียวกับหลักนิติรัฐ (Rechtsstaat) ของประเทศเยอรมนี ทั้งยังทำให้สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของปัจเจกชนได้รับการยืนยันโดยรัฐธรรมนูญสอดคล้องกับปทัสถานระหว่างประเทศที่กำลังขยายตัวในยุโรปและทั่วโลกช่วงเวลาเดียวกันนั้นด้วย (Pech 2004, 97-103)

สิทธิมนุษยชน นิติรัฐ และตุลาการภิวัตน์ดังที่กล่าวมา อาจมองได้ว่าเป็นวาทกรรมจากพัฒนาการของโลกตะวันตก Baxi (2004) เสนอว่าในการทำความเข้าใจสังคมอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของอินเดีย เราต้องละทิ้งความเข้าใจที่ว่าหลักการและวิถีปฏิบัติรวมทั้งเรื่องเล่า (narrative) ในประเด็นเหล่านี้มีเพียงในแบบของตะวันตก ซึ่งบางที่ยังตีกรอบคับแคบลงเหลือเพียงในแบบอังกฤษ-

อเมริกันอีกด้วย Baxi เห็นว่า อินเดียมีความเป็นมาและประเด็นที่จะต้องให้ความสำคัญในเรื่องสิทธิและนิติธรรมในแบบที่แตกต่างออกไป ทั้งนี้บทบาทของศาลฎีกาของอินเดียมีความสำคัญนับแต่รัฐธรรมนูญมีผลบังคับใช้ในปี ค.ศ. 1950 ซึ่งเกี่ยวพันกับประเด็นว่าด้วย สิทธิ การพัฒนา การจัดการปกครอง และความยุติธรรม เขาเห็นว่าประเด็นเหล่านี้ไม่อาจอธิบายและนำเอาปทัสถานแบบตะวันตกมาใช้อย่างปราศจากการแยกแยะ เพราะกฎหมายและการวินิจฉัยของศาลอินเดียต้องจัดการกับวิถีปฏิบัติซึ่งปิดกั้นและเลือกปฏิบัติมาแต่โบราณ บนพื้นฐานของวรรณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจัณฑาล และบนพื้นฐานของชาติพันธุ์และชนเผ่าที่ถูกกีดกัน

Baxi ยังใช้คำของ Robert Cover ว่า “jurispathic” ซึ่งแปลได้ว่า “นิติเภท” เพื่อชี้ถึงการที่กฎหมาย (รวมทั้งระเบียบข้อกำหนด) จำนวนมากในอินเดียบั่นทอนทำลายหลักนิติธรรม สร้างความชอบธรรมให้แก่การใช้ความรุนแรง การละเมิดสิทธิ ความไม่เท่าเทียม การกีดกันทางสังคม การเลือกปฏิบัติ หรือแม้กระทั่ง “วัฒนธรรมการข่มขืน” ทั้งหมดนี้ดำรงสืบเนื่องมายาวนานและอาจถูกตอกย้ำผ่านสถานการณ์ในบริบทใหม่ (Baxi 2004, 335) ในแง่นี้เราจึงไม่พึงสรุปว่าตุลาการภิวัตน์ของอินเดียได้รับอิทธิพลและดำเนินตามปทัสถานระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนและอื่น ๆ เท่านั้น ทว่าควรเห็นบริบทของการต่อสู้และการพัฒนาตามประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในขบวนการของประชาชนภายใต้การนำของมหาตมะ คานธี ซึ่งมีได้จำกัดเพียงแค่การเรียกร้องเอกราช แต่ยังคงครอบคลุมมิติเรื่องสิทธิเสรีภาพ สวัสดิการ ความเสมอภาค และความเป็นธรรมทางสังคมบนรากฐานประเด็นทางวัฒนธรรมอินเดียเอง (Baxi 2004, 327)

ส่วนในกรณีของ “ประชาธิปไตยใหม่” ซึ่งก่อให้เกิดตุลาการวิวัฒน์ระลอกที่สาม เห็นได้ชัดว่า ปัทสสถานสิทธิมนุษยชน นิติธรรม และรัฐธรรมนูญนิยม ล้วนมีบทบาทสำคัญในการโค่นล้มหรือเปลี่ยนผ่านจากระบอบอำนาจนิยมสู่ประชาธิปไตย ดังเช่นในกรณีของฟิลิปปินส์ Pangalangan (2004) ซึ่งให้เห็นว่า รัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1987 มุ่งหมายปฏิรูปและขจัดสภาพสืบเนื่องจากระบอบอำนาจนิยมภายใต้อัตตาธิปไตยที่เคยดำเนินมายาวนานในยุคของประธานาธิบดีมาร์คอส จึงเน้นดุลยภาพระหว่างอำนาจฝ่ายต่าง ๆ พื้นฟูกระบวนการตรวจสอบถ่วงดุลตามรัฐธรรมนูญ และสร้างสถาบันให้แก่ “อำนาจประชาชน” (People Power) ด้วยการปฏิรูปกฎหมายและสังคม ทั้งนี้ในกระบวนการปฏิรูปดังกล่าว มีการบัญญัติหมวดว่าด้วย “หลักการนำทาง” (directive principles) เรียกว่า “ปฏิญญาแห่งหลักการและนโยบายรัฐ” (Declaration of Principles and State Policies) และรายละเอียดซึ่งกระจายไปในหมวดอื่นที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งประเด็นที่ผูกมัดการดำเนินการของรัฐเกี่ยวกับ “ความเป็นธรรมทางสังคม สิทธิในสุขภาพ และระบบนิเวศที่สมดุลเอื้อต่อสุขภาวะสอดคล้องกับจังหวะและความกลมกลืนแห่งธรรมชาติ ตลอดจนเศรษฐกิจแห่งชาติที่พึ่งตนเองและเป็นอิสระ” ทั้งหมดนี้ยังได้รับการยืนยันจากศาลสูงสุดว่าเป็น “การประมวลรายการในรัฐธรรมนูญว่าด้วยคุณค่าและผลประโยชน์แห่งชุมชน” ซึ่งอาจถือได้ว่าเทียบเท่า “วาทกรรมสิทธิมนุษยชนซึ่งอ้างสิทธิในแบบที่มีใช้แบบเดิม คาดหวังสู่เบื้องหน้า และกอบปรี่ด้วยโครงการ” (Pangalangan 2004, 375-376)

ยิ่งไปกว่านั้น หลักการนำทางนี้ยังเป็นแหล่งอ้างอิงสำหรับการพิพากษาคดีจำนวนไม่น้อย ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินธุรกิจที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและสภาพแวดล้อมของชุมชน เช่น คดีการตั้งโรงงาน

สารเคมี สัมปทานป่าไม้ ไปจนถึงคดีทางเศรษฐกิจ เช่น ความโปร่งใสในการลงทุนจากต่างชาติ การผูกขาดอุตสาหกรรมน้ำมัน เป็นต้น ซึ่งมีข้อวิพากษ์วิจารณ์ทั้งในเชิงสนับสนุนและต่อต้านเกี่ยวกับขอบเขตอำนาจของตุลาการที่ขยายสู่พื้นที่ของการตัดสินใจเชิงนโยบาย (Pangalangan 2004, 376-378)

มิติเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ

นับแต่ปรัชญาการเมืองของจอห์น ล็อก (Locke [1689] 1947) ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 หลักสิทธิเสรีภาพตามพัฒนาการในโลกตะวันตกมีนัยรวมถึง “ทรัพย์สิน” ซึ่งเป็นสิทธิของบุคคลเอกชนอันมิอาจละเมิดได้ และตัวบทและการบังคับใช้กฎหมายพึงรับรองคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลนี้อย่างมั่นคง การเมืองการปกครองที่เป็นไปตามแนวทางนี้นอกจากจะมีความชอบธรรมแล้ว ยังเอื้ออำนวยให้ทรัพย์สินเพิ่มพูน นำมาซึ่งการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของสังคมโดยรวม โดยรัฐไม่ต้องและไม่พึงเข้าไปยุ่งเกี่ยวจัดการกับทรัพย์สินเอกชนแต่อย่างใด แนวทางที่เรียกกันว่า “เสรีนิยม” (Liberalism) นี้ขยายตัวไปพร้อมกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ในบางพื้นที่ และขยายครอบคลุมทั่วโลกจนถือเป็นโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจนับแต่ต้นทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา

กระนั้นก็ดี หลักการว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สิน ซึ่งเป็นพื้นฐานของเสรีนิยมในทางเศรษฐกิจทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศนี้ ไม่จำเป็นต้องอิงอยู่กับระบอบการปกครองแบบใดแบบหนึ่งเพียงแบบเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีที่ผู้ลงทุนข้ามชาติต้องการเพียงหลักประกันในเรื่องทรัพย์สินและ

เสถียรภาพทางการเมืองซึ่งคุ้มครองผลประโยชน์ในระยะยาว สอดรับกับการที่ผู้นำทางการเมืองของประเทศที่รับการลงทุนมุ่งหมายเพียงการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจากการขยายลงทุนและการค้าระหว่างประเทศ

กรณีศึกษาที่น่าสนใจสะท้อนประเด็นนี้ได้ดี ได้แก่ ประเทศอียิปต์ Moustafa (2003) นำเสนอว่า โดยปกติแล้วนักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับตุลาการภิวัตน์มักยึดถือเป็นข้อสรุปว่า ตุลาการภิวัตน์ของการเมืองเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะในประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากที่ “ผู้นำแบบเผด็จการ จะต้องการให้มีศาลที่เป็นอิสระและมีส่วนร่วมในการวางนโยบาย” หรือ “ยอมเปิดกว้างให้กระบวนการตัดสินใจที่ยึดอยู่กับระเบียบขั้นตอนและสิทธิตามกฎหมายอยู่เหนือความสำเร็จแบบฉับไวอันนำผลลัพธ์อันเป็นแก่นสารตามที่ต้องการ” (Tate and Vallinder 1995, 28; Moustafa 2003, 885) แต่ปรากฏการณ์ในอียิปต์ขัดแย้งต่อข้อสรุปดังกล่าวนี้ เพราะระบอบที่ดำเนินการปกครองแบบอำนาจนิยมของอียิปต์ ซึ่งเข้าควบคุมชีวิตทางสังคมและการเมืองแทบทุกด้าน กลับเปิดโอกาสให้มีสถาบันแบบกฎหมาย/การเมืองที่เป็นอิสระ มีอำนาจของตนเองอย่างศาลรัฐธรรมนูญสูงสุด (Supreme Constitutional Court) โดยศาลรัฐธรรมนูญสูงสุดยังสามารถทำงานมุ่งสู่ “การปฏิรูปการเลือกตั้ง ขยายเสรีภาพในการแสดงออก และปกป้องกลุ่มที่แข่งขันอยู่ในประชาสังคมให้ปลอดภัยจากการครอบงำของรัฐ” (Moustafa 2003, 884) ปรากฏการณ์ที่เป็นไปอย่างยาวนานในช่วงเวลาของการศึกษาของเขาระหว่าง 1980 ถึง 2000 นำมาซึ่งคำถามว่า เพราะเหตุใดตุลาการภิวัตน์ทางการเมืองจึงเกิดขึ้นและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังมีพัฒนาการโดยตลอดได้ภายใต้ระบบการเมือง

แบบอำนาจนิยม

Moustafa อธิบายว่า นั่นเป็นเพราะเมื่อเข้าสู่ทศวรรษที่ 1980 และโดยเฉพาะในทศวรรษที่ 1990 กระแสการลงทุนระหว่างประเทศเป็นไปอย่างมหาศาลกว้างขวาง และกลุ่มผู้ปกครองอียิปต์จำเป็นต้องดึงดูดทุนระดับโลกเข้าสู่ประเทศเพื่อแก้ไขภาวะชะงักงันทางเศรษฐกิจซึ่งส่งผลให้เกิดความระส่ำระสายอย่างหนักทางการเมือง แต่เนื่องจากระบอบการเมืองของอียิปต์เคยดำเนินนโยบายแบบสังคมนิยมโดยแปรรูปธุรกิจเอกชนส่วนใหญ่ให้กลายเป็นรัฐวิสาหกิจของชาติ (nationalization) อย่างครอบคลุมที่สุดแห่งหนึ่งของโลกในช่วงทศวรรษที่ 1950 และ 1960 จนเป็นที่หวาดระแวงอย่างมากของนักลงทุนและธุรกิจระหว่างประเทศ การดึงดูดการลงทุนโดยตรงจากต่างชาติจึงไม่อาจกระทำได้ผ่านกลไกทางการเมืองฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร และการใช้มาตรการแบบอำนาจนิยมเพื่อปรับเปลี่ยนกลไกทางเศรษฐกิจไปในทิศทางตรงข้ามเช่นนี้ นอกจากจะไม่น่าเชื่อถือในสายตาโลกภายนอกแล้ว ยังอาจทำให้ระบบการเมืองสูญเสียความชอบธรรมภายในประเทศมากขึ้นไปอีก การจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญสูงสุดซึ่งเป็นอิสระและสามารถสร้างกรอบจำกัดเชิงสถาบันตามกฎหมายต่อมาตรการของฝ่ายบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพเช่นนั้น จึงจะสร้างความเชื่อมั่นให้แก่นักลงทุนได้ ว่าสิทธิในทรัพย์สินเอกชนจะได้รับการเคารพและคุ้มครอง ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ด้วยกระบวนการทบทวนโดยตุลาการที่เป็นอิสระน่าเชื่อถือ โดยมีแบบแผนการปฏิบัติชัดเจนในลักษณะที่เป็นสถาบันเชิงกฎหมายและการเมืองควบคู่กันไป

ศาลรัฐธรรมนูญสูงสุดมีบทบาทสำคัญยิ่งในการวินิจฉัยเพื่อปฏิรูปกฎหมายสำคัญ ซึ่งสนับสนุนโครงการปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจของฝ่ายบริหาร

ตัวอย่างเช่น กรณีการปรับเปลี่ยนกฎหมายว่าด้วยค่าเช่าอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งเดิมถูกตีกรอบจำกัดตามแนวทางสังคมนิยมอย่างมาก จนต่อมาเมื่อสถานการณ์ด้านประชากรและความต้องการเปลี่ยนไป กลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อโอกาสการลงทุนและการครอบครองทรัพย์สิน ส่งผลกระทบสืบเนื่องต่อธุรกิจทั้งระบบ ศาลรัฐธรรมนูญสูงสุดช่วยให้การปฏิรูปกฎหมายในเรื่องนี้ได้รับความชอบธรรมและลดแรงเสียดทาน ทำให้รัฐบาลสามารถวางท่าทีเสมือนเป็นกลาง ไม่ต้องเผชิญกับการต่อต้านโดยตรงจากกลุ่มทางสังคมที่ได้รับผลกระทบทางนโยบาย ซึ่งมุ่งปฏิรูปให้เกิดการลงทุนและแข่งขันอย่างเสรีในกิจการทางเศรษฐกิจที่ครอบคลุมพื้นที่และผลประโยชน์มหาศาลทั้งภายในและระหว่างประเทศ (Moustafa 2003, 910-912)

การตัดสินใจของศาลรัฐธรรมนูญสูงสุดเอื้อต่อการที่ฝ่ายบริหารดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม โดยฝ่ายบริหารสามารถอ้างได้ว่าเป็นการกระทำตาม “ระบบนิติธรรมที่เป็นอิสระ” และไม่ต้องกระทำการผ่าน “ช่องทางทางการเมืองที่โง่งมมากกว่า” แต่ขณะเดียวกัน การทำหน้าที่ในลักษณะนี้ก็สร้างความได้เปรียบให้แก่ศาลรัฐธรรมนูญสูงสุดในการผลักดันวาระการปฏิรูปทางการเมืองได้ไม่น้อยทีเดียว โดยศาลฯ วางตัวและกระทำการในฐานะสถาบันที่ “เอื้อประโยชน์สองด้าน” (dual-use) กล่าวคือ “เป็นมิตรต่อระบอบอำนาจอธิปไตย” โดยในด้านหนึ่งหลีกเลี่ยงที่จะเผชิญหน้าขัดแย้งกับตัวระบอบโดยตรง (เช่น ประเด็นเขตอำนาจศาลทหารหรือการปฏิรูปกฎหมายเลือกตั้ง) และอีกด้านหนึ่งเปิดโอกาสให้บรรดาพรรคฝ่ายค้าน กลุ่มและสถาบันด้านสิทธิมนุษยชน กลุ่มนักวิชาการปัญญาชนและกลุ่มกิจกรรม ตลอดจนหน่วยงานของสหประชาชาติและองค์การด้านปทัสถานระหว่างประเทศ ผลักดัน

เคลื่อนไหวเพื่อการปฏิรูปทางการเมืองได้ในระดับหนึ่ง (Moustafa 2003, 886) เช่น การเข้าร่วมสังเกตการณ์การเลือกตั้ง และการตรวจสอบยับยั้งกฎหมายด้านเสรีภาพในการแสดงออกและการชุมนุม เป็นต้น

ปรากฏการณ์ลักษณะเดียวกันยังเห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างตุลาการภิวัตน์กับเจนีวาเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศในลาตินอเมริกาอีกด้วย Santiso (2004) ใช้กรณีศึกษาของบราซิลเป็นหลัก โดยอภิปรายเชื่อมโยงกับการศึกษากฎหมายประเทศอื่นในทวีปอเมริกาใต้ นำเสนอว่า ตุลาการภิวัตน์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งของการปฏิรูปเศรษฐกิจในแบบที่มุ่งหมายให้สถาบันธรรมาภิบาล โดยเฉพาะองค์กรด้านตุลาการ เป็นแกนกลางกับหลักยึดสำหรับการปฏิรูปกลไกเศรษฐกิจแบบตลาดและการสร้างความแข็งแกร่งให้แก่ประชาธิปไตย แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับกระบวนการปฏิรูปและการพัฒนาในช่วงทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา ซึ่งถือว่าหลักนิติธรรมสำคัญต่อเสถียรภาพและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยที่การเจริญเติบโตในที่นี้หมายรวมถึงการลงทุนจากต่างชาติเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการลงทุนโดยตรงจากภาคเอกชนและรัฐบาลต่างประเทศ หรือสถาบันการเงินระหว่างประเทศ โดยเฉพาะ ธนาคารโลก ธนาคารเพื่อการพัฒนาระดับภูมิภาค ตลอดจนกองทุนการเงินระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม Santiso ประเมินว่า ในกรณีของบราซิลและหลายประเทศในอเมริกาใต้ การอาศัยอำนาจตุลาการเข้ามาเป็นตัวแปรสำคัญในการผลักดันการปฏิรูปมิได้ประสบผลสำเร็จดังที่คาดการณ์กันไว้เท่าที่ควร

ในทำนองเดียวกัน กรณีของประเทศเม็กซิโก Beer (2006) ชี้ให้เห็นว่า นับแต่ปี ค.ศ. 1994 การ

เปลี่ยนผ่านจากระบบการเมืองอำนาจนิยมภายใต้การนำแบบพรรคเดียวของประธานาธิบดีเออร์เนสโต เซดิลโล เปลี่ยนผ่านสู่การเมืองหลายพรรค เป็นสาเหตุสำคัญให้เซดิลโลเริ่มการปฏิรูประบบตุลาการและเพิ่มอำนาจของศาลฎีกาในการทบทวนความชอบธรรมของกฎหมายตามรัฐธรรมนูญ ในแง่หนึ่งตุลาการปฏิวัติในเม็กซิโกจึงอาจอธิบายได้ด้วยแนวคิดนโยบายประกันภัยทางการเมือง กล่าวคือประธานาธิบดีเลือกส่งเสริมตุลาการปฏิวัติน้อย่างมีเงื่อนไขและข้อจำกัด เพื่อสร้างหลักประกันให้แก่ชนชั้นนำตามสถานการณ์ที่อาจเกิดการเปลี่ยนโครงสร้างการครองอำนาจภายใต้ระบบการเมืองแบบหลายพรรค แต่ขณะเดียวกัน Beer ย้ำว่า บรรยากาศของการขยายตัวของทุนข้ามชาติเป็นเงื่อนไขสำคัญยิ่งของการปฏิรูปเชิงตุลาการเช่นกัน ทั้งนี้เพื่อสร้างความมั่นใจทั้งระยะสั้นและระยะยาวให้แก่นักลงทุน นับแต่ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ไปจนถึงหลักประกันการลงทุนท่ามกลางความผันผวนทางการเมืองที่อาจเกิดขึ้น

มิติโลกาภิวัตน์ทางตุลาการ

Anne-Marie Slaughter (2003) นำเสนอว่า ความเชื่อมโยงระดับโลกทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ย่อมสร้างความเชื่อมโยงทางกฎหมายและตุลาการในรูปแบบต่าง ๆ นำมาซึ่งโลกาภิวัตน์ทางตุลาการและ “ชุมชนระดับโลกของบรรดาศาล” (global community of courts) เนื่องจากเศรษฐกิจระดับโลกทำให้เกิดการดำเนินคดีข้ามชาติ และในหลายกรณีอาจถือได้ว่าเป็นไปในระดับโลกด้วย การดำเนินคดีทางเศรษฐกิจอาจกระทำได้อ่างองค์การและข้อตกลงระหว่างประเทศ เช่น องค์การการค้าโลก ข้อตกลงการค้าเสรี กฎหมายคณะอนุญาโตตุลาการทางทะเล และอื่น ๆ แต่ขณะเดียวกัน สิ่ง

ได้รับการพัฒนาขึ้นมากนับแต่ช่วงทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นมา ได้แก่ การฟ้องร้องดำเนินคดีทางเศรษฐกิจในลักษณะข้ามชาติระหว่างเอกชนในประเทศหนึ่งกับเอกชนในอีกประเทศหนึ่ง รวมถึงแนวโน้มที่ธุรกิจเอกชนข้ามชาติยังสามารถฟ้องร้องต่อศาลในอีกประเทศหนึ่ง เพื่อดำเนินคดีต่อรัฐในรูปแบบข้ามพินอำนาจอธิปไตยได้อีกด้วย ปราบกฏการณ์ดังกล่าวนี้เริ่มจากคดีความในบางประเด็นขยายไปสู่คดีจำนวนมาก จนทำให้ศาลและบุคลากรในแต่ละประเทศต้องติดต่อ แลกเปลี่ยน เรียนรู้แบบอย่าง กำหนดมารยาทและข้อตกลง ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการอย่างไม่เคยมีมาก่อน

ความเชื่อมโยงของกฎหมายและตุลาการข้ามชาติมิได้เกิดเพียงแคในเรื่องทางเศรษฐกิจ แต่ยังคงครอบคลุมศาลรัฐธรรมนูญหรือศาลในกระบวนการปกติที่ทำหน้าที่ในแบบเดียวกัน ดังที่ศาลสูงสุดและศาลรัฐธรรมนูญในหลายประเทศอ้างอิงคำตัดสินและการเรียบเรียงคำวินิจฉัยของศาลในประเทศอื่น ๆ ซึ่งกันและกันมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น ในประเด็นว่าด้วยเสรีภาพในการพูดไปจนถึงสิทธิในความเป็นส่วนตัวและโทษประหารชีวิต เป็นต้น ความเชื่อมโยงและการอ้างอิงปทัสสถาน กฎหมาย การตีความ และข้อวินิจฉัย ยังนำมาซึ่งการติดต่อ พบปะ จัดการสัมมนา ศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ฯลฯ ทำให้เกิดพัฒนาการความสัมพันธ์ของฝ่ายตุลาการและองค์กรที่ทำหน้าที่ทบทวนเชิงรัฐธรรมนูญโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างความแข็งแกร่งของระบอบรัฐธรรมนูญนิยมร่วมกัน (Slaughter 2003, 193-194) ด้วยเหตุนี้ ตุลาการปฏิวัติในประเทศต่าง ๆ จึงมิได้ดำเนินไปโดยอาศัยที่มาของความชอบธรรมเฉพาะภายในรัฐเท่านั้น แต่ยังอาศัยการอ้างอิงสิทธิอำนาจในกรณีของต่างประเทศมาสนับสนุนการดำเนินการภายในประเทศ ไม่ว่าจะในเชิงกระบวนการหรือ

รายละเอียดของคำพิพากษา ยิ่งไปกว่านั้น ในการนำเสนอคำวินิจฉัยของศาลเกี่ยวกับสาระทางรัฐธรรมนูญทั้งหลาย Robertson (2010) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ตัวบทในรายละเอียดมิได้อยู่ในสถานะเดียวกับคำตัดสินอย่างคดีทั่วไป แต่อาจกล่าวได้ว่าเป็นเสมือนการทำงานของนักทฤษฎีการเมืองเชิงปฏิบัติ (applied political theorist) ในการจัดวางเผยแพร่หลักการและคุณค่าพื้นฐานในช่วงเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ให้แก่สังคมเลยทีเดียว

นอกจากผลกระทบจากความเชื่อมโยงในด้านต่าง ๆ ข้างต้น จากการศึกษาพัฒนาการในสหรัฐอเมริกา แคนาดา และสหภาพยุโรปเป็นหลัก Kersch (2005) เสนอว่า แนวคิดโลกาภิวัตน์ทางตุลาการตั้งอยู่บนหลักการเชิงปทัสฐานสามประการด้วยกัน ได้แก่

ประการแรก ความเป็นสากลนิยมทางศีลธรรม ซึ่งหมายถึง หลักศีลธรรมหรือความดีที่ยึดถือว่าเป็นสากลซึ่งเป็นที่มาของลัทธิรัฐธรรมนูญนิยมและนิติธรรม (อันเกี่ยวข้องกับมิติปทัสฐานระหว่างประเทศดังที่ได้กล่าวถึงมาแล้ว)

ประการที่สอง การเสริมสร้างประสิทธิภาพทางเทคนิคและการบริหาร ซึ่งหมายถึง การแลกเปลี่ยนความรู้เชิงประจักษ์และประสบการณ์จริงของบรรดาผู้ประกอบวิชาชีพเดียวกัน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการแก้ปัญหาเชิงปฏิบัติในโลกที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกันในปัจจุบัน

และประการที่สาม ข้อพิจารณาทางการทูต หมายถึง การที่ความเชื่อมโยงทั้งในทางปทัสฐานและการปฏิบัติของฝ่ายตุลาการ ตลอดจนการอ้างอิงส่งเสริมซึ่งกันและกัน ย่อมมีคุณูปการอย่างมากต่อ

ประสิทธิผลทางการทูต ทั้งเชิงทวิภาคีและพหุภาคี เพราะช่วยส่งเสริมให้หลักการ หลักปฏิบัติ และหลักความชอบธรรม เป็นไปอย่างสอดคล้องกันมากขึ้น ระหว่างบรรดาประเทศทั้งหลาย ในประเด็นนี้ Baudenbacher (2003, 397) ยังชี้ให้เห็นว่า ตุลาการภิวัตน์ซึ่งมีลักษณะเชื่อมโยงระหว่างประเทศยังเป็นวิถีทางของการแก้ไขความขัดแย้งจากที่เคยผูกติดอยู่กับกระบวนการทางการทูต มาสู่การแก้ไขความขัดแย้งผ่านศาลและสถาบันในลักษณะเดียวกับศาลมากขึ้น เป็นการเพิ่มทางเลือกและทางออกให้แก่การจัดการกับความขัดแย้งระหว่างประเทศในปัจจุบัน

กระนั้นก็ดี ย่อมเป็นการผิดพลาด หากจะเข้าใจว่าความเชื่อมโยงทางตุลาการในลักษณะข้ามชาติหรือระดับโลกนี้เป็นเรื่องใหม่อย่างสิ้นเชิง เพราะแท้ที่จริง บ่อเกิดและพัฒนาการของกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมของประเทศทั้งหลายในโลกสมัยใหม่ ล้วนได้รับอิทธิพลจากจักรวรรดิ ลัทธิอาณานิคม และอำนาจแบบจักรวรรดิ (รวมทั้งแบบคอมมิวนิสต์) ไม่มากก็น้อย ยิ่งหากประเทศใดเคยตกอยู่ในสภาพเมืองขึ้นของจักรวรรดิใดมาก่อนหน้าที่จะเป็นเอกราช ย่อมได้รับอิทธิพลจากแบบแผนเชิงนิติศาสตร์ของประเทศเมืองแม่เป็นอย่างมาก และในหลายกรณีเกิดขึ้นจากวิธีการที่อาจเรียกได้ว่า “การปลูกถ่าย” (transplantation) กฎหมายและกระบวนการตุลาการจากศูนย์กลางจักรวรรดิสู่อาณานิคมเสียด้วยซ้ำ (Slaughter 2003, 196) นอกจากนั้น หากมองในเชิงสังคม การส่งต่อและรับเอาตัวบทกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ระบบการศึกษานิติศาสตร์ ตลอดจนจนระบบการบริหารจัดการและวิธีแห่งการสื่อสารทางด้านนี้ ยังถือได้ว่าเป็นการถ่ายทอดในเชิงวัฒนธรรมและภาษาที่สำคัญอย่างยิ่งเลยทีเดียว (McLean 2004, 166)

การนำเสนอของ McLean เกี่ยวกับกรณีประเทศนิวซีแลนด์อาจช่วยให้เข้าใจเชิงเปรียบเทียบ กับบรรดาประเทศเล็กเกิดใหม่ได้เช่นกัน นิวซีแลนด์ อยู่ภายใต้ระบบกฎหมายของจักรวรรดิบริติชนับแต่ เดิมมายาวนาน ระบบศาลอุทธรณ์ของนิวซีแลนด์ใน อดีตจึงสิ้นสุดที่ศาลในกรุงลอนดอน ซึ่งประกอบด้วย ผู้พิพากษาและนักกฎหมายอังกฤษและสกอตแลนด์ เป็นหลัก ดังนั้นในการสร้างความเป็นประชาชาติ (nationhood) ของนิวซีแลนด์ จึงถูกกำหนดด้วยมรดก จากยุคอาณานิคม แต่ขณะเดียวกันก็แสวงหาเรียนรู้ แนวทางจากแหล่งอื่นที่แตกต่างออกไปด้วย ทำให้ อิทธิพลและการวินิจฉัยแบบข้ามชาติ แบบเหนือชาติ หรือแบบระหว่างประเทศ เป็นเรื่องที่คุ้นเคยกันดีอยู่แล้วในแวดวงตุลาการนิวซีแลนด์ จึงไม่ใช่เรื่องผิดปกติในการปรับตัวเข้ากับเงื่อนไขของโลกาภิวัตน์ทาง ตุลาการในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา

กระนั้นก็ดี McLean เตือนว่า โลกาภิวัตน์ ของตุลาการมีลักษณะคล้ายคลึงกับจักรวรรดิในแง่ หนึ่งซึ่งไม่พึงมองข้าม นั่นคือ แม้ในระบบและชุมชน กฎหมายระหว่างประเทศแบบเสรีนิยมจะถือว่า ประชาชาติทั้งหลายอยู่ในสถานะทางอธิปไตยเท่าเทียม กัน แต่นั่นมิได้เป็นจริงในทางปฏิบัตินัก ประเทศใหญ่ ยังคงกำหนดทิศทางและแบบแผนหลัก โดยที่ ประเทศเล็กยังต้องยอมปรับเปลี่ยนตามมหาอำนาจ ความเท่าเทียมแบบประชาธิปไตยในชุมชนตุลาการ ระหว่างประเทศจึงเป็นเพียงความจริงเชิงสัญลักษณ์ เท่านั้น (McLean 2004, 180-181)

ในประเด็นนี้มีผู้มองอีกด้านหนึ่งว่า อิทธิพล ข้ามชาติทางกฎหมายและระบบตุลาการในเวลานี้ แตกต่างจากสมัยจักรวรรดิเป็นอย่างมาก เพราะ กระบวนการของอิทธิพลเปลี่ยนจาก “การรับเอา” (reception) มาเป็น “การสานเสวนา” (dialogue)

บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนว ปฏิบัติด้วย “ความเคารพซึ่งกันและกัน” (mutual respect) (Slaughter 2003, 196) หลักนิติธรรมใน หลายประเด็นเป็นที่ยอมรับกันด้วย “ฉันทามติ ระหว่างประเทศที่แลเห็นได้” (visible international consensus) (Slaughter 2003, 202) แม้ว่าจะต้อง ปรับเปลี่ยนแตกต่างกันไปตามบริบทภายในประเทศ ก็ตาม และในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทางด้าน ตุลาการ หลักกว่าด้วย “อริยาศย์ไมตรีแห่งประชาชาติ ทั้งหลาย” (comity of nations) ก็มีนัยสำคัญว่า กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมของแต่ละประเทศ ซึ่งเป็นสมาชิกของระบบระหว่างประเทศเดียวกัน พึงได้รับความเคารพ ซึ่งมีความหมาย “มากกว่า ธรรมเนียมมารยาทแต่น้อยกว่าพันธกรณี” ทว่า พัฒนาให้เกิดกฎเกณฑ์พื้นฐานสำหรับอริยาศย์ไมตรี ในชุมชนตุลาการระดับโลกได้ (Slaughter 2003, 205) ในแง่นี้ การบังเกิดขึ้นของความสัมพันธ์ทางตุลาการ ระดับโลก (global judicial relations) มีรากอยู่ในพหุ นิยมของบรรดากระบวนกฎหมายหลากหลาย ทว่า ขับเคลื่อนด้วยการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ร่วมที่ลึก ลึกกว่า” (Slaughter 2003, 219)

แน่นอนว่า วิสัยทัศน์ว่าด้วยชุมชนระดับโลก แห่งศาลทั้งหลาย “อาจเป็นเหมือนดวงตาเปี่ยม ประกายสดใส คาดการณ์มากไปเร็วไปจากสภาพที่ น้อยเกินไป” (Slaughter 2003, 194) และความ ชัดแย้งข้อถกเถียงก็ปรากฏให้เห็นได้ชัดอยู่มากมาย เช่นเดียวกัน ส่วน Kersch (2005) วิเคราะห์ว่า ความคิด เกี่ยวกับลัทธิตุลาการข้ามชาติมิใช่เรื่องใหม่ แต่เคย เกิดขึ้นมาแล้วในทศวรรษ 1940 ท่ามกลางภาวะหลัง สงครามโลกครั้งที่สองและการสถาปนาองค์การ สหประชาชาติ ซึ่งปัญญาชนจำนวนไม่น้อยคาดการณ์ กันถึงการแพร่กระจายของการปกครองแบบ รัฐธรรมนูญนิยมและระเบียบโลกใหม่ แต่ในที่สุด

ความคาดหวังใหญ่หลวงนี้ก็เสื่อมสลายไปในเวลาต่อมาไม่นานเมื่อเข้าสู่ยุคสงครามเย็น Kersch ยังเห็นพ้องกับแนวพินิจแบบการดำรงรักษาอำนาจนำ โดยวิพากษ์ความคิดและปรากฏการณ์เกี่ยวกับลัทธิข้ามชาติทางด้านตุลาการว่า “เป็นส่วนหนึ่งของแนวโน้มทั่วโลกซึ่งถูกผลักดันด้วยการเมืองโดยชนชั้นนำ ไปสู่การจัดการปกครองแบบตุลาการ (judicial governance) ซึ่งหากไม่ขัดกับหลักนิติธรรมเสียเอง ก็ขัดแย้งกับการปกครองตนเองแบบประชาธิปไตย” (Kersch 2004, 346)

สรุป

ดังที่ข้าพเจ้านำเสนอ นับแต่ต้น เราอาจทำความเข้าใจตุลาการภิวัตน์ได้ด้วยแนวพินิจหลายระดับหรือหลายแบบ เริ่มจากระดับพื้นฐานครอบคลุมที่สุดในฐานะส่วนหนึ่งของการประกอบสร้างของการจัดการปกครอง ตามมาด้วยตุลาการภิวัตน์ในฐานะทางออกเชิงสถาบันแบบรัฐธรรมนูญนิยมให้แก่ความไม่แน่นอนและความไม่ลงรอยของหลักการต่าง ๆ ในการเมืองเสรีประชาธิปไตย ซึ่งมีเงื่อนไขแตกต่างกันไป ไม่ว่าจะในระบอบประชาธิปไตยที่มั่นคงหรือระบอบที่อยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่าน และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดของสถานการณ์ ตุลาการภิวัตน์ก็อาจเป็นเครื่องมือทางยุทธศาสตร์สำหรับการดำรงรักษาและการแข่งขันแย่งชิงอำนาจทางการเมืองได้เช่นกัน (อย่างไรก็ดี ข้อสรุปแบบเหมารวมว่าตุลาการภิวัตน์ล้วนเป็นวิธีการเชิงยุทธศาสตร์เช่นนี้ทั้งสิ้น ย่อมสุดโต่งคลาดเคลื่อน) และที่สำคัญ บ่อเกิดและพัฒนาการของตุลาการภิวัตน์มีมิติระหว่างประเทศเกี่ยวข้องด้วยอย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งความเชื่อมโยงเข้มข้นกว้างขวางอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ในที่สุดกลายเป็น

สภาพของโลกาภิวัตน์ในช่วงสองทศวรรษสุดท้าย สืบเนื่องมาจนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21

มิติระหว่างประเทศประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญสามส่วน ได้แก่ มิติปทัศสถานระหว่างประเทศ มิติเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ และมิติโลกาภิวัตน์ทางตุลาการ โดยในด้านของปทัศสถานระหว่างประเทศที่ถือกันว่าเป็นสากล อันได้แก่ สิทธิมนุษยชน นิติธรรม รัฐธรรมนูญนิยม และความเป็นธรรมทางสังคม กลายเป็นส่วนสำคัญของพื้นฐานทางการเมือง ซึ่งมีการอนุวัติทางกฎหมายและเปลี่ยนแปลงกระบวนการยุติธรรม เพื่อปรับประยุกต์เข้าเป็นส่วนหนึ่งของปทัศสถานทางสังคม กระบวนการเช่นนี้ส่งผลให้ปัจเจกชนสามารถเป็นตัวกระทำได้ด้วยตัวเอง เกิดการจัดองค์กรเพื่อรับเอาปทัศสถานระหว่างประเทศลงสู่ระดับย่อยลงไปของสังคม จนถึงแง่มุมต่าง ๆ ของชีวิตประจำวัน และนำไปสู่เงื่อนไขการต่อรองต่อสู้อย่างใหม่ในระบอบประชาธิปไตย

ในมิติของเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ แนวทางแบบเสรีนิยมเน้นถึงความมั่นคงของทรัพย์สิน การค้าเสรี และการลงทุนข้ามชาติ ซึ่งต้องอาศัยเสถียรภาพทางการเมืองและหลักนิติรัฐที่จำเป็นต่อความมั่นคงดังกล่าว ในการนี้ตุลาการภิวัตน์เป็นกลไกสำคัญอย่างหนึ่งที่สามารถก่อให้เกิดประสิทธิผลเชิงนโยบาย และสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ตัวแสดงและกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ในระบบเศรษฐกิจการเมืองทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในระบอบการเมืองที่สถาบันฝ่ายนิติบัญญัติและ/หรือฝ่ายบริหารไม่อาจทำหน้าที่ได้ดีและเป็นที่ยอมรับได้เพียงพอ

ในมิติของโลกาภิวัตน์ทางตุลาการ เรามักมองข้ามข้อเท็จจริงที่ว่า นับแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19

ระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมในระบบอบการเมืองสมัยใหม่ของประเทศทั้งหลายทั่วโลก ล้วนได้รับอิทธิพลจากแบบแผนของจักรวรรดิและความเชื่อมโยงระหว่างประเทศยุคลัทธิอาณานิคม ดังนั้นปรากฏการณ์ลัทธิตุลาการข้ามชาติหรือชุมชนตุลาการระหว่างประเทศจึงไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่กระนั้นก็ต่างจากเดิมในแง่ที่ว่า การรับและปรับเปลี่ยนเชิงกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งตุลาการภิวัตน์ ในระหว่างนานาประเทศชาติทั้งหลาย มิได้เป็นการผูกขาดและสื่อสารทางเดียวจากศูนย์กลางใดศูนย์กลางหนึ่งเพียงแหล่งเดียว ทว่ามีลักษณะของการสานเสวนาแลกเปลี่ยนและเป็นพหุนิยมมากขึ้น

ตุลาการภิวัตน์และมิติระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นจริงทางสังคมและการเมือง และยังคงสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยประสบความสำเร็จและพัฒนาการแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศและภูมิภาค อย่างไรก็ดี ในภาพรวม Perry (2017) ชี้ให้เห็นว่า ปัจจุบันการทบทวนโดยตุลาการได้รับการยอมรับว่าเป็นกระบวนการสำคัญในการส่งเสริมสิ่งที่เรียกว่า “ศีลธรรมทางการเมืองระดับโลก” (global political morality) ซึ่งรวมถึง สิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตย และลัทธิรัฐธรรมนูญนิยม แต่เขาเห็นด้วยกับแนวทางที่ตีกรอบกระบวนการดังกล่าวนี้ให้อยู่ในรูปแบบจำกัดชัดเจนอย่าง “อ่อนแอ” มิใช่ในรูปแบบเชิงรุกอย่าง “แข็งแกร่ง” ซึ่งอาจทำให้กลายเป็น “อำนาจสูงสุดแบบตุลาการ”

(judicial ultimacy) (Perry 2017, 96-97) ส่วนในด้านที่เป็นการซ้อนรวมขององค์กรและตัวกระทำการและการขยายไปสู่ชีวิตประจำวันนั้น ประเด็นด้านสุขภาพและสิทธิที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ นับว่ามีนัยสำคัญและพัฒนาการอย่างมาก ทั้งยังเชื่อมโยงกับอำนาจฝ่ายตุลาการมากขึ้น (Yamin 2014) เช่นเดียวกับปรากฏการณ์ที่อาจถือได้ว่าเป็น “ตุลาการภิวัตน์ของสิทธิทางสังคมและเศรษฐกิจ” ซึ่งจากการศึกษาในหลายประเทศ พบว่าบทบาทของอำนาจตุลาการในการพิจารณาคดีฟ้องร้องด้านสิทธิทางสังคมและเศรษฐกิจ เมื่อมองในภาพรวมถือว่าก่อให้เกิดพัฒนาการในเชิงบวกพอสมควร (Brinks and Gauri 2014) และในกรณีของ “การอภิวัตน์เป็นประชาธิปไตย” (democratization) ของบรรดาประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ Dressel (2015) วิเคราะห์ว่าตุลาการภิวัตน์เกิดขึ้นและดำเนินไปในรูปแบบที่หลากหลาย โดยที่มิติระหว่างประเทศก็มีความแตกต่างกันอย่างมาก ในเรื่องนี้จึงยังต้องอาศัยการวิจัยและวิเคราะห์เป็นการเฉพาะตามบริบทของแต่ละประเทศเป็นสำคัญ

การศึกษาตุลาการภิวัตน์ในเชิงรัฐศาสตร์ โดยเชื่อมโยงกับมิติระหว่างประเทศนับเป็นพื้นที่ทางวิชาการที่น่าสนใจ มีนัยสำคัญยิ่งทั้งในเชิงทฤษฎีและปฏิบัติต่อหลายสาขาวิชา ขอบฟ้าทางวิชาการด้านนี้ยังคงเปิดกว้างรอการบุกเบิกค้นคว้าต่อไป

References

- Arjomand, Said Amir. 2003. "Law, Political Reconstruction and Constitutional Politics." *International Sociology* 18(1): 7-32. Accessed August 4, 2009. DOI: 10.1177 /0268580903018001002.
- Baudenbacher, Carl. 2003. "Foreword: Globalization of the Judiciary." *Texas International Law Journal* 38: 397-403. Accessed December 15, 2017. [http://www.jura.fu-berlin.de/fachbereich/einrichtungen/oeffentliches-recht/lehrende/bolewski/dokumente/ 3__Diplomacy_and_Law/Baudenbacher_foreword-globalization_of_the_judiciary.pdf](http://www.jura.fu-berlin.de/fachbereich/einrichtungen/oeffentliches-recht/lehrende/bolewski/dokumente/3__Diplomacy_and_Law/Baudenbacher_foreword-globalization_of_the_judiciary.pdf)
- Baxi, Upendra. 2004. "Rule of Law in India: Theory and Practice." In *Asian Discourses of Rule of Law: Theories and Implementation of Rule of Law in Twelve Asian Countries, France and the U.S.*, edited by Randall Peerenboom, 324-345. London and New York: Routledge.
- Beer, Caroline C. 2006. "Judicial Performance and the Rule of Law in the Mexican States." *Latin American Politics and Society* 48(3): 33-61. Accessed April 3, 2009. <http://www.jstor.org/stable/4490477>.
- Beitz, Charles R. 2009. *The Idea of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press.
- Blichner, Lars Chr., and Ander Molander. 2008. "Mapping Juridification." *European Law Journal* 14(1): 36-54.
- Brinks, Daniel M., and Varun Gauri. 2014. "The Law's Majestic Equality? The Distributive Impact of Judicializing Social and Economic Rights." *Perspectives on Politics* 12(2): 375-393. Accessed December 12, 2017. <http://www.jstor.org/stable/43279912>.
- Buxbaum, Hannah L. 2004. "From Empire to Globalization ... and Back?: A Post-Colonial View of Transjudicialism." *Indiana Journal of Global Legal Studies* 11(1): 183-189. Accessed April 3, 2009. <https://www.repository.law.indiana.edu/ijgls/vol11/iss1/8/>
- Dressel, Bjoern. 2015. "Courts and Judicialization in Southeast Asia." In *Routledge Handbook of Southeast Asian Democratization*, edited by William Case, 268-281. London and New York: Routledge.
- Epstein, Lee, Jack Knight, and Olga Shvetsova. 2001. "The Role of Constitutional Courts in the Establishment and the Maintenance of Democratic Systems of Government." *Law and Society Review* 35(1): 117-164. Accessed August 26, 2009. <http://www.jstor.org/stable/3185388>

- Finkel, Jodi. 2005. "Judicial Reform as Insurance Policy: Mexico in the 1990s." *Latin American Politics and Society* 47(1): 87-113. Accessed August 26, 2009. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1548-2456.2005.tb00302.x/pdf>
- Gillespie, John. 2004. "Concepts of Law in Vietnam: Transforming Statist Socialism." In *Asian Discourse of Rule of Law: Theory and Implementation of Rule of Law in Twelve Asian Countries, France and the US.*, edited by Randall Peerenboom, 146-182. London: Routledge Curzon.
- Ginsburg, Tom. 2003. *Judicial Review in New Democracies: Constitutional Courts in Asia Cases*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hamilton, Alexander, James Madison, and John Jay. [1788] 1961. *The Federalist Papers*. New York: The New American Library.
- Hirschl, Ran. 2004a. "The Political Origins of the New Constitutionalism." *Indiana Journal of Global Legal Studies* 11(1): 71-108.
- . 2004b. *Towards Juristocracy: The Origins and Consequences of the New Constitutionalism*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Holmström, Barry. 1994. "The Judicialization of Politics in Sweden." *International Political Science Review* 15(2): 153-164.
- Jacobson, David, and Galya Benarieh Ruffer. 2003. "Courts across Borders: The Implications of Judicial Agency for Human Rights and Democracy." *Human Rights Quarterly* 25(1): 74-92. Accessed December 1, 2010. <http://www.jstor.org/stable/20069654>.
- Kate, Jan ten, and Peter J. van Koppen. 1994. "Judicialization of Politics in the Netherlands: Towards a Form of Judicial Review." *International Political Science Review* 15(2): 143-151.
- Kersch, Ken I. 2005. "The New Legal Transformation, the Globalized Judiciary, and the Rule of Law." *Washington University Global Studies Law Review* 4(2): 345-387. Accessed December 15, 2017. <http://digitalcommons.law.wustl.edu/globalstudies/vol4/iss2/6>.
- Koopmans, Tim. 2003. *Courts and Political Institutions: A Comparative View*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Locke, John. [1689] 1947. *Two Treatises of Government*. New York: Hafner Press.
- McLean, Janet. 2004. "From Empire to Globalization: The New Zealand Experience." *Indiana Journal of Global Legal Studies* 11(1): 161-181. Accessed April 3, 2009. <https://www.repository.law.indiana.edu/ijgls/vol11/iss1/7>.
- Moustafa, Tamir. 2003. "Law versus the State: The Judicialization of Politics in Egypt." *Law and Social Enquiry* 28(4): 883-903. Accessed August 1, 2010. <http://www.jstor.org/stable/1215790>.
- Oliver, Dawn. 2003. *Constitutional Reform in the United Kingdom*. Oxford: Oxford University Press.
- Pangalangan, Raul C. 2004. "The Philippines 'People Power' Constitution, Rule of Law, and the Limits of Liberal Constitutionalism." In *Asian Discourse of Rule of Law: Theories and Implementation of Rule of Law in Twelve Asian Countries, France and The U.S.*, edited by Randall Peerenboom. London: Routledge.
- Pech, Laurent. 2004. "Rule of Law in France." In *Asian Discourses of Rule of Law: Theories and Implementation of Rule of Law in Twelve Asian Countries, France and the U.S.*, edited by Randall Peerenboom, 79-112. London and New York: Routledge.
- Perry, Michael J. 2017. *A Global Political Morality: Human Rights, Democracy, and Constitutionalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Robertson, David. 2010. *The Judge as Political Theorist: Contemporary Constitutional Review*. Princeton: Princeton University Press.
- Rousseau, Jean Jacques. [1762] 1978. *On the Social Contract, with Geneva Manuscript and Political Economy*, edited by Roger D. Masters, translated by Judith R. Masters. New York: St. Martin's Press.
- Santiso, Carlos. 2004. "Economic Reform and Judicial Governance in Brazil: Balancing Independence with Accountability." In *Democratization and the Judiciary*, edited by Siri Gloppen, Roberto Gargarella, and Elin Skaar, 161-180. London: Frank Cass.
- Scheppele, Kim Lane. 2003. "Constitutional Negotiations: Political Contexts of Judicial Activism in Post-Soviet Europe." *International Sociology* 18(1): 219-238. Accessed August 14, 2009. DOI: 10.1177/0268580903018001012.

- Sieder, Rachel. 2004. "Renegotiating 'Law and Order': Judicial Reform and Citizen Responses in Post-war Guatemala." In *Democratization and the Judiciary*, edited by Siri Gloppen, Roberto Gargarella, and Elin Skaar, 137-160. London: Frank Cass.
- Slaughter, Anne-Marie. 2003. "A Global Community of Courts." *Harvard International Law Journal* 44(1): 191-219. Accessed December 9, 2017. <https://www.jura.uni-hamburg.de/media/ueber-die-fakultaet/personen/albers-marion/seoul-national-university/course-outline/slaughter-2003-a-global-community-of-courts.pdf>
- . 2000. "Judicial Globalization." *Virginia Journal of International Law* 40: 1103-1124. Accessed December 9, 2017. http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/vajint40&div=28&g_sent=1&casa_token=&collection=journals
- Stone, Alec. 1992. *The Birth of Judicial Politics in France: The Constitutional Council in Comparative Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Stone Sweet, Alec. 2000. *Governing With Judges: Constitutional Politics in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- . 1999. "Judicialization and the Construction of Governance." *Comparative Political Studies* 32(2): 147-184.
- Tate, C. Neal, and Torbjrn Vallinder. 1995. *The Global Expansion of Judicial Power*. New York: New York University Press.
- Tezcr, Gunes Murat. 2009. "Judicial Activism in Perilous Times: The Turkish Case." *Law & Society Review* 43(2): 305-336. Accessed August 4, 2009. DOI: 10.1111/j.1540-5893.2009.00374.x.
- Vallinder, Torbjrn. 1995. "When the Courts Go Marching In." In *The Global Expansion of Judicial Power*, edited by C. Neal Tate, and Torbjrn Vallinder, 13-26. New York: New York University Press.
- Van Alstyne, William W., and John Marshall. 1969. "A Critical Guide to Marbury v. Madison." *Duke Law Journal* 1969(1): 1-47. Accessed January 5, 2011. <http://www.jstor.org/stable/1371456>
- Vira Somboon. 2010. "Tulakarnphiwat: Naeo Thang Suksa Thang Ratthasat." [Judicialization: Approaches in Political Science]. In *Rattakhadi Withi Lok: 60 Pi Chaiwat Khamchoo*, edited by Vorasakdi Mahatdhanobol, 74-94. Bangkok: Faculty of Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Yamin, Alicia Ely. 2014. "Promoting Equity in Health: What Role for Courts?" *Health and Human Rights* 16(2): 1-9. Accessed December 15, 2017. <http://www.jstor.org/stable/healhumarigh.16.2>

At the Borders of Subregional South Asia and ASEAN: A Look at India-Myanmar Connectivity for “Forging Ahead Together”**

Aphirat Kamwang*

Abstract

Cooperation between ASEAN and India, and the development process within the India, have led India to accelerate the development of the northeast border region of the country, particularly along the India-Myanmar Border in order to physically connect to ASEAN via the Trilateral Highway linking India-Myanmar-Thailand. This qualitative social science research investigates the ongoing travel links between India and ASEAN. It focuses on the border between the two regions and explores basic information in terms of society and economy in the area through documentary research and field work in India. The results indicate that progress is being made and India is preparing to open the country to ASEAN through Manipur. The other borders however remain open only to local traders and do not yet serve as full-scale international crossing points, an issue that needs the attention of both India and Myanmar to ensure maximum connectivity. The results of this study are expected to better enhance understanding of ASEAN and India relations and to contribute to Thailand’s preparations for the opening of the Trilateral Highway.

Keywords: *ASEAN-India, Indian studies, India-Myanmar border, subregional South Asia*

*Researcher of Centre for Bharat Studies (Indian Studies), Research Institute for Languages and Cultures of Asia (RILCA), Mahidol University, Salaya, Budhamonthon, Nakhon Pathom 73170. Email: api.ramdas@yahoo.com

**This article is a part of the research project on ‘Trade in Multicultural Northeast India: A New Market at the Western Gateway to ASEAN’ under the research project plan of the RILCA on ‘Trade along the Multicultural ASEAN-Plus Highway: Thailand-Myanmar-India’ supported by the Thailand Research Fund (TRF) 2016.

Received July 12, 2017; Accepted December 8, 2017

ที่พรมแดนระหว่างอนุภูมิภาคเอเชียใต้และอาเซียน: มองอินเดียเชื่อมต่อเมียนมาร์ เพื่อ “มุ่งหน้าไปด้วยกัน”**

อภิรัฐ คำวัง*

บทคัดย่อ

จากความร่วมมือระหว่างอาเซียน-อินเดีย และจากกระบวนการพัฒนาประเทศภายในอินเดีย ได้ผลักดันให้อินเดียเร่งรัดพัฒนาพื้นที่ชายแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะพรมแดนอินเดีย-เมียนมาร์ เพื่อเชื่อมต่อทางกายภาพสู่อาเซียนด้วยทางหลวงไตรภาคี อินเดีย-เมียนมาร์-ไทย การพัฒนาดังกล่าวเป็นที่มาของการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพทางด้านสังคมศาสตร์ครั้งนี้ ซึ่งให้ความสนใจต่อพรมแดนระหว่างสองภูมิภาค จึงได้ค้นคว้าข้อมูลพื้นฐานด้านสังคมและเศรษฐกิจตามแนวพรมแดน โดยศึกษาเอกสารและศึกษาภาคสนามที่พรมแดนของอินเดีย ทำให้ทราบถึงสภาพความเป็นจริงที่ตลาดพรมแดนและความก้าวหน้า โดยที่อินเดียเตรียมจะเปิดประตูสู่อาเซียนที่รัฐมณีปุระ ส่วนพรมแดนแห่งอื่นคงเปิดพื้นที่เฉพาะพ่อค้าท้องถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ยังไม่ยกระดับเป็นพรมแดนนานาชาติ จึงเป็นประเด็นที่จะต้องมีการตกลงระหว่างอินเดียบอกกับเมียนมาร์เพื่อนำไปสู่ผลสำเร็จของการเชื่อมต่อดังกล่าว ทั้งนี้ ผลการศึกษาคาดหวังว่าจะช่วยส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอาเซียนกับอินเดียมากยิ่งขึ้น รวมทั้งเป็นประโยชน์ต่อการเตรียมความพร้อมของไทยก่อนการเปิดทางหลวงไตรภาคี

คำสำคัญ: อาเซียน-อินเดีย, อินเดียศึกษา, พรมแดนอินเดีย-เมียนมาร์, อนุภูมิภาคเอเชียใต้

*นักปฏิบัติการวิจัย ศูนย์การศึกษาศาสนา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม 73170 อีเมล api.ramdas@yahoo.com

**บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย ‘การค้าในสังคมพหุวัฒนธรรมอินเดียนตะวันออกเฉียงเหนือ: ตลาดใหม่ทางประตูตะวันออกของอาเซียน’ ในแผนงานวิจัย ‘การค้าในสังคมพหุวัฒนธรรมบนเส้นทางอาเซียนพลัส: ไทย-เมียนมาร์-อินเดีย’ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล โดยได้รับทุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ พ.ศ. 2559

ได้รับบทความ 12 กรกฎาคม 2560; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 8 ธันวาคม 2560

บทนำ

ผลพวงจากการขับเคลื่อนทางสังคมและเศรษฐกิจของอินเดียได้ก่อให้เกิดการพัฒนาและการประสานความร่วมมือที่หลากหลาย ตั้งแต่การพัฒนาท้องถิ่นภายในของอินเดียเองโดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตลอดจนการพัฒนาและความร่วมมือภายในภูมิภาคเอเชียใต้ (SAARC)¹ ภายในอนุภูมิภาคเอเชียใต้และเฉพาะกลุ่มประเทศภูฏาน บังกลาเทศ อินเดีย เนปาล (BBIN) รวมถึงระหว่างภูมิภาคคืออาเซียน (ASEAN) โดยทำให้เกิดอาเซียน+6 บิมสเทค (BIMSTEC)² อาร์เซป (RCEP)³ และอื่นๆ โดยอินเดียอาศัยความร่วมมือตามกรอบข้อตกลงของกลุ่มเศรษฐกิจเหล่านี้เพื่อได้รับผลประโยชน์ร่วมกันอันเป็นแนวทางที่กลุ่มประเทศทั่วโลกดำเนินการ เป็นไปตามแนวคิดภูมิภาคนิยม (regionalism) และภูมิภาคาภิวัตน์ (regionalization)

ท้องถิ่นเช่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียได้ถูกเชื่อมต่อกับกลุ่มลักษณะใหม่ที่น่าสนใจพื้นที่และยกระดับเป็นนานาชาติ เมืองใหญ่กับพรมแดนซึ่งนโยบายรัฐที่ตามกรอบความร่วมมือระหว่างภูมิภาคได้ลากเส้นเข้าหากัน ท้องถิ่นในกลุ่มประเทศจะผูกพันกันภายใต้ชื่อกลุ่มใหม่ ด้วยเหตุนี้บทความได้ทำหน้าที่สืบค้นการเชื่อมต่อระหว่างอนุภูมิภาคเอเชียใต้ที่มีอินเดียเป็นแกนหลัก สู่การข้าม

ภูมิภาคทางกายภาพมาสู่อาเซียนโดยทิศตะวันตกของอาเซียน คือ เมียนมาร์ซึ่งกลายเป็นปัจจัยสำคัญของอินเดียและอาเซียน

ขณะเดียวกัน การเชื่อมต่อดังกล่าวนำมาสู่ประเด็นเรื่องพรมแดนเพราะครอบคลุมพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ตามแนวพรมแดนอินเดีย เมียนมาร์ และบังกลาเทศ การเชื่อมต่อกลายเป็นแรงผลักดันที่จะให้เมืองใหญ่และพรมแดนที่ยังไม่พร้อมเหล่านั้นต้องได้รับการพัฒนาจากรัฐอย่างเร่งด่วน อันเป็นผลพวงมาจากนโยบายและแผนพัฒนาอันเป็นการรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจระดับนานาชาติและข้ามภูมิภาค

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียอันเป็นพื้นที่ที่ถูกกล่าวถึงอย่างมากจากการเชื่อมต่อกับอาเซียน ท้องถิ่นนี้ประกอบด้วย 8 รัฐ คือ รัฐอัสสัม รัฐมณีปุระ รัฐเมฆาลัย รัฐตริปุระ รัฐมิโซรัม รัฐนากาแลนด์ รัฐอรุณาจัลประเทศ และรัฐสิกขิม ทุกรัฐมีแนวพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านรวม 5 ประเทศ (จาก 7 ประเทศ ระยะทาง 15,106.7 กม.) ประกอบด้วย 1) อินเดียบังกลาเทศ 4,096.7 กม. 2) อินเดีย-จีน 3,488 กม. 3) อินเดีย-เนปาล 1,751 กม. 4) อินเดีย-เมียนมาร์ 1,643 กม. 5) อินเดีย-ภูฏาน 699 กม. (India. Ministry of Home Affairs n.d.a) ปัจจุบันอินเดียเร่งรัดพัฒนาพื้นที่ตอนใต้ของภาคตะวันออก

¹สมาคมความร่วมมือแห่งภูมิภาคเอเชียใต้ (South Asian Association for Regional Cooperation : SAARC) ก่อตั้งเมื่อ ค.ศ. 1985 (พ.ศ. 2528) สมาชิก 7 ประเทศ ประกอบด้วย บังกลาเทศ ภูฏาน อินเดีย มัลดีฟส์ เนปาล ปากีสถาน ศรีลังกา อัฟกานิสถาน โดยมีผู้สังเกตการณ์ 8 ประเทศ ซึ่งเมียนมาร์เป็นประเทศเดียวจากอาเซียนที่มีสถานะเป็นผู้สังเกตการณ์

²ความริเริ่มแห่งอ่าวเบงกอลสำหรับความร่วมมือหลากหลายสาขาทางวิชาการและเศรษฐกิจ (Bay of Bengal Initiative for Multi-Sectoral Technical and Economic Cooperation : BIMSTEC) ก่อตั้งเมื่อ ค.ศ. 1997 (พ.ศ. 2540) มุ่งการประสานระหว่าง ‘นโยบายมองตะวันออก’ ของอินเดียและภูมิภาคเอเชียใต้กับ ‘นโยบายมองตะวันตก’ ของไทย ซึ่งไทยและเมียนมาร์ เป็น 2 ประเทศในอาเซียนที่ร่วมมือกับภูมิภาคเอเชียใต้

³ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิภาคของอาเซียน (Regional Comprehensive Economic Partnership : RCEP)

เฉียงเหนือ 3 รัฐ คือ รัฐมณีปุระ รัฐมิโซรัม รัฐตรีปุระ ให้เชื่อมต่อบังกลาเทศ⁴ และเมียนมาร์ซึ่งเมียนมาร์ เป็นเพียงประเทศเดียวในอาเซียนที่มีพรมแดนติดต่อกับอนุภูมิภาคเอเชียใต้ราว 2,000 กม. แต่ส่วนใหญ่ติดต่อกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย

ดังนั้น ทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นภายในประเทศของอินเดีย ระหว่างประเทศ ภายในอนุภูมิภาค ระหว่างภูมิภาค จะทำให้เมืองใหญ่ ท้องถิ่น และพรมแดนบางส่วนถูกคัดเลือกให้เชื่อมต่อ ให้สอดคล้องกับกลุ่มประเทศใหม่ โดยบทความได้อาศัยกรอบทางหลวงไตรภาคี อินเดีย-เมียนมาร์-ไทย (Trilateral Highway India-Myanmar-Thailand) มุ่งเน้นพรมแดนระหว่างอินเดียและเมียนมาร์และรวมบางส่วนของบังกลาเทศ ความก้าวหน้าทางทิศตะวันตกของอาเซียนจำต้องมองมายังอินเดียกับเมียนมาร์ ปัจจุบันอินเดียขับเคลื่อนการเชื่อมต่ออาเซียนด้วย ‘นโยบายปฏิบัติการทิศตะวันออก’ (Act East Policy) ค.ศ. 2014 (พ.ศ. 2557)

บทความนำผลจากการประมวลข้อมูลการเชื่อมต่อระหว่างภูมิภาคและพรมแดนและศึกษาภาคสนามที่รัฐมณีปุระและพรมแดนระหว่างอินเดียและเมียนมาร์ทำให้การเรียบเรียงเนื้อหาได้มองจากทางอินเดียเข้ามาในอาเซียน โดยตั้งประโยชน์ว่า จะเป็นการขยายการรับรู้และความเข้าใจต่อสังคมวัฒนธรรมและพรมแดนระหว่างอนุภูมิภาคเอเชียใต้กับอาเซียน เป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการของไทยและอาเซียน

วิธีการวิจัย

วัตถุประสงค์: เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของพื้นที่ตามแนวพรมแดนระหว่างอนุภูมิภาคเอเชียใต้และอาเซียน จากกรณีการเชื่อมต่อระหว่างภูมิภาค

กรอบการศึกษา:

1) แนวพรมแดนระหว่างอนุภูมิภาคเอเชียใต้และอาเซียน ศึกษาพื้นที่ระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียบนเมียนมาร์ทางอินเดียเน้น 4 รัฐ ทางเมียนมาร์เน้น 4 รัฐและเขต และศึกษาพื้นที่ระหว่างบังกลาเทศกับเมียนมาร์เป็นส่วนประกอบ

2) ศึกษาประเด็น: ลักษณะพรมแดน กลุ่มชาติพันธุ์ สถานการณ์ปัจจุบัน รูปแบบการพัฒนา สภาพปัญหาและข้อมูลเฉพาะที่น่าสนใจ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับข้อมูลที่สามารถศึกษาค้นคว้ามาได้

วิธีการศึกษา: เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพทางด้านสังคมศาสตร์

เครื่องมือที่ใช้: ศึกษาทางเอกสารและภาคสนาม

1) การศึกษาทางเอกสาร ประกอบด้วย เอกสารด้านนโยบายและรายงานของหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ผลการศึกษาของนักวิชาการ ข่าวสาร-สารคดีของสื่อมวลชนโดยศึกษาถึงเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2017 (พ.ศ. 2560)

2) การศึกษาภาคสนาม (ค.ศ. 2017) ประกอบด้วย (1) การสำรวจและสังเกตการณ์ในพื้นที่

⁴เบงกอลเดิมแบ่งเป็นเบงกอลตะวันออก (East Bengal) และเบงกอลตะวันตก (West Bengal) ต่อมา ค.ศ. 1947 (พ.ศ. 2490) แบ่งแยกประเทศอินเดียบนปากีสถาน เบงกอลตะวันออก คือ ปากีสถานตะวันออก (East Pakistan) ขณะที่ปากีสถานตะวันตก (West Pakistan) คือ ปากีสถานปัจจุบัน ต่อมา ค.ศ. 1971 (พ.ศ. 2514) ปากีสถานตะวันออกแยกตัวเป็นบังกลาเทศ มีกรุงธากาเป็นเมืองหลวง ส่วนเบงกอลตะวันตก คือ รัฐเบงกอลตะวันตก อินเดีย มีเมืองโกลกัตตาเป็นเมืองหลวงประจำรัฐ

ตลาดในเมืองใหญ่และพรมแดนระหว่างอินเดียนกับเมียนมาร์ คือ เมืองอิมผาล เมืองโมเรย์ รัฐมณีปุระ 1 ครั้ง (2) การสัมภาษณ์กลุ่มนักวิชาการ นักธุรกิจ กรรมการชุมชน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐในรัฐมณีปุระรวม 15 ราย

ความเป็นภูมิภาคและพรมแดน

บทความนี้ได้สนใจประเด็นทั้งเรื่องการเชื่อมต่อระหว่างภูมิภาคและเรื่องพรมแดนกับวัฒนธรรม จึงทำให้มุ่งศึกษาแนวคิดทั้งสองเรื่อง ดังนี้

ภูมิภาคนิยม: ถือเป็นทัศนคติแบบใหม่ที่น่าสนใจนำไปสู่การรวมกลุ่มของนานาชาติและการกระจายอำนาจในระบบนานาชาติ ทั้งนี้ ก็เพราะมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของโลก แนวโน้มของโลกที่เปลี่ยนไปมีการกระจายอำนาจที่ไม่ใช่การรวมศูนย์อันเป็นผลมาจากเศรษฐกิจระดับภูมิภาคและระหว่างภูมิภาค โดยเฉพาะภูมิภาคใหม่ต่าง ๆ ที่ได้พัฒนาขึ้นเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันในระยะยาว โดยการรวมภูมิภาคแบบใหม่ไม่ได้มีความจำเป็นที่จะนำเอากระบวนการปกครองที่ไม่เหมือนกันมาใช้เป็นข้อจำกัดกีดกันเสียงของบางประเทศซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกก็สามารถจะเข้าไปมีส่วนร่วมกับกลุ่มได้ เช่น อาเซียน (Fawcett 2003, 9-36)

ขณะที่ยุคบูรพาภิวัตน์ (Easternization) ซึ่งกล่าวกันว่ากลุ่มประเทศตะวันออกกำลังจะก้าวขึ้นมา มีบทบาททั้งในด้านสังคมและเศรษฐกิจของโลกแทนกลุ่มประเทศตะวันตกโดยมีประเทศใหญ่ เช่น จีน อินเดีย และกลุ่มประเทศตามภูมิภาคที่เป็นกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาจะมีอำนาจการต่อรองมากขึ้น อันจะนำไปสู่กระบวนการของการเปลี่ยนอำนาจของโลก สำหรับภายในเอเชียแล้ว อาเซียนมีภูมิรัฐศาสตร์ที่เชื่อมระหว่างมหาสมุทรอินเดียกับแปซิฟิก ทำให้

ทั้งจีนและอินเดียต้องการจะสร้างโครงสร้างพื้นฐานสู่อาเซียน (Anek Laothamatas 2011)

พรมแดนกับวัฒนธรรม: ระหว่างรัฐชาติที่มีพรมแดนติดต่อกัน วัฒนธรรมเป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และระหว่างรัฐชาติ เป็นเบื้องหลังการขับเคลื่อนความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการเมืองข้ามพรมแดน แนวพรมแดนระหว่างรัฐชาติจึงมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชน ความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมและการค้า ส่วนการเมือง วัฒนธรรม ตามแนวพรมแดนเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกลุ่มชนและความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มชนกับรัฐชาติของตนและรัฐชาติอื่น แต่พรมแดนทางวัฒนธรรมมีความหมายที่กว้าง ผูกพันกับผู้คนในบริเวณแนวพรมแดนและเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมพรมแดน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนอาจจะอยู่ภายใต้นโยบายของรัฐชาติใดรัฐชาติหนึ่งหรืออยู่นอกเหนือการควบคุมของรัฐ (Yot Santasombat 2008, 46-47) สำหรับการสร้างพรมแดนระหว่างรัฐชาติดำเนินไปตามขั้นตอน คือ การขีดเส้นพรมแดน การปักปันเขตแดน และการควบคุมพื้นที่พรมแดน อย่างไรก็ตามพื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะเป็นพหุวัฒนธรรม มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายเป็นส่วนสำคัญของเครือข่ายการค้าและเป็นส่วนสร้างพรมแดนทางวัฒนธรรม (Yot Santasombat et al. 2012, 6)

สำหรับเครือข่ายสังคมบริเวณพรมแดนสามารถแบ่งตามภูมิทัศน์ชายแดน 3 ส่วน คือ

1) ใจกลางชายแดน (border heartland) หรือพื้นที่ริมพรมแดนสองฟากฝั่ง อันเป็นพื้นที่ที่มีปฏิบัติการข้ามพรมแดน การค้าขาย การเคลื่อนไหวไปมาของผู้คนสินค้า และวัฒนธรรมข้ามพรมแดน เป็นบริเวณที่เครือข่ายสังคมถูกกำหนดจากพรมแดน

โดยตรง จะปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขและสถานการณ์ของพรมแดนที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง มีการข้ามพรมแดนในหลายรูปแบบ ทั้งธุรกิจขนาดใหญ่และกองทัพมดที่จะถูกตรวจตราควบคุมจากเจ้าหน้าที่รัฐทั้งสองฝั่ง บางแห่งเป็นที่ตั้งโรงงาน ความเป็นเมืองขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีที่พักขายล้อมตลาดที่ขายสินค้าปลอดภาษีและของเถื่อน เป็นแหล่งท่องเที่ยวและหาซื้อสินค้าราคาถูก มีผลประโยชน์ทางธุรกิจที่ซับซ้อน แปรผันไปตามสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศทำให้องค์กรธุรกิจท้องถิ่นเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจการเมืองของพรมแดน

2) พื้นที่รอยต่อหรือรัศมีของใจกลางชายแดน (intermediate borderland) อาจครอบคลุมย่านธุรกิจที่ขยายตัวมาจากใจกลางชายแดน หมู่บ้านที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ตั้งถิ่นฐานทำการเกษตรมาแต่เดิม แต่ปัจจุบันได้กลายเป็นจุดพักสินค้าและแหล่งพักพิงของแรงงานข้ามชาติที่รอจังหวะข้ามพรมแดน

3) รอบนอกของชายแดน (outer borderland) เป็นพื้นที่ที่อิทธิพลของชายแดนเริ่มจางลง ความสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่ายดำเนินไปอย่างหลวม ๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของชาวบ้านค่อนข้างน้อย แต่จะได้รับผลกระทบทางการเมืองอย่างฉับพลัน (Yot Santasombat et al. 2012, 8-9)

อินเดีย: อนุภูมิภาคเอเชียใต้เชื่อมต่ออาเซียน

อาเซียนหรือสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations : ASEAN) ก่อตั้งเมื่อ ค.ศ. 1967 (พ.ศ. 2510) เริ่มจากสมาชิก 5 ประเทศ ต่อมา ค.ศ. 1999 (พ.ศ. 2542) มีสมาชิกรวม 10 ประเทศ สำหรับเมียนมาร์

เข้าร่วม ค.ศ. 1997 (พ.ศ. 2540) (Thai-ASEAN Economic Community 2017) ขณะเดียวกันอาเซียนยังมีความร่วมมือกับอีก 9 ประเทศที่สถาปนาความสัมพันธ์ในฐานะคู่เจรจา และอินเดียเป็น 1 ใน 9 โดยมีพัฒนาการที่สำคัญเริ่มต้นจากระดับคู่เจรจาเฉพาะด้าน ค.ศ. 1992 (พ.ศ. 2535) และยกระดับเป็นคู่เจรจาอย่างสมบูรณ์ ค.ศ. 1995 (พ.ศ. 2538) กระทั่งยกระดับเป็นการประชุมสุดยอดอาเซียน-อินเดีย ค.ศ. 2002 (พ.ศ. 2545) ต่อมาในการประชุมสุดยอดฯ ครั้งที่ 13 ค.ศ. 2015 (พ.ศ. 2558) ที่มาเลเซีย ผู้นำอาเซียนได้แสดงการต้อนรับต่อสิ่งที่นายกรัฐมนตรีอินเดีย นเรนทรา โมดี ได้ริเริ่มและสานต่อเจตนารมณ์ นั่นคือ ‘นโยบายปฏิบัติการทางตะวันออก’ (Act East Policy) และ ‘ทำในอินเดีย’ (Make in India) เพื่อจะแสดงให้เห็นว่า อินเดียได้ทำงานร่วมกับอาเซียนภายใต้วิสัยทัศน์และเป้าหมายแห่งอาเซียน ค.ศ. 2025 (พ.ศ. 2568) ที่ว่า ‘มุ่งหน้าไปด้วยกัน’ (Forging Ahead Together) (ASEAN 2016)

ขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างอาเซียนกับอินเดียครบรอบ 20 ปี ค.ศ. 1992-2012 (พ.ศ. 2535-2555) อินเดียจัดการประชุมสุดยอดอาเซียน-อาเซียนกรุงนิวเดลี ค.ศ. 2012 (พ.ศ. 2555) โดยชูประเด็น ‘ASEAN-India Partnership for Peace and Shared Prosperity’ ซึ่งมาจาก ‘นโยบายมองตะวันออก’ (Look East Policy) ค.ศ. 1991 (พ.ศ. 2534) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการผลักดันให้อินเดียก้าวสู่ระดับคู่เจรจาเฉพาะด้านกับอาเซียน ค.ศ. 1992 (พ.ศ. 2535) และใน ค.ศ. 2012 (พ.ศ. 2555) ได้อาศัยวาระการครบรอบเข้าร่วมการประชุมคณะทำงานด้านการคมนาคมภาคพื้นดินแห่งอาเซียน (ASEAN Land Transport Working Group: LTWG) ครั้งที่ 21 แต่นับเป็นครั้งแรกของอินเดีย ในที่ประชุมนั้นอินเดียได้นำเสนอแผนปฏิบัติการต่ออาเซียน ที่ผนวกเรื่องการพัฒนา

ต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน ได้แก่ การคมนาคมขนส่งภาคพื้นดินและทางทะเล การจัดการพรมแดนศุลกากร การตรวจคนเข้าเมือง ความมั่นคง คู่เจรจาภาคเอกชน และได้นำเสนอโครงการทางหลวงไตรภาคี (Association of Southeast Asian Nations 2016; India. Ministry of Development of North Eastern Region 2012)

ต่อมา ค.ศ. 2013 (พ.ศ. 2556) อินเดียขยายการเชื่อมต่อทางทะเลและทางอากาศสู่อาเซียนเพิ่มขึ้น จากเดิมที่มีแต่โครงการทางหลวงไตรภาคีและโครงการคมนาคมขนส่งหลายรูปแบบ คาลาดาน (Kaladan Multi-Modal Transit Transport Project: KMTTP) ขณะเดียวกันก็มีการพิจารณาเชื่อมต่อระเบียงเศรษฐกิจ (economic corridor) ให้ไปถึงกัมพูชา ลาว และเวียดนาม โดยจะมีการจัดทำข้อตกลงเรื่องยานยนต์ระหว่างอินเดีย-เมียนมาร์-ไทย (India-Myanmar-Thailand Motor Vehicle Agreement : IMT MVA) เพื่อที่จะให้รถโดยสารและรถสินค้าสามารถวิ่งบนทางหลวงไตรภาคีได้อย่างไร้รอยต่อ และ ค.ศ. 2015 (พ.ศ. 2558) ในการประชุมสุดยอดครั้งที่ 13 ที่มาเลเซีย นายกรัฐมนตรีอินเดียได้ประกาศมอบเงิน 1 พันล้านเหรียญสหรัฐ เพื่อสนับสนุนโครงการที่จะเชื่อมต่อทั้งระบบทางกายภาพและระบบดิจิทัลระหว่างอินเดียบกับอาเซียน กองทุนพัฒนาโครงการเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตของกลุ่มประเทศกัมพูชา ลาว เมียนมาร์ เวียดนาม (CLMV) ขณะที่ในด้านวิชาการและการศึกษา ได้จัดตั้งศูนย์อาเซียน-อินเดีย เพื่อการศึกษาวิจัย สนับสนุนส่งเสริม สร้างเครือข่ายในอินเดียและอาเซียน ต่อมา ค.ศ. 2016 (พ.ศ. 2559) ได้จัดตั้งศูนย์อาเซียนศึกษา เพื่อทำหน้าที่ศึกษาวิจัยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียบกับอาเซียน และเมื่อความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียบกับอินเดียนครบรอบ 25 ปี ค.ศ. 1992-

2017 (พ.ศ. 2535-2560) อินเดียจึงได้กำหนดภารกิจต่ออาเซียนโดยสรุปประเด็นที่ว่า ‘Shared Values, Common Destiny’ (India. Ministry of External Affairs. 2016a)

พรมแดน ความสัมพันธ์ ผู้คน: อินเดียเมียนมาร์

ระยะของแนวพรมแดนอนุภูมิภาคเอเชียใต้กับอาเซียน: พรมแดนอินเดีย-เมียนมาร์ (India-Myanmar Border) ส่วนอินเดียครอบคลุม 4 รัฐ ระยะทาง 1,643 กม. แบ่งออกเป็น รัฐอรุณาจัลประเทศ 520 กม. รัฐนากาแลนด์ 215 กม. รัฐมณีปุระ 398 กม. รัฐมิโซรัม 510 กม. (India. Ministry of Home Affairs n.d.b.) ส่วนเมียนมาร์ครอบคลุม 4 รัฐ และเขต ประกอบด้วย รัฐกะฉิ่น เขตสะกาย รัฐชิน รัฐยะไข่ โดยแนวพรมแดนตอนเหนือเป็นพื้นที่สูงของเทือกเขาหิมาลัยทิศตะวันตก

ส่วนพรมแดนระหว่างเมียนมาร์กับบังกลาเทศ ทางบกมีระยะทาง 272 กม. มีแม่น้ำนัตกันอีก 52 กม. และทางทะเล อ่าวเบงกอล 64.1 กม. โดยที่รัฐยะไข่และรัฐชินติดต่อกับ อ.บ้านดัวบาน อ.ค็อกซ์บาสาร์ เขตจิตตะกอง อนึ่ง ทางตะวันตกสุดของเมียนมาร์ที่ติดต่อกับบังกลาเทศคือ อ.หม่าวังดอ รัฐยะไข่ และเฉพาะรัฐชินเป็นรัฐเดียวที่ติดต่อกับอินเดียบและบังกลาเทศ (The Daily Net 2016; Zaw 2017)

ข้อมูลบางประการในท้องถิ่นของสองประเทศ: ตามแนวพรมแดนอินเดียบกับเมียนมาร์ ดังเช่นสองฝั่งระหว่างรัฐนากาแลนด์กับตอนบนของเขตสะกายนั้นต่างก็มีสิ่งที่คล้ายคลึงกันมาก ผู้คนที่อาศัยอยู่ก็มีความผูกพันกันในหลายมิติ ทั้งวิถีชีวิต

สังคมวัฒนธรรม และบุคลิกหน้าตา (Myanmar Matters 2016)

จากการสำรวจประชากรอินเดีย ค.ศ. 2011 (พ.ศ. 2554) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประชากร 45.5 ล้านคนหรือร้อยละ 3.07 จากทั้งประเทศ 1,210 ล้านคน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาฮินดู ร้อยละ 54 ศาสนาอิสลาม ร้อยละ 25.1 ศาสนาคริสต์ ร้อยละ 17.2 ทั้งนี้ มี 4 รัฐ ที่นับถือศาสนาคริสต์เป็นหลัก คือ รัฐอรุณาจัลประเทศ รัฐนาగాแลนด์ รัฐมิโซรัม และ รัฐเมฆาลัย ส่วนอีก 2 รัฐ นับถือศาสนาพุทธมาก คือ รัฐสิกขิม ร้อยละ 27.3 รัฐอรุณาจัลประเทศ ร้อยละ 11.7 (Census Organization of India 2015; India, Ministry of Home Affairs 2016)

และจากการสำรวจประชากรของเมียนมาร์ ค.ศ. 2014 (พ.ศ. 2557) จำนวน 51,419,420 คน (Myanmar Information Management Unit 2016) เฉพาะรัฐและเขตที่ตั้งตามแนวพรมแดน พบว่า ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 84.2 ศาสนาคริสต์ ร้อยละ 14.1 แม้ว่าจะมีสัดส่วนใหญ่ของศาสนาพุทธ แต่ก็มีการนับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 6.5 (Myanmar, Ministry of Immigration and Population 2015)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ในท้องถิ่นทั้งสองฝั่งตามแนวพรมแดนอินเดีย-เมียนมาร์ กลุ่มชาติพันธุ์มีสัดส่วนของการนับถือศาสนาคริสต์ที่สูงกว่าพื้นที่ทั่วไปของประเทศ

ทวิภาคีและความสัมพันธ์เพื่อการพัฒนาอินเดียสู่เมียนมาร์: ความสัมพันธ์ทวิภาคีระหว่างอินเดียบกับเมียนมาร์ในระดับผู้นำประเทศนั้น เริ่มต้นตั้งแต่ ค.ศ. 1987 (พ.ศ. 2530) สมัยนายกรัฐมนตรี ราจีฟ คานธี อันเป็นการเยือนเมียนมาร์ครั้งแรกของผู้นำอินเดีย จากนั้นก็ห่างหายไปนานเกือบ 2 ทศวรรษ

กระทั่ง ค.ศ. 2006 (พ.ศ. 2549) ในสมัยประธานาธิบดี เอ.พี.เจ. อับดุล กาลัม และ ค.ศ. 2009 (พ.ศ. 2552) รองประธานาธิบดี โมฮัมหมัด ฮามิด อันซารี ได้กลับมาสานไมตรีต่อกัน ถือเป็น การเยือนเมียนมาร์อย่างเป็นทางการในระลอกใหม่ ก้าวสู่ทศวรรษใหม่

ในช่วงที่เมียนมาร์อยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของกองทัพ แม้ทั้งสองประเทศจะยังคงรักษาความสัมพันธ์ก็ตาม แต่ยังคงอยู่ภายใต้ข้อจำกัด กระทบพรกสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตยชนะ การเลือกตั้ง ทำให้มีนโยบายใหม่ที่ส่งผลดีและช่วยเพิ่มความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศ ปัจจุบันจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงที่จะสร้างโอกาสทางการค้าระหว่างเมียนมาร์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย และบังกลาเทศ (Myanmar Matters 2016)

ปัจจุบันผู้นำทั้งสองประเทศผูกมิตรไมตรีกันมากขึ้นช่วง ค.ศ. 2011-2012 (พ.ศ. 2554-2555) สมัยประธานาธิบดี เต็ง เส่ง เยือนอินเดีย และ ค.ศ. 2012 (พ.ศ. 2555) สมัยนายกรัฐมนตรี มั่นโมฮัน สิงห์ เยือนเมียนมาร์ ขณะนั้นได้ข้อตกลงและการลงนามร่วมกันหลายด้านโดยมีเรื่องเด่น เช่น โครงการกาลาดาน การบริการภาคอากาศ การพัฒนาพรมแดน การจัดตลาดพรมแดน หรือที่เรียกว่า 'Border Haat' (ตลาดท้องถิ่น) การสร้างทางหลวงไตรภาคีและถนนยี่-ตีเต่ง จากรัฐมิโซรัมสู่รัฐชิน ต่อมา ค.ศ. 2014 (พ.ศ. 2557) นายกรัฐมนตรี นาเรนทรา โมดี เยือนเมียนมาร์ เพื่อเข้าร่วมประชุมสุดยอดอาเซียน-อินเดีย ครั้งที่ 12 และมีนโยบายเพิ่มความสัมพันธ์ต่อเมียนมาร์อย่างต่อเนื่อง เช่น ค.ศ. 2015 (พ.ศ. 2558) จัดประชุม Joint Consultative Commission ซึ่งเป็นช่วงก่อนที่พรรคเอ็นแอลดีจะชนะการเลือกตั้ง ดังนั้น จากความสัมพันธ์ที่ดีส่งผลให้เกิดการขับเคลื่อนเพื่อเชื่อมต่อกายภาพจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีสู่เมียนมาร์ซึ่งอินเดียกำลังสร้างสะพาน 69 แห่ง

บนถนนมิตรภาพตะมู-กเลมโย-กเลวะ ในเขตสะกาย และสร้างถนนเส้นทางกเลวะ-ยาจี 126 กม.

ในด้านอื่นๆ มีเรื่องเด่น เช่น ด้านวัฒนธรรม อินเดียและเมียนมาร์อาศัยความเป็นสังคมวัฒนธรรมที่มีร่วมกันในรัฐพรมแดน นั่นคือ ศาสนา ภาษา และ กลุ่มชาติพันธุ์ จึงได้ร่วมจัดการสัมมนานานาชาติ เรื่อง ‘Buddhist Culture Heritage’ ค.ศ. 2012 (พ.ศ. 2555) ส่วนด้านการลงทุน จากการประชุมกลุ่มประเทศ CMLV ครั้งที่ 3 ค.ศ. 2016 (พ.ศ. 2559) ที่รัฐทมิฬนาฑู มีผลการประชุมที่น่าสนใจคือ อินเดียกำหนดให้เมียนมาร์เป็นแหล่งการลงทุนซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่อินเดียประกาศให้การส่งเสริมกับเมียนมาร์ ในด้านอุตสาหกรรม เป็นต้น (India. Ministry of External Affairs 2016b)

อินเดีย: การจัดการพรมแดน สู่การพัฒนา มุ่งเชื่อมต่ออาเซียน

จากประเทศเพื่อนบ้าน 7 ประเทศที่มีพรมแดนติดต่อกับอินเดียนั้น ทำให้มีการจัดการพรมแดนแต่ละแห่งแตกต่างกัน ภาพรวมของพัฒนาการของอินเดีย ขอเริ่มจากเรื่องการตรวจคนเข้าเมือง ค.ศ. 2003 (พ.ศ. 2546) ได้จัดตั้ง Integrated Check Posts (ICP) เพื่อรองรับงานเฉพาะด้านขาเข้าภาคพื้นดินทำหน้าที่ครบวงจร เช่น ตรวจคนเข้าเมือง ศุลกากร ความมั่นคง การกักกัน เป็นต้น ถือเป็นรูปแบบสมัยใหม่พร้อมสิ่งอำนวยความสะดวก และ ค.ศ. 2004 (พ.ศ. 2547) จัดตั้ง Department of Border Management กระทรวงมหาดไทยแล้วโอนย้าย ICP เข้าไปในหน่วยงานนี้ ตัวอย่างพรมแดนที่จัดการแตกต่างกันเช่น พรมแดนอินเดีย-ปากีสถาน เฉพาะที่รัฐจัมมูและกัศมีร์เป็นแบบ Line of Control (LoC) ขณะที่พรมแดนอินเดีย-ภูฏาน รัฐอรุณาจัลประเทศ เป็นแบบ Line of

Actual Control (LAC) เป็นต้น ขณะเดียวกัน ได้จัดตั้ง Interministerial Working Group (IMWG) โดยรวมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไว้ด้วยกัน เช่น ถนน การค้า ความมั่นคง เป็นต้น ต่อมา ค.ศ. 2006 (พ.ศ. 2549) มีการเห็นชอบให้จัดตั้ง ICP รวม 13 แห่ง ใน 2 ระยะเวลาครอบคลุมพรมแดน 4 ประเทศ คือ บังกลาเทศ เมียนมาร์ เนปาล และปากีสถาน จากนั้น ค.ศ. 2008 (พ.ศ. 2551) กำหนดงบประมาณก่อสร้างสำนักงาน 13 แห่ง เฉพาะพรมแดนอินเดีย-เมียนมาร์ จัดตั้งเพียงแห่งเดียวที่เมืองโมเรย์ รัฐมณีปุระ เป็นระยะแรก กระทั่ง ค.ศ. 2013 (พ.ศ. 2556) ได้อนุมัติงบประมาณให้ด้าน ICP และจัดสรรพื้นที่ราว 0.18 ตร.กม. ที่เมืองโมเรย์ (India. Ministry of Home Affairs n.d.c.)

อินเดียกับการจัดการพรมแดน
อินเดีย-เมียนมาร์: กระทรวงการพัฒนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (Ministry of Development of North Eastern Region) ได้จัดตั้งด่าน Land Custom Station (LCS) อาศัยอำนาจจากพระราชบัญญัติศุลกากร ค.ศ. 1962 (พ.ศ. 2505) กระทรวงการคลัง เพื่อพัฒนาการค้าร่วมกับรัฐบาลท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัจจุบันมี 38 ด่าน แต่ไม่สามารถพัฒนา LCS ให้เป็นแบบ ICP ได้ครบทั้งหมด เนื่องจากการค้าในแต่ละด่านไม่เสถียรและมีปริมาณที่ต่ำและการดำเนินงานยังต้องอาศัยอำนาจจากหลายสังกัด เช่น ด้านความมั่นคง หน่วยงาน Border Guarding Force หรือ Assam Rifles จะทำงานร่วมกับ Border Roads Organisation (BRO) (India. Ministry of Home Affairs n.d.d.)

ตามแนวพรมแดนอินเดีย-เมียนมาร์มีด่าน LCS รวม 4 แห่ง ใน 4 รัฐ แต่ดำเนินการได้และมีแผนพัฒนา 2 แห่ง คือ 1) ด้านโชวคาธาร์ อ.จัมพาย รัฐมิโซรัม เชื่อมกับด่านยิ อ.ตีเต่ง รัฐชิน 2) ด้าน

โมเรย์ อ.เตงเนาปัล รัฐมณีปุระ เชื่อมกับด้านตะมู อ.ตะมู เขตสะกาย ส่วนอีก 2 ด้าน คือ 3) ด้านอวากุ อ.เฟก รัฐนากาแลนด์ เชื่อมต่อกับด้านซุนมะหย่า เมืองเหล่ซี เขตสะกาย 4) ด้านนัมโพง อ.เจนค์ลานด์ รัฐอรุณาจัลประเทศ เชื่อมต่อกับด้านปางสุ เขตสะกาย ทั้งสองด้านนี้ยังอยู่ในการกำหนดรายละเอียดร่วมกัน (India. Ministry of Development of North Eastern Region 2012)

อย่างไรก็ตาม รัฐอรุณาจัลประเทศ รัฐนากาแลนด์ และรัฐมิโซรัม ทั้งสามรัฐนี้เป็นพื้นที่ Restricted Area แม้แต่ชาวอินเดียที่ไม่ใช่ชาวท้องถิ่นนี้ หากจะเข้าไปก็ต้องยื่นคำร้อง Restricted Area Permit (RAP) ตามระบบ Inner Line Permit (ILP) ของกระทรวงมหาดไทย (India. Ministry of Development of North Eastern Region 2017)

ภาพที่ 1 แผนที่ประเทศอินเดีย แสดงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 8 รัฐ (Northeast India 2017)

ในบทความนี้ได้สำรวจข้อมูลพื้นฐานตามแนวพรมแดนอินเดีย-เมียนมาร์รวม 4 พื้นที่ระหว่าง 4 รัฐของอินเดียบกับ 3 รัฐและเขตของเมียนมาร์ โดยเรียงลำดับจากตอนเหนือลงสู่ตอนใต้และประมวลข้อมูลในแต่ละพื้นที่ตามข้อจำกัดจากการสืบค้น มีรายละเอียด ดังนี้

ลำดับที่ 1 ระหว่างรัฐอรุณาจัลประเทศกับเขตสะกาย: รัฐอรุณาจัลประเทศ ตั้งอยู่ในโซนหิมาลัยตะวันออก มีพื้นที่ร้อยละ 33.27 เป็นรัฐที่มี

ขนาดใหญ่ที่สุดของท้องถิ่นนี้ (Census Organization of India 2015) เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์หลัก 26 กลุ่ม และกลุ่มย่อยกว่า 100 กลุ่ม (Arunachal Tourism 2015) มีพรมแดนติดต่อกับ 3 ประเทศ ประกอบด้วย ภูฏาน จีน (ทิเบต) เมียนมาร์ เฉพาะพรมแดนอินเดีย-เมียนมาร์มีระยะทาง 520 กม. โดย อ.เจนค์ลานด์ และ อ.อันจอ ติดกับรัฐกะฉิ่นและตอนเหนือของเขตสะกาย ปัจจุบันอินเดียเปิดด่านแห่งเดียวที่บ้านนัมโพง อ.เจนค์ลานด์ ติดกับบ้านปันของ เขตสะกาย (ทางอินเดียเรียกปันซ์ซอร์)

เฉพาะ อ.เจนคัลลันด์ ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลัก 3 กลุ่ม คือ 1) Tangsa 2) Tutsa 3) Singpho เฉพาะ Tangsa มีกลุ่มย่อยอีก 18 กลุ่ม เช่น 1) Lungchang 2) Muklom 3) Tikhak และนอกจากนี้ ยังมีกลุ่มต่างถิ่นที่ย้ายลงมาตั้งถิ่นฐานอีก เช่น ทีเบต (Changlang District Unit 2003)

การเปิดตลาดพรมแดนที่บ้านปันซองของเมียนมาร์นั้น กระทรวงพาณิชย์ของเมียนมาร์อนุญาตให้เปิดการค้าเฉพาะท้องถิ่น เพื่อที่จะให้เป็นส่วนหนึ่งในการเพิ่มความเป็นอยู่ของชาวท้องถิ่น อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างเมียนมาร์กับอินเดีย ในสมัยประธานาธิบดีเต็ง เส่ง กับสมัยนายกรัฐมนตรี มั่นโมฮัน สิงห์ (Mizzima News 2013)

ที่ตลาดดังกล่าว สินค้าฝั่งเมียนมาร์ส่วนใหญ่มาจากจีน เช่น เสื้อผ้า รองเท้า เส้นก๊วยเตี๋ยวยากลูดิส ขนม เบียร์ ยาสูบ มีด ส่วนพ่อค้าชาวอินเดียนิยมนำพวกอาหารและสิ่งทอไปขาย ซึ่งสินค้าจากอินเดียมักจะมีราคาเพิ่มสูงขึ้น เช่น ปกติที่บ้านนัมโพง เกลือ กิโลกรัมละ 20 รูปีอินเดีย แต่ราคาสูงถึง 5 เท่า ที่บ้านปันซอง ทว่าตลาดไม่คึกคัก เพราะอยู่ห่างไกล เปิด 3 ครั้งต่อเดือน ทุกวันที่ 10 20 และ 30 แต่อย่างไรก็ดี สิ่งสำคัญคือ เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ได้ไปมาหาสู่กัน และจะพัฒนาให้เป็นที่แหล่งท่องเที่ยวต่อไปชาวอินเดียนจะข้ามแดนได้โดยไม่ต้องใช้วีซ่า (Dutta 2015)

ขณะที่กระทรวงกลาโหมของอินเดียนำกำลังพัฒนาถนนเชื่อมแนวพรมแดนรัฐอรุณาจัลประเทศ

จากบ้านนัมโพงสู่บ้านวิจัยนคร⁵ เพราะปัจจุบันยังไม่มีการถนนเข้าถึง ทำให้จะเกิดการเชื่อมต่อเส้นทาง อ.เจนคัลลันด์จากพรมแดนอินเดีย-เมียนมาร์ สู่ อ.ตวาง ซึ่งเชื่อมทั้งพรมแดนอินเดีย-จีน และพรมแดนอินเดีย-ภูฏาน แต่เป็นด่าน LAC ซึ่งในสมัยอาณานิคมอังกฤษเรียก McMohan Line (The Tribune 2016)

จากการศึกษาพบว่า ระหว่างรัฐอรุณาจัลประเทศกับรัฐกะฉิ่นยังไม่เปิดด่านซึ่งเป็นด่านแรกระหว่างสองประเทศ จึงทำให้ด่านนัมโพงกับด่านปันซองกลายเป็นด่านแรกที่ดำเนินการ มีบทบาทและเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ท้องถิ่น และนับเป็นด่านแรกระหว่างอนุภูมิภาคเอเชียใต้กับอาเซียน แต่ด่านนี้ตั้งอยู่ห่างไกลจากชุมชนจึงยังไม่เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไป

ลำดับที่ 2 ระหว่างรัฐนากาแลนด์กับ

เขตสะกาย: แนวพรมแดนนี้มีระยะทาง 215 กม. เปิดด่าน 2 แห่ง คือ 1) ระหว่างบ้านอววงคู อ.เพก กับ บ้านซุนมะหย่า เมืองเหลฮี อ.ทมางตี (หรือคำตี) เขตสะกาย 2) ระหว่าง ต.โนนถัก อ.เทียนสง กับ อ.ทมางตี

จากการที่ชาวนากาและกลุ่มย่อยต่าง ๆ ตั้งถิ่นฐานอยู่สองฝั่งพรมแดน ทั้งอินเดียและเมียนมาร์ มีการพัฒนาพื้นที่และกลุ่มชาติพันธุ์แตกต่างกัน โดยพัฒนาการที่สำคัญของอินเดีย คือ การสถาปนารัฐนากาแลนด์ ค.ศ. 1963 เป็นรัฐลำดับที่ 16 ประกอบด้วย 16 กลุ่มชาติพันธุ์หลัก⁶ (Government of Nagaland 2016) ส่วนเมียนมาร์พัฒนาการที่ชัดเจน ค.ศ. 2008 (พ.ศ. 2551) รัฐธรรมนูญกำหนดให้จัดตั้งโซนปกครอง

⁵เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ลิสู (Lisu) ที่อพยพจากเมียนมาร์ จาว ค.ศ. 1930 (พ.ศ. 2473) เป็นกลุ่มแรกที่เข้าไปอยู่ ต่อมาชาวเนปาลที่ทำงานให้กับกองทัพอินเดียได้เข้าไปตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้นในช่วงก่อน ค.ศ. 1970 (พ.ศ. 2513) (Talukdar 2011)

⁶1) Angami 2) Ao 3) Chakhesang 4) Chang 5) Khiamniungan 6) Kuki 7) Konyak 8) Kachari 9) Lotha 10) Phom 11) Pochury 12) Rengma 13) Sumi 14) Sangtam 15) Yimchungr 16) Zeling (Government of Nagaland 2016)

ตนเอง (Self-Administered Zone: SAZ) สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์เป็นครั้งแรกต่อมา ค.ศ. 2010 (พ.ศ. 2553) จึงประกาศจัดโซนปกครองตนเองชาวนากา (Naga SAZ) รวม 3 เมือง ใน อ.ทมางตี เขตสะกาย คือ นานยูน ละแ่ หละซี เนื่องจากชาวนากาส่วนใหญ่ในเมียนมาร์ตั้งถิ่นฐานตามแนวพรมแดนในเขตสะกาย (Zaw 2014)

เฉพาะบริเวณพรมแดนระหว่างทิศตะวันออกของรัฐนากาแลนด์ (4 อำเภอ) และ อ.ทมางตี (ทางตะวันตกของเขตสะกาย) ส่วนใหญ่เป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ 3 กลุ่มคือ 1) Konyak 2) Khiamniungan 3) Yimchunger โดยอินเดียกำหนดให้เป็นพื้นที่ Free Movement Regime เพื่อให้สามารถข้ามแดนในระยะ 16 กม. โดยไม่ต้องใช้วีซ่า (Singh Chhonkar 2017)

ต่อมา ค.ศ. 2016 เปิดใช้ถนนมิตรภาพอินเดีย-เมียนมาร์ (India-Myanmar Friendship Road) ระยะทาง 19.3 กม. ระหว่าง อ.เพ็ก รัฐนากาแลนด์ กับ เมืองหละซี อ.ทมางตี โดยรัฐบาลอินเดียสนับสนุนงบประมาณ และ Myanmar Border Affairs ดำเนินการก่อสร้าง ดังนั้น การพัฒนาจะเอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นกลุ่มย่อยของนากา⁷ ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ใน 7 เมืองของเขตสะกาย⁸ (Daily Hunt 2016)

ลำดับที่ 3 ระหว่างรัฐมณีปุระกับเขตสะกายและรัฐชิน: เป็นแนวพรมแดนที่สำคัญที่สุดของการศึกษานี้มีระยะทาง 398 กม. ปัจจุบันอินเดียเปิดด่านแห่งเดียวที่ใช้เชื่อมต่อเมียนมาร์และอาเซียนคือ เมืองโมเรย์ อ.เตงเนาปัล รัฐมณีปุระ เชื่อมกับ

ต.ตะมู อ.ตะมู เขตสะกาย ซึ่งอินเดียกำหนดให้เป็น ‘ประตูสู่อาเซียน’ (Gateway to ASEAN) หรือ ‘ประตูสู่ทิศตะวันออก’ (Gateway to East) จาก ‘นโยบายมองตะวันออก’ สู่ ‘นโยบายปฏิบัติการทางตะวันออก’

รัฐมณีปุระสถาปนาเป็นรัฐ ค.ศ. 1972 (พ.ศ. 2515) ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลัก คือ เมเต (Meitei) หรือออกเสียง เมยเต หรือ ไมยเต ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์กุกิ (Kuki) และนากา (Naga) เป็นกลุ่มรองและยังมีกลุ่มย่อยอื่นอีก แต่ปัจจุบันเรียกโดยรวมว่าชาวมณีปุรี เฉพาะเมืองโมเรย์ ส่วนใหญ่เป็นชาวกุกิ นอกจากนี้ก็เกิดศตวรรษที่ผ่านมาแยกกลายเป็นพื้นที่รวมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ที่เข้าตามระบบการค้าพรมแดน หรือกล่าวได้ว่าการค้าพรมแดนดึงดูดให้พ่อค้าชาวอินเดียถิ่นอื่นมากกว่าชาวท้องถิ่น จึงทำให้มีกลุ่มชนถิ่นต่าง ๆ เข้าไปรวมปะทะสังสรรค์ทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยมีชาวอินเดียได้ซึ่งชาวมณีปุระเป็นกลุ่มใหญ่ มีกลุ่มชนจากรัฐพิหาร มีกลุ่มชาวชิคข์และอื่น ๆ (Manipuri Officers 2017)

แต่ในยุคอาณานิคมอังกฤษ ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 กลุ่มชาติพันธุ์บางส่วนถูกดันเป็นเชลยศึกสงครามระหว่างอาณาจักรพม่ากับมณีปุระ ส่งผลให้ปัจจุบันกลุ่มชนเหล่านี้ยังคงตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมียนมาร์ เมื่อ ค.ศ. 1931 สํารวจพบว่า มีชาวเมเตกว่า 6,000 คน อาศัยอยู่ใน 13 หมู่บ้านเมืองมณฑลเขตสะกาย และเมืองอมรปุระ ปัจจุบันเฉพาะเมืองมณฑลเขตสะกายมีมากกว่า 25,000 คน ส่วนใหญ่ทำงานตัดเย็บให้กับร้านเสื้อผ้า แต่การสำรวจในปัจจุบันจะถูกนับรวมเป็นกลุ่มเดียวกับชาวชิน (Chin) ของ

⁷1) Angkul 2) Nauk-aw 3) Laing Nang 4) Hyein Myay 5) Pain Kuu 6) Para Kuu 7) Para 8) Makuri 9) Smmara 10) Pon Myo 11) Kyan Naga

⁸1) Homemalin/Khamti 2) Lahe 3) Lay Shi/Shee 4) Tana/Tanai 5) Nan 6) Yon 7) Pansaung

เมียนมาร์ เพราะด้วยภาษาพูด ขนบธรรมเนียม และ วิถีชีวิตที่มีความคล้ายคลึงกัน (Sunil 2015; Wai 2014)

การพัฒนาพรมแดนและการเชื่อมต่อระหว่าง ภูมิภาค ในปัจจุบันทางอินเดียได้เร่งรัดพัฒนาโครงสร้าง พื้นฐาน จะขอยกตัวอย่างโครงการที่สำคัญ เช่น

1) โครงการทางหลวงไตรภาคี อินเดีย-เมียนมาร์-ไทย ประกอบด้วย 2 เส้นทาง โดยผ่าน และไม่ผ่านเมืองมณฑลฑะเลย์ ทางอินเดียดำเนินการ สร้างซ่อมปรับปรุงถนนและสะพานจากเมืองโมเรย์ สู่มณฑลฑะเลย์ ให้กับเมียนมาร์ เช่น ซ่อมสะพาน 71 จุด บนถนนมิตรภาพตะมู-กเลวะ-กเลมโย เขต สะกาย เป็นต้น (Epa0 2017)

2) การพัฒนาด่าน ICS เมืองโมเรย์ ซึ่งเป็น 1 ใน 13 แห่งที่รัฐบาลกลางพัฒนาพรมแดน นานาชาติร่วมกับรัฐบาลท้องถิ่น

3) การบริการรถโดยสารเมืองอิมผาล รัฐ มณีปุระ สู่มณฑลฑะเลย์ระยะทาง 821 กม. ซึ่งมี 3 เส้นทางโดยรัฐมณีปุระเปิดบริการตั้งแต่ ค.ศ. 2015 (พ.ศ. 2558) ถือว่าเป็นประวัติศาสตร์ใหม่ในการ กระชับความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศในระดับ ท้องถิ่นและคาดหวังว่าจะเป็นการสร้างโอกาสใหม่ ทางการค้าการลงทุน (Singh 2016)

ภาพที่ 2 สตรีชาวเมเตในเมืองโมเรย์ รัฐมณีปุระ^๑

จากการศึกษาภาคสนาม ข้อมูลบาง ประการจากภาคสนามที่เมืองโมเรย์ ค.ศ. 2017 (พ.ศ. 2560) พบว่าโครงสร้างพื้นฐานทั่วไป สภาพทางหลวง เอเชีย สาย 1 (AH1) เมืองอิมผาลกับเมืองโมเรย์ หลายช่วงทรุดและพังหลังจากที่ฝนตกหนัก ขณะที่ ที่พักร้านอาหารมีการขยายตัวมากขึ้นกว่า 2-3 ปีที่ ผ่านมา ซึ่งตั้งอยู่ในระยะใจกลางและพื้นที่รอยต่อ พรมแดน ส่วนการพัฒนาด่าน ICS ปัจจุบันมีความ ก้าวหน้ามาก แต่ไม่มีรถโดยสารเข้าออกเมืองโมเรย์ โดยตรง การเข้าออกส่วนใหญ่เป็นรถขนส่งสินค้า

สภาพสังคมที่ใจกลางพรมแดนถือเป็นพื้นที่ ทางสังคมที่มีความหลากหลายทั้งกลุ่มชนและศาสนา โดยพบศาสนสถาน ได้แก่ โบสถ์คริสต์ของชาวภูเก็ ศาสนสถานท้องถิ่นของชาวเมเต มันดิรีฮินดูหรือ ศาสนสถานศิลปะอินเดียใต้ของชาวทมิฬ คุรุตวารา ของชาวซิกข์ กลุ่มชนเหล่านี้ต่างอาศัยอยู่ร่วมกันจาก ระบบการค้าพรมแดนแล้วพัฒนาเป็นสมาคม โดยที่ สามารถจัดการภายใต้ลักษณะที่ผสมผสานระหว่าง หอการค้ากับกลุ่มทางสังคมและศาสนา เช่น ทมิฬ สังข์กัม (Tamil Sangam) เป็นต้น แต่ขณะเดียวกัน ก็กลับพบว่ามักจะมีปัญหาสังคมอยู่เสมอ เช่น ระเบิด ตามตลาดร้านค้า การฆาตกรรมชาวท้องถิ่น เป็นต้น

ภาพที่ 3 ทมิฬสังข์กัมและชาวทมิฬในเมืองโมเรย์ รัฐมณีปุระ^๑

^๑ภาพที่ 2-3 เป็นภาพที่ผู้เขียนบันทึกในขณะที่ศึกษาภาคสนาม ค.ศ. 2017 (พ.ศ. 2560)

ส่วนสภาพเศรษฐกิจที่ใจกลาง การค้าขายที่พรมแดนในปัจจุบันกลับมิได้คึกคักมากนัก สินค้าอินเดียในตลาดถูกส่งมาจากเมืองใหญ่ถิ่นไกล เช่น เมืองโกลกัตตา เมืองมุมไบ เป็นต้น ซึ่งมีราคาสูงจากค่าขนส่งหลายต่อ ส่วนสินค้าต่างประเทศที่พบส่วนใหญ่มาจากจีนมีราคาถูก เช่น เสื้อผ้า เครื่องประดับ เครื่องใช้ไฟฟ้า และเครื่องดื่มต่าง ๆ สำหรับสินค้าจากเมียนมาร์มีทั้งยี่ห้อดังและที่ไม่คุ้นชื่อ เช่น เครื่องดื่ม ขนมขบเคี้ยว รวมถึงน้ำมันรถและนอกจากนี้ยังพบสินค้าไทยที่ผ่านเมียนมาร์สู่เมืองโมเรย์ เช่น ปลากระป๋องจากโรงงานในสมุทรสาคร แต่เป็นยี่ห้อที่ไม่คุ้นชื่อเช่นกัน และในการศึกษายังพบสิ่งที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่ง คือ นักธุรกิจรายย่อยจากรัฐมณีปุระจะเดินทางมาซื้อเสื้อผ้าแฟชั่นราคาถูก เช่น ย่านประตูน้ำ แล้วส่งสินค้าไปที่ด่านแม่สอดเพื่อส่งต่อไปด่าน

ตะมุโนเมียนมาร์ จากนั้นก็จะไปปรับที่ด่านตะมุหรือด่านโมเรย์ แล้วจึงนำไปจำหน่ายในเมืองอิมผาล แต่การซื้อขายลักษณะนี้มีปริมาณน้อยและเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว

บริเวณใจกลางและพื้นที่รอยต่อถือเป็นอาณาบริเวณตลาดพรมแดน นับจากพื้นที่ No Man’s Land ก็เป็นจุดตั้งด่านและตลาดทั้งสองประเทศ มีรั้วกันชัดเจน ทำการช่วงเวลา 5.00-17.00 น. ตลาดทั้งสองฝั่งสร้างคู่ขนานกัน ชาวท้องถิ่นข้ามแดนโดยขอยื่นเอกสารสำหรับตลาดบริเวณใจกลาง อาศัยทางหลวง AH1แล้วขยายแยกตามตรอกซอย สำหรับชาวอินเดียที่จะข้ามไปตลาดตะมุ เขตสะกายสามารถนำรถส่วนตัวหรือเช่ารถไปได้ ซึ่งนิยมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ ชมวัดพุทธและทำบุญ

ภาพที่ 4 สะพานและถนนมิตรภาพอินเดียน-เมียนมาร์ (India-Myanmar Friendship Road)¹⁰

ภาพที่ 5 Land Customs Station (LCS) เมืองโมเรย์ แห่งใหม่ ตั้งอยู่ใกล้สะพานมิตรภาพอินเดียน-เมียนมาร์¹⁰

ภาพที่ 6 ทางหลวง AH 1 ที่เมืองโมเรย์ รัฐมณีปุระ¹⁰

ภาพที่ 7 ‘India-Myanmar Friendship Gate’ ประตูปพรมแดนระหว่างอินเดียนกับเมียนมาร์ที่เมืองโมเรย์¹⁰

ภาพที่ 8 การบรรทุกสินค้าระหว่างเมืองโมเรย์
กับเมืองอิมผาล¹⁰

ภาพที่ 9 ‘กองทัพนม’ (ขนส่งน้ำมันรถ) จากเขตสะกาย
สู่เมืองโมเรย์¹⁰

ดังนั้น การข้ามแดนระหว่างอินเดียกับเมียนมาร์ในปัจจุบัน หากเริ่มต้นที่เมืองมณฑลทะเลย์หรือเมืองอิมผาลก็สามารถเดินทางตามทางหลวงไตรภาคีได้เฉพาะชาวท้องถิ่น แต่ผู้ที่มีเชื้อชาวอินเดียและชาวเมียนมาร์ยังข้ามแดนไม่ได้ เพราะด่านเมืองโมเรย์ไม่สามารถลงตราประทับเข้าออกอินเดียสำหรับชาวต่างประเทศ

ลำดับที่ 4 ระหว่างรัฐมิโซรัมกับรัฐชินและรัฐยะไข่: รัฐมิโซรัมตั้งอยู่ปลายด้านล่างสุดหรือตอนใต้สุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นรัฐที่ตั้งอยู่ห่างไกลที่สุดของท้องถิ่นนี้ และมีพรมแดนติดต่อกับทั้งเมียนมาร์และบังกลาเทศ เฉพาะพรมแดนอินเดีย-เมียนมาร์ ติดต่อกับรัฐชินและรัฐยะไข่มีระยะทาง 510 กม.

รัฐมิโซรัมสถาปนาเป็นรัฐลำดับที่ 23 ของอินเดีย ค.ศ. 1987 (พ.ศ. 2530) ชื่อ ‘มิโซรัม’ แปลว่าดินแดนแห่งชาวเขา (land of the hill people) เรียกผู้คนโดยรวมว่าชาวมิโซ (Mizo) แต่ดั้งเดิม ร้อยละ 95 อพยพมาจากถิ่นอื่นทั้งทิเบต จีน และเมียนมาร์

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16-18 ทำให้ปัจจุบันมีกลุ่มชาติพันธุ์ 16 กลุ่ม¹¹ แต่มีกลุ่มสำคัญคือ 1) Chakma 2) Pawi 3) Ralte ส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 87 ซึ่งเริ่มเปลี่ยนศาสนาตั้งแต่ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 (Government of Mizoram n.d.b; India Netzone 2016) ส่วนภูมิภาคที่สำคัญ แม่น้ำคาลาดาน (Kaladan) หรือชาวท้องถิ่นเรียก Chhimtuiyip มีต้นน้ำอยู่ในรัฐชิน แต่ไหลสู่อินเดียที่ อ.ไสยา อ.เลาซัดคตลาย รัฐมิโซรัมแล้วไหลกลับรัฐยะไข่เฉพาะ อ.เลาซัดคตลาย ติดกับเมียนมาร์ทางทิศตะวันตก บังกลาเทศทางทิศตะวันออก

การค้าพรมแดนระหว่างรัฐมิโซรัมกับรัฐชินยังถือว่าเป็นรองจากเมืองโมเรย์ สินค้าส่งออกของอินเดียที่รัฐมิโซรัม ได้แก่ ไม้ไผ่ สมุนไพร (พริก ชিং งา ฯลฯ) ผลไม้ (กล้วย กะทกรก ฯลฯ) ผ้าฝ้าย เป็นต้น ส่วนเมียนมาร์ส่งออกสินค้ามายังอินเดีย เน้นจำพวกสัตว์ (โค กระบือ สุกร) เนื้อสัตว์ ปลา ชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ สิ่งทอ (Government of Mizoram n.d.a)

¹⁰ภาพที่ 4 - 9 เป็นภาพที่ผู้เขียนบันทึกในขณะที่ศึกษาภาคสนาม ค.ศ. 2017 (พ.ศ. 2560)

¹¹1) Chakma 2) Dulien 3) Ralte 4) Poi 5) Jahao 6) Pankhup 7) Lakher 8) Paite 9) Falam 10) Tangur 11) Khuangli 12) Dalang 13) Sukte 14) Fanai 15) Leilul 16) Mar

การพัฒนาพรมแดนที่รัฐมิโซรัมสู่เมียนมาร์นั้นเพื่อที่จะให้เป็นประตูอาเซียนเช่นเดียวกับรัฐมณีปุระ โดยรัฐบาลท้องถิ่นมีความพยายามที่จะเปิดให้ชาวท้องถิ่นทั้งสองฝั่งประเทศในระยะเวลา 16 กม. สามารถข้ามฝั่งไปมาโดยไม่ต้องใช้วีซ่า เพราะอาศัยลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมที่เอื้ออำนวย กล่าวคือ เครือข่ายของกลุ่มชาติพันธุ์และชนบทร่วมเนียมท้องถิ่นในพื้นที่บริเวณภูเขา อันจะนำไปสู่การสร้างเครือข่ายทางการค้าและโอกาสทางธุรกิจ และจะนำไปสนับสนุนนโยบายรัฐบาลกลาง ถ้าหากเป็นไปได้แล้ว รัฐบาลท้องถิ่นไม่ประสงค์ที่จะสร้างรั้วกำแพงกันทั้งเมียนมาร์และบังกลาเทศ (The Northeast Today 2017)

เส้นทางจากรัฐมิโซรัมสู่เมียนมาร์แบ่งออกเป็น 2 เส้นทางคือ

เส้นทางที่ 1: อินเดียเปิดด่าน LCS เมืองไซวคาธาร์ อ.จัมพาย สู่บ้านนิ ต.ตีเต็ง อ.พะลัมรัฐชิน ให้ไปยัง อ.กะเล (ทางอินเดียเรียก กเลมโย) อ.โมงยวา เขตสะกาย และเมืองมณฑลทะเลย์ โดยอินเดียสร้างถนนให้เมียนมาร์ตั้งแต่ ค.ศ. 2010 (พ.ศ. 2553) ปัจจุบัน อ.จัมพาย ซึ่งมีพื้นที่ 3,185.83 ตร.กม. จะกลายเป็นเมืองพรมแดนเศรษฐกิจใหม่ ที่อยู่ห่างจากเมืองไอซอล รัฐมิโซรัม 192 กม. (Epaio 2017; Champhai District Unit 2008)

เส้นทางที่ 2: อินเดียเปิดด่าน LCS บ้านไซรินปุย อ.เลาท์คตลาย ลงสู่ทางใต้ที่ อ.ปะและวะ รัฐชิน โดยอินเดียสร้างถนนให้เมียนมาร์ระยะทาง 129 กม. และสู่ท่าเรือชิตตเว รัฐยะไข่ที่เป็นเส้นทางน้ำระยะทาง 158 กม. รวม 287 กม. ภายใต้โครงการคาลาดานที่รัฐบาลทั้งสองประเทศเห็นชอบตั้งแต่ ค.ศ. 2008 (พ.ศ. 2551) เงินลงทุน 480 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เริ่มก่อสร้างธันวาคม ค.ศ. 2010 (พ.ศ. 2553)

ส่วนความคืบหน้า ค.ศ. 2016 (พ.ศ. 2559) มีมากถึงร้อยละ 95 มีประโยชน์ต่ออินเดีย คือ เชื่อมต่อรัฐมิโซรัม-เมียนมาร์-เมืองโกลกัลตา หากใช้ระยะทางปัจจุบันทางบกไกล 1,328 กม. ส่วนประโยชน์ต่อเมียนมาร์ คือ คาดหวังว่าจะช่วยพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสร้างงานให้กับชาวท้องถิ่น (Myanmar Ministry of Information 2016; Epaio 2017)

โครงการคาลาดานแบ่งออกเป็น 4 ช่วง รวมระยะทางไม่เกิน 1,000 กม. ประกอบด้วย 1) ถนนจาก อ.เลาท์คตลาย ถึงพรมแดนอินเดีย-เมียนมาร์ที่บ้านโซจ็ชเฮาฮี เป็นทางบนภูเขา 90 กม. 2) ถนนจากพรมแดนสู่ ต.ปะและวะ อ.มิงตี้ รัฐชิน 140 กม. 3) จาก ต.ปะและวะ ไปชายฝั่ง อ.ชิตตเว รัฐยะไข่ ตามแม่น้ำคาลาดาน 160 กม. และ 4) เชื่อมอ่าวเบงกอลระหว่างชิตตเวกับฮิลเดย์โกล์โกลกัลตา 540 กม. (Halliday 2014) โดยอินเดียอ้อมผ่านเมียนมาร์และบังกลาเทศเพื่อวกกลับอินเดียให้เชื่อมสองท้องถิ่น

เส้นทางระหว่าง อ.เลาท์คตลาย รัฐมิโซรัมกับ อ.ปะและวะ รัฐยะไข่ ดำรงอยู่ได้จากการอาศัยความเข้าใจต่อวิถีชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งพื้นที่รอยต่อและพื้นที่รอบนอกพรมแดน อันเป็นที่ตั้งชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น 1) Lusei 2) Mara 3) Lai 4) Chakma 5) Bru เป็นต้น แต่ละกลุ่มต่างมีความผูกพันซึ่งกันและกันทั้งเมียนมาร์และบังกลาเทศ ทว่าจากพรมแดนตลอดแนวที่มีความพร้อมและปัญหาที่แตกต่างกัน อาจจะเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่าอินเดียต้องยอมรับว่ายังไม่ค่อยจะประสบความสำเร็จในการประสานความร่วมมือด้านพรมแดนกับเมียนมาร์ ประกอบกับความระมัดระวังของอินเดียต่อสิ่งที่จะสร้างปัญหาหรือเรื่องที่ต้องพิจารณาให้ถี่ถ้วน เช่น ความมั่นคง การก่อการร้าย ยาเสพติด เป็นต้น รวมทั้งความไม่สงบในท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ใน

อินเดียและเมียนมาร์ แม้แต่ในพื้นที่ที่สามารถจะขับเคลื่อนการพัฒนาได้บ้างก็ยังคงมีอุปสรรค เช่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านเมืองโมเรย์ที่ต้องปรับปรุง (Halliday 2014; Das 2013)

เชื่อมต่อพรมแดน 3 ท้องถิ่น

3 ประเทศ

จากแนวพรมแดนทางตอนล่างของอนุภูมิภาคเอเชียใต้กับอาเซียน หากมีกล่าวถึงบังกลาเทศด้วยแล้ว ก็จะไม่ครบถ้วนและถือเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของอินเดีย ข้อมูลในส่วนนี้จะช่วยเติมเต็มภาพรวมตลอดแนวพรมแดนจากหิมาลัยลงไปยังอ่าวเบงกอล โดยอินเดียได้เข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาในบังกลาเทศ

เชื่อมต่อกายในอนุภูมิภาคเอเชียใต้:

เส้นทางภายในบังกลาเทศ คือ ระหว่างกรุงธากากับเขตจิตตะกองซึ่งปัจจุบันพยายามจะเชื่อมสู่อินเดียและเมียนมาร์แต่เน้นทางอินเดีย ด้วยแนวพรมแดน 4,096.7 กม. จากรัฐมิโซรัมถึงรัฐเบงกอลตะวันตกเพื่อรองรับเส้นทางระเบียงเศรษฐกิจภาคพื้นดินภายในอนุภูมิภาคเอเชียใต้ 4 ประเทศ ที่นิยมเรียกอักษรย่อ BBIN อันเป็นส่วนหนึ่งของ SASEC¹² โดยที่ BBIN เป็น 1 ใน 11 เส้นทางทั้งสิ้นประเทศ แต่กึ่งหนึ่งผ่านภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย (South Asia Subregional Economic Cooperation 2013)

ใน ค.ศ. 2015 (พ.ศ. 2558) ทั้งสี่ประเทศได้เริ่มประสานความร่วมมือทางการค้าเสรีในอนุภูมิภาคและมีข้อตกลงเรื่องยานยนต์ร่วมกัน คือ

Bangladesh-Bhutan-India-Nepal Motor Vehicles Agreement โดยอนุญาตให้รถเข้าสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ ขนส่งสินค้าจากประเทศหนึ่งข้ามแดนไปสู่อีกประเทศหนึ่งได้ และกำหนดเส้นทางสำคัญ เช่น เส้นทางขนส่งจากเมืองโกลกัตตา-กรุงธากา-เมืองอัครตระ รัฐตรีปุระ ระยะทาง 640 กม. เส้นทางท่องเที่ยว 4 ประเทศ ระยะทาง 1,550 กม. (Law 2015) เป็นต้น ส่วนในอนาคตจะเชื่อมเส้นทางรถโดยสารสู่เมืองสำคัญ รวมถึงเมืองใหญ่ในอาเซียน เช่น เมืองมณฑลเลย์

แต่การเชื่อมต่อทั้งสี่ประเทศนี้ ก็ได้ดำเนินไปอย่างราบรื่น มีอุปสรรคอันเป็นผลพวงจากความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างประเทศบ้างหรือจากข้อพิพาทบ้าง ตัวอย่างเช่น ในการจัดกิจกรรมรถยนต์แรลลี่มิตรภาพครั้งแรก (Bangladesh, Bhutan, India and Nepal Friendship Motor Rally) ค.ศ. 2015 (พ.ศ. 2558) มีกำหนดที่จะต้องผ่านเส้นทาง 4 ประเทศ ระยะทางกว่า 4,500 กม. แต่ครั้งนั้นไม่ได้เข้าเนปาลเนื่องจากมีกรณีพิพาทภาคประชาชนระหว่างอินเดียบังกับเนปาล (Singha 2015) หรือกรณีปัญหาแรงงานจากบังกลาเทศจำนวนมากลักลอบข้ามแดนเพื่อเข้าไปทำงานและตั้งถิ่นฐานใหม่ในอินเดีย ส่งผลกระทบและทำให้เกิดการควบคุมพรมแดนอย่างเข้มงวด เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ภายในอนุภูมิภาคเอเชียใต้ก็ยังคงอาศัยความพยายามที่จะขับเคลื่อนให้เกิดความก้าวหน้า พร้อมกับการแก้ไขปัญหาร่วมกันต่อไป หากมุ่งสู่เป้าหมายเพื่อการพัฒนาความสัมพันธ์และความร่วมมือทางสังคมและเศรษฐกิจ ทั้งระหว่างรัฐบาลต่อรัฐบาลและประชาชนต่อประชาชน

¹²South Asia Subregional Economic Cooperation (SASEC) ก่อตั้งเมื่อ ค.ศ. 2001 ประกอบด้วย 6 ประเทศ คือ บังกลาเทศ ภูฏาน อินเดีย มัลดีฟส์ เนปาล ศรีลังกา เพื่อจะส่งเสริมภายในภูมิภาค ปรับปรุงการเชื่อมต่อการค้าพรมแดน พัฒนาการค้า และสร้างจุดแข็งทางเศรษฐกิจให้กับภูมิภาค (South Asia Subregional Economic Cooperation 2013)

ระหว่างเมียนมาร์กับบังกลาเทศ: แนวพรมแดนระหว่างสองประเทศนี้มีระยะทาง 272 กม. ทางเมียนมาร์ คือ รัฐยะไข่ รัฐชิน ทางบังกลาเทศคือ เขตจิตตะกอง โดยพรมแดนที่ อ.หม่าวรงค์ รัฐยะไข่ มีระยะทางบก 207 กม. และแม่น้ำนัต 64 กม. ในช่วง ค.ศ. 2009-2014 เมียนมาร์สร้างแนวกำแพงราว 38 กม. จาก กม.ที่ 0 บริเวณปากน้ำ Kongchaung Creek (Zaw 2017)

ส่วนตามแนวแม่น้ำนัต ผังบังกลาเทศ มีท่าเรือท้องถิ่นที่สำคัญชื่อ Shah Porir Dvip ใน ต.ทูกนาฟ อ.ค็อกซ์บาซาร์ ที่กำลังจะพัฒนาพรมแดนอันเกี่ยวเนื่องกับแผนการปรับปรุงทางรถไฟที่ได้รับการสนับสนุนเงินทุน 1 พันล้านเหรียญสหรัฐ จากธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank) โดยคาดว่าจะอนาคตจะมีรถไฟจากกรุงธากาสู่เขตจิตตะกองและเมียนมาร์ (Byron 2016) ใน ค.ศ. 2017 (พ.ศ. 2560) บังกลาเทศได้ปรับปรุงระบบคมนาคมภายในท้องถิ่นตามแนวชายฝั่งอ่าวเบงกอลระหว่าง อ.ค็อกซ์บาซาร์ กับ ต.ทูกนาฟ 80 กม. เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชายหาดอินานี อ่าวเบงกอล (The Daily Star 2017) เป็นเส้นทางที่เข้าใกล้รัฐยะไข่

ทว่า ในทางตรงกันข้ามพรมแดนที่รัฐยะไข่มีการอพยพและเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ คือ Rohingya อันเป็นกรณีพิพาทและกลายเป็นปัญหาระดับนานาชาติและระหว่างภูมิภาค ยังส่งผลให้ทั้งเมียนมาร์และบังกลาเทศระมัดระวังเรื่องการเปิดด่านและตลาดพรมแดน เรื่องการสร้างและขยายรั้วกันตามแนวพรมแดน ตลอดจนท่าทีการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุน ประเด็นเหล่านี้ชี้ให้เห็นได้ว่าแนวพรมแดนระหว่างอนุภูมิภาคเอเชียใต้และอาเซียนมีจุดวิกฤตที่พรมแดนบริเวณชายฝั่งอ่าวเบงกอล

บทวิเคราะห์และสรุป

ประเด็นที่ 1 ภูมิภาคนิยมกับภูมิภาค

ทางกายภาพ: จากกรณีศึกษาของกลุ่มอนุภูมิภาคเอเชียใต้ ซึ่งเน้นความสัมพันธ์และการเชื่อมต่อกภายใน อาศัยพื้นที่ทางกายภาพนำไปสู่การรวมกลุ่มและสร้างส่วนผสมแบบใหม่ กลุ่มนี้จะมีความเกี่ยวโยงสู่อาเซียนและไทย การรวมกลุ่มย่อยเป็นกลุ่มใหม่ของอินเดียถือเป็นการขับเคลื่อนหรือปฏิบัติการพร้อมกับการยกระดับหรือสถาปนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้เป็นศูนย์กลางที่สำคัญประจำอนุภูมิภาคและระหว่างภูมิภาค คู่ขนานไปกับการแสวงหาทางออกที่เชื่อมกับท้องถิ่น

จะเห็นได้ว่า กลุ่มประเทศและอักษรย่อใหม่ แม้จะทับซ้อนกันแต่กลับมีสิ่ง que เชื่อมโยงกันในหลายมิติ การเชื่อมต่อทางกายภาพทำหน้าที่เป็นเครื่องมือหนึ่งในการรวมกลุ่มภายใต้ภูมิภาคนิยม โดยมีที่มาจากนโยบายของรัฐบาลกลางและความร่วมมือระหว่างรัฐบาลของกลุ่มประเทศ ซึ่งภาพรวมก็ยังคงเป็นส่วนหนึ่ง เป็นกระบวนการหนึ่งเพื่อเตรียมพร้อมกับการรองรับอำนาจของโลกในยุคบูรพาภิวัตน์

อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติการของอินเดียเป็นพัฒนาการที่ค่อย ๆ ขยับขยายเรื่อยมาตั้งแต่ช่วงหลัง ค.ศ. 1990 (พ.ศ. 2533) แต่มาเร่งรัดพร้อมมีสิ่งใหม่เพิ่มขึ้นช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล ค.ศ. 2014 (พ.ศ. 2557) อันเป็นช่วงที่สอดรับกับรัฐบาลเมียนมาร์ที่กำลังเปลี่ยนผ่านและพัฒนา ดังนั้นจึงทำให้เกิดนโยบายและปฏิบัติการที่จะเอื้อต่อการพัฒนาพรมแดนอินเดย์-เมียนมาร์และกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้น ดังจะเห็นได้จากยกระดับชุมชนชาวนากากับการเปิดตลาดพรมแดน เป็นสัญญาณมีแนวโน้มที่ดีต่ออาเซียนสร้างบรรยากาศให้พรมแดนคู่อ่อนคลาย

ประเด็นที่ 2 อินเดียขับเคลื่อนต่อ ‘ตะวันออก’: ผลการศึกษาสามารถแบ่งออกเป็น 2 เรื่องคือ

เรื่องแรก เป็นเรื่องภายในของอินเดียเป็นการเร่งรัดพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การหาทางออกที่จะเชื่อมโยงไปยังประเทศอื่น โดยมีตัวแปรสำคัญ คือ ความร่วมมือระหว่างรัฐบาลกลาง รัฐบาลท้องถิ่น และกลุ่มชาติพันธุ์ อันจะเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ การขับเคลื่อนนี้สามารถเห็นได้ชัดเจนจากการพัฒนาตามแนวพรมแดน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสาธารณูปโภค การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษตลาดพรมแดน กิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ตามพรมแดน ซึ่งไม่ค่อยจะมีการขับเคลื่อนมากนักมาก่อน

เรื่องที่สอง เป็นเรื่องภายนอกหรือระหว่างประเทศของอินเดีย เป็นการเชื่อมโยงภายในและนอกภูมิภาค โดยภายในอนุภูมิภาคเอเชียใต้มีบังกลาเทศเป็นตัวแปรหลัก ระหว่างภูมิภาคมีเมียนมาร์เป็นตัวแปรหลัก จึงทำให้อินเดียต้องอาศัยความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านทิศตะวันออก หากสามารถบรรลุผลกับเมียนมาร์แล้ว ย่อมเชื่อมสู่อาเซียนทางกายภาพโดยจะได้มากเป็นทวีคูณ แต่กระนั้นสำหรับอินเดียเองก็ยังถือว่าเป็นเพียงช่วงเริ่มต้นของเส้นทางสู่ทิศตะวันออกทางกายภาพ อย่างไรก็ตามเป็นการตอกย้ำความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียบกับอาเซียนที่ถือเป็นอีกก้าวหนึ่งเพื่อ ‘มุ่งหน้าไปด้วยกัน’ ค.ศ. 2025 (พ.ศ. 2568)

ประเด็นที่ 3 ลักษณะและบทบาทของพรมแดนแต่ละพื้นที่: แนวพรมแดนระหว่างอนุภูมิภาคเอเชียใต้กับอาเซียนที่ประกอบด้วย 3 ประเทศ แต่ที่สำคัญ คือ ระหว่างอินเดียบกับเมียนมาร์ ทว่าสามารถเปิดด่านได้เพียงไม่กี่แห่ง ในการวิเคราะห์นี้

สามารถแบ่งตามลักษณะของความเป็นพรมแดน ดังนี้

ลักษณะที่ 1 พรมแดนสำหรับยุทธศาสตร์ระดับนานาชาติ หรืออาจจะเรียกว่า เป็นพรมแดนเพื่อการค้านานาชาติ ตามนโยบายที่กำหนดให้เป็น ‘ประตูสู่อาเซียน’ ของอินเดีย ทำให้เมืองโมเรฐ์ถูกยกระดับให้เป็นประตูหลัก ปัจจุบันมีการเร่งรัดพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมและอย่างชัดเจนมาก

แม้ว่าจะกำหนดให้เป็นพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ระดับนานาชาติแล้วก็ตาม แต่การเข้าถึงพื้นที่ทั้งรัฐและพรมแดนด้วยการคมนาคมปกติยังคงเป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนักเฉพาะพื้นที่ใจกลางและรอยต่อพรมแดนทั้งด้านและตลาดกำลังอยู่ในระหว่างการปรับปรุงและพัฒนา อาจจะเรียกได้ว่ากำลังยกเครื่องใหม่และลงทุนอย่างมหาศาลเพื่อสร้างความเชื่อมั่นต่อสาธารณะว่ากำลังจะก้าวหน้าและจะบรรลุผลในอนาคตอันใกล้

ลักษณะที่ 2 พรมแดนสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ท้องถิ่น จากพื้นที่ทั้งสอง คือ 1) ระหว่างรัฐนากาแลนด์ กับ เขตสะกาย 2) ระหว่างรัฐอรุณาจัลประเทศ กับ เขตสะกาย เป็นการเปิดพื้นที่เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มชาติพันธุ์ กล่าวคือ การเปิดด่านและตลาดให้การค้าขายได้เฉพาะท้องถิ่นเท่านั้น

แต่เฉพาะระหว่างรัฐนากาแลนด์กับเขตสะกาย จะเห็นได้ว่า พัฒนาการทางการเมืองการปกครองเอื้อต่อกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ชาวนากา จากพัฒนาการของเมียนมาร์ โดยการจัดตั้งโซนปกครองตนเองชาวนากา อันเป็นพื้นที่รอยต่อพรมแดน เมื่อเมียนมาร์เปิดเงื่อนไขที่เอื้อต่อการเปิดพรมแดนร่วมกับอินเดียแล้ว ก็ย่อมส่งผลดีให้มีการเปิดพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ระหว่างสองฝั่งด้วย

การเปิดพรมแดนสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์
ท้องถิ่นลักษณะนี้ ทั้งอินเดียและเมียนมาร์ต่างก็กำลัง
ทดลองระบบ ทั้งการจัดการพรมแดนในระยะต่าง ๆ
และการจัดระบบให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งอินเดีย
จะประสบความสำเร็จมากหรือน้อย และอย่างไรนั้น
ยังคงเป็นสิ่งที่ต้องคอยติดตามกันต่อไป

ลักษณะที่ 3 พรมแดนที่ปิดกั้น จากกรณี
พรมแดนระหว่างเมียนมาร์กับบังกลาเทศ ปัจจุบันเกิด
กรณีพิพาทเรื่องการอพยพข้ามแดนของกลุ่มชาติพันธุ์
ในรัฐยะไข่ ทำให้พรมแดนต้องมีรั้วกั้นและกลายเป็น
พรมแดนที่ปิดกั้น การข้ามแดนทางบกของทั้งสอง
ประเทศจึงมิได้ถูกกล่าวถึงมากนัก แต่ในอนาคตยัง
คงมีแผนการพัฒนาเชื่อมต่อทางกายภาพระหว่างกัน

จากลักษณะทั้งสามนี้จะเห็นได้ว่า ตลอด
แนวพรมแดนระหว่างภูมิภาคทั้งสองและระหว่าง
ประเทศทั้งสาม มีพรมแดนเพียงแห่งเดียวเท่านั้นที่
ถูกยกระดับให้เป็นจุดเชื่อมต่อให้การค้าพรมแดนเกิด
ความสมบูรณ์ คือ ระหว่างรัฐมณีปุระกับเขตสะกาย
และนอกจากนี้ ยังจะเห็นได้ว่าพรมแดนระหว่าง
รัฐอรุณาจัลประเทศ รัฐนากาแลนด์กับรัฐกะฉิน เขต
สะกาย (ตอนเหนือ) เป็นการเปิดด่านให้เฉพาะกลุ่ม
ชาติพันธุ์ในท้องถิ่นเท่านั้น ยังถือว่ามีพัฒนาการที่ดี
ขึ้นจากแต่เดิมที่เป็นลักษณะพรมแดนที่ปิดกั้น น่าจะ
ส่งผลดีต่อไปอันเป็นการส่งสัญญาณที่ดีต่ออาเซียน
ซึ่งปัจจุบันสะท้อนให้เห็นถึงการขับเคลื่อนการจัดการ
พื้นที่สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ของทั้งสองฝั่ง (รัฐนากา
แลนด์ กับ อ.ทมางตี เขตสะกาย)

ตัวแปรที่รอยต่อพรมแดนซึ่งเป็นชุมชนกลุ่ม
ชาติพันธุ์ที่หลากหลายแต่ละพื้นที่ย่อมมีความพร้อมที่
แตกต่างกัน อันนำไปสู่การจัดการพรมแดนที่ต่างกัน
ที่ใดจะมีศักยภาพสูงและถูกยกระดับให้เป็นประตู
และตลาดได้นั้น ย่อมอาศัยปัจจัยพื้นฐานหลายด้าน

เช่น การพัฒนาท้องถิ่น ทั้งพลังของท้องถิ่นและ
รัฐบาลกลาง ท่าทีหรือการเรียกร้องของกลุ่มชาติพันธุ์
ท้องถิ่นต่อการพัฒนาจากนโยบายของรัฐบาลกลาง

**บทบาททางการค้าที่ตลาดพรมแดน
อินเดีย-เมียนมาร์** เมืองโมเรห์ รัฐมณีปุระ เป็น
ตลาดที่มีการพัฒนามากเป็นลำดับแรก เนื่องจากมี
ปัจจัยพื้นฐานที่เอื้อหนุน ทั้งสภาพภูมิประเทศและ
วิถีแห่งการข้ามฝั่งไปมาหาสู่กันของกลุ่มชาติพันธุ์
ทั้งสองฝั่งตั้งแต่อดีต ทำให้กลายเป็นพรมแดนที่มี
ศักยภาพกว่าแห่งอื่นในแนวพรมแดนนี้ การยกให้เป็น
เป็นยุทธศาสตร์ระดับนานาชาติทำให้รัฐมณีปุระ
จะกลายเป็นศูนย์กลางระหว่างอินเดียบอกอาเซียน
โดยเมืองโมเรห์จะเป็นใจกลางของพรมแดนระหว่าง
อนุภูมิภาคเอเชียใต้กับอาเซียน

หากเป็นพื้นที่นานาชาติแล้ว จะทำให้การ
ข้ามฝั่งง่ายขึ้นหรือไม่ แต่จากการเปิดบริการรถ
โดยสารระหว่างรัฐมณีปุระสู่เมืองมณฑลเลย์ ในเบื้องต้น
ได้ช่วยให้ชาวท้องถิ่นรับผลประโยชน์และทำให้การไปมา
หาสู่กันเกิดความสะดวก อย่างไรก็ตาม จะสามารถ
ยกระดับหรือขยายผลไปสู่ประโยชน์ขั้นสูง คือ การเป็น
เส้นทางการค้ากับอาเซียนที่อาศัยทางหลวงไตรภาคี
ได้อย่างไรนั้น ยังคงต้องติดตามกันต่อไปเช่นประเด็น
อื่น ๆ เพราะว่าโครงสร้างพื้นฐานยังไม่พร้อม ไม่ครบครัน

ขณะเดียวกันทางรัฐมิโซรัมมีความพยายาม
ที่จะพัฒนาเมืองจัมพายให้เป็นประตูสู่อาเซียนอีก
เส้นทางหนึ่ง แต่หนทางที่จะเข้าสู่ศูนย์กลางของ
ท้องถิ่นก็ยังไม่ง่ายนัก จากสภาพภูมิประเทศและ
ความไม่นิยมของชาวท้องถิ่น ทำให้พรมแดนเมือง
จัมพายมีบทบาทเฉพาะท้องถิ่น เป็นใจกลางพรมแดน
ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับรัฐอรุณาจัลประเทศและรัฐ
นากาแลนด์ แต่มีความเจริญมากกว่า

เฉพาะการเปิดด่านและตลาดระหว่างรัฐ
อธิปไตยประเทศ รัฐนากาแลนด์กับเขตสะกาย
(ตอนเหนือ) จะเห็นได้ว่า รัฐบาลอินเดียนับกับรัฐบาล
เมียนมาร์ได้มีความเห็นพ้องต้องกันอยู่หลายประการ
บนพื้นฐานของความเข้าใจต่อวิถีชุมชนระหว่างสอง
ฝั่งของพรมแดนที่กลุ่มชาติพันธุ์มีการไปมาหาสู่กัน
ตามระบบสังคมวัฒนธรรม อันแสดงให้เห็นถึงการมี
อยู่และการยอมรับของวัฒนธรรมที่พรมแดน และจะ
เห็นได้ว่า มีแนวโน้มของการจัดการและการพัฒนา
ขยายจากพื้นที่รอยต่อพรมแดนออกไปอีก ค่อย ๆ มี
ความชัดเจนมากขึ้น

แต่อย่างไรก็ตามภาพสะท้อนที่เป็นอยู่ใน
ขณะนี้คือ ความพยายามที่จะจัดการพรมแดนให้
เรียบร้อย ซึ่งความหมายถึงต้องจัดระบบเพื่อกลุ่ม
ชาติพันธุ์ ต้องจัดระบบระหว่างสองฝั่งของรัฐชาติ
จากนั้นจึงจะสามารถเปิดด่านให้ข้ามฝั่ง ค่าขาย
ท่องเที่ยว ช่วงระยะเวลาปัจจุบันหรือก่อนที่จะจัดการ
สำเร็จนั้น พรมแดนจึงตกอยู่ในสภาวะที่ถูกควบคุม
ด้วยกองกำลังอย่างเป็นทางการ โดยเน้นเรื่องความ
มั่นคง ป้องกันภัยต่าง ๆ ตามแนวพรมแดน ทั้งยา
เสพติด ลักลอบข้ามแดน ค่าของเถื่อน และปัญหา
ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชน

หากพิจารณาด้วยความเข้าใจที่ง่าย ๆ กล่าว
ได้ว่าตลาดในตอนใต้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ของอินเดียนั้น การขนส่งสินค้าจากภาคอื่นอื่นเข้าสู่
ท้องถิ่นนี้ได้เพิ่มราคาขึ้นจากค่าขนส่งที่มีระยะทาง
ไกล ท้องถิ่นพึ่งพิงสินค้าจากภาคอื่นอยู่เสมอและเป็น
ปกติ ขณะที่สินค้าในตลาดพรมแดนจากเมียนมาร์
ซึ่งหลังจากที่สินค้าข้ามแดนสำเร็จแล้ว ย่อมมีราคา
สูงกว่าจากฝั่งที่มา แต่ยังคงถูกกว่าสินค้าจากภาคอื่น

ประเด็นนี้เองที่เอื้อให้การค้าที่พรมแดนคึกคักเป็น
โอกาสทองของกองทัพมด หากไม่อาจจะทราบวา
การตรวจตราควบคุมเข้มงวดอย่างไร และหาก
ควบคุมเข้มงวดแล้ว จะทำให้ความคึกคักลดลง
อย่างไร การจะตัดค่าขนส่งที่สูงจากถิ่นอื่นและการ
เปิดตลาดพรมแดนอย่างเป็นระบบ น่าจะเอื้อให้
สินค้าจากนานาชาติเข้าสู่ท้องถิ่นนี้ด้วยราคาเหมาะสม
กว่า (หรือไม่)

**ประเด็นที่ 4 ไทยต่อพรมแดนระหว่าง
อนุภูมิภาคเอเชียใต้กับอาเซียน:** ปัจจุบันแนว
พรมแดนดังกล่าวยังถือว่าเป็นเรื่องไกลตัวและไกล
จากการรับรู้ของไทย และยังไม่เป็นที่ทราบกันอย่าง
แพร่หลาย แต่ก็เห็นได้ว่าหากหลัง ค.ศ. 2020 (พ.ศ.
2563) เป็นต้นไป ก็น่าจะกลายเป็นเรื่องที่เข้ามาใกล้
ตัวมากขึ้น

ส่วนทิศทางจะเป็นไปอย่างไรนั้นจำต้องรอ
ผลจากข้อตกลงของอินเดียนับกับเมียนมาร์ซึ่งไทย
จะเข้าไปร่วมตามวาระโอกาสสืบเนื่องจากโครงการ
ทางหลวงไตรภาคี อย่างไรก็ตามก็ดี ไทยเราจำเป็นต้องเรียนรู้
เพิ่มเติม โดยเฉพาะสังคมวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์
ตามแนวพรมแดนซึ่งผู้คนมีบุคลิกหน้าตาคล้ายคลึง
กับไทย

สำหรับโจทย์ทางเศรษฐกิจของไทยต่อ
อนุภูมิภาคเอเชียใต้นั้น หากสามารถขนส่งไปถึง
พรมแดนดังกล่าวได้แล้ว ไทยจะส่งออกอะไรและ
อย่างไรเพื่อรับรองผู้บริโภคในท้องถิ่นอินเดียนตลอด
จนการขยายตัวของธุรกิจ ภาคบริการ โรงแรมและ
ท่องเที่ยว ระหว่างพรมแดนไทย-เมียนมาร์ ผู้พรมแดน
อนุภูมิภาคเอเชียใต้

References

- Anek Laothamatas. 2011. *Burapha Phiwat: Phumi-Ratthasat Lae Setthakit Lok Mai*. [Easternization: Geopolitics and New World Economy]. Bangkok: Krungthep Turakit. (in Thai)
- Arunachal Tourism. 2015. “Quick Facts.” Accessed March 7, 2017. <http://www.arunachaltourism.com/facts.php>.
- Association of Southeast Asian Nations. 2016. “Overview: ASEAN-India Dialogue Relations.” Accessed February 10, 2017. <http://asean.org/storage/2012/05/Overview-ASEAN-India-as-of-19Aug16-r3fn.pdf>.
- Byron, RejaulKarim. 2016. “ADB to Approve \$1B for Bangladesh Rail Project.” Accessed March 7, 2017. <http://www.thedailystar.net/business/adb-approve-1b-bangladesh-rail-project-1290178>.
- Census Organization of India. 2015. “Religion Census 2011.” Accessed February 22, 2017. <http://www.census2011.co.in/religion.php>.
- Champhai District Unit. 2008. “Trade with Myanmar.” Accessed February 8, 2017. <http://champhai.nic.in/Trade%20with%20myanmar.pdf>.
- Changlang District Unit. 2003. “District at a Glance.” Accessed February 26, 2017. <http://changlang.nic.in/innerline.html>.
- Daily Hunt. 2016. “India-Myanmar Friendship Road Opened.” Accessed February 20, 2017. <http://m.dailyhunt.in/news/india/english/nagaland+post-epaper-nagalandpost/india+myanmar+friendship+road+opened-newsid-51255116>.
- The Daily Net. 2016. “Rohinyas Sneak in with Relatives’ Help.” Accessed February 10, 2017. <http://www.thedailystar.net/frontpage/relatives-brokers-help-them-sneak-1320151>.
- The Daily Star. 2017. “Day Out to Cox’s Bazar.” Accessed May 10, 2017. <http://www.thedailystar.net/frontpage/day-out-coxs-bazar-1401730>.
- Das, Pushpita. 2013. “India-Myanmar Border Problems: Fencing Not the Only Solution.” Accessed May 1, 2017. http://www.idsa.in/idsacomment/IndiaMyanmarBorderProblems_pdas_151113?q=print/14018.
- Dutta, Pullock. 2015. “Trade without Borders, Well, Almost.” Accessed February 26, 2017. https://www.telegraphindia.com/1150404/jsp/northeast/story_12532.jsp#.WLOvGjuLSUk.

- Epao, Mercy. 2017. "Bi-lateral Projects with Myanmar and Indian Projects to Promote Connectivity and Trade with NER." Accessed February 8, 2017. <http://www.mdoner.gov.in/node/1505>.
- Fawcett, Louise. 2003. "Regionalism in Historical Perspective." In *Regionalism in World Politics*, edited by Louise Fawcett, and Andrew Hurrell, 9-36. New York: Oxford University Press.
- Government of Mizoram. [n.d.a]. "Economic Survey Mizoram 2012-2013." Accessed February 26, 2017. https://planning.mizoram.gov.in/uploads/economic_survey_2012-13/Agriculture%20and%20Allied/Border%20Trade.pdf.
- [n.d.b]. "Mizoram at a Glance." Accessed February 28, 2017. <https://mizoram.gov.in/page/know-mizoram>.
- Government of Nagaland. 2016. "About Nagaland." Accessed February 22, 2017. <https://www.nagaland.gov.in/portal/portal/StatePortal/AboutNagaland/NagalandInfo>, <https://www.nagaland.gov.in/portal/portal/StatePortal/AboutNagaland/PeopleCulture>.
- Halliday, Adam. 2014. "Slicing off 1,000 km, to Bring Mizoram Closer to the World." Accessed March 1, 2017. <http://indianexpress.com/article/india/india-others/slicing-off-1000-km>.
- India. Ministry of Development of North Eastern Region. 2012. "Land Custom Stations." Accessed February 10, 2017. <http://www.mdoner.gov.in/node/1474>.
- 2017. "Inner Line Permit." Accessed February 26, 2017. <http://www.mdoner.gov.in/content/inner-line-permit>.
- India. Ministry of External Affairs. 2016a. "ASEAN-India." Accessed February 10, 2017. <http://mea.gov.in/aseanindia/20-years.htm>.
- 2016b. "India-Myanmar Relations." Accessed February 10, 2017. https://www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/Myanmar_Feb_2016.pdf.
- India. Ministry of Home Affairs. 2016. "North East Division." Accessed February 20, 2017. http://mha.nic.in/northeast_new.
- [n.d.a]. "International Land Border." Accessed February 10, 2017. http://mha.nic.in/sites/upload_files/mha/files/BMIntro-1011.pdf.

- [n.d.b]. “Management of Indo-Myanmar Border.” Accessed February 10, 2017. [http://mha.nic.in/hindi/sites/upload_files/mhahindi/files/pdf/BM_MAN-IN-MYAN\(E\).pdf](http://mha.nic.in/hindi/sites/upload_files/mhahindi/files/pdf/BM_MAN-IN-MYAN(E).pdf).
- [n.d.c]. “Development of Integrated Check Posts.” Accessed February 10, 2017. http://mha.nic.in/sites/upload_files/mha/files/Brief-ICP-270813.pdf.
- [n.d.d]. “Status Report of Integrated Check Posts on 01.08.2013.” Accessed February 10, 2017. http://mha.nic.in/sites/upload_files/mha/files/StatusRpt-ICP-270813.pdf.
- India Netzone. 2016. “Tribes of Mizoram.” Accessed February 28, 2017. http://www.indianetzone.com/8/tribes_mizoram.htm.
- Law, Abhishek. 2015. “BBIN Motor Vehicles Agreement Implemented.” Accessed March 1, 2017. <http://www.thehindubusinessline.com/economy/logistics/bbin-motor-vehicles-agreement-implemented/article7829675.ece>.
- Manipuri Officers, Manipuri Leaders of Chambers, Leaders of Communities, Manipuri Traders. Interview, May 2017.
- Mizzima News. 2013. “First India-Myanmar Border Market to Open.” Accessed February 26, 2017. <http://e-archive.bnionline.net/index.php/news/mizzima/15044-first-india-myanmar-border-market-to-open.html>.
- Myanmar. Ministry of Immigration and Population. Department of Population. 2015. “The 2014 Myanmar Population and Housing Census: Sagaing Region Report.” Accessed February 20, 2017. <https://drive.google.com/file/d/0B067GBtstE5TMI8tUjFEa1Zwa1k/view>.
- Myanmar. Ministry of Information. 2016. “Sittwe Seaport: Progress of Kaladan Multi-Modal Transit Transport Project.” Accessed February 20, 2017. <http://www.moi.gov.mm/moi:eng/?q=news/10/11/2016/id-9138>.
- Myanmar Information Management Unit (MIMU). 2016. “Myanmar Census Update September 2014.” Accessed February 20, 2017. http://www.themimu.info/sites/themimu.info/files/documents/Ref_Doc_Census_Update_Sep2014.pdf.
- Myanmar Matters. 2016. “Northeast India – Myanmar Connect: The Need to Ensure Borderless Trade.” Accessed February 10, 2017. <http://www.myanmarmatters.com/northeast-india-myanmar-connect-the-need-to-ensure-borderless-trade>.

- Northeast India. 2017. "Map of Northeast India." Accessed June 2, 2017. <http://www.northeast-india.info/northeast-india>.
- The Northeast Today. 2017. "Mizoram: CM to Adopt Free Movement Regime along the Indo-Myanmar border!" Accessed June 15, 2017. <https://thenortheasttoday.com/mizoram-cm-to-adopt-free-movement-regime-along-the-indo-myanmar-border>.
- Singh Chhonkar, Pradeep. 2017. "IDSA Comment." Accessed March 2, 2017. http://www.idsa.in/idsacomments/border-fence-an-absolute-essential-india-myanmar-border_pschhonkar_060217.
- Singh, M. Lakshmikumar. 2016. "Imphal-Mandalay Bus Service: A Dream Come True." Accessed February 28, 2017. http://e-pao.net/epSubPageExtractor.asp?src=travel.Manipur_Travel_Log.Imphal_Mandalay_Bus_Service_a_dream_come_true_By_M_Lakshmikumar.
- Singha, Minati. 2015. "First BBIN Friendship Motor Rally to Skip Nepal due to Internal Strife." *The Times of India*, November 14.
- South Asia Subregional Economic Cooperation. 2013. "What is SASEC?." Accessed March 2, 2017. <http://sasec.asia/index.php?page=what-is-sasec>.
- Sunil, Oinam. 2015. "Manipuris in Mandalay See Ray of Hope in Modi." Accessed March 2, 2017. <http://timesofindia.indiatimes.com/city/guwahati/Manipuris-in-Mandalay-see-ray-of-hope-in-Modi/articleshow/48059811.cms>.
- Talukdar, Sushanta. 2011. "AN-32 Resumes Operation to Vijaynagar in Arunachal Pradesh." Accessed February 28, 2017. <http://www.thehindu.com/news/national/an32-resumes-operation-to-vijaynagar-in-arunachal-pradesh/article2640012.ece>.
- Thai-ASEAN Economic Community. 2017. "ASEAN." Accessed February 10, 2017. <http://www.thai-aec.com/418>.
- The Tribune. 2016. "MoD Clears Key Road along China after Fresh Alignment." Accessed February 28, 2017. <http://www.tribuneindia.com/news/nation/mod-clears-key-road-along-china-after-fresh-alignment/276202.html>.
- Wai, Khin Su. 2014. "Old Identity, New Identification for Mandalay Minorities." Accessed March 2, 2017. <http://www.mmmtimes.com/index.php/national-news/10155-old-identity-new-identification-for-mandalay-minorities.html>.

- Yot Santasombat. 2008. *Amnat Phuenthi Lae Attalak Thang Chattiphan: Kan Mueang Watthanatham Khong Ratthachat Nai Sangkhom Thai*. [Thailand: Power, Space and Ethnic Identities: Cultural Politics of Nation-State in Northern Thai Society]. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre. (in Thai)
- Yot Santasombat and others. 2012. *Chon Chaidae Kap Kankaokham Phromdaen*. [Borderlanders and Border Crossing]. Chiang Mai: Biodiversity and Indigenous Knowledge Studies Center for Research and Sustainable Development, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University. (in Thai)
- Zaw, Hnin Yadanar. 2014. “Naga Move to Expand Self-Administered Zone.” Accessed May 1, 2017. <http://www.irrawaddy.com/news/burma/naga-move-expand-self-administered-zone.html>.
- Zaw, Maung Pe. 2017. “Residents at Myanmar-Bangladesh Border Want Upgraded Border Fence.” Accessed March 1, 2017. <http://www.moi.gov.mm/moi:eng/?q=news/1/02/2017/id-9795>.

Big Society, Free Economy, and Strong State: Bonfeld's Open Marxism and the Critique of Political Economy**

Watcharabon Buddharaksa*

Abstract

This paper introduces Open Marxism as a critical Marxist school of thought to a wider readership and constructs an Open Marxist theoretical framework to understand contemporary political economy. This paper argues that Werner Bonfeld's Open Marxism is a beneficial tool to understand contemporary political economy. It offers three distinct theories of the Big society, economic freedom, and the strong state. Bonfeld addresses the vitality of these three concepts in his critique of political economy, offering theoretical terrains for 'human agency' and rejecting determinist and positivist conceptions of society.

He posits that society should be a 'subject' of human social life and humans need to be the subject of their own conceptions of human social, economic and political destinies. For Bonfeld, society is the analytical point of departure. The economy and the state together play important roles in creating the human economy, a system that attempts to liberate humans from existing capitalist social relations, and achieving that aim is the task of ordinary human agencies, like us all.

Keywords: *Werner Bonfeld, Open Marxism, critique, Big society, economic freedom, strong state, political economy*

*Assistant Professor in Politics, Department of Political Science and Public Administration, Faculty of Social Sciences, Naresuan University, Muang District, Phitsanulok 65000. Email: watcharabonb@nu.ac.th

**This article is part of the research project entitled 'Werner Bonfeld: Open Marxism and the Critique of Political Economy' which received funding from Naresuan University.

Received June 5, 2017; Accepted July 11, 2017

สังคมใหญ่ เศรษฐกิจเสรี และรัฐที่เข้มแข็ง: โบเนเฟลด์กับการวิพากษ์เสรีนิยมแบบออร์โด**

วัชรพล พุทธิรักษา*

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอแนวความคิดของสำนักคิดโอเพ่นมาร์กซิสม์ และมุ่งสร้างกรอบทฤษฎีเพื่อทำความเข้าใจเศรษฐกิจการเมืองร่วมสมัย บทความเสนอว่าแนวคิดโอเพ่นมาร์กซิสม์ของเวอร์เนอร์ โบเนเฟลด์มีความสำคัญและช่วยในการทำความเข้าใจเศรษฐกิจการเมืองร่วมสมัยได้ และเสนอทฤษฎีสำคัญของโบเนเฟลด์สามเรื่อง ได้แก่ แนวคิดเรื่อง “สังคมใหญ่” เศรษฐกิจเสรี และรัฐที่เข้มแข็ง โบเนเฟลด์ขบขันความสำคัญของแนวคิดดังกล่าว เพื่อมุ่งสร้างพื้นที่เชิงทฤษฎีที่รองรับ “ตัวแสดงที่เป็นมนุษย์ธรรมดา” และปฏิเสชมุมมองเกี่ยวกับสังคมเป็นกลไกและปฏิฐานนิยม

โบเนเฟลด์เสนอว่าสังคมนั้นต้องเป็นองค์ประธานหลักของชีวิตทางสังคมของมนุษย์และมนุษย์เอง ต้องเป็นองค์ประธานหลักในการกำหนดความเป็นไปทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของมนุษย์เอง สำหรับโบเนเฟลด์นั้น สังคมเป็นจุดตั้งต้นในการวิเคราะห์ ส่วนเศรษฐกิจและรัฐมีบทบาทสำคัญร่วมกันในการสร้างสรรค์เศรษฐกิจของมนุษย์ ซึ่งเป็นระบบที่พยายามปลดปล่อยมนุษย์ออกจากความสัมพันธ์ทางสังคมแบบทุนนิยม และการบรรลุซึ่งเป้าหมายดังกล่าวนั้นก็เป็นที่หมายมุ่งของเราทุกคน ผู้เป็นมนุษย์ธรรมดา

คำสำคัญ: เวอร์เนอร์ โบเนเฟลด์, โอเพ่นมาร์กซิสม์, การวิพากษ์, สังคมใหญ่, เศรษฐกิจเสรี, รัฐที่เข้มแข็ง, เศรษฐกิจการเมือง

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
อีเมล watcharabonb@nu.ac.th

**บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “เวอร์เนอร์ โบเนเฟลด์: โอเพ่นมาร์กซิสม์และการวิพากษ์เศรษฐกิจการเมือง” โดยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยนเรศวร

ได้รับบทความ 5 มิถุนายน 2560; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 11 กรกฎาคม 2560

Introduction

The overwhelming theories of Liberalism, Neoclassical, Neoliberalism, Keynesianism, and Economic Marxism¹ have been the subject of discussion among mainstream political economists about political economy and international political economy. These orthodox schools of thought provide a disengaging account of a single aspect of society, state, and economic relationship². Alternatively from these conventional approaches, this paper sees that a radical and comprehensive framework about the society, state, and economy is required. Thus this paper contests traditional accounts of political economy by offering a critical theoretical contribution of ‘Open Marxism’ (henceforth-OM), looking, more specifically, through ‘Werner Bonefeld’s OM’, as a challenging theoretical framework for understanding a neoliberal society.

This paper has two major aims. Firstly, it aims to introduce the British originated critical school of Marxism so-called ‘Open Marxism’

through the theoretical contribution of Werner Bonefeld³, one of the founders of this radical school of thought. Secondly, the paper aims to critically construct a radical and profound theoretical perspective that will increase understanding of contemporary political economy⁴. This study holds that Bonefeld’s OM is an effective radically constructive idea to grasp the complexities of contemporary neoliberal societies. The paper argues that there are two crucial features helpful to that concern which are the concept of society and the relations between state and economy.

The paper will begin with answering the very foundational questions of why OM and why Bonefeld and then provide a brief overview of the so-called OM school of thought. The second section focuses on a critical ‘point of departure’ of the Bonefeld critique of political economy which is the notions of society. In the recent years, Bonefeld has described his ideas about society appearing in two major aspects of society as a subject of a wronged world and the Big society as a mode of political governmentality. This section

¹By this I mean those who perceive Marxism as economic determinism and employ quantitative and positivist methods to analyse their political economic issues.

²On the failure of orthodox IPE theories see, for example, Burnham (1994)

³Bonefeld’s profile can be read from here <https://www.york.ac.uk/politics/people/werner-bonefeld/> and a number of his works can be reached here <https://york.academia.edu/WernerBonefeldYork>

⁴The author denotes the term ‘contemporary’ in relation to debates in the context of the *Conference of Socialist Economists (CSE)* in the UK from the 1980s to the present, under the auspices of *Capital & Class* journal. In addition, the term ‘political economy’ employed in this article to the critique of relationship between state, society, mode of production, labour, and capital in the neoliberal era which are major discussions in the CSE and *Capital & Class* also.

acts as a starting point to his related concepts of the state and the economy. Section three then offers relationships between Bonefeld's notion of free economy and the state. The section will deal with his idea of the strong state in relation to both the society and the economy. In terms of the economy, he means 'political economy' and this entails the interrelated features of human economy, politics of life, and contemporary political forces. In the final section, the paper provides overall concluding remarks, benefits, limitations, implications, and opportunities for employing Bonefeld's Open Marxism as a critical political economy framework.

I. Open Marxism, Openness, and Werner Bonefeld

This section aims to introduce the British originated critical school of Marxism so-called 'Open Marxism' focusing on its origin and major arguments of the school of thought. The section then explains why we should study works of Werner Bonefeld, one of the founders of this radical school of thought, and existing studies on Bonefeld in the field of political economy. Open Marxism, the name derived by Johannes Agnoli's position in a book that he published with Mandel (Bonefeld 2013b), is an internationally well-known

school of thought dating from the late 1980s characterized by the 'closed' characters of Rational-Choice Marxism, positivistic Marxism, and deterministic structuralist position as influenced by Althusser and Poulantzas (Bonefeld, Gunn and Psychopedis 1992, ix-xi). The OM demands 'openness' in both empirical research in political economy, and more crucially openness of the Marxist categories themselves. OM claims that openness could be seen as, for example, a dialectic of subject and object, of form and content, of theory and practice. However, what makes OM distinct is its view on the crisis-ridden characteristics of a social world and, for OM, crisis enunciates itself as critique (Bonefeld, Gunn and Psychopedis 1992, xi; Bonefeld 1987). OM, in fact, is not an entirely new novel idea (Bonefeld, Gunn and Psychopedis 1992, xii), but is a school of thought which shares broad theoretical values in terms of openness and critique⁵. In terms of critique, OM is a critique of political economy and the unravelling of the genuine content of social contradictions behind the diversity of deterministic forms of contemporary political economy.

Existing works in the field of contemporary Marxism and radical social thought that have employed OM as their theoretical perspective can be found in various ways. For instance, Sutton

⁵Although they share core theoretical stances among the Open Marxists, each of them has variety of focuses on their contemporary critique of political economy, for example, epistemology, dialectics, theory and practice, crisis, value theory, class, normative values, state theory, historical materialism, etc. (see Bonefeld, Gunn and Psychopedis 1992a; 1992b)

(2013) develops his OM approach in order to cope with the hidden essence of state power in relation to the theory of imperialism. Likewise, focusing on the state, Tsolakakis (2010) argues that the state, for OM, is seen as a contradictory organization of subjection, a necessary constituent of underlying production relations (Tsolakakis 2010, 402). In addition, Gordon (2005) employs OM to explain the neoliberal state by arguing that the central role of the state exhibits itself in “public policing”, under the guise of law and order, through monetarist and neoliberal restructuring.

The OM approach has been widely regarded and been employed in various aspects of contemporary political economy such as the concept of class (Azeri 2015); on the matter of workers in the film history (Spence 2010); on the matter of spatial politics (Charnock 2010); political economy of Sino-American imbalance (Lee 2014); political economy of economic restructuring in Turkey (Erol 2016); and as a framework to cope with the politics of policy making in Britain (Rogers 2009a; Rogers 2009b). OM is not only welcomed and used as a theoretical framework, but it also opened up space for theoretical debates with several schools of thought such as network theory and autonomist Marxism (Soderberg and Netzen 2010), Foucauldian (Bruff 2009) and Neo-Gramscian approaches (Bieler, Bonefeld, Burnham and Morton 2006), and the discussion on the concept of social form (Roberts 2002).

Amongst a number of works using OM in a variety of forms, this paper argues that the systematic framework of a specific Open Marxist of Werner Bonefeld’s is missing from contemporary critical Marxist literature. As one of the founders of the OM, Bonefeld, as a theoretical protagonist of the school, notions of his OM are crucial and should be critically scrutinized. Although there are voluminous works employing Bonefeld’s ideas as theoretical tools to cope with contemporary capitalism, only a few focus on Bonefeld himself as a main subject of study. This paper argues that Bonefeld had already placed himself as a veteran contemporary Marxist thinker through his numerous life-long studies about OM and the critique of contemporary political economy in various aspects. Therefore, this paper aims to critically construct a radical and profound theoretical perspective based on Bonefeld’s OM that will help in understanding contemporary political economy. This study holds that Bonefeld’s OM is an effective, radical and constructive idea to grasp understand complexities of contemporary neoliberal societies. The paper takes Bonefeld’s notion of society as a critical point of departure (Bonefeld 2014, 57) because society is the origin of social relations which, created by man, led to the creation of the state, the market, the rule of law, and everything. Then in the following sections, the paper will show his conceptions of the Big society, and the relationship between the free economy and the strong state as two distinct features

of Bonefeld's critique of political economy respectively.

II. Society as subject and the Big society

Although this paper takes Bonefeld's concept of society as a point of departure to construct Bonefeld's Open Marxist theoretical perspective to cope with contemporary political economy, it is argued here that Bonefeld's notion of society cannot be considered separately from his conceptions of the state and the critique of political economy. In his Open Marxist dialectical perspective, he rejects the fragmentation of traditional social sciences and sees that rather than focusing on an isolated attribute, analysis should begin with the whole and then look for the substantive abstraction which constitutes interconnected social phenomena (Bonefeld, Brown and Burnham 1995).

Bonefeld's critique of political economy has been recognized for more than three decades. However, his earlier works from the late 1980s to the 2000s have rarely explicitly dealt with the notion of society. This paper argues that, for Bonefeld, the concept of society, as it has been more overtly presented in recent years, can be examined in two major categories; society as a subject of a perverted world and society as a

mode of mental government which he named the 'Big society'⁶.

The first aspect of Bonefeld's notion of society is a 'society as a subject' of a perverted world. He argues that capitalist society is a false society and it is a perverted society. The capitalist society has been perverted for a reason because it has been created by men only. The conviction that society is false because of men is contrary to the positivist standpoint that perceives that human society appears in each historical form by natural evolution. Bonefeld intensely rejects naturalness of society (Bonefeld 2015a, 1). He argues that there are two approaches to society; traditional theory of society and critical theory of society.

For the traditional theory of society, society is reduced to be just a part of economic effect. In this view, society is a natural phenomenon and it is governed by invisible economic law of nature. That is, natural law is, in other words, a natural necessity. And because society is a result of natural needs, therefore in this perspective nature cannot be changed. Likewise, society as a result of nature cannot be changed freely by human actions. Within this worldview, the world of invisible natural economic forces, human agency is only an 'object' of an uncontrollable world and it is not the social subject of his/her own social reality (Bonefeld 2015a, 3; Bonefeld 2015b).

⁶This term 'Big' here is capitalized by Bonefeld as it is his own concept. Therefore, this paper will follow him and use the term 'Big society' throughout the paper.

On the contrary, a critical theory of society sees that society is not only an abstraction to the individual but is organized and produced by men (Bonefeld 2013a). Bonefeld assumes this standpoint in order to explain his notion of society. He argues that within the limitation of traditional theory of society, its determinist explanation of economic forces or economic necessities over human society explains nothing. A critical perspective of society argues that society, especially the capitalist society we live in today, is socially constructed, not by nature. For Bonefeld, society is not an object of economic abstractions but it is a subject of a life-world of interpersonal relations (Bonefeld 2016c, 74). Critical theory of society denies positivist and determinist standpoints of society and provides a valuable theoretical position that includes human agency in its considerations.

However, what is the significance of knowing differences between traditional and critical theories of society? This paper has argued that society is a critical point of departure for grasping contemporary political economy. The implication of seeing society as a subject of human social relations is helpful as it ‘opens up’ space for class struggle. At one time, society was shaped by men and classes of people characterized as bourgeoisie, proletariat, money, profit, exploitation, etc. and were the products of men themselves. Bonefeld’s

notion of society as a subject of capitalist society points out a starting point in class struggle in order to subvert the perversion of invisible economic forces that govern all of us. In short, the first meaning of society for Bonefeld is based on the notion that society was made and is maintained by men and not by nature. Society is not naturally governed by any law of economic need. The essence of economics is that society is men in relation to other men⁷ (Bonefeld 2015b).

The second aspect of Bonefeld’s notion of society is that society is a mode of mental government. He names this the concept of ‘Big society’ (Bonefeld 2015d). Bonefeld’s idea of Big society holds that the Big society is opposite to the small society. The Big society is not opposite of the small state as commonly known in liberalism (Bonefeld 2015d, 2). Small society, for him, is the society with the character of human spirit of creation, discovery and competition, which is suppressed by an all-pervasive state. The pervasiveness of the state is not a sign of strength, but a sign of weakness. Within a small society, the state is weak and it only deals with quantitative (not quality) aspects of social life. Bonefeld argues that the state of pure quantity does not govern society. It is, in fact, a state of ungovernability (Bonefeld 2015d, 3-4).

⁷However, it should be noted that from the liberal political economy point of view, men are related to other men in various forms such as production, exchange, distribution, etc. However, what makes Bonefeld’s conception of human relations distinct from liberal political economy is his negative critique which he derives from Adorno. Bonefeld’s negative critique sees human social relations from a negative perspective, therefore, the existing human social relations from Bonefeld’s point of view is perverted.

On the contrary, the Big society as an idea rejects the welfare state as it argues that the welfare state is not a Big society and that it is the false answer. The welfare state is the social appearance of not only a small society but also of a weak state that is incapable of maintaining its independence from welfare seeking workers. In the welfare state, individuals do not take responsibility for themselves but rather make the government liable to provide for their material interests and subsistence (Bonefeld 2015d, 5). Bonefeld contends that, in contrast to the small society which created quantitative civilization, the Big society seeks a qualitative civilization that is based on moral sentiments of civic-self responsibility, a culture of innovation, and high productivity (Bonefeld 2015d, 7). The Big society, thus, is also authorizing on a human scale. The Big society, for Bonefeld, contrasts significantly with a broken society of contention and conflict, greed and struggle, welfare dependency and irresponsible communities of the small society. The Big society is, therefore, a political practice of government (Bonefeld 2015d, 6). That is, the society as a Big society cannot take place independently of the state. These two social terrains are mutually interconnected.

For Bonefeld, the Big society is more than just a desired form of social organization, and is a mentality of being that permeates over the consciousness of workers. The Big society provides chances for the worker to be able to acquire freely disposable funds and become a small capitalist and

being given the opportunity of acquiring stocks or have a share in the profits (Bonefeld 2015d, 10). Bonefeld argues that instead of governing over society, the Big society governs through society, guaranteeing its mentality for enterprise and founding the self-responsible governmentality. He argues only a strong state is capable of constructing what he calls a Big society.

In conclusion, this section has dealt with the first feature of Bonefeld's framework of the critique of political economy. The section provides the two crucial meanings of Bonefeld's notion of society; society as a subject of a false world and a Big society which is a mode of governmentality. Grasping his notions of society are the crucial points of departure opening up connections to other features, the state and the economy, his critique of political economy. The next section will deal with the second feature of Bonefeld's critique of political economy which is his dialectical relations between the strong state and the free economy.

III. Free Economy and Strong State

In order to cope with the complexity of contemporary capitalism, Bonefeld's theory of society has been described as a point of departure to understand the interconnectedness of the three vital features of society, state, and economy. In the last section, it was argued that the Big society will be created only by a strong state. In this section it

is argued that the strong state is also crucial in relation to the concept of the economy in Bonefeld's OM. This paper holds that the relationship between the state and the economy, for Bonefeld, should be uncovered through his recent critique of 'Ordoliberalism'⁸. Understanding the significance of the relationships between the economy and the state via the theory of Ordoliberalism paves the way for Bonefeld's vital notion of human economy which is directed by the Big society and the strong state. These alternative theories are helpful for considering current capitalism and what we should do to our human society.

Ordoliberalism, or the German ordoliberal tradition, is better known in the English speaking world as the Freiburg School or German neoliberalism or sometimes as the theoretical foundation of post-war German social market economy (Bonefeld 2012, 633). It dates to the end of the Weimar Republic (1919-1933) in an uncertain social context of hyperinflation, depression, unemployment, politicized labour relations, political violence, social instability, and a politics of austerity. The protagonist theorists of the ordoliberal school are Walter Eucken, Alexander Rüstow, Wilhelm Röpke, and Alfred Müller-Armack

(Bonefeld 2013c, 35). These German thinkers offer, among social uncertainties, that laissez-faire is not a principle on which a liberal society can be built. They see that liberalism tends more to dissolve things in society rather than to unite them. In order to make market competition effective, a sound political, social, and moral framework is required. The major argument of these ordoliberals is that economic liberty requires a 'strong state'⁹ to secure the internal integration of society as the foundation of a competitive economy (Bonefeld 2013c, 35).

The ordoliberals explain that for the sake of economic freedom, they demanded the strong state be rolled back from society (which makes a society big) to guarantee its liberal utility as a strong, market-enabling and facilitating state, thereby depoliticizing socio-economic relations, transforming contentious workers into responsible entrepreneurs of their own labour-power, and opening up cartels and monopolies to international competition to secure market adjustment on the basis of factor competitiveness and by means of sound money (Bonefeld 2013c, 36). However, the crucial concern is how the ordoliberals define their term of 'strong' state. Bonefeld argues that, for ordoliberals, the strong state is defined by its *capacity to limit* itself to the achievement of a free

⁸For further discussion on Ordoliberalism see Bonefeld's most recent book, Bonefeld 2017.

⁹Although the concept of the strong vs. the weak state is not entirely new, Bonefeld's notion of the strong state is distinct to traditional perspective as it does not concentrate on aspects of power or interests of the state. Rather, Bonefeld's strong state does not govern in the interests of class society. The strong state governs for the system of liberty and it governs by means of supply-side policies, not from the demand-side as liberal political economy normally perceived.

economy (Bonefeld 2013c, 36). A strong state, in other words, is a state that restrains competition and secures the social and ideological preconditions of economic liberty (Bonefeld 2012, 634). Compared to the welfare state, it is not a strong state as it tends to 'unlimit' the state by making it responsible for the well-being of society from the cradle to the grave. In addition, as regards laissez-faire liberalism, it does not entail a strong state as it does not concern itself with the moral and ideological aspects of the economy. Therefore, a strong state is a state that distinguishes itself from society and could prevent government from becoming the prey of the many contradictory rent-seeking social interests. In its place, it establishes itself as the independent power over society and governs for the sake of a liberal economic constitution, maintaining rules of social conduct, providing economic engagement, and broadening forms of civility (Bonefeld 2015c, 4).

The ordoliberals posit Ordoliberalism as a 'third way' between laissez-faire liberalism and social democracy. They perceive the laissez-faire liberalism as it operates without considering the social and moral consequences of a free economy. The free economy itself demolishes its own social and moral preconditions and leads the society to lose its moral compass, social cohesion, and entrepreneurial vitality (Bonefeld 2013c, 36). As regards laissez-faire liberalism, it only pays lip service to the social and moral preconditions of market freedom which eventually fails to protect people and fails to create the socio-economic

conditions that is fair for everybody. Social democracy, on the contrary, is seen as a political practice of a devitalized society of welfare seekers. Social democracy guides the society to the prospects of economic liberty in the wrong way (Bonefeld 2013c, 36).

Ordoliberalism, in offering itself as a third way, according to Bonefeld, sees the state as the political form of the capitalist social relations. As a political form, or an authority form, the state secures the society's freedom of its economy by its practice of government (Bonefeld 2014, 165-66; Bonefeld 2015c, 2-3). On this aspect of the state, Bonefeld's OM offers the concept of the state as 'market police' who control social conditions in good order (Bonefeld 2010). As this paper has argued earlier, OM rejects positivist and determinist conceptions of reality. Under this ontology, Bonefeld's OM explains that any social realities are not automatic and not created by nature, rather, they are socially constructed. Free economy/economic freedom also is a social construction. Bonefeld argues that free economy is a political practice and indeed it is a political decision (Bonefeld 2012, 647). He posits that there can therefore be no market freedom without 'market police'. Market police here implies an effort of the state in order to secure the social and moral preconditions for free economy. In other words, what we normally observe as the invisible hand regulating of the market, is indeed a political practice. As regards Ordoliberalism, not only does the free market economy demand a strong,

market-facilitating state, but it is also dependent on the state as the coercive force of that freedom (Bonefeld 2010, 17).

In short, Bonefeld's critique of Ordoliberalism summarizes the relationship between the state and the economy and proposes that what is needed, as an alternative to existing capitalism, is a state that governs social interests and it must be a strong state that can guarantee the common wealth of the society. Economic freedom is not a natural phenomenon but indeed it does exist through order. Therefore, it is an ordered freedom maintained through the framework of state authority. In summary, neoliberal society does not require a weak state even if the state seems invisible in the free market. The appearance of free market economy is commonly seen as a stateless sphere. However, beneath the form of stateless terrain is a political creation of the strong state that sets the rules of freedom and enforces them. Therefore, Bonefeld's OM has distinctly argued that the 'economy' has no independent reality¹⁰. It is indeed a political economy (Bonefeld 2014, 177). Politics, economy, and society are three features that cannot be considered separately.

Nevertheless, for the ordoliberal tradition, there are things that are more important than a GDP, normally perceived to be so in neoliberal economies. For Neoliberal market economy, individuals are dependent on the law of economic

necessity with the maintenance of the invisible hand. However, the worker under neoliberalism does not live the virtuous life. Workers have been influenced by 'workerization' and the proletariat has been influenced by 'proletarianization'. That is, they could not reach their own economic freedom. The neoliberal economy has been maintaining the class structure of society as the bourgeoisie and the proletariat, the ruler and the ruled. From the ordoliberal point of view, the workers are devitalized because they are not possessed by the ethic and spirit of the bourgeois. Bonefeld argues that the true social policy is the policy that empowers the worker as a 'citizen', as an entrepreneur of the free price mechanism (Bonefeld 2013d, 6-7).

However, Ordoliberalism views that behind the proletarian desires for material wealth such as employment and material securities, there are things that are more crucial than an economic indicator. What is more important is the aim to create the 'human economy' or 'vitalpolitik' (the politics of life), an economy that boosts individuals as self-provisioning, self-responsible, and self-reliant entrepreneurs. Rpoke (cited in Bonefeld 2013d, 7), a protagonist German ordoliberalism, has succinctly offered a brief idea of the human economy that:

We need to eliminate the proletariat as a class defined by short-term wage-income. In its stead we have to create a new class of workers

¹⁰However, what makes Bonefeld's approach to economy, society, and politics distinct from liberal political economy is in its Marxist critique of class antagonism which is not perceived by other approaches.

who are endowed with property and assets, and who are rooted in nature and community, self-responsible and able to sustain themselves by their own labour, and who thus become mature citizens of a society of free humanity.

Based on Rpke's ideas, Bonefeld argues that the ordoliberal social policy that could create an alternative human economy. Firstly, it should create a new social class with access to the means of production. Capitalism is an unjust structural system that separates a labourer from his/her means of production. Ordoliberalism on the contrary requires vitally satisfied workers with access to private property. Social policy, in this sense, is an attempt at establishing the connection between 'human beings and private property' (Bonefeld 2013d, 12). Secondly, ordoliberal social policy aims to end the process of proletarianization by asserting that the proletarian condition under neoliberalism is indeed the condition of dispossession. Workers need to gain access to independent means of subsistence outside the market to maintain themselves as vitally satisfied citizens. In order to deproletarianize, the social policy towards human economy should address the dispossessed status of the worker by restoring small property ownership to the worker (Bonefeld

2013d, 9). Lastly, Ordoliberalism aims to construct the citizens of free humanity. The most crucial objective of the ordoliberal tradition is to liberate the productive forces of capitalist society. Human economy should be the system that increases productivity of the workers who need to regain interest in their work, not for the sake of the capitalist. Social policy thus focuses on empowering workers as responsible market agents by means of the politics of life. That is, to boost up a capacity to face hostile conditions with courage, determination, and in a self-responsible manner. The ordoliberal human economy is a total life-style and is a transformation of proletarian personality into a mentality of private property¹¹(Bonefeld 2013d, 8).

In summary, this section has dealt with the distinct features of Bonefeld's OM and the dialectical relationship between the economy and the state. Looking through the German Ordoliberalism, Bonefeld offers the conviction that there is no 'pure economy' without the 'political' and 'society'. Society, state, and economy are all socially related. The freedom of economy as a human economy therefore requires a strong state to direct and mentally govern.

¹¹It should be noted here that even though it seems that Bonefeld aims to achieve a fairer or better society (Big society) through interventions of a strong state, in fact, his major argument is to critique German neoliberalism (Ordoliberalism) by looking at the dialectical relationships between society, political, and economic matters. Based on his life-time writings, Bonefeld's ultimate aim is what Marx called a 'classless society' or 'communism'.

Concluding Remarks: On the Vitality of Big, Free, and Strong

The paper has dealt with two major aims. Firstly, to critically introduce OM as a radical Marxist school of thought to a wider audience. Secondly, to construct an Open Marxist framework helpful in understanding contemporary political economy as a comprehensive account of the features of society, state, and economy altogether. In doing so, this paper has scrutinized Bonefeld thoughts and argued that Bonefeld's OM is beneficial to an understanding of contemporary political economy as he has offered three distinct theories of the Big society, economic freedom, and the strong state. The importance of learning these three concepts lies in the fact they offer theoretical terrains for 'human agency'¹². Rejecting the determinist conception of society, he offers that the society should be a subject of social life. Men

need to be a subject of their own social, economic and political destinies. That kind of society is what he called the 'Big society', a mentality that the worker should assume in order to move against the existing capitalist social relations. For the conceptions of free economy/economic freedom and the strong state, Bonefeld offers the significance of the 'free and strong' economy and the state. His theories of the free economy and strong state show us that these two features are of the same coin. They cannot be conceived of separately. There is no pure economy but, in fact, political economy. Based on the concept of society as a point of departure, for Bonefeld, the economy and the state play along together with the ultimate aim¹³ to create the human economy, a system that aims at liberation from the existing capitalist social relations. To achieve that aim is the task of us, the ordinary human agency.

¹²In Bonefeld's thought, human agency is the one who determines his/her own social relations. He argues that structuralism does not think in and through society but about society. What make Bonefeld's notion of human agency distinct is his critique of society which entails the constituted conditions of a given social relation. For his critique of Althusser's structuralist and anti-humanist position see Bonefeld 2016b.

¹³It should be noted here that Bonefeld's ultimate aim is not to achieve a fairer class society or a fairer mode of production. Rather, for him the critique of class society, i.e. neoliberal capitalism, finds its positive resolution only in the 'classless' society (Bonefeld 2016a, 7). For Bonefeld, communism is the only answer to overcome capitalism.

References

- Azeri, Siyaves. 2015. "Marx's Concept of Class: A Reconsideration." *Critique* 43(3-4): 439-60.
- Bieler, Andreas, Werber Bonefeld, Peter Burnham, and Adan David Morton. 2006. *Global Restructuring, State, Capital and Labour: Contesting Neo-Gramscian Perspective*. Basing Stoke: Palgrave Macmillan.
- Bonefeld, Werner. 2013b. "Antagonism and Negative Critique: An Interview." *Viewpoint Magazine*. Accessed August 7, 2016. <https://viewpointmag.com/2013/09/15/antagonism-and-negative-critique-an-interview>.
- , 2016a. "Authoritarian Liberalism: From Schmitt via Ordoliberalism to the Euro." *Critical Sociology* 43(4-5): 1-15. Accessed October 1, 2016. <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0896920516662695>.
- , 2015d. "Big Society and Political State." *British Politics* 10(4): 1-16.
- , 2015a. "Bringing Critical Theory Back in at a Time of Misery: Three Beginnings without Conclusion." *Capital & Class* 40(2): 1-12.
- , 2015c. "Crisis, Free Economy and Strong State: On Ordoliberalism." *European Review of International Studies* 2(3): 1-11.
- , 2013a. "Critical Theory, History, and the Question of Revolution." In *Communism in the 21st Century*, edited by S. Brincat. New York: Praeger Publishers.
- , 2014. *Critical Theory and the Critique of Political Economy: On Subversion and Negative Reason*. New York: Bloomsbury.
- , 2010. "Free Economy and the Strong State: Some Notes on the State." *Capital & Class* 34(1): 15-24.
- , 2012. "Freedom and the Strong State: On German Ordoliberalism." *New Political Economy* 17(5): 633-56.
- , 2013c. "German Ordo-Liberalism and the Politics of Vitality." *Renewal* 20(4): 35-39.

- , 2013d. "Human Economy and Social Policy: On Ordo-Liberalism and Political Authority." *History of the Human Sciences* 26(2): 1-20.
- , 2015b. "Letter to the Editor: On Economic Sociology and the Critique of Society." *Journal of Economics and Political Economy* 2(S1): 149-53.
- , 2016c. "Negative Dialectics and Critique of Economic Objectivity." *History of the Human Sciences* 29(2): 60-76.
- , 1987. "Open Marxism." *Common Sense* 1(1): 34-38.
- , 2016b. "Science, Hegemony, and Action: On the Elements of Governmentality." *Journal of Social Sciences, Naresuan University* 12(2):19-41.
- , 2017. *The Strong State and the Free Economy*. New York: Rowman & Littlefield.
- Bonefeld, Werner, Alice Brown, and Peter Burnham. 1995. *A Major Crisis? The Politics of Economic Policy in Britain in the 1990s*. Aldershot: Dartmouth.
- Bonefeld, Werner, Richard Gunn, and Kosmas Psychopedis. 1992a. *Open Marxism Volume I: Dialectics and History*. London: Pluto Press.
- , 1992b. *Open Marxism Volume II: Theory and Practice*. London: Pluto Press.
- Bruff, Ian. 2009. "The Totalisation of Human Social Practice: Open Marxists and Capitalist Social Relations, Foucauldians and Power Relations." *The British Journal of Politics and International Relations* 11(2): 332-51.
- Burnham, Peter. 1994. "Open Marxism and Vulgar International Political Economy." *Review of International Political Economy* 1(2): 221-31.
- Charnock, Greig. 2010. "Challenging New State Spatialities: The Open Marxism of Henri Lefebvre." *Antipode* 42(5): 1279-303.
- Erol, Mehmet. 2016. "State, Crisis, Class: The Politics of Economic Restructuring in Turkey in the 2000s." PhD diss., The University of York.
- Gordon, Todd. 2005. "The Political Economy of Law and Order Policies: Policing, Class Struggle, and Neoliberal Restructuring." *Studies in Political Economy* 75(1): 53-77.

- Lee, Gyu Cheol. 2014. "The Political Economy of the Sino-American Imbalance." PhD diss., The University of York.
- Roberts, John Michael. 2002. "From Reflection to Refraction: Opening Up Open Marxism." *Capital & Class* 26(3): 87-116.
- Rogers, Chris. 2009b. "From Social Contract to 'Social Conctrick': The Depoliticisation of Economic Policy-making under Harold Wilson, 1974-75." *The British Journal of Politics and International Relations* 11(4): 634-51.
- , 2009a. "The Politics of Economic Policy-making under Harold Wilson and James Callaghan and the 1976 IMF Crisis." PhD diss., University of Warwick.
- Soderberg, J., and A. Netzen. 2010. "When All That Is Theory Melts into (Hot) Air: Contrasts and Parallels between Actor Network Theory, Autonomist Marxism, and Open Marxism." *Ephemera* 10(2): 95-118.
- Spence, M. 2010. "Form, Fetish, and Film: Revisiting Open Marxism." *Capital & Class* 34(1): 99-106.
- Sutton, Alex. 2013. "Towards an Open Marxist Theory of Imperialism." *Capital & Class* 37(2): 217-37.
- Tsolakis, Andrea. 2010. "Opening Up Open Marxist Theories of the State: A Historical Materialist Critique." *The British Journal of Politics and International Relations* 12(3): 387-407.

Self-broadcasting with Live-streaming Suicide and Suicide Attempts through Social Media: An Analysis Using Structure and Agency Perspectives**

Siripong Palakawong-na-ayudhya*

Abstract

This article aims to present the possibility of bringing sociological perspectives of using structure and actor/agency to explain self-broadcasting by live-streaming suicide and suicide attempts through social media. The analysis found that social media could be both a channel and a part of the social spheres of online social networks. The relationships among social media users are difficult to be typified because of their weak ties. Although there are some regulations for controlling or organizing those relations like actual society, advanced technology of social media application makes the structure in virtual society one that allows social media users as agencies to obtain data and to contact others without limitations of time and space. Thus, they are free to produce and broadcast their desired identities, including by live-streaming suicide/suicide attempts. Consequently, due to the convergence of structure and agency dimensions in the phenomenon, using structuration theory for explaining the phenomenon is appropriate. This is because the theory views structure and agency together.

Keywords: *suicide, suicide attempts, social media, self-broadcasting*

*Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University, Henri Dunant Road, Pathumwan, Bangkok 10330. Email: siripong.spa@gmail.com

**Received May 8, 2017; Accepted June 20, 2017

การเผยแพร่ตัวตนด้วยการถ่ายทอดสดการฆ่าและความพยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคม: มุมมองการวิเคราะห์แบบโครงสร้างและผู้กระทำการ**

ศิริพงศ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา*

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอความเป็นไปได้ของการนำมุมมองการวิเคราะห์ทางสังคมวิทยาทั้งแบบโครงสร้างและผู้กระทำการ มาใช้อธิบายปรากฏการณ์การเผยแพร่ตัวตนด้วยการถ่ายทอดสดการฆ่าและความพยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคม จากกรณีศึกษาพบว่าสื่อสังคมสามารถเป็นได้ทั้งช่องทางและพื้นที่ทางสังคมส่วนหนึ่งบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ซึ่งมีลักษณะเป็นสายสัมพันธ์แบบอ่อน จึงทำให้ยากต่อการจัดรูปแบบความสัมพันธ์อย่างเป็นแบบแผนแม้มีกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการจัดระเบียบเช่นสังคมปกติ แต่ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีเกี่ยวกับสื่อสังคมจึงทำให้โครงสร้างในสังคมเสมือนจริงเปิดโอกาสให้ผู้ใช้สื่อสังคมในฐานะผู้กระทำการสามารถมีปฏิสัมพันธ์โดยปราศจากข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ รวมถึงเสรีภาพในการผลิตสร้างและการเผยแพร่ตัวตนซึ่งในที่นี้ คือ การถ่ายทอดสดการฆ่า/พยายามฆ่าตัวตาย ด้วยเหตุนี้จากการบรรจบกันของมิติเชิงโครงสร้างและผู้กระทำการในปรากฏการณ์ดังกล่าว การนำทฤษฎีโครงสร้างผู้กระทำการ (structuration theory) มาใช้อธิบายจึงมีความเหมาะสม เนื่องจากทฤษฎีดังกล่าวให้ความสำคัญกับมุมมองแบบโครงสร้างและผู้กระทำการโดยพร้อมกัน

คำสำคัญ: การฆ่าตัวตาย, ความพยายามฆ่าตัวตาย, สื่อสังคม, การเผยแพร่ตัวตน

*อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนอังรีดูนังต์ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330 อีเมล siripong.spa@gmail.com

**ได้รับบทความ 8 พฤษภาคม 2560; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 20 มิถุนายน 2560

1. บทนำ: สื่อสังคมในฐานะรูปแบบใหม่ของการปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม

สื่อสังคม (social media) นอกจากเป็นช่องทางหนึ่งของการสื่อสารในรูปแบบสื่อดิจิทัล (digital media) ที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน สื่อสังคมยังเปรียบเสมือนพื้นที่ทางสังคม (social space) อย่างหนึ่งซึ่งมีลักษณะเป็นสังคมแบบโลกเสมือนจริง (virtual world) เนื่องจากความเจริญของเทคโนโลยีด้านการสื่อสารในสังคมสมัยใหม่จึงทำให้เกิดการสร้างโครงข่ายที่เชื่อมต่อบุคคลที่ได้ใช้สื่อสังคมอย่างทั่วถึงกันบนโลกใบนี้ในลักษณะเครือข่ายสังคมออนไลน์ (online social network) โดยที่บุคคลเหล่านั้นไม่จำเป็นต้องได้พบปะหรือเผชิญหน้า (face-to-face) กันโดยตรง แต่ก็สามารถมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเกิดขึ้นได้ (Luxton, June and Fairall 2012, S195) อย่างไรก็ตามลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของการปฏิสัมพันธ์ผ่านสื่อสังคม คือ ผู้ที่ใช้สื่อสังคมไม่จำเป็นต้องรู้จักหรือมีความสนิทสนมต่อกัน และสามารถมีปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นโดยไม่คำนึงถึงข้อจำกัดในมิติด้านเวลา (time) และสถานที่ (space) (Hogan 2010, 377) กล่าวอีกนัย คือ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ทางสังคมเช่นนี้เป็นผลมาจากการยืดขยายของมิติด้านเวลาและสถานที่ไปพร้อมกัน (Chetta Puanghut 2005, 105)

ด้วยเหตุนี้ เมื่อการกระทำหรือพฤติกรรมของบุคคลใดบุคคลหนึ่งได้เกิดขึ้นบนพื้นที่สื่อสังคม จึงส่งผลให้บุคคลอื่นที่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าวสามารถรับรู้ถึงการกระทำหรือพฤติกรรมของบุคคลดังกล่าวได้อย่างทันท่วงทีหรือในระยะเวลาอันสั้น กล่าวคือ เนื่องจากลักษณะความเป็นสังคมแบบเครือข่ายออนไลน์

การสร้างนำเสนอและเผยแพร่ตัวตนในพื้นที่ทางสังคมของตนเพื่อให้ผู้อื่นได้รับรู้ผ่านการกระจายข้อมูลข่าวสารหรือเรื่องราวเกี่ยวกับการกระทำหรือพฤติกรรมต่าง ๆ โดย “การแชร์” (share) หรือการแบ่งปันข้อมูล จึงเป็นสิ่งที่กระทำได้โดยง่าย อันส่งผลให้ผู้ใช้สื่อสังคมจำนวนหนึ่งได้รับรู้ข้อมูลดังกล่าวได้อย่างรวดเร็วและทั่วถึง (Mangold and Faulds 2009, 357-359; Luxton, June and Fairall 2012, S195)

อย่างไรก็ตาม เนื่องด้วยลักษณะของสื่อสังคมที่ไร้พรมแดนทั้งในแง่มิติเวลาและสถานที่ ตลอดจนการเปิดโอกาสให้ผู้ใช้ที่มีเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยอยู่กับตัว เช่น โทรศัพท์อัจฉริยะ (smart phone) แท็บเล็ต (tablet) คอมพิวเตอร์ (computer) ฯลฯ ซึ่งล้วนแต่เป็นอุปกรณ์ที่มีโปรแกรมประยุกต์ (application) เกี่ยวกับสื่อสังคม อาทิ เฟซบุ๊ก (Facebook) ไลน์ (Line) อินสตาแกรม (Instagram) ทวิตเตอร์ (Twitter) ฯลฯ ได้มีโอกาสเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ของสื่อสังคมอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้ข้อมูลเกี่ยวกับการกระทำหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะปรากฏอยู่ในรูปแบบของข้อความหรือคำพูด รูปภาพ เสียง ภาพเคลื่อนไหวในรูปแบบคลิปวิดีโอ (video clips) ที่สามารถเป็นได้ทั้งลักษณะการบันทึกไว้ก่อนล่วงหน้าหรือถ่ายทอดสด (live broadcast) ส่งมายังผู้รับสารได้ปราศจากข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การเกิดขึ้นของสื่อสังคมประเภทต่าง ๆ และได้รับความนิยมในการใช้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของมนุษย์อย่างแพร่หลายในปัจจุบัน จึงเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าในการพัฒนาเทคโนโลยีด้านการสื่อสารบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ให้มีลักษณะตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ เช่น การรู้ข่าว/ข้อมูล

ทันเหตุการณ์มากขึ้น การได้ติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ อย่างสมจริงมากขึ้นอันเปรียบเสมือนได้อยู่ใกล้กัน เป็นต้น

จากความพยายามในการพัฒนาเทคโนโลยีด้านสื่อสังคมเพื่อทำให้ตอบสนองต่อความเสมือนจริงในการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์โดยปราศจากเงื่อนไขด้านเวลาและสถานที่มากขึ้น จึงนำไปสู่การเกิดสื่อในลักษณะที่เรียกว่า “สื่อสตรีมมิ่ง” (streaming media) ซึ่งเป็นสื่อที่มีการส่งข้อมูลผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตแบบไร้สายได้อย่างต่อเนื่องเหมือนการไหลของกระแส น้ำ โดยผู้รับชมสื่อไม่จำเป็นต้องดาวน์โหลด (download) เหมือนในอดีตซึ่งต้องใช้เวลาในการรอก่อนที่จะได้รับชมสื่อ แต่เทคโนโลยีดังกล่าวได้รับการพัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้ในการส่งข้อมูลข่าวสารเพื่อเผยแพร่ตามเวลาจริง (real time) ทำให้ผู้ชมได้รับสารผ่านสื่อได้อย่างรวดเร็วมากขึ้นโดยไม่ต้องใช้เวลาในการดาวน์โหลดข้อมูล (Conklin et al. 2001, 269) สภาวะเช่นนี้จึงมีลักษณะก้าวล้ำกว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในสังคมแบบเดิมของมนุษย์ที่ค่อนข้างมีข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ในการรับชมสื่อหรือการรับทราบข้อมูลข่าวสาร เพราะการเกิดขึ้นของสื่อสตรีมมิ่ง จึงทำให้ปัจเจกบุคคลทั่วทุกมุมโลกที่อยู่บนเครือข่ายสังคมออนไลน์ได้มีโอกาสเข้าถึงข้อมูลทุกอย่างตามที่ต้องการได้อย่างเสรี รวดเร็ว และ/หรือทันต่อเวลาจริงมากขึ้น

จากลักษณะดังกล่าวของเทคโนโลยีด้านการสื่อสารที่เข้ามามีส่วนสำคัญต่อการสร้างและ

การแบ่งปันพื้นที่ทางสังคมในรูปแบบสื่อสังคมตามทีกล่าวไปในข้างต้น ด้วยเหตุนี้เมื่อพิจารณาถึงการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในมิติของการสื่อสารระหว่างบุคคลที่เป็นผู้รับสาร (receiver) กับผู้ส่งสาร (sender) ในบริบทของการเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายสังคมออนไลน์ จึงสามารถอธิบายได้ว่าสำหรับผู้รับสารมีเสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ที่ปรากฏบนสื่อสังคมได้อย่างไร้ขีดจำกัด ยกเว้นในกรณีผู้เผยแพร่ข้อมูลจำกัดสิทธิการเข้าถึงข้อมูลสำหรับบางคนหรือไม่ได้ตั้งค่าการเผยแพร่ข้อมูลแบบสาธารณะ (public) ซึ่งขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้เผยแพร่ข้อมูลเป็นหลักว่าต้องการเผยแพร่ข้อมูลให้กับกลุ่มเป้าหมายในระดับที่เป็นส่วนตัว (private) มากน้อยเพียงใด ทั้งนี้ผู้รับสารยังสามารถตั้งค่าในการเลือกหรือไม่เลือกรับสารบางประเภทหรือจากผู้ใช้สื่อสังคมบางรายได้เช่นกัน เช่น การตั้งค่าการกีดกัน (block) ไม่ให้แสดงเนื้อหาของผู้ใช้สื่อสังคมบางรายที่มีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์หรือไม่ต้องการพบเห็นข้อมูลจากบุคคลเหล่านั้น เนื่องจากการรับรู้ถึงข้อมูลที่เกิดขึ้นสามารถเป็นปัจจัยเหนี่ยวนำไปสู่การสะท้อนกลับของความคิด อารมณ์ ความรู้สึกและทัศนคติ ตลอดจนพฤติกรรมที่มีต่อข้อมูลที่ได้เสพผ่านสื่อสังคมดังกล่าวตามมา

ในขณะที่เดียวกันสำหรับผู้ส่งสารหรือผู้ถ่ายทอดข้อมูลลงไปบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ผ่านสื่อสังคมก็มีเสรีภาพที่จะเลือกนำเสนอหรือเผยแพร่ข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างไร้ขีดจำกัดเช่นกัน เว้นเสียแต่มีการตรวจสอบความเหมาะสมของเนื้อหาโดยผู้ดูแลช่องทางการสื่อสาร (administrator) ของสื่อสังคมแต่ละประเภทว่า

¹ความปัจจุบันทันด่วนในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ เกิดจากการตั้งค่าระบบในการแจ้งเตือน (notification) ด้วยฟังก์ชัน (function) ต่าง ๆ เช่น ฟังก์ชันการแท็ก (tag) บุคคลที่ผู้เผยแพร่ข้อมูลต้องการจะแจ้งให้พบเห็นการกระทำหรือข้อมูลของตนเป็นพิเศษ ทำให้ผู้ที่ถูกแท็กเมื่อได้รับการแจ้งเตือนผ่านสื่อสังคมก็จะเปิดเข้าไปชมและได้รับรู้ข้อมูลหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ผู้เผยแพร่กำลังนำเสนอ รวมถึงการตั้งค่าแบบสาธารณะ (public) เพื่อให้ผู้อื่นได้ติดตามอย่างทั่วถึง ซึ่งการตั้งค่าดังกล่าวเป็นแบบกำหนดเอง อย่างไรก็ตาม ผู้ใช้สามารถปรับเปลี่ยนความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ส่วนตัวได้ตลอดเวลาตามความต้องการในการใช้งาน

เข้าข่ายเป็นการเผยแพร่ข้อมูลที่ไม่เหมาะสมหรือฝ่าฝืนมาตรฐานทางศีลธรรมซึ่งมีกฎและกติกาแต่ละประเภทสื่อสังคมหรือไม่² อาทิ การระงับการใช้ชั่วคราวหรือยกเลิกบัญชีผู้ใช้สื่อสังคม ในกรณีที่มีการตรวจสอบเนื้อหาที่แชร์ที่มีลักษณะเข้าข่ายการคุกคาม การข่มขู่ การใช้ความรุนแรง การละเมิดผู้อื่น ฯลฯ รวมถึงการให้ความร่วมมือกับเจ้าพนักงานในรัฐ ในกรณีที่พบความเสี่ยงที่อาจก่อให้เกิดอันตรายทางร่างกายหรือมีภัยคุกคามต่อความปลอดภัยของสาธารณะ ฯลฯ จึงกล่าวได้ว่า การใช้สื่อสังคมหรือการอยู่ในเครือข่ายสังคมออนไลน์แม้เป็นสังคมเสมือนจริงแต่ก็เป็นสังคมที่มีกฎและกติกาหรือบรรทัดฐานทางสังคมเช่นเดียวกันกับสังคมในโลกแห่งความเป็นจริง

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า ในบริบทการใช้สื่อสังคมบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ซึ่งเป็นชุมชนเสมือนจริง แม้ผู้ส่งสารมีเสรีภาพในการเผยแพร่ข้อมูลบนพื้นฐานมาตรฐานการเผยแพร่ข้อมูลของสื่อสังคมประเภทต่าง ๆ ก็ตาม แต่การระงับการเผยแพร่ข้อมูลที่ไม่เหมาะสมอาจไม่ได้เกิดขึ้นได้ในทันที เนื่องจากต้องมีการแจ้งรายงานปัญหาแก่ผู้ดูแลช่องทางการสื่อสาร ซึ่งจำเป็นต้องมีการใช้เวลาสำหรับการพิจารณาตรวจสอบการรายงานปัญหาดังกล่าวด้วยเช่นกัน จากข้อจำกัดเช่นนี้ จึงส่งผลให้การเผยแพร่ข้อมูลที่ไม่เหมาะสมหรือขัดต่อมาตรฐานต่าง ๆ อาจปรากฏและได้รับการนำเสนออยู่บนเครือข่ายสังคมออนไลน์ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งอาจทำให้มีผู้รับสารหรือผู้ใช้

สื่อสังคม ณ ช่วงเวลาดังกล่าว สามารถเข้าถึงและรับรู้ถึงข้อมูลที่อยู่ในระหว่างการเผยแพร่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเผยแพร่ข้อมูลในรูปแบบการถ่ายทอดสด (live) ในรูปแบบคลิปวิดีโอซึ่งมีลักษณะเป็นการเผยแพร่การกระทำหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ในลักษณะเสมือนจริงมากกว่าการใช้คำพูดหรือภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง เนื่องจากการเคลื่อนไหวหรือแสดงออกตามเวลาจริง (real time) ของการกระทำหรือพฤติกรรมที่กำลังเกิดขึ้น กล่าวคือ ถ้าวิเคราะห์ในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารในบริบทเครือข่ายสังคมออนไลน์ การถ่ายทอดสดผ่านสื่อสังคมจึงสะท้อนถึงเจตนาของผู้ส่งสารที่ต้องการเผยแพร่เรื่องราวเกี่ยวกับตนเองผ่านการเคลื่อนไหวหรือการทํากิจกรรม ณ เวลาปัจจุบันให้ผู้รับสารได้รับรู้ไปโดยพร้อมกันเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวหรือการทํากิจกรรมที่กำลังเกิดขึ้น ทั้งนี้ ในกรณีดังกล่าว ถ้าสมมติให้ผู้เผยแพร่ข้อมูลได้ตั้งค่าการเผยแพร่แบบสาธารณะ ประกอบกับพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมในลักษณะการแบ่งปัน (share) หรือการส่งต่อ (forward) จึงสามารถเป็นปัจจัยสนับสนุนให้คลิปวิดีโอที่กำลังได้รับการถ่ายทอดสดได้รับการเผยแพร่บนเครือข่ายสังคมออนไลน์ในระดับวงกว้างมากขึ้น

ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นการถ่ายทอดสดเกี่ยวกับการกระทำหรือพฤติกรรมใด ๆ ก็ตามผ่านสื่อสังคมของผู้ส่งสาร จึงเป็นการเผยแพร่ข้อมูลในลักษณะทั้งเกิดขึ้นจริงและเกิดขึ้นในเวลาเดียวกันกับการที่ผู้รับสารหรือผู้ใช้สื่อสังคมรายอื่นกำลังอยู่ในระหว่างการเข้า

² ผู้เขียนได้รวบรวมข้อมูลมาตรฐาน/กฎและกติกากาการใช้สื่อสังคมประเภทต่าง ๆ จากเว็บไซต์/แอปพลิเคชันที่เกี่ยวข้อง อาทิ

- มาตรฐานชุมชนในเฟซบุ๊ก เข้าถึงจาก <https://www.facebook.com/communitystandards/> (accessed May 6, 2017)
- ข้อบังคับของทวิตเตอร์ เข้าถึงจาก <https://support.twitter.com/articles/20170463> (accessed May 6, 2017)
- หลักเกณฑ์ของชุมชนในเว็บไต่ยูทูป เข้าถึงจาก <https://www.youtube.com/yt/policyandsafety/th/communityguidelines.html> (accessed May 6, 2017)

ถึงข้อมูลบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ การถ่ายทอดสด เช่นนี้จึงเปรียบเสมือนการได้มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารโดยตรง เพราะทำให้ผู้รับชมได้เห็นทั้งรูป เสียง และการเคลื่อนไหวของพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ที่ผู้ส่งสารได้ออกอากาศเผยแพร่เพื่อนำเสนอตัวตนของตนให้ผู้อื่นได้รับชม (self-broadcasting)

สำหรับลักษณะเนื้อหาที่ใช้ในการถ่ายทอดสดเกี่ยวกับตัวตนของผู้ใช้สื่อสังคมในฐานะผู้ส่งสารขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไปในแต่ละผู้ใช้ เช่น การนำเสนอพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน อาทิ การบริโภคอาหาร การท่องเที่ยว การเดินทาง การใช้เวลาว่าง การทำงาน การพบปะสังสรรค์ ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้ที่ถูกมองว่าเป็นเน็ตไอดอล (net idol) หรือผู้ที่มีชื่อเสียงในโลกออนไลน์ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต รวมถึงบุคคลที่มีชื่อเสียงในสังคม (celebrity)³ เพื่อสร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ติดตามหรือกลุ่มของผู้ที่นิยมชมชอบ (fan club) การใช้สื่อสังคมเป็นช่องทางสำหรับการขายและ/หรือรายงานผลการใช้สินค้า (product reviews) ตลอดจนการใช้เป็นช่องทางสำหรับการรายงานข่าวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ของสำนักข่าวและหน่วยงานต่าง ๆ เป็นต้น

³ ในมุมมองของผู้เขียนบุคคลที่มีชื่อเสียง (celebrity) กับเน็ตไอดอล (net idol) มีความคล้ายคลึงกันในแง่ที่ว่าเป็นบุคคลผู้ซึ่งได้กลายเป็นที่รู้จักของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในสังคม สำหรับความแตกต่าง กล่าวคือ เน็ตไอดอลเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงที่เกิดจากการเผยแพร่เรื่องราวหรือตัวตนของตนให้กับกลุ่มผู้ชมที่เป็นผู้ใช้สื่อออนไลน์หรืออินเทอร์เน็ต โดยที่บุคคลดังกล่าวไม่ได้เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงหรือเป็นที่รู้จักมาก่อนหน้า ในขณะที่บุคคลที่มีชื่อเสียงคือบุคคลที่ได้รับการสร้างตัวตนให้มีชื่อเสียงหรือเป็นที่รู้จักขึ้นมาผ่านกระบวนการผลิตซ้ำทางสังคมที่มาพร้อมกับการนำเสนอข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อมวลชนในสังคมชีวิตประจำวัน เช่น ผู้นำหรือผู้บริหารประเทศ นักแสดง นักการเมือง นักกีฬา นักธุรกิจชั้นนำ บุคคลสำคัญที่ได้รับการยกย่อง/รางวัล ฯลฯ ดังนั้นบุคคลธรรมดาทั่วไปจึงสามารถเป็นเน็ตไอดอลได้จากการสร้างและเผยแพร่เรื่องราวและตัวตนผ่านสื่อออนไลน์ โดยเรื่องราวและตัวตนเหล่านั้นก่อให้เกิดความสนใจในการติดตามและ/หรือเผยแพร่ในลักษณะการแชร์หรือแบ่งปันเนื้อหาโดยผู้ใช้สื่อออนไลน์ เช่น การทำอาหาร การจัด/ตกแต่งที่อยู่อาศัย การร้องเพลง การวาดภาพ การถ่ายรูป ฯลฯ หรือพฤติกรรมใด ๆ ที่อาจขัดแย้งกับบรรทัดฐานของสังคมหรือคุณค่าของคนบางกลุ่มแต่เป็นที่ถูกใจหรือได้รับความนิยมชมชอบโดยคนบางกลุ่ม อาทิ การล้อเลียนการเมือง/สถาบัน/ผู้นำ การถอดเสื้อบนรถสาธารณะ การใช้สินค้าฟุ่มเฟือยหรือพฤติกรรมในลักษณะบริโภคนิยม ฯลฯ อย่างไรก็ตาม สำหรับในที่นี้ไม่ได้มุ่งเน้นการถกเถียงเกี่ยวกับบรรทัดฐานของเนื้อหาหรือตัวตนที่เหมาะสมหรือเข้าข่ายต่อการสมควรได้รับการเรียกว่าเป็นเน็ตไอดอล แต่ประการใด ในขณะที่เดียวกันเน็ตไอดอลก็อาจสามารถกลายเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงในสังคมในเวลาต่อมาได้เช่นกัน ถ้าได้รับการผลิตซ้ำในการนำเสนอตัวตนผ่านสื่อและบทสนทนาของบุคคลทั่วไปในชีวิตประจำวัน

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากตัวอย่างข้างต้น จึงเห็นได้ว่า ในมุมมองด้านหนึ่งวัตถุประสงค์ของการถ่ายทอดสดผ่านสื่อสังคมบนเครือข่ายสังคมออนไลน์มีแนวโน้มไปในทิศทางที่เป็นบวกหรือเป็นประโยชน์กับผู้รับสาร เนื่องจากการถ่ายทอดสดผ่านสื่อสังคมด้วยวัตถุประสงค์ดังกล่าวสะท้อนถึงเจตนาของผู้ส่งสารที่ต้องการให้สาระ ข้อมูล ความรู้ และความบันเทิงแก่ผู้รับสาร อันสอดคล้องกับคำกล่าวที่ได้เปรียบเปรยสังคมในปัจจุบันว่ามีลักษณะเป็นสังคมข้อมูลข่าวสารหรือสารสนเทศ (information-based society)

อย่างไรก็ตามในมุมมองอีกด้าน การนำเสนอเรื่องราวหรือข้อมูลที่ไม่ใช่ด้านบวกจึงสามารถมีแนวโน้มเกิดขึ้นได้เช่นกัน เช่น การนำเสนอเหตุการณ์การใช้ความรุนแรงด้วยการถ่ายทอดสดโดยมีเจตนาต่าง ๆ อาทิ ความต้องการให้ผู้ถูกกระทำหรือเหยื่อในเหตุการณ์ดังกล่าวได้รับความอับอายในโลกสังคมออนไลน์ ดังเช่นกรณีนักเรียนหญิงโดนตบตีและถูกถ่ายคลิปวิดีโอประจานทางสื่อสังคม (Matichon Online 2016, June 26) หรือความต้องการที่จะสร้างความหวาดกลัวในระดับมวลชน ดังเช่นกรณีกลุ่มผู้ก่อการร้ายไอซิส (ISIS) ได้ลงมือสังหารนักข่าวชาวอเมริกัน

โดยการถ่ายคลิปผ่านสื่อสังคม (Carter and Fantz 2014)

ทั้งนี้ออกเหนือจากกรณีการใช้ความรุนแรงกับผู้อื่นดังที่ได้ยกตัวอย่างไปในข้างต้น การใช้ความรุนแรงกับตัวเอง (self-violence) เช่น การฆ่าตัวตาย (suicide) และความพยายามฆ่าตัวตาย (suicide attempts) ก็สามารถเป็นการกระทำที่ถูกนำมาใช้ถ่ายทอดสด เพื่อให้ผู้อื่นได้รับรู้ด้วยเช่นกัน⁴ ด้วยเหตุนี้ไม่ว่าจะเป็นการเผยแพร่ข้อมูลด้วยวัตถุประสงค์ใดก็ตาม ต่างก็เป็นสิ่งที่ปรากฏขึ้นผ่านการใช้สื่อสังคมในเครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นพื้นที่สำหรับการถ่ายทอดสดให้ผู้อื่นหรือในระดับสาธารณะได้รับรู้

2. ปรากฏการณ์การฆ่าและความพยายามฆ่าตัวตายแบบถ่ายทอดสดผ่านสื่อสังคม

ในปัจจุบัน ชาวหรือเหตุการณ์เกี่ยวกับการฆ่าตัวตายและความพยายามในการฆ่าตัวตายยังเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ตามสื่อต่าง ๆ ตลอดจนเป็นที่รับรู้ของสมาชิกในสังคมอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นการฆ่าตัวตายหรือความพยายามฆ่าตัวตาย

รูปแบบใดก็ตาม ในสมัยก่อนการกระทำดังกล่าวจะกลายเป็นข่าวหรือเป็นที่รับรู้ในระดับวงกว้างเมื่อถูกทำให้กลายเป็นข่าวโดยสื่อมวลชนผู้ทำข่าวเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ความเคยชินเกี่ยวกับการรับรู้ข่าวเกี่ยวกับการฆ่าและความพยายามฆ่าตัวตายอันเกิดจากสื่อมวลชนแบบเดิม เช่น หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง ฯลฯ เริ่มถูกท้าทายจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปอันเนื่องมาจากอิทธิพลของสื่อสังคมเข้ามา มีบทบาทกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์มากขึ้น ดังนั้นในช่วงไม่ถึง 1 ทศวรรษที่ผ่านมา จึงได้พบเห็นข่าวเกี่ยวกับการฆ่าและความพยายามฆ่าตัวตายในลักษณะที่แตกต่างไปจากเดิม กล่าวคือออกเหนือไปจากการนำเสนอข่าวดังกล่าวจากสำนักข่าวผ่านช่องทางสื่อแบบดั้งเดิมและสังคม ในปัจจุบันยังได้พบเหตุการณ์ในลักษณะที่ว่า ผู้ที่ฆ่าตัวตายหรือมีความต้องการที่จะพยายามฆ่าตัวตายได้กลับกลายเป็นผู้นำเสนอข่าวหรือข้อมูลดังกล่าวด้วยตัวเอง ซึ่งความชุกและความแพร่หลายของเหตุการณ์เหล่านี้จึงทำให้เกิดปรากฏการณ์การถ่ายทอดสดการฆ่าตัวตายและความพยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคมบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ขึ้นมา ตัวอย่างเช่น เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยได้ฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคมประเภท

⁴ การสื่อความหมายของ “การฆ่าตัวตาย” ในฐานะความรุนแรงอย่างหนึ่ง ในที่นี้ผู้เขียนไม่ได้มีเจตนาชี้แนะว่าเป็นการกระทำที่มีความหมายในแง่ลบเสมอไป เพียงแต่เป็นมุมมองหนึ่งอันเกิดจากบรรทัดฐานของการใช้สื่อสังคมซึ่งได้กำหนดว่าการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการกระทำดังกล่าวมีลักษณะเป็นข้อห้ามหรือขัดต่อศีลธรรม อย่างไรก็ตาม การฆ่าตัวตายสามารถได้รับการสื่อความหมายว่าเป็นการกระทำในแง่บวกหรือเป็นที่ยอมรับในบางกรณีได้เช่นกัน เช่น การฆ่าตัวตายแบบเพื่อส่วนรวม (altruistic suicide) การฆ่าตัวตายแบบมีเหตุผล (rational suicide) เป็นต้น

เฟซบุ๊ก (Thairath Online 2016, September 6) ความพยายามฆ่าตัวตายของ เน วัตดาว⁵ ด้วยการใช้อาวุธปืนจ่อศีรษะผ่านช่องทางเฟซบุ๊ก (Thairath Online 2016, April 18) วัยรุ่นสาวชาวฝรั่งเศสฆ่าตัวตายด้วยการกระโดดให้รถไฟพุ่งชนผ่านสื่อสังคมที่มีชื่อว่า “เพอริสโคป” (Periscope) (Samuel 2016) ชายชาวรัสเซียฆ่าตัวตายด้วยวิธีการแขวนคอผ่านโปรแกรมสไกป์ (Skype) ท่ามกลางการยุงของผู้ชม (Joshi 2014) เป็นต้น⁶

จากตัวอย่างเหตุการณ์การฆ่าตัวตายและความพยายามฆ่าตัวตายแบบถ่ายทอดสดผ่านสื่อสังคมตามที่ได้เสนอไว้ในข้างต้น จึงสรุปลักษณะหรือนิยามของการฆ่าและความพยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคมได้ว่า คือ การที่บุคคลได้แสดงออกถึงการฆ่าและความพยายามฆ่าตัวตายไม่ว่าโดยเจตนาหรือไม่ก็ตามบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ผ่านสื่อสังคมไม่ว่าช่องทางใดก็ตาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้อื่น ทั้งที่เป็นบุคคลใกล้ชิดหรือบุคคลที่ไม่รู้จักกันได้รับรู้ เพราะฉะนั้นการฆ่าหรือความพยายามฆ่าตัวตายที่เกิดขึ้นจึงไม่ใช่ความจริงที่เกิดขึ้นกับตัวผู้ลงมือกระทำเพียงอย่างเดียว แต่สามารถถูกทำให้กลายเป็นเรื่องจริงด้วยการสร้างการรับรู้ให้แก่ผู้อื่นในสังคมเสมือนจริงว่ามีกรกระทำดังกล่าวเกิดขึ้นจริงจากการนำเสนอผ่านเทคโนโลยีด้านสื่อที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมา

ในปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้การฆ่าหรือความพยายามฆ่าตัวตายด้วยการถ่ายทอดสดผ่านสื่อสังคมจึงถือได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมและเป็นอีกประเด็นร่วมสมัยอย่างหนึ่งในทางสังคมวิทยา

3. อิทธิพลเชิงโครงสร้างต่อการฆ่าและความพยายามฆ่าตัวตาย

ในทางสังคมวิทยาได้มีกรอบความคิดที่ใช้ในการอธิบายพฤติกรรมของคนในสังคม ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 มุมมองหลัก คือ มุมมองแบบโครงสร้างและมุมมองแบบผู้กระทำการ

สำหรับมุมมองแบบโครงสร้าง คือ มุมมองหรือกลุ่มความคิดที่เชื่อว่าพฤติกรรมถูกกำหนดจากโครงสร้างหรือระบบของสังคม ได้มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการอธิบายปัจจัยเชิงโครงสร้างว่ามีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล ดังเช่นมุมมองจากทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (structural-functionalism theory) ซึ่งได้ถูกนำไปใช้อธิบายถึงสาเหตุการฆ่าตัวตายว่า เกิดจากความบกพร่องเชิงหน้าที่ขององค์ประกอบบางอย่างในสังคม อาทิ การไม่ทำหน้าที่หรือการบกพร่องในหน้าที่ (dysfunction) ของสถาบันทางสังคม ทำให้สมาชิกในสังคมขาดศรัทธาหรือมาตรฐานที่ใช้ยึดเหนี่ยวในสังคม ซึ่ง

⁵ เน วัตดาว หรือ นายมครินทร์ พุ่มสะอาด เป็นบุคคลที่ได้รับการกล่าวถึงบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2555 อันเกิดจากการเผยแพร่คลิปที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความขัดแย้งกับอดีตเพื่อนในกลุ่มนักร้องหรือแก๊งไอรส อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมา เน วัตดาวได้มีการนำเสนอตัวตนในลักษณะกลับตัวกลับใจเป็นคนดี ด้วยเหตุนี้ จากตัวตนต่างๆ ของเน วัตดาว จึงส่งผลให้กลุ่มคนจำนวนหนึ่งเกิดความชื่นชอบและติดตามเรื่องราวต่าง ๆ ในพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์ของ เน วัตดาว โดยในปัจจุบันพบว่าสื่อสังคมออนไลน์ในช่องทางเฟซบุ๊ก (Facebook) ของ เน วัตดาว ที่ใช้ชื่อว่า “Makharin Phumsaart” ได้มีผู้ติดตามรวมจำนวนทั้งสิ้น 1,564,769 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 18 มีนาคม 2561) เพราะฉะนั้นในมุมมองของผู้เขียน เน วัตดาว จึงเข้าข่ายว่าเป็นเน็ตไอดอล (net idol) คนหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การถกเถียงเกี่ยวกับความเหมาะสมหรือบรรทัดฐานของสังคมในการกำหนดว่าใครสมควรเป็นเน็ตไอดอลเป็นสิ่งที่ควรได้รับการศึกษาทำความเข้าใจเฉพาะด้านต่อไป ซึ่งไม่ใช่จุดมุ่งหมายหลักของบทความนี้

⁶ ผู้อ่านสามารถสืบค้นรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ เพิ่มเติมได้ตามแหล่งอ้างอิงที่ระบุไว้ในรายการอ้างอิง

สะท้อนถึงความล้มเหลวของบรรทัดฐานทางสังคม หรือภาวะไร้ระเบียบ (anomie) ดังนั้น เมื่อสมาชิกในสังคมเกิดความรู้สึกไร้บรรทัดฐานหรือไร้ที่พึ่งในการดำเนินชีวิตจึงอาจนำไปสู่พฤติกรรมเบี่ยงเบนในรูปแบบต่าง ๆ ตามมุมมองของ Robert K. Merton เช่น การหนีโลก (retreatism) หรือการถดถอยตนเอง ออกจากสังคม ซึ่งเป็นพฤติกรรมเบี่ยงเบนรูปแบบหนึ่งที่มีแนวโน้มไปสู่การตัดสินใจฆ่าตัวตาย (Fryer 1986, 22-26; Humphrey and Palmer 2013, 231-234)

ในขณะที่ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม (social exchange theory) ได้ถูกนำไปใช้อธิบายถึงสาเหตุการฆ่าตัวตายได้ว่า ในบางครั้งของสถานการณ์การแลกเปลี่ยน อาจเกิดสภาวะที่ไม่สมดุลระหว่างการเป็นผู้รับและผู้ให้กล่าวคือ การแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงทรัพยากรหรือผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ แต่รวมถึงการแลกเปลี่ยนในเชิงอารมณ์ และสังคม ซึ่งในบางครั้งมีเรื่องของสถานภาพ บทบาท และ/หรือความสัมพันธ์เชิงอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้อง ภาวะการแลกเปลี่ยนทางสังคมที่ไม่สมดุล จึงอาจส่งผลให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเกิดความตึงเครียด และอาจเป็นสาเหตุเหนี่ยวนำไปสู่การฆ่าและความพยายามฆ่าตัวตายตามมาได้เช่นกัน โดยจากการศึกษาของ Hirsch and Barton (2011, 393-394) ได้พบว่า การแลกเปลี่ยนทางสังคมด้านลบ (negative social exchange) เช่น ความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นไปตามที่คาดหวังหรือได้รับการตอบสนองในด้านลบ ไม่ว่าจะลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวเกิดขึ้นกับบุคคลใดก็ตาม ต่างสามารถมีผลต่อแนวโน้มพฤติกรรมกรรมการฆ่าตัวตาย (suicidal behavior) ได้อย่างมีนัยสำคัญ

อย่างไรก็ตาม นักสังคมวิทยาในกลุ่มที่เน้นว่า “โครงสร้าง” เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมมนุษย์ที่ได้กล่าวถึงปรากฏการณ์การฆ่าตัวตายไว้โดยตรง คือ

Emile Durkheim โดยสามารถสรุปปัจจัยเชิงโครงสร้างของสังคมที่ส่งผลต่อการฆ่าตัวตาย โดยแบ่งออกเป็น 2 ปัจจัยหลักคือ ความเข้มงวดของกฎเกณฑ์ในสังคม (regulation) และความเข้มข้นของการบูรณาการตนเองเข้ากับสังคม (integration) โดยสาระสำคัญของประเด็นดังกล่าว คือ สังคมที่มีปัจจัยเชิงโครงสร้างในลักษณะที่ตึงเครียดหรือยืดหยุ่นมากเกินไป (ไม่สมดุล) ก็จะมีส่วนทำให้ปัจเจกบุคคลเกิดความตึงเครียดและสามารถนำไปสู่การตัดสินใจฆ่าตัวตายในที่สุด (Pope 2008, 80-81)

เมื่อพิจารณาถึงสาระสำคัญของมุมมองทางสังคมวิทยาแบบโครงสร้างโดยเชื่อมโยงกับการฆ่า/พยายามฆ่าตัวตาย จึงสรุปได้ว่าโครงสร้างในสังคมซึ่งสามารถเป็นได้ทั้งในแง่ความสัมพันธ์ที่ยืดหยุ่น สมาชิกในสังคมเข้าไว้ด้วยกัน และบรรทัดฐานหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมได้สร้างขึ้นมา สามารถมีผลต่อการฆ่า/พยายามฆ่าตัวตายได้ ถ้าระบบหรือโครงสร้างดังกล่าวไม่อยู่ในสภาวะที่สมดุลหรือกล่าวอีกนัยคือ ถ้าโครงสร้างสังคมมีความเคร่งครัดหรือยืดหยุ่นมากเกินไปก็จะทำให้สังคมเสียดุลภาพ อันส่งผลให้ปัจเจกบุคคลไม่สามารถปรับหรือหลอมรวมตัวเองให้เข้ากับโครงสร้างสังคมได้ จนอาจนำไปสู่การกระทำดังกล่าว

เพราะฉะนั้นในกรณีของการฆ่า/พยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคม เนื่องจากเป็นการซ้อนทับกันระหว่างสังคมจริงกับสังคมเสมือนจริง การวิเคราะห์สาเหตุการกระทำดังกล่าวในแง่โครงสร้างจึงไม่ใช่เพียงโครงสร้างในสังคมจริงหรือสังคมแบบปกติ แต่ต้องพิจารณาถึงโครงสร้างในสังคมเสมือนจริงด้วย ซึ่งในที่นี้คือ การใช้สื่อสังคมบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ โดยลักษณะโครงสร้างสังคมแบบเสมือนจริงคือ ได้มีความพยายามในการสร้างมาตรฐานชุมชนออนไลน์

หรือกำหนดกติกาและเงื่อนไขในการอยู่ร่วมกันของผู้ใช้สื่อสังคมประเภทต่าง ๆ ในบางกรณีมีการเชื่อมโยงกับกฎหมายหรือบรรทัดฐานอื่น ๆ ที่มีอยู่ในสังคมจริงเพื่อให้ผู้ใช้สื่อสังคมยังตระหนักอยู่ว่า แม้ผู้ใช้สื่อสังคมมีตัวตนบนสังคมเสมือนจริงได้อย่างเสรีเพียงใด แต่ยังคงคำนึงถึงหลักการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม เช่น การไม่คุกคามผู้อื่น การไม่แสดงข้อความหรือภาพที่เข้าข่ายว่าผิดกฎหมาย ฯลฯ เนื่องจากถ้าผู้ใช้สื่อสังคมฝ่าฝืนมาตรฐานต่าง ๆ ก็จะมีบทลงโทษหรือการควบคุมทางสังคมตามมา อาทิ การดำเนินคดีตามกฎหมายเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศและ/หรือกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง การถูกสังคมประณาม/นินทาผ่านการแชร์ในเครือข่ายสังคมออนไลน์ ฯลฯ

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าโครงสร้างทางสังคมในเครือข่ายสังคมออนไลน์ไม่ได้มีลักษณะที่ยึดโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกหรือผู้ใช้สื่อสังคมไว้อย่างมีแบบแผน แต่เป็นการยึดโยงสายสัมพันธ์ที่ไร้รูปแบบตายตัว โดยที่ผู้ใช้สื่อสังคมแต่ละรายสามารถติดต่อกับผู้ใดก็ได้บนพื้นที่ดังกล่าวได้อย่างไร้ข้อจำกัด ทั้งที่เป็นบุคคลที่ติดต่อด้วยในชีวิตประจำวันในสังคมปกติและ/หรือบุคคลอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับบุคคลที่ผู้ใช้สื่อสังคมได้ติดต่อด้วย (เพื่อนของเพื่อน) รวมถึงการติดตาม (following) ผู้ใช้สื่อสังคมรายอื่นโดยไม่จำเป็นต้องมีความสนิทสนมหรือรู้จักกันในสังคมแห่งความเป็นจริง ซึ่งลักษณะสายสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในสังคมแบบเครือข่ายเช่นนี้เรียกว่า “สายสัมพันธ์แบบอ่อน” (weak ties) (Granovetter 1973, 1364-1366)

จากลักษณะโครงสร้างในสังคมเสมือนจริงดังที่ได้กล่าวไป จึงเอื้อให้ผู้ใช้สื่อสังคมสามารถนำเสนอตัวตนได้ในลักษณะทั้งที่จริงแท้และไม่เป็นจริงหรือทำให้เกินจริง โดยขึ้นอยู่กับว่าผู้ใช้สื่อสังคมได้นำ

ตัวตนของตนเองและบุคคลรอบข้างในสังคมที่เป็นจริงเข้ามาเกี่ยวข้องกับพื้นที่ในสังคมเสมือนจริงของตนมากน้อยเพียงใด กล่าวคือ ในโลกสังคมออนไลน์คนหนึ่งคนสามารถเป็นผู้ใช้สื่อสังคมได้มากกว่า 1 ราย และ/หรือสื่อสังคมที่มากกว่า 1 ประเภท การปกปิดหรือปรุงแต่งตัวตนของผู้ใช้สื่อสังคมจึงสามารถเกิดขึ้นได้อย่างหลากหลายรูปแบบตามความต้องการของผู้ใช้สื่อสังคม เพราะฉะนั้นตัวตนของผู้ใช้สื่อสังคมบนเครือข่ายสังคมออนไลน์จึงสามารถเป็นได้ทั้งตัวตนที่แท้จริง จริงปนเท็จ หรือไม่แท้จริงโดยสิ้นเชิง ประกอบกับวิธีการเข้าถึงข้อมูลและการติดต่อกับผู้ใช้สื่อสังคมรายอื่นบนเครือข่ายดังกล่าวมีลักษณะเอื้อโอกาสให้ผู้ใช้สื่อสังคมแต่ละรายสามารถรับรู้และมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้อย่างค่อนข้างไร้ขีดจำกัดและ/หรือไม่จำเป็นต้องรู้ว่าเป็นใคร (anonymous user) ซึ่งแตกต่างไปจากสังคมในแบบปกติที่การปฏิสัมพันธ์อยู่บนข้อจำกัดในด้านพื้นที่และเวลา รวมถึงสถานภาพและตัวตนที่มีแนวโน้มสามารถถูกระบุ/ตรวจสอบหรือเป็นที่รับรู้กันได้อย่างเชิงประจักษ์มากกว่าในสังคมเสมือนจริง ดังนั้นตัวตนและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ดังกล่าวจึงไม่มีความแน่นอน จากลักษณะดังกล่าวของโครงสร้างทางสังคมในสังคมเสมือนจริงจึงทำให้ในบางครั้งอาจนำไปสู่การตั้งคำถามเกี่ยวกับความจริงแท้ของตัวตนของผู้ใช้รายอื่นและสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่สื่อสังคมตามมา (Introna 1997, 16)

ด้วยเหตุนี้สื่อสังคมจึงสามารถเป็นช่องทางหนึ่งที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่ฆ่า/พยายามฆ่าตัวตายได้แสดงตัวตนผ่านพื้นที่ทางสังคมเป็นครั้งสุดท้ายก่อนที่ จะตัดสินใจจบสิ้นชีวิต อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์การฆ่า/พยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคมด้วยมุมมองทางสังคมวิทยาแบบโครงสร้างอย่างเดียว อาจทำให้ละเลยมุมมองจากตัวผู้ใช้สื่อสังคมเนื่องจากไม่ใช่ผู้ใช้สื่อสังคมทุกคนจะตัดสินใจฆ่าตัวตายเพียงเพราะ

โครงสร้างสังคมเสมือนจริงได้เปิดช่องทางหรือมีลักษณะที่เอื้อต่อการให้นำเสนอการฆ่าและความพยายามฆ่าตัวตาย แต่ผู้ใช้สื่อสังคมที่จะฆ่า/พยายามฆ่าตัวตายสามารถมีเหตุผลอันเกิดจากตัวเองในฐานะผู้กระทำการในการตัดสินใจลงมือกระทำสิ่งดังกล่าวผ่านสื่อสังคมด้วยเช่นกัน

4. มุมมองแบบผู้กระทำการต่อการฆ่าและความพยายามฆ่าตัวตาย

มุมมองทางสังคมวิทยาที่เชื่อว่าพฤติกรรมทางสังคมถูกกำหนดจากตัวปัจเจกบุคคลในฐานะผู้กระทำการ (actor/agency) ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลว่าเป็นผู้กำหนดพฤติกรรมทางสังคม และมีแนวโน้มเป็นอิสระจากโครงสร้างทางสังคมโดยมุมมองหรือกลุ่มความคิดดังกล่าวมีฐานคิดว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีสติปัญญาและมีจิตใจจึงสามารถมีความคิดที่เป็นอิสระจากอิทธิพลของสังคม (Chetta Puanghut 2005, 53-57, 60-61) สำหรับในที่นี้ขอกล่าวถึงกลุ่มความคิดทางสังคมวิทยาที่เน้นตัวปัจเจกบุคคลว่าเป็นผู้กำหนดพฤติกรรมทางสังคมเป็นหลักจำนวน 2 กลุ่มความคิด คือ ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ และสำนักปรากฏการณ์วิทยา

สำหรับทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (symbolic interaction theory) เป็นทฤษฎีที่มุ่งอธิบายการกระทำหรือการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในฐานะที่เป็นผลมาจากความหมายที่ผู้กระทำให้กับการกระทำทางสังคมและสิ่งต่าง ๆ โดยใช้สัญลักษณ์เป็นสื่อกลางในการสื่อสารและทำความเข้าใจกับผู้อื่นในสังคมซึ่งในกระบวนการตอบโต้ดังกล่าว ต่างฝ่ายต่างได้แลกเปลี่ยนความหมายและเกิดการตีความระหว่างกัน ซึ่งเป็นการตีความความหมายที่สามารถยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์และบริบท ดังนั้นสังคมจึงเป็น

พื้นที่ของการแลกเปลี่ยนความหมายของพฤติกรรมทางสังคมต่าง ๆ (Blumer 1969, 1-6) ในขณะที่สำนักปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) Alfred Schutz ได้รวบรวมข้อมูลและสังเคราะห์แนวความคิดดังกล่าวโดยสรุปได้ว่า เป็นกลุ่มความคิดที่ให้ความสำคัญกับจิตหรือความคิดของมนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้กำหนดหรือสร้างความหมายให้กับสรรพสิ่ง กล่าวคือ มนุษย์ได้เป็นผู้สร้างความจริงซึ่งเรียกว่าเป็นความจริงทางสังคม (social construction of reality) ขึ้นมา และต่างฝ่ายต่างได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน จนนำไปสู่การเกิดโลกทางสังคม (social world) ดังนั้นโลกทางสังคมจึงเป็นโลกที่เกิดจากการตีความหรือให้ความหมายของมนุษย์ (Natanson 1970, 101-111) สำหรับแนวการวิเคราะห์พฤติกรรมของสมาชิกในสังคมของสำนักดังกล่าว จึงมุ่งเน้นไปที่กระบวนการสร้างความหมายหรือการทำความเข้าใจโลกของมนุษย์ โดยมีลักษณะเป็นความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ที่มีต่อโลกหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว (Eberle 2014, 9-14)

โดยสรุป ในมุมมองของสังคมวิทยาแบบเน้นผู้กระทำการจึงมองว่ามนุษย์เป็นผู้สร้างความหมายให้กับสิ่งต่าง ๆ ในสังคม กล่าวอีกนัยคือมนุษย์เป็นผู้กำหนดพฤติกรรมด้วยตนเองมากกว่าการได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างทางสังคม อย่างไรก็ตามแม้กลุ่มความคิดดังกล่าวยังไม่มีแนวคิดหรือทฤษฎีใดกล่าวถึงการฆ่าและความพยายามฆ่าตัวตายโดยตรง แต่เมื่อนำมาวิเคราะห์เชื่อมโยงเข้ากับปรากฏการณ์ดังกล่าว จึงสามารถวิเคราะห์ได้ว่าการฆ่า/พยายามฆ่าตัวตายเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความคิดความรู้สึกหรือปัจจัยภายในของปัจเจกบุคคลมากกว่าปัจจัยที่เป็นอิทธิพลจากภายนอก กล่าวคือเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นจากการที่ปัจเจกบุคคลได้ให้ความหมายและคุณค่าต่อผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการฆ่า/พยายามฆ่าตัวตาย แม้ปัจเจกบุคคลได้รับอิทธิพลจากสิ่งรอบข้างใน

สังคม แต่อิทธิพลเชิงโครงสร้างเหล่านั้นไม่ได้เป็น
ชนวนสำคัญที่ทำให้ปัจเจกบุคคลตัดสินใจฆ่าตัวตาย
แต่ประการใด แต่ขึ้นอยู่กับมุมมองในการให้ความ
หมาย (meaning) และการให้คุณค่า (value) ของการ
ฆ่า/พยายามฆ่าตัวตายเป็นหลักซึ่งมีความแตกต่าง
กันไปในแต่ละปัจเจกบุคคลซึ่งมีโลกทางสังคม (social
world) ที่แตกต่างกัน เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับชีวิต
หลังความตาย คุณค่าของการมีชีวิตอยู่ (McClain-
Jacobson et al. 2004, 484-486) สิทธิ/เสรีภาพในการ
มีชีวิตอยู่หรือตาย (Ross and Kaplan 1994, 17-19;
Zemaitiene and Zaborskis 2005, 83) ฯลฯ

เมื่อนำมุมมองแบบผู้กระทำการมาใช้อธิบาย
ปรากฏการณ์การถ่ายทอดสดการฆ่าและความ
พยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคม ดังที่ได้กล่าวไป
แล้วว่าสื่อสังคมเปรียบเสมือนพื้นที่ทางสังคมที่เปิด
โอกาสให้ปัจเจกบุคคลได้แสดงตัวตนได้อย่างเสรี ใน
ขณะเดียวกันเมื่อนำมาพิจารณาร่วมกับตัวอย่าง
เหตุการณ์ที่ได้รับการกล่าวไว้ก่อนหน้า จึงกล่าวได้ว่
การฆ่าและความพยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคม
สามารถเป็นได้ทั้งการแสดงตัวตนให้ผู้อื่นรับรู้เป็นครั้ง
สุดท้าย ในกรณีที่ตัดสินใจจบชีวิตลงอย่างแน่วแน่
และ/หรือในบางกรณีได้เข้าข่ายเป็นการแสดงออกให้
ผู้อื่นทราบว่า ผู้กระทำการกำลังจะตัดสินใจฆ่าหรือ
พยายามฆ่าตัวตายแต่ไม่ได้มีความต้องการจบชีวิต
ลงอย่างแท้จริง แต่เป็นเพียงการระบายความรู้สึก
หรือความคับข้องใจบางอย่างให้ผู้อื่นที่ใกล้ชิดตัว
และใกล้ชิดรับรู้ถึงปัญหาของตน

อย่างไรก็ตาม จากแนวทางการวิเคราะห์
แบบโครงสร้างในหัวข้อก่อนหน้า ลักษณะของตัวสื่อ
สังคมหรือโครงสร้างสังคมเสมือนจริงก็สามารถใช้
อธิบายถึงการตัดสินใจฆ่าและความพยายามฆ่าตัว
ตายแบบถ่ายทอดสดบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ได้

เช่นกัน ดังนั้นเพื่อให้การวิเคราะห์ปรากฏการณ์
ดังกล่าวมีความรอบด้าน ในที่นี้จึงเป็นการนำเสนอ
ให้ศึกษา/อธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวด้วยแนว
การวิเคราะห์ที่ให้ความสำคัญกับทั้งมุมมองแบบ
โครงสร้างและผู้กระทำการควบคู่ไปด้วยกัน เพื่อ
ทำให้เห็นภาพเกี่ยวกับกลไกการทำงานของสื่อสังคม
ที่เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของมนุษย์และได้ถูก
ใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้ชัดเจนขึ้น

5. การฆ่าและความพยายามฆ่าตัว ตายผ่านสื่อสังคมในฐานะพื้นที่แห่ง การบรรจบกันของโครงสร้างและผู้ กระทำการ

จากการทบทวนมุมมองทางสังคมวิทยาที่ใช้
ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมในช่วงต้น ซึ่ง
แบ่งเป็นมุมมองที่เน้นอธิบายจากโครงสร้างและ
มุมมองที่เน้นตัวผู้กระทำ อย่างไรก็ตามในทางสังคม
วิทยา ได้มีองค์ความรู้ชุดหนึ่งที่เรียกว่า “ทฤษฎี
โครงสร้าง-ผู้กระทำการ” (structuration theory) ของ
Anthony Giddens ซึ่งเป็นทฤษฎีที่สามารถนำมาใช้
อธิบายปรากฏการณ์การฆ่าและความพยายาม
ฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคมทั้งในระดับโครงสร้างและ
ผู้กระทำการได้พร้อมกัน กล่าวคือ ในมุมมองของ
Giddens โครงสร้างและผู้กระทำการไม่ใช่สิ่งที่แยก
เป็นอิสระจากกัน โดยต่างฝ่ายต่างได้รับอิทธิพลซึ่ง
กันและกัน หรือกล่าวอีกนัยคือทั้ง 2 มิตินี้เป็นแง่มุม
ที่แตกต่างกันของสิ่งเดียวกัน และความสัมพันธ์ของ
ทั้ง 2 มิติดังกล่าวมีประเด็นเรื่องการผลิตทางสังคม
(social production) และการผลิตซ้ำทางสังคม (social
reproduction) เข้ามาเกี่ยวข้อง (Chetta Puanghut
2005, 88-89) ทั้งนี้ เมื่อนำมาเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์

การฆ่าและความพยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคม ในที่นี้จึงสามารถอธิบายถึงความเชื่อมโยงดังกล่าว ผ่านประเด็นต่าง ๆ ได้ 3 ประเด็น ดังนี้

5.1 ทวิภาวะของโครงสร้างว่าด้วยการฆ่าและความพยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคม

ในมุมมองของ Giddens การพิจารณาถึงมิติในระดับโครงสร้างและผู้กระทำการไปพร้อมกัน เรียกว่า “ทวิภาวะของโครงสร้าง” (duality of structure) ซึ่งแตกต่างจากวิธีคิดแบบทวิลักษณ์นิยม (dualism) ซึ่งเป็นมุมมองแบบเก่าในการแยกขั้วในการอธิบายความจริงทางสังคม สำหรับการอธิบายปรากฏการณ์สังคมแบบทวิภาวะของโครงสร้าง ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและผู้กระทำการไว้ว่า ทั้ง 2 มิติดังกล่าวถูกเชื่อมประสานโดยผ่านปฏิบัติการทางสังคม (social practices) ซึ่งหมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้กระทำอย่างสม่ำเสมอและต่อมาได้กลายเป็นสิ่งที่ร้อยเรียงเชื่อมโยงให้สมาชิกในสังคมได้เข้าใจร่วมกันและปฏิบัติสืบเนื่องกันเรื่อยมา (Chetta Puanghut 2005, 98-99)

สำหรับปรากฏการณ์การถ่ายทอดสดการฆ่าและความพยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคม ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า แม้การกระทำดังกล่าวเริ่มต้นจากการตัดสินใจลงมือฆ่าหรือพยายามฆ่าตัวตายในระดับปัจเจกบุคคล แต่จากการถ่ายทอดสดผ่านสื่อสังคมบนเครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อให้สมาชิกคนอื่นในสังคมได้รับรู้ถึงการกระทำดังกล่าวของตน จึงสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ลงมือกระทำได้เข้าใจหรือเคยชินกับความเป็นโครงสร้างของการเข้าถึงเครือข่ายสังคมออนไลน์ผ่านการใช้สื่อสังคมในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้จากการที่ข่าว/เหตุการณ์เกี่ยวกับปรากฏการณ์ดังกล่าวปรากฏให้เห็นอยู่บ่อยครั้งตามตัวอย่างที่ได้หยิบยกไปในข้างต้น จึงมีความเป็นไปได้

ได้ว่าปัจเจกบุคคลหรือผู้ใช้สื่อสังคมในฐานะผู้กระทำการได้มีการทำซ้ำหรือเลียนแบบพฤติกรรมดังกล่าวจากการที่ได้เคยรับรู้หรือพบเจอการกระทำดังกล่าวบนเครือข่ายสังคมออนไลน์เช่นกัน ทั้งนี้เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและผู้กระทำการในปรากฏการณ์ดังกล่าวมากขึ้น ผู้เขียนจึงขอเสนอแนวการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ดังกล่าวโดยเริ่มต้นจากมุมมองผู้กระทำการ จากนั้นจึงเป็นการวิเคราะห์จากมุมมองผู้กระทำการไปสู่ความเป็นโครงสร้างของปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยจำแนกตามแนวคิด 2 แนวคิดที่ Giddens ได้ใช้ คือ การผลิตทางสังคม (social production) และการผลิตซ้ำทางสังคม (social reproduction)

5.2 การผลิตทางสังคม: การวิเคราะห์จากมุมมองผู้กระทำการ

Giddens ได้กล่าวถึงการผลิตทางสังคมไว้ว่าเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวิธีการในการสร้างหรือผลิตชีวิตทางสังคม โดยการสร้างความจริงหรือความหมายทางสังคมดังกล่าวขึ้นอยู่กับบริบทและสถานการณ์ทางสังคม (Chetta Puanghut 2005, 99) ซึ่งการศึกษาถึง “ชีวิตทางสังคม” (social life) เป็นเป้าหมายสำคัญอย่างหนึ่งของการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในมุมมองแบบผู้กระทำการ ทั้งนี้จากที่ได้วิเคราะห์ไว้ในข้างต้น เมื่อผู้ใช้สื่อสังคมมีเสรีภาพในการออกแบบการนำเสนอตัวตนได้อย่างหลากหลายมากกว่าในโลกแห่งความเป็นจริง เพราะฉะนั้นสื่อสังคมเป็นพื้นที่ทางสังคมอย่างหนึ่งโดยผู้ใช้สื่อสังคมสามารถปลดปล่อยความคิดเห็น อารมณ์ และความรู้สึกได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากไม่ได้เป็นการปฏิสัมพันธ์แบบเผชิญหน้าโดยตรง (face-to-face) ดังเช่นในสังคมแบบปกติ แต่ถูกแทนที่ด้วยการสื่อสารหรือมีปฏิสัมพันธ์ผ่านตัวหนังสือจากการพิมพ์ หรือรูปภาพ/ภาพ

เคลื่อนไหว (เช่น emotion clip, sticker, gif, clip ฯลฯ) ด้วยการอัปโหลด (upload) เนื้อหาเหล่านั้นลงโปรแกรมหรือแอปพลิเคชันสื่อสังคมที่ใช้งาน รวมถึงลักษณะการใช้งานในสื่อสังคมรูปแบบต่าง ๆ ภายใต้เทคโนโลยีที่มีความรวดเร็วและทันต่อเวลาจริง (real time) จึงเอื้อต่อการให้ผู้ใช้สื่อสังคมเกิดความรู้สึกเสมือนมีอำนาจ⁷ ในการควบคุมการเผยแพร่ตัวตนในลักษณะต่าง ๆ ตามที่ต้องการได้เพียงใช้ปลายนิ้วในการสัมผัส (touch) เลื่อน (slide) หรือการคลิก (click)

ดังนั้นการเสมือนมีอำนาจในการควบคุมการเผยแพร่ตัวตนผ่านสื่อสังคมบนเครือข่ายสังคมออนไลน์เช่นนี้ จึงเข้าข่ายเป็นการผลิตทางสังคมตามมุมมองของ Giddens กล่าวอีกนัยคือการถ่ายทอดสดการฆ่า/พยายามฆ่าตัวตายเป็นความจริงทางสังคมอย่างหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากมนุษย์ในฐานะผู้กระทำและได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้สื่อสังคมรายอื่นบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ ทั้งนี้จากมุมมองดังกล่าว อาจนำหลัก “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ” (power relations) มาประกอบการอธิบายเนื่องจากสะท้อนถึงความสัมพันธ์ของผู้ใช้สื่อสังคมระหว่างผู้ส่งสารหรือผู้ที่ต้องการนำเสนอการฆ่าตัวตายกับผู้รับสารหรือผู้ชม กล่าวคือแม้ผู้ใช้สื่อสังคมทุกรายเสมือนมีอำนาจจากการได้เป็นผู้ครอบครองและใช้เทคโนโลยีด้านสื่อสังคม อันเป็นช่องทางเข้าถึงเครือข่ายสังคมออนไลน์ แต่จากคุณสมบัติของเทคโนโลยีด้านสื่อสังคมดังที่ได้กล่าวไว้ในช่วงต้นบทความ จึงเอื้อให้ผู้ใช้สื่อสังคมในฐานะผู้ส่งสารสามารถทำให้ผู้ชมตกอยู่ใต้อำนาจในลักษณะถูกทำให้ต้องชมหรือพบเห็นเนื้อหาการฆ่าหรือพยายาม

ฆ่าตัวตายตามที่ผู้ส่งสารต้องการนำเสนอ โดยมีความปัจจุบันทันด่วนของการนำเสนอและเผยแพร่ รวมถึงการส่งต่อข้อมูลบนเครือข่ายออนไลน์เป็นปัจจัยสนับสนุน ซึ่งในบางครั้งผู้ใช้สื่อสังคมในฐานะผู้ชมไม่ได้ตั้งใจหรือเจตนาพบเห็นเนื้อหาเกี่ยวกับการถ่ายทอดสดการฆ่าตัวตาย แต่เนื่อหาดังกล่าวสามารถปรากฏขึ้นมาได้ตลอดเวลา ตราบเท่าที่ผู้ชมไม่ได้ตั้งค่าการจำกัดการเข้าถึงเนื้อหาบางประเภทไว้และ/หรือมีผู้รายงานและจัดการกับปัญหาความไม่เหมาะสมของการนำเสนอเนื่อหาดังกล่าว เนื่องจากผู้ชมบางรายอาจขาดความรู้/ความเข้าใจในการควบคุมการรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อสังคม จึงทำให้เปรียบเสมือนมีอำนาจไม่เพียงพอในการเป็นผู้รับสารจากผู้ส่งสารในสถานการณ์ดังกล่าว จากมุมมองดังกล่าวจึงเห็นได้ว่า นอกจากการมีเทคโนโลยีด้านสื่อสังคม การมีความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อดังกล่าวจึงจัดว่าเป็น “ทรัพยากร” (resource) อย่างหนึ่งที่สามารถได้นำมาใช้ในการควบคุมหรือแสดงอำนาจไปตามเป้าประสงค์ (Chetta Puanghut 2005, 106-107) ในสถานการณ์ใด ๆ ก็ตามที่ได้มีการปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้สื่อสังคมบนเครือข่ายสังคมออนไลน์

อย่างไรก็ตาม แม้การผลิตทางสังคมเป็นการมุ่งอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมจากมุมมองผู้กระทำ แต่ Giddens ก็ได้กล่าวถึงมิติความเป็นโครงสร้างว่าเป็นมิติที่ทับซ้อนอยู่ในมิติของผู้กระทำ การด้วยเช่นกัน ดังนั้นปรากฏการณ์การถ่ายทอดสดการฆ่า/พยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคมบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ จึงมีลักษณะเป็นการปฏิบัติการณ์ร่วมกันระหว่างโครงสร้างกับผู้กระทำ กล่าวคือ ในแง่

⁷ผู้เขียนขอใช้คำว่า “เสมือนมีอำนาจ” เพราะอำนาจในการอนุญาตให้ใช้สื่อสังคมต่าง ๆ ที่แท้จริง คือ ผู้ดูแลระบบ (administrator) และ/หรือผู้มีอำนาจในการกำกับควบคุมสื่อในรัฐที่ผู้ใช้สื่อสังคมได้อาศัยอยู่ (media authority) เช่น การมีนโยบาย single gateway พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ ฯลฯ

โครงสร้างในที่นี้ คือ ระบบปฏิบัติการของตัวสื่อสังคมที่มีลักษณะเป็นสังคมเสมือนจริงซึ่งเปิดโอกาสให้ปัจเจกบุคคลสามารถเลือกสรรการนำเสนอตัวตนในลักษณะต่าง ๆ แม้สื่อสังคมแต่ละประเภทได้มีการกำหนดมาตรฐานหรือเงื่อนไขในการใช้งาน แต่ก็ยังมีช่องว่างที่ทำให้ปัจเจกบุคคลมีโอกาสแสดงตัวตนได้โดยปราศจากการคัดกรองเนื้อหาในการนำเสนอที่เหมาะสมได้อย่างทันท่วงที สำหรับในแง่ผู้กระทำการ คือ ความคิดและความต้องการของผู้ที่จะฆ่าตัวตายหรือการแสดงตัวตนในรูปแบบการฆ่าและพยายามฆ่าตัวตายบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ อันเกิดจากการให้ความหมายแก่สื่อสังคมว่าเป็นพื้นที่หรือโลกทางสังคมในการแสดงออกซึ่งตัวตนตามความต้องการที่จะฆ่าตัวตายของตน ซึ่งเป็นการให้ความหมายบนพื้นฐานของลักษณะโครงสร้างสังคมเสมือนจริง ดังนั้นการกระทำดังกล่าวจึงเป็นผลรวมของปฏิบัติการระหว่างตัวโครงสร้างและผู้กระทำ การจึงมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่การฆ่าและพยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคม

เมื่อพิจารณาถึงข้อมูลเชิงประจักษ์ตามที่ได้ยกตัวอย่างแหล่งข่าวไว้ในข้างต้น ความคิดในการฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคมในบางกรณีได้มีการวางแผนไว้ล่วงหน้ามาก่อน ดังเช่นกรณีวัยรุ่นสาวชาวฝรั่งเศสฆ่าตัวตายด้วยการกระโดดให้รถไฟพุ่งชนผ่านสื่อสังคม โดยเนื้อหาในคลิปดังกล่าวได้พบว่าเธอได้มีเจตนาที่แน่วแน่ในการนำเสนอสาเหตุของการกระทำดังกล่าวว่าเป็นผลพวงมาจากการถูกบุคคลที่รู้จักข่มขืนเธอ (Samuel 2016) ในขณะที่ในบางกรณีเป็นความคิดตามอารมณ์ชั่ววูบหรือที่นิยมเรียกกันติดปากเวลาได้ยินข่าวผู้ที่ฆ่าและได้พยายามฆ่าตัวตายว่าเป็น “คนคิดสั้น” ดังเช่นกรณี เน วัดดาวที่ได้ให้สัมภาษณ์ภายหลังการกระทำดังกล่าวว่าทำไปเพราะต้องการระบายความเครียดและไม่ได้มีเจตนาฆ่าตัวตายโดยตรง (Thairath Online 2016,

April 18) เพราะฉะนั้นการฆ่า/พยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคมจึงสามารถเกิดขึ้นได้จากทั้งความตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจของผู้กระทำ การอย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม การกระทำดังกล่าวของผู้กระทำการได้มีมิติทางโครงสร้างเข้ามาทับซ้อนด้วยเสมอโดยสามารถอธิบายโดยจำแนกตามระดับการสำนึกผู้ได้ดังนี้

(1) ภาวะจิตรู้สำนึก: การตระหนักว่าตนเองและผู้ใช้สื่อสังคมคนอื่นต่างเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายสังคมออนไลน์

สำหรับประเด็นดังกล่าว คือ การที่ผู้ใช้สื่อสังคมที่ต้องการฆ่าตัวตายตระหนักว่า ทั้งตนเองและผู้ใช้สื่อสังคมคนอื่นต่างเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายสังคมออนไลน์ กล่าวคือ แม้สื่อสังคมเป็นพื้นที่สังคมเสมือนจริง แต่ผู้ใดก็ตามต่างก็เข้ามามีปฏิสัมพันธ์ได้ทั้งสิ้น ดังนั้นการใช้สื่อสังคมเป็นช่องทางสำหรับการนำเสนอการฆ่าและความพยายามฆ่าตัวตายของผู้ใช้สื่อสังคมจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานเจตนาที่แน่วแน่และมีสติระลึกถึงการกระทำของตนเองว่ากำลังจะลงมือทำอะไรและเพื่ออะไร ซึ่งในกรณีดังกล่าวคือ การรู้ว่าการกระทำของตนคือการลงมือฆ่าตัวตายแบบถ่ายทอดสดจะไปปรากฏให้ผู้อื่นได้เห็นโดยไม่จำกัดมิติด้านเวลาและสถานที่ ดังเช่นเหตุการณ์หญิงสาวชาวฝรั่งเศสที่ได้ฆ่าตัวตายดังที่ได้กล่าวไปในประเด็นก่อนหน้า ซึ่งเหตุการณ์ในคลิปผู้ตายได้กล่าวถึงความตั้งใจของตนที่จะถ่ายทอดสดการฆ่าตัวตาย แสดงให้เห็นว่าผู้ตายเป็นผู้ใช้สื่อสังคมและมีความเข้าใจถึงลักษณะของสื่อสังคมเป็นอย่างดี กล่าวอีกนัย คือ ผู้ตายได้เข้าใจถึงลักษณะโครงสร้างของสังคมเสมือนจริง จึงได้ตัดสินใจใช้สื่อสังคมเป็นช่องทางในการเผยแพร่การกระทำดังกล่าวสู่สาธารณะ อย่างไรก็ตามจากเนื้อหาที่ระบุในข่าว ทั้งที่ผู้ตายได้ตีความถึงการกระทำดังกล่าวว่าไม่สมควรเป็นแบบอย่างแก่ผู้รับชม

แต่ก็ยังมีเจตนาที่จะฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคม แสดงให้เห็นถึงการที่ผู้ตายตระหนักว่าอะไรคือสิ่งที่สังคมคาดหวังว่าควร/ไม่ควรทำ (ซึ่งก็สะท้อนให้เห็นถึงการยึดมั่นในโครงสร้าง) แต่ก็ยังยืนยันที่จะกระทำในสิ่งที่สังคมมีบรรทัดฐานไว้ว่าไม่สมควรทำ

จากการที่ผู้กระทำการบางรายมีเจตนาแน่วแน่หรือมีการทำงานในระดับจิตสำนึกที่ว่ากำลังจะถ่ายทอดสดการฆ่าตัวตาย ดังนั้นการสร้างตัวตน (self-formation) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ผู้กระทำการได้คิด/วางแผนล่วงหน้าว่าจะสร้าง/นำเสนอตัวตนของตนเองในลักษณะใดก่อนเผยแพร่ตัวตนออกไปสู่ผู้ชมผ่านการถ่ายทอดสด จึงสะท้อนถึงความแน่วแน่ในการฆ่าตัวตายและเชื่อมโยงกับความเข้าใจและความตั้งใจในการใช้สื่อสังคมเพื่อตอบสนองต่อความต้องการดังกล่าว สำหรับการสร้างตัวตนในที่นี้เป็นการสร้างตัวตนในลักษณะเรื่องราว (story) เกี่ยวกับการกระทำของตนเองซึ่งก็คือ การฆ่าตัวตาย โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้อื่นรับรู้ในวงกว้างโดยผ่านช่องทางสื่อสังคม กล่าวคือ ผู้ที่ฆ่าตัวตายอาจมีความเป็นไปได้ในการคาดหวังว่า ภายหลังจากตนเองได้จบชีวิตไปแล้ว ผู้ที่ได้รับชมการกระทำของตนจะเกิดความรู้สึกหรือการตอบสนองบางอย่างหลังจากการรับชมการถ่ายทอดสดการฆ่าตัวตายของตน อาทิ อាកารถกใจ ความคาดหวังไม่ถึงในการกระทำดังกล่าว ความเสียใจจากการสูญเสียของตน ฯลฯ โดยผู้ที่ฆ่าตัวตายก่อนลงมือฆ่าตัวตาย อาจเกิดความพึงพอใจต่อผลที่คาดว่าจะได้รับของผู้รับชม แม้ว่าตนเองจะไม่มีชีวิตอยู่แล้วภายหลังจากการกระทำดังกล่าวก็ตาม

(2) ภาวะจิตไร้สำนึกและความเคยชินกับการใช้สื่อสังคมในชีวิตประจำวัน

ประเด็นสำคัญที่ต้องการนำเสนอคือ ความเคยชินกับการใช้สื่อสังคมในชีวิตประจำวันของผู้ที่ฆ่า/ต้องการฆ่าตัวตาย อาจทำให้ผู้กระทำการได้นำสื่อสังคมมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการแสดงตัวตนโดยไม่รู้ตัว จากกรณีดังกล่าวสามารถวิเคราะห์ได้ว่าผู้กระทำการได้ลงมือถ่ายทอดสดการฆ่า/พยายามฆ่าตัวตายในฐานะที่เป็นรูปแบบหนึ่งของการเผยแพร่ตัวตนผ่านสื่อสังคมที่ได้ใช้ในชีวิตประจำวันบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ซึ่งความเคยชินดังกล่าวสามารถเกิดขึ้นพร้อมกับการปฏิบัติการณ์ของจิตไร้สำนึก^๘ (unconscious mind) กล่าวคือ ในบางครั้งผู้ที่ต้องการฆ่าตัวตายขาดการควบคุมสติหรือการมีสำนึกเกี่ยวกับความต้องการในส่วนตัว ซึ่งในที่นี้ คือ แรงจูงใจเกี่ยวกับการฆ่าตัวตาย เมื่อผนวกกับความเคยชินในการใช้สื่อสังคมในชีวิตประจำวัน จึงทำให้เกิดการฆ่า/พยายามฆ่าตัวตายผ่านการถ่ายทอดสดบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ตามมา นอกจากนี้ปัจจัยภายนอกหรือสิ่งเร้า เช่น บรรยากาศระหว่างการใช้สื่อสังคมก็สามารถมีอิทธิพลต่อการกระตุ้นให้กลไกการทำงานของจิตไร้สำนึกมีพลังมากขึ้นได้เช่นกัน ดังเช่นกรณีเน วัตดาว นอกจากได้อ้างว่า ในระหว่างลงมือพยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคม ตนเองได้กระทำลงไปอย่างไม่รู้ตัว อีกทั้งยังได้อ้างถึงปัจจัยเกี่ยวกับการฟังเพลงในระหว่างถ่ายทอดสดด้วยว่าเป็นส่วนหนึ่งที่กระตุ้นหรือเร้าอารมณ์ให้ลงมือกระทำการดังกล่าวโดยเพลงที่กำลังฟังมีเนื้อหาเกี่ยวกับความตาย (Thairath Online 2016, April 18)

^๘จิตไร้สำนึก หมายถึง จิตที่อยู่ในสภาวะไม่รู้ตัว เป็นภาวะที่ขาดการระลึกถึงเจตนาของตน และเป็นจิตที่อยู่ในระดับที่ลึกที่สุดเปรียบเสมือนส่วนของก้อนน้ำแข็งที่อยู่น้ำใต้ผิวน้ำ โดยในทางทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (psychoanalytic theory) ของ Sigmund Freud ได้ให้ความสำคัญกับจิตไร้สำนึกว่าสะท้อนถึงพฤติกรรมและบุคลิกภาพที่แท้จริงของมนุษย์ (McLeod 2013; Cherry 2016)

นอกจากนี้ สิ่งเร้าอีกประเภทหนึ่งที่สามารถกระตุ้นการทำงานของจิตไร้สำนึกของผู้กระทำกรคือ ปฏิกริยาจากผู้ชมบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ กล่าวคือ เมื่อพิจารณาถึงบริบทของพื้นที่ทางสังคมดังกล่าว นอกจากมีผู้ใช้สื่อสังคมในฐานะผู้ส่งสาร ยังมีผู้ใช้สื่อสังคมอีกฝ่ายที่เป็นผู้ชมหรือผู้รับสารเช่นกัน ดังนั้นการนำเสนอตัวตนของผู้ใช้สื่อสังคมในฐานะผู้ส่งสาร ในอีกแง่มุมจึงเป็นการคาดหวังให้มีการสะท้อนกลับเกี่ยวกับเนื้อหาที่ผู้ส่งสารได้ถ่ายทอดออกไป ซึ่งการสะท้อนกลับในบางกรณีสามารถกลายเป็นสิ่งเร้าที่กระตุ้นให้ผู้ส่งสารได้ตัดสินใจลงมือฆ่าตัวตายได้เช่นกัน ดังตัวอย่างจากกรณีชายชาวรัสเซีย ได้ถ่ายทอดสดการฆ่าตัวตายผ่านโปรแกรมสไกป์ (Skype) ท่ามกลางการยุยงของผู้ชม (Joshi 2014) จึงสามารถวิเคราะห์ได้ว่า ผู้ชมในระดับสาธารณะหรือผู้ที่กำลังติดตามผู้ถ่ายทอดสดสามารถเข้าข่ายเป็นสิ่งเร้าซึ่งทำให้ผู้ที่ต้องการฆ่าตัวตายได้ตัดสินใจฆ่าตัวตายต่อหน้าผู้อื่นได้เช่นกัน

ในขณะเดียวกันผู้ที่ต้องการฆ่าตัวตายซึ่งมีทักษะในการใช้/เข้าถึงสื่อสังคม เนื่องจากอยู่ในระหว่างมีปัญหาหุนหันและหรืออยู่เพียงลำพัง มีภาวะซึมเศร้า/หาที่พึ่งไม่ได้ อาจมีแนวโน้มเลือกใช้อินเทอร์เน็ตเป็นแนวทางสนับสนุนการกระทำดังกล่าวของตน (Recupero 2012, 515-517) เมื่อเหตุการณ์ดำเนินมาถึงจุดที่ต้องการจบชีวิตตนเอง การถ่ายทอดสดฆ่าตัวตายจึงเกิดขึ้นต่อเนื่องตามมาในระหว่างการอยู่ในเครือข่ายสังคมออนไลน์ จากกรณีตัวอย่างดังกล่าวจึงเห็นได้ว่าผู้ที่ต้องการฆ่าตัวตายซึ่งมีสภาวะจิตใจในระดับที่เปราะบางอยู่แล้ว เมื่อต้องเข้าไปอยู่ในเครือข่ายสังคมออนไลน์ ซึ่งเป็นพื้นที่เสมือนไร้ขีดจำกัดในการได้รับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ซึ่งยังไม่ได้รับการคัดกรองหรือมีผู้คอยให้คำแนะนำ ประกอบกับความเคยชินจากการเป็นส่วนหนึ่งของผู้ใช้สื่อสังคม

บนเครือข่ายสังคมออนไลน์ จึงอาจส่งผลให้การปฏิสัมพันธ์กับผู้ใดหรือการรับรู้ข้อมูลใด ๆ ก็ตามได้กลายเป็นสิ่งเร้าที่นำไปสู่การตัดสินใจถ่ายทอดสดการฆ่าตัวตายตามมา

โดยสรุป การถ่ายทอดสดการฆ่า/พยายามฆ่าตัวตายในลักษณะที่เป็นการอธิบายจากมุมมองผู้กระทำกรหรือการผลิตทางสังคม จึงสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นไปได้ของความตั้งใจและไม่ตั้งใจในการเผยแพร่ตัวตนในลักษณะดังกล่าวซึ่งมีมิติเชิงโครงสร้างจากการใช้เทคโนโลยีและความเข้าใจเกี่ยวกับสื่อสังคมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการแสดงออกถึงพฤติกรรมเช่นนั้น อย่างไรก็ตาม การอธิบายในประเด็นดังกล่าวสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและผู้กระทำกรในระดับปัจเจกบุคคลเป็นหลัก แต่ในขณะที่เดียวกันทวิภาวะของโครงสร้างในมุมมองของ Giddens ก็ได้ให้ความสำคัญกับการมีอยู่และการเกิดขึ้นของความเป็นโครงสร้างอันเป็นผลมาจากการสร้างหรือผลิตซ้ำขึ้นมาโดยผู้กระทำกรด้วยเช่นกัน

5.3 การผลิตซ้ำทางสังคม: การวิเคราะห์จากมุมมองผู้กระทำกรไปสู่ความเป็นโครงสร้าง

การผลิตซ้ำทางสังคมเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่ใช้อธิบายว่าชีวิตทางสังคมที่ได้ถูกผลิตหรือถูกสร้างขึ้นมาโดยผู้กระทำกร สามารถพัฒนาหรือกลายเป็นโครงสร้างหรือแบบแผนการดำเนินชีวิตในประจำวันได้อย่างไร ซึ่งกระบวนการดังกล่าวมีลักษณะต่อเนื่อง เกิดขึ้นมากกว่า 1 ครั้ง และอาจใช้ระยะเวลาอันยาวนานในระดับหนึ่งจนกว่าจะกลายเป็นสิ่งที่เข้าใจร่วมกันของสมาชิกในสังคม จากแนวคิดดังกล่าวของ Giddens จึงแสดงให้เห็นมุมมองอีกด้านหนึ่งของความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างกับผู้กระทำกรในการตอบคำถามว่า อะไรคือสิ่งที่ทำให้ปัจเจกบุคคล

ต้องคิดหรือกระทำในบางสิ่งบางอย่างซึ่งในบางครั้งไม่สามารถระบุเหตุผลที่เกิดจากความตั้งใจของตน ทั้งนี้ คำตอบต่อข้อคำถามดังกล่าว คือ เพราะมนุษย์หรือปัจเจกบุคคลมี “โครงสร้าง” อยู่ในสำนึกหรือการตระหนักรู้ในแต่ละบุคคล ซึ่งสามารถเป็นได้ทั้งจิตสำนึกและจิตไร้สำนึก (Chetta Puanghut 2005, 99-102) ทั้งนี้ สำหรับประเด็นเกี่ยวกับปฏิบัติการของจิตทั้ง 2 รูปแบบดังกล่าว ผู้เขียนได้กล่าวถึงในระดับหนึ่งไว้แล้วในหัวข้อก่อนหน้าในฐานะที่เป็นกลไกทางจิตในระดับผู้กระทำการที่สะท้อนให้เห็นว่าความเป็นโครงสร้างในผู้กระทำการส่งผลให้ผู้ลงมือฆ่า/พยายามฆ่าตัวตายด้วยการถ่ายทอดสดผ่านสื่อสังคมสามารถเกิดขึ้นได้โดยทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ

ในมุมมองของ Giddens สิ่งที่ประสานหรือเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างการผลิตทางสังคมกับการผลิตซ้ำทางสังคม คือ ปฏิบัติการทางสังคม (social practices) ซึ่งเกิดขึ้นในสถานการณ์ใด ๆ ก็ตามที่มนุษย์ได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น แล้วได้ใช้ทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่ ทั้งในรูปแบบของวัตถุและไม่ใช่วัตถุ เช่น ความรู้ ตลอดจนจังหวะในเชิงการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น (interactional skills) ฯลฯ ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้สามารถเป็นได้ทั้งจากการมีติดตัวมาแต่เกิดหรือได้รับในภายหลัง ตลอดจนการได้รับการขัดเกลาทางสังคมตั้งแต่วัยเยาว์ในทุกสถานการณ์ทางสังคมที่ได้เผชิญ (Chetta Puanghut 2005, 101) ซึ่งนอกจากทรัพยากรเหล่านี้ ยังมีสิ่งที่เรียกว่า “กฎเกณฑ์” ซึ่งเปรียบเสมือนแนวทางในการกำหนดให้มนุษย์ได้กระทำในบางสิ่งบางอย่างได้ในแต่ละสถานการณ์ที่ต้องเผชิญ เพราะฉะนั้นในมุมมองของ Giddens ทรัพยากรและกฎเกณฑ์จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของความเป็นโครงสร้าง และโครงสร้างดังกล่าวไม่ได้มีภววิสัยที่แยกออกไปจากมนุษย์ แต่เป็นภววิสัย

ที่อยู่ในตัวมนุษย์และมีความยืดหยุ่นสำหรับการนำไปใช้ของมนุษย์ในผู้กระทำการ หรือกล่าวอีกนัยคือ มนุษย์ยังพอมีเสรีภาพหรือมีทางเลือกในการตีความกฎเกณฑ์และการนำทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้ในแต่ละสถานการณ์ที่พวกเขาได้เจอในชีวิตประจำวัน รวมถึงความสามารถในการสร้างหรือผลิตชีวิตทางสังคมตามเจตนาบนพื้นฐานของข้อจำกัดด้านทรัพยากรและความยืดหยุ่นของกฎเกณฑ์ที่อาจแตกต่างกันไปในแต่ละปัจเจกบุคคลและสังคม (Chetta Puanghut 2005, 108-109)

ด้วยเหตุนี้ ถ้าสมมติให้มนุษย์หรือผู้กระทำการได้เข้าใจหรือยอมรับในชีวิตทางสังคมอย่างหนึ่งร่วมกัน และได้มีการกระทำซ้ำกันเรื่อยมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง เมื่อเวลาผ่านไปและปรากฏว่ามีผู้กระทำการคนอื่นที่เข้าใจและยอมรับในชีวิตทางสังคมดังกล่าวเพิ่มมากขึ้น ชีวิตทางสังคมหรือพฤติกรรมดังกล่าวก็กลายเป็นแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมและความสัมพันธ์ให้กับสมาชิกคนอื่นในสังคมในเวลาถัดมา อย่างไรก็ตาม เนื่องจากปรากฏการณ์การถ่ายทอดสดการฆ่า/พยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคมบนเครือข่ายออนไลน์เป็นปรากฏการณ์ที่ค่อนข้างใหม่ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับความแพร่หลายของการใช้สื่อสังคมเมื่อไม่เกิน 1 ทศวรรษที่ผ่านมา ดังนั้นการวิเคราะห์ในมุมมองการผลิตซ้ำทางสังคมในที่นี้จึงเป็นเพียงการวิเคราะห์ในเชิงคาดการณ์ความเป็นไปได้ของปรากฏการณ์ดังกล่าวที่จะกลายเป็นโครงสร้าง โดยในที่นี้ผู้เขียนขอหยิบยกแนวคิดจำนวน 2 แนวคิด ได้แก่ การฆ่าตัวตายเลียนแบบ (copy-cat suicide) และการแพร่ระบาดของอารมณ์ (emotional contagion) มาใช้สนับสนุนถึงความเป็นไปได้ของปรากฏการณ์ดังกล่าวในมุมมองจากผู้กระทำการไปสู่ความเป็นโครงสร้างดังนี้

1) การฆ่าตัวตายเลียนแบบ (copy-cat suicide)

การฆ่าตัวตายเลียนแบบสะท้อนถึงการที่บุคคลบุคคลหนึ่งได้ลอกเลียนแบบพฤติกรรมกรรมการฆ่าตัวตายตามผู้อื่น (Mesoudi 2009) โดยได้รับอิทธิพลผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น นิยาย ไทท์สน์ ฯลฯ (Segen's Medical Dictionary 2011) นอกจากนี้ การฆ่าตัวตายเลียนแบบยังหมายถึงเหตุการณ์การฆ่าตัวตายในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เกิดขึ้นตั้งแต่ 2 เหตุการณ์ขึ้นไปในช่วงเวลาเดียวกัน (Miller 2011, 420) สำหรับการวิเคราะห์การเลียนแบบการฆ่าตัวตาย Stack (2000, 148) ได้นำประเด็นเรื่องสื่อมวลชน (mass media) และทฤษฎีการเลียนแบบ (imitation theory) มาใช้สนับสนุนพฤติกรรมดังกล่าว โดยมองว่าการเลียนแบบการฆ่าตัวตายเกิดขึ้นจากการปัจจัยด้านสื่อมวลชนเข้ามาเหนี่ยวนำให้สมาชิกในสังคมได้รับรู้และเกิดการเลียนแบบการฆ่าตัวตาย อย่างไรก็ตาม นอกจากปัจจัยด้านสื่อที่เป็นช่องทางการนำเสนอข้อมูลหรือเนื้อหาเกี่ยวกับการฆ่าตัวตายในสาธารณะ ตัวแบบหรือบุคคลต้นแบบที่เป็นแบบอย่างให้ผู้อื่นได้ฆ่าตัวตายตามก็มีอิทธิพลด้วยเช่นกัน เช่น บุคคลที่มีชื่อเสียง (celebrities) (Wasserman 1984, 434) แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า การเผยแพร่เรื่องราวเกี่ยวกับการฆ่าตัวตายของบุคคลที่ไม่มีชื่อเสียง (non-celebrities) จะไม่มีอิทธิพลต่อการเลียนแบบการฆ่าตัวตายแต่ประการใด (Stack 1990, 271-272)

อย่างไรก็ตาม จากการเข้ามามีบทบาทของสื่อสมัยใหม่อย่างสื่อสังคม (social media) ได้มีงานศึกษาเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของการใช้สื่อสังคมเพชบุ๊ก (Facebook) สำหรับเป็นช่องทางการเผยแพร่การฆ่าตัวตาย ซึ่งได้มีการอภิปรายว่าสื่อสังคมดังกล่าวทำให้มีแนวโน้มเกิดการเลียนแบบการฆ่าตัวตายจากผู้ที่เป็บุคคลใกล้ชิด เช่น เพื่อนหรือ

บุคคลที่ติดตาม ตลอดจนการได้รับอิทธิพลจากการรับรู้รับชมเกี่ยวกับการนำเสนอการฆ่าตัวตายจากผู้อื่นผ่านช่องทางดังกล่าว (Ruder et al. 2011, 281) จากการอภิปรายถึงความเป็นไปได้ของการเลียนแบบพฤติกรรมกรรมการฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคมดังกล่าวได้พบว่า มีความสอดคล้องกับการที่นายแพทย์บุญเรือง ไตรเรืองวรวัฒน์ อธิบดีกรมสุขภาพจิต ได้กล่าวถึงและให้คำแนะนำเกี่ยวกับปรากฏการณ์ดังกล่าวว่า ควรมีการเฝ้าระวังพฤติกรรมเลียนแบบการฆ่าตัวตายในลักษณะของการทำร้ายร่างกายหรือฆ่าตนเองผ่านช่องทางสื่อสังคม อันเป็นผลจากการได้รับชม/รับทราบถึงการถ่ายทอดสดการฆ่าตัวตายของผู้ลงมือในลำดับก่อนหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้ที่มีความคิดหรือความต้องการที่จะฆ่าตัวตายอยู่แล้ว หรือมีสภาพจิตใจที่เปราะบาง และ/หรือเผชิญกับปัญหาในชีวิตที่คล้ายคลึงกัน รวมถึงกลุ่มผู้ชมที่ยังไม่มีวุฒิภาวะเพียงพอหรือยังขาดวิจารณญาณในการรับสาร เมื่อได้รับชมตัวอย่างการถ่ายทอดการฆ่าตัวตาย จึงอาจส่งผลให้เกิดพฤติกรรมเลียนแบบตามมา (Manager Online 2016, October 28)

ดังนั้นความเป็นไปได้ของการผลิตซ้ำเกี่ยวกับการถ่ายทอดการฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคมบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ จึงสามารถเกิดจากพฤติกรรมกรรมการเลียนแบบ อันเป็นผลสืบเนื่องจากการได้รับชมคลิปเหตุการณ์การถ่ายทอดสดการฆ่าตัวตาย อย่างไรก็ตาม นอกจากบทบาทของสื่อและบุคคลที่เป็นตัวแบบซึ่งมีลักษณะเป็นปัจจัยภายนอก การตัดสินใจยอมรับหรือไม่ยอมรับการกระทำดังกล่าวมาใช้กับตนเองซึ่งเป็นปัจจัยภายในก็เป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้การผลิตซ้ำทางสังคมสามารถเกิดขึ้น เพราะฉะนั้นเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงการตัดสินใจหรือการยอมรับการกระทำดังกล่าว ผู้เขียนจึงขอหยิบยกแนวคิดการแพร่ระบาดทางอารมณ์เพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งในการอธิบาย

ความเป็นไปได้ของการผลิตซ้ำทางสังคมเกี่ยวกับการฆ่า/พยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคมด้วยเช่นกัน

2) การแพร่ระบาดทางอารมณ์ (emotional contagion)

การแพร่ระบาดทางอารมณ์ หมายถึง กระบวนการที่บุคคลหรือกลุ่มมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลหรือสมาชิกคนอื่นในกลุ่มในลักษณะการถ่ายทอดอารมณ์/ความรู้สึกโดยผ่านพฤติกรรมและ/หรือทัศนคติจากคนหนึ่งคนไปสู่อีกคนหนึ่ง ๆ กล่าวอีกนัย คือ การกระทำ อารมณ์ และความรู้สึกของบุคคลคนหนึ่งได้กระตุ้นให้ผู้อื่นเกิดการเลียนแบบการกระทำดังกล่าวได้อย่างทั้งรู้สำนึกและไม่รู้สำนึก (Schoenewolf 1990, 49)

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า สื่อสังคมเป็นช่องทางในการเข้าถึงสู่พื้นที่สาธารณะในสังคมเสมือนจริงหรือสังคมออนไลน์ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร แม้ผู้ใช้สื่อสังคมไม่ได้เห็นหน้าหรือพบปะกันโดยตรง แต่ในระหว่างการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ไม่ว่าจะเป็สภาพ เสียง ข้อความ การเคลื่อนไหว ฯลฯ ผู้ใช้สื่อสังคมยังสามารถได้รับอิทธิพลจากการแลกเปลี่ยนพฤติกรรมอารมณ์และความรู้สึกได้เช่นกัน (Ferrara and Yang 2015) นอกจากนี้ ความเป็นไปได้ของการแพร่ระบาดทางอารมณ์ในเครือข่ายทางสังคมมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในกลุ่มของสมาชิกที่มีความคล้ายคลึงกัน (homophile) (Shalizi and Thomas 2011, 211) เช่น การอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมย่อยเดียวกัน (subculture) การมีอุปนิสัย/ความสนใจใกล้เคียงหรือเหมือนกัน (attribution/affiliation) และการมีคุณสมบัติ (characteristics) บางประการร่วมกัน

ด้วยเหตุนี้ การที่ผู้กระทำกรทำได้เห็นตัวอย่างการถ่ายทอดสดการฆ่า/พยายามฆ่าตัวตายจาก

บุคคลอื่นแล้วจะสามารถเลียนแบบหรือทำตามได้ก็ต่อเมื่อบุคคลดังกล่าวเกิดการคล้อยตามผู้อื่นหรืออยู่ในภาวะที่ความเป็นตัวของตัวเองกลมกลืนไปกับตัวตนของผู้อื่นที่อยู่ในกลุ่ม/เครือข่ายเดียวกัน (de-individuation) ซึ่งในที่นี้คือ พื้นที่เครือข่ายสังคมออนไลน์ ภาวะดังกล่าวจึงสะท้อนถึงการที่ผู้ได้รับชมการถ่ายทอดสดได้รับเอาตัวตนจากต้นแบบที่ถูกนำเสนอมาเป็นแบบอย่างมาไว้กับตัวเอง การรับตัวตนของผู้อื่นมาไว้กับตัวเองในที่นี้จึงกลายเป็นทรัพยากรรูปแบบหนึ่ง ซึ่งอาจถูกดึงออกมาใช้ได้โดยทั้งแบบรู้ตัวและไม่รู้ตัวเพื่อตอบสนองต่อเจตนาอารมณ์ของผู้กระทำ ณ ช่วงเวลาหนึ่งๆ ภายใต้บริบทหรือสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดการกระทำเช่นนั้น ดังนั้นการแพร่ระบาดทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นกับการเลียนแบบการถ่ายทอดสดการฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคม จึงไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นในระยะเวลายันสั้นหรือตั้งอยู่บนพื้นฐานการไม่ตระหนักรู้หรือขาดสำนึกเกี่ยวกับตัวตนและการกระทำของตน เนื่องจากปฏิบัติการทางสังคมของผู้ถ่ายทอดสดการฆ่าตัวตายบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ทำให้ข้อมูล/เนื้อหาดังกล่าวได้รับการถ่ายทอดหรือส่งต่อไปยังผู้ใช้สื่อสังคมรายอื่นได้ง่ายในวงกว้าง นอกจากนี้เนื้อหาดังกล่าวยังสามารถถูกผลิตซ้ำจากการส่งต่อหรือถูกบันทึกไว้เพื่อรอการอัปโหลดและเผยแพร่ต่อไปในอนาคตได้ตลอดเวลา ในท้ายที่สุดผู้ใช้สื่อสังคมแต่ละรายจึงมีโอกาสได้เห็น/รับรู้เกี่ยวกับการกระทำดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้มีความคิดที่จะฆ่าตัวตายอยู่ก่อนหน้าและ/หรือเห็นชอบกับการกระทำดังกล่าว การรับเอาข้อมูลเกี่ยวกับการนำเสนอและการเผยแพร่ตัวตนเช่นนั้นมาไว้กับตัวในฐานะทรัพยากรอย่างหนึ่งจึงอาจมีแนวโน้มเกิดขึ้นได้ง่ายกว่าผู้อื่น

นอกจากนี้ มิติด้านกฎเกณฑ์ซึ่งเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของความเป็นโครงสร้างในมุมมอง

ของ Giddens ซึ่งในที่นี้ คือ มาตรการต่าง ๆ เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า มาตรการที่ปรากฏในสื่อสังคมต่าง ๆ ยังมีข้อจำกัดจากการควบคุมเนื้อหาหรือข้อมูลการถ่ายทอดสดที่ไม่เหมาะสมได้อย่างทันที่ ซึ่งเป็นช่องว่างที่ทำให้ผู้กระทำกรได้รับรู้/เข้าใจและสามารถที่จะนำเสนอและเผยแพร่ตัวตนในรูปแบบนี้ได้อยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นจากลักษณะของทรัพยากรและกฎเกณฑ์ดังที่ได้กล่าวไปจึงเป็นองค์ประกอบร่วมที่เอื้อให้ความเป็นโครงสร้างอันเกิดจากการผลิตซ้ำทางสังคมของปรากฏการณ์ดังกล่าว สามารถมีอยู่และคงอยู่กับผู้กระทำกร ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ผู้กระทำกรใช้ยึดถือเป็นแนวทางในการแสดงพฤติกรรมทั้งในลักษณะการผลิตซ้ำหรือแก้ไขตัดแปลงเพื่อผลิตสร้างหรือนำเสนอและเผยแพร่ตัวตนในรูปแบบใหม่ตามความต้องการต่อไป

6. สรุปแนวการวิเคราะห์ทางสังคมวิทยาในการอธิบายการฆ่าและความพยายามฆ่าตัวตายด้วยการถ่ายทอดสดผ่านสื่อสังคม

การฆ่าและความพยายามฆ่าตัวตายด้วยการถ่ายทอดสดผ่านสื่อสังคมบนเครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นปรากฏการณ์และประเด็นร่วมสมัยทางสังคมวิทยาที่ใหม่และท้าทายต่อการศึกษา เนื่องจากปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ก้าวผ่านขอบเขตการศึกษาที่ยึดติดอยู่กับอาณาบริเวณใดอาณาบริเวณหนึ่ง มาสู่การพิจารณาถึงกระบวนการการเคลื่อนไหวของปรากฏการณ์ดังกล่าวที่แพร่กระจายบนพื้นที่ทางสังคมซึ่งมีลักษณะเป็นเครือข่ายสังคมออนไลน์ อันเป็นผลมาจากความเจริญด้านเทคโนโลยี ด้านสื่อสังคมที่ได้เชื่อมโยงบุคคล วัตถุ องค์กร ข้อมูล ตัวตนต่าง ๆ ฯลฯ ให้มีความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะไร้พรมแดน (Urry 2000, 190-193)

ทั้งนี้จากการหยิบยกบางมุมมองขององค์ความรู้ทางสังคมวิทยามาใช้เป็นแนวการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยแบ่งเป็นมุมมองเชิงโครงสร้างและผู้กระทำกร จึงกล่าวได้ว่าถ้าเลือกแนวการวิเคราะห์ดังกล่าวเพียงด้านใดด้านหนึ่ง อาจทำให้ไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากเทคโนโลยีด้านสื่อสังคมช่วยลดข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ในการปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม และเอื้อต่อเสรีภาพในการสร้างและนำเสนอข้อมูล/เนื้อหา (user-generated content) อันส่งผลให้ความเป็นโครงสร้างและผู้กระทำกรสามารถมาบรรจบกันได้บนเครือข่ายสังคมออนไลน์ เพราะฉะนั้นในที่นี้จึงได้พิจารณาว่า ทฤษฎีโครงสร้าง-ผู้กระทำกร (structuration theory) มีความเหมาะสมสำหรับการนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์การถ่ายทอดสดการฆ่า/พยายามฆ่าตัวตาย เนื่องจากทฤษฎีดังกล่าวสะท้อนถึงความพยายามในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมด้วยมุมมองแบบโครงสร้างและผู้กระทำกรไปพร้อมกัน

จากการวิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้ในการอธิบายปรากฏการณ์การถ่ายทอดสดการฆ่า/พยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคมบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ด้วยทฤษฎีโครงสร้าง-ผู้กระทำกรพบว่า การนำเสนอและเผยแพร่ตัวตนในลักษณะดังกล่าวของผู้กระทำกรสามารถถูกผลิตหรือถูกสร้างได้จากความต้องการและแรงจูงใจที่สามารถปรากฏอยู่ในรูปแบบทั้งจิตสำนึกและจิตไร้สำนึก ตลอดจนการนำเอาความรู้/ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมและช่องทางการเผยแพร่ตัวตนบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ในฐานะที่เป็นโครงสร้างอย่างหนึ่งมาใช้ในการตีความและกำหนดแนวทาง

การนำเสนอและเผยแพร่ตัวตนตามเจตนาารมณ์ของแต่ละปัจเจกบุคคลซึ่งมีปัจจัยแวดล้อมหรือบริบทที่เอื้อต่อการกระทำดังกล่าวในลักษณะที่แตกต่างกันไป ในขณะที่เดียวกันการนำเสนอตัวตนดังกล่าวเพื่อเผยแพร่บนเครือข่ายสังคมออนไลน์ก็สามารถได้รับการผลิตซ้ำจนนำไปสู่การเป็นโครงสร้างได้เช่นกันจากผู้ใช้อีเมลสังคมรายอื่นที่อยู่ในฐานะผู้ชมได้แชร์และส่งต่อข้อมูลดังกล่าว ในขณะที่เดียวกันผู้ใช้อีเมลสังคมด้วยกันต่างสามารถเข้าถึงข้อมูลดังกล่าว ทำให้เกิดการรับรู้และ/หรือเกิดอารมณ์คล้อยตามจนนำไปสู่การยอมรับและนำเอาตัวตนดังกล่าวของผู้อื่นที่ได้พบมาใช้เป็นแนวทางในการเลียนแบบการกระทำดังกล่าวบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ต่อไป

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากในที่นี้เป็นการนำเสนอความเป็นไปได้ของการนำมุมมองการวิเคราะห์แบบโครงสร้างและผู้กระทำในทางสังคมวิทยามาใช้อธิบายปรากฏการณ์การถ่ายทอดสดการฆ่า/พยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคมบนพื้นฐานตัวอย่างเหตุการณ์บางส่วน จึงทำให้มีข้อจำกัดในการให้ข้อสรุปว่า โดยแท้จริงแล้วแนว

การวิเคราะห์ในมุมมองแบบโครงสร้าง (structure) หรือผู้กระทำ (actor/agency) อย่างใดอย่างหนึ่งหรือการพิจารณาควบคู่โดยพร้อมกันตามทฤษฎีโครงสร้างผู้กระทำ (structuration theory) แนวทางใดเป็นแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวมากที่สุด ดังนั้นการศึกษาปรากฏการณ์ดังกล่าวด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ เช่น การเก็บข้อมูลจากผู้ที่เคยพยายามฆ่าตัวตายผ่านสื่อสังคมและ/หรือการเทียบเคียงด้วยการศึกษาผ่านปรากฏการณ์อื่นในลักษณะที่เป็นการถ่ายทอดสดผ่านสื่อสังคม อาทิ การโฆษณาสินค้า การนำเสนอกิจวัตรประจำวันของบุคคลทั่วไปและบุคคลที่มีชื่อเสียงในสังคม การทำร้ายร่างกายผู้อื่นหรือสิ่งมีชีวิต การก่ออาชญากรรมหรือความรุนแรงในสังคม ฯลฯ จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการขยายขอบเขตความเป็นไปได้ของความเหมาะสมในการใช้ทฤษฎีโครงสร้างผู้กระทำ การหรือมุมมองอื่น ๆ ทางสังคมวิทยาสำหรับการอธิบายปรากฏการณ์การเผยแพร่ตัวตนด้วยการถ่ายทอดสดผ่านสื่อสังคมบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ต่อไป

References

- Blumer, Herbert. 1969. *Symbolic Interaction: Perspective and Method*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Carter, Chelsea J., and Ashley Fantz. 2014. "ISIS Video Shows Beheading of American Journalist Steven Sotloff." Accessed May 3, 2017. <http://edition.cnn.com/2014/09/02/world/meast/isis-american-journalist-sotloff>.
- Cherry, Kendra. 2016. "Freud's Conceptualization of the Unconscious." Accessed May 1, 2017. <https://www.verywell.com/what-is-the-unconscious-2796004>.
- Chetta Puanghut. 2005. *Khrongsang Phu Kra-Thamkan*. [Structure-Agency]. Bangkok: National Research Council of Thailand. (in Thai)
- Conklin, Gregory J., Gary S. Greenbaum, Karl O. Lillevold, Alan F. Lippman, and Yuriy A. Reznik. 2001. "Video Coding for Streaming Media Delivery on the Internet." *IEEE Transactions on Circuits and Systems for Video Technology* 11(3): 269-281.
- Eberle, Thomas S. 2014. "Methodological Implications of Phenomenological Life-World Analysis." In *Schutzian Phenomenology and Hermeneutic Traditions*, edited by Michael Staudigl, and George Berguno. Dordrecht: Springer.
- Ferrara, Emilio, and Zeyao Yang. 2015. "Measuring Emotional Contagion in Social Media." *PLOS One* 10(11): e0142390.
- Fryer, Sarah Beebe. 1986. "Retreat from Experience: Despair and Suicide in James Baldwin's Novels." *The Journal of the Midwest Modern Language Association* 19(1): 21-28.
- Granovetter, Mark S. 1973. "The Strength of Weak Ties." *American Journal of Sociology* 78(6): 1360-1380.
- Hirsch, Jameson Kenneth, and Alison L. Barton. 2011. "Positive Social Support, Negative Social Exchanges, and Suicidal Behavior in College Students." *Journal of American College Health* 59(5): 393-398.
- Hogan, Bernie. 2010. "The Presentation of Self in the Age of Social Media: Distinguishing Performances and Exhibitions Online." *Bulletin of Science, Technology & Society* 30(6): 377-386.

- Humphrey, John A., and Stuart Palmer. 2013. *Deviant Behavior: Patterns, Sources, and Control*. New York: Springer Science & Business Media.
- Introna, Lucas D. 1997. "On Cyberspace and Being: Identity, Self, and Hyperreality." *Philosophy in the Contemporary World* 4(1/2): 16-25.
- Joshi, Priya. 2014. "Russia: Police Investigate Skype Suicide after Spectators Urge Moscow Man to Himself." Accessed May 3, 2017. <http://www.ibtimes.co.uk/russia-police-investigate-skype-suicide-after-spectators-urge-moscow-man-kill-himself-1466168>.
- Luxton, David D., Jennifer D. June, and Jonathan M. Fairall. 2012. "Social Media and Suicide: A Public Health Perspective." *American Journal of Public Health* 102(S2): S195-S200.
- McClain-Jacobson, Colleen, Barry Rosenfeld, Anne Kosinski, Hayley Pessin, James E. Cimino, and William Breitbart. 2004. "Belief in an Afterlife, Spiritual Well-Being and End-of-Life Despair in Patients with Advanced Cancer." *General Hospital Psychiatry* 26(6): 484-486.
- McLeod, Saul. 2013. "Sigmund Freud." Accessed May 5, 2017. <http://www.simplypsychology.org/Sigmund-Freud.html>.
- Manager Online. 2016, October 28. "Ya Chom-Share Live Sod Kha-Tua-Tai Siang Phruetikam Lianbab." [Don't Watch and Share Any Live-Streaming Suicide. Doing So Risks Charge of Imitation]. Accessed May 3, 2017. <http://www.manager.co.th/qol/viewnews.aspx?NewsID=9590000107879>. (in Thai)
- Mangold, William Glynn, and David J. Faulds. 2009. "Social Media: The New Hybrid Element of the Promotion Mix." *Business Horizons* 52(4): 357-365.
- Matichon Online. 2016, June 26. "Nakrian Sao Mueang Chon Ro Fong Ari Dak Top At Clip Kluean Social Wang Rongrian Lai-Ok Than Tham Sia Chue." [A Chon Buri Female Student, Harmed by Opponents Who Uploaded Clip on Social Media. Wish School to Expel Them for Defaming Her]. Accessed May 3, 2017. <http://www.matichon.co.th/news/189656>. (in Thai)
- Mesoudi, Alex. 2009. "The Cultural Dynamics of Copycat Suicide." *PLOS One* 4(9): e7252.
- Miller, David N. 2011. "Copycat Suicides." In *Encyclopedia of Child Behavior and Development*, edited by Sam Goldstein, and Jack A. Naglieri. New York: Springer.

- Natanson, Maurice. 1970. "Alfred Schutz on Social Reality and Social Science." In *Phenomenology and Social Reality: Essays in Memory of Alfred Schutz*, edited by Maurice Natanson. The Hague: Martinus Nijhoff.
- Pope, Whitney. 2008. "Emile Durkheim." In *Key Sociological Thinkers*, edited by Rob Stones. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan.
- Recupero, Patricia R. 2012. "Suicide and the Internet." In *The American Psychiatric Publishing Textbook of Suicide Assessment and Management*, edited by R. I. Simon, and R. E. Hales. 2nd ed. Washington, DC: American Psychiatric Publishing.
- Ross, Lisa Thomson, and Kalman J. Kaplan. 1994. "Life Ownership Orientation and Attitudes toward Abortion, Suicide, Doctor-Assisted Suicide, and Capital Punishment." *OMEGA-Journal of Death and Dying* 28(1): 17-30.
- Ruder, Thomas D., Gary M. Hatch, Garyfalia Ampanozi, Michael J. Thali, and Nadja Fischer. 2011. "Suicide Announcement on Facebook." *Crisis* 32(5): 280-282.
- Samuel, Henry. 2016. "French Teenage Girl Commits Suicide Live on Periscope." Accessed May 3, 2017. <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/05/11/french-teenage-girl-commits-suicide-live-on-periscope>.
- Schoenewolf, Gerald. 1990. "Emotional Contagion: Behavioral Induction in Individuals and Groups." *Modern Psychoanalysis* 15(1): 49-61.
- Segen's Medical Dictionary. 2011. "Copycat Suicide." Accessed May 26, 2017. <http://medical-dictionary.thefreedictionary.com/Copycat+suicide>.
- Shalizi, Cosma Rohilla, and Andrew C. Thomas. 2011. "Homophily and Contagion Are Generically Confounded in Observational Social Network Studies." *Sociological Methods & Research* 40(2): 211-239.
- Stack, Steven. 1990. A Reanalysis of the Impact of Non-celebrity Suicides. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 25(5): 269-273.
- , 2000. "Suicide: A 15-year Review of the Sociological Literature Part I: Cultural and Economic Factors." *Suicide and Life-Threatening Behavior* 30(2): 145-162.

- Thairath Online. 2016, April 18. "Ang Arom Pha Pai Ne Watdao Rub Ying Tua Eng Ching Mai Wang Tai Tamruat Tang Song Khoha." [Ne Watdao Owns Up That He Shot Himself without Intending to Die. Police Put Up 2 Charges]. Accessed May 3, 2017. <http://www.thairath.co.th/content/607387>. (in Thai)
- . 2016, September 6. "Sa-Yong Khru Fuek Raksa Khwam Plotphai Phuk Kho Dap Phan Facebook Live Lang Thuk Chap Dai Mi Kik Sao." [A Guard-Trainer Man Hung Himself Posted on Facebook Live after Being Found Out about His Amprous Adventure]. Accessed May 3, 2017. <http://www.thairath.co.th/content/713630>. (in Thai)
- Wasserman, Ira M. 1984. "A Guard-Trainer Man Hanging Himself on Facebook Live." *American Sociological Review* 49(3): 427-436.
- Urry, John. 2000. "Mobile Sociology1." *The British Journal of Sociology* 51(1): 185-203.
- Zemaitiene, Nida, and Apolinaras Zaborskis. 2005. "Suicidal Tendencies and Attitude towards Freedom to Choose Suicide among Lithuanian Schoolchildren: Results from Three Cross-Sectional Studies in 1994, 1998, and 2002." *BMC Public Health* 5(1): 83.

Identity of Chulalongkorn University Weekly Friday Market****

Chawitra Tantimala*

Dusadee Yoelao**

Jaruwan Kumpetch***

Abstract

The purpose of this research were to (1) understand the meanings and value of Chulalongkorn University Weekly Friday Market; (2) to reflect the identity of the market in the public university. Ethnographic methods of qualitative research, such as participant observation and semi-structured interviews, were employed. The findings were that the market was perceived both as a lifestyle space and a space for establishing and cementing interpersonal relations. The informants also recognized the need to accept the many constraints and to adjust themselves accordingly. All three were the main keys to the construction of the identity of the market to make it not a mere physical space but one that involved interpersonal interactions over longing period of time to give the market a meaningful identity specific to it being a weekly market within a public university.

Keywords: *identity, weekly market, public university*

*Ph.D. Candidate in Applied Behavioral Science Research, Behavioral Science Research Institute, Srinakharinwirot University, North-Klongtoey, Wattana, Bangkok 10110. Email: chawitra.t@chandra.ac.th

**Ph.D., Associate Professor at Behavioral Research Science Institute, Srinakharinwirot University, North-Klongtoey, Wattana, Bangkok 10110. E-mail: dusadeeyoelao@gmail.com

***Ph.D., Associate Professor at Faculty of Social Science, Srinakharinwirot University, North-Klongtoey, Wattana, Bangkok 10110. E-mail: jaruwank@swu.ac.th

**** This article forms part of a dissertation in Doctor of Philosophy Degree in Applied Behavioral Science Research.

Received May 9, 2017; Accepted October 1, 2017

อัตลักษณ์ของตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย****

ชวิตรา ตันติมาลา*
ดุษฎี โยเหลา**
จารุวรรณ ข้าเพชร***

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจความหมายและคุณค่าของตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ของตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัยของรัฐ ดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบชาติพันธุ์วรรณา โดยใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลแบบสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง ผลวิจัยพบว่า คนในตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีการรับรู้และให้ความหมายในสามประเด็น หนึ่ง “ตลาดนัดคือพื้นที่แห่งชีวิต” สอง “ตลาดนัดคือสายใยแห่งความผูกพัน” และสาม “ตลาดนัด คือ การยอมรับและปรับตัวภายใต้ข้อจำกัด” ซึ่งเป็นหัวใจของสำคัญของการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์กันของผู้คนในมหาวิทยาลัยและผู้คนในตลาดนัดเป็นเวลานาน เหล่านี้สะท้อนค่านิยมที่ผูกโยงกันเป็นอัตลักษณ์ของตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัยของรัฐ

คำสำคัญ: อัตลักษณ์, ตลาดนัด, มหาวิทยาลัยของรัฐ

*นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร 10110 อีเมล chawitra.t@chandra.ac.th

**รองศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์สาขาวิชาวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร 10110 อีเมล dusadeyoelao@gmail.com

***รองศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร 10110 อีเมล jaruwank@swu.ac.th

****บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์ในหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์

ได้รับบทความ 9 พฤษภาคม 2560; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 1 ตุลาคม 2560

บทนำ

ตลาดเป็นพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมซื้อขาย แลกเปลี่ยนที่ดำรงอยู่คู่กับสังคมมาตั้งแต่อดีต และมีวิวัฒนาการมายาวนาน จากเดิมที่เป็นเพียงการแลกเปลี่ยนในชุมชนไปสู่การแลกเปลี่ยนในระดับที่สูงขึ้น (Kait Chivakul et al. 1982, 1) สิ่งที่น่ามาซื้อขาย แลกเปลี่ยนกันในตลาดมักผูกกับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต และปัจจัยพื้นฐานในการดำรงสังคม (Somrak Chaisingkanon 2006) อีกทั้ง ยังเป็นพื้นที่ที่มีการปะทะสังสรรค์กันของผู้คนในรูปแบบต่าง ๆ ที่น่าสนใจ เพราะฉะนั้น ตลาดจึงเป็นพื้นที่สำคัญในการศึกษาวัฒนธรรมของชุมชน เนื่องจากสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนได้โดยมีสังคมและเศรษฐกิจที่ตอบสนองซึ่งกันและกัน ทำให้พฤติกรรมในตลาดเป็นสิ่งที่หล่อหลอมมาจากวัฒนธรรม (Robinson 2000, 3) เป็นเครื่องมือในการประกอบสร้าง (reconstruction) และเป็นตัวแบบ (model) ทางวัฒนธรรมเปรียบเทียบได้จากกิจกรรมของคนในระบบเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกันทุกสังคม เป็นชุดโครงสร้างทางวัฒนธรรมชุดหนึ่งภายใต้บริบททางสังคม (Narupon Dungwised 2008) ตลาดสามารถสะท้อนวาทกรรมเชิงอำนาจของรัฐในการกำหนดแนวทางการจัดสรรพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว และการบริโภค (Rainub Shiarmat 2012, 6) สะท้อนชีวิตคนในการดิ้นรนต่อสู้ ต่อรอง และแสวงหาทางเลือกให้สนองกับความต้องการของสังคม และเศรษฐกิจ รวมทั้ง ตลาดยังมีการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่เพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าให้เป็นพื้นที่ของการเสพความทันสมัยได้ (Kettawa Boonprakarn 2007, 75) เหล่านี้เป็นสิ่งที่คนในตลาด และคนในชุมชนสังคมต่างมีส่วนร่วมในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตลาดขึ้นมาร่วมกันทั้งสิ้น

ตลาดนัดถือเป็นตลาดประเภทหนึ่งที่ไม่ได้ตั้งอยู่เป็นประจำแต่มีการจัดให้มีขึ้นเฉพาะวันที่กำหนดเท่านั้น (Royal Institute Dictionary 2011) สถานที่ที่จัดขึ้นมีลักษณะเป็นแบบชั่วคราวในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว แต่เป็นที่รับรู้กันเฉพาะคนในพื้นที่ และคนในสังคม ซึ่งอาจมีขึ้นเป็นประจำตามวันที่กำหนด หรืออาจมีขึ้นเป็นครั้งคราวตามฤดูกาลเทศกาลวันสำคัญต่าง ๆ อาจมีพื้นที่ประจำเพียงที่เดียวหรือหลาย ๆ ที่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ และทำเลที่ผู้จัดเห็นว่าเหมาะสม (Chawitra Tantimala 2010, 5) ในประเทศไทย เกิดตลาดนัดมีขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2491 สมัยรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นั่นคือ “ตลาดนัดท้องสนามหลวง” ซึ่งเป็นแหล่งรวมของสินค้าทุกประเภท โดยเฉพาะหนังสือเก่าหายาก สัตว์เลี้ยง และต้นไม้ดอกไม้พันธุ์ มีการจัดตลาดนัดขึ้นทุก ๆ วันอาทิตย์ แต่ในปัจจุบันตลาดนัดท้องสนามหลวงนี้ ได้ย้ายไปอยู่ที่เขตบางเขน (Waraporn Chiwachaisak 2004) ชื่อว่า “ตลาดนัดสวนจตุจักร” ซึ่งถือเป็นตลาดนัดขนาดใหญ่ และมีชื่อเสียงของกรุงเทพมหานคร อีกทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวชื่อดังของชาวไทย และชาวต่างประเทศ

ปัจจุบันมีการจัดตั้งตลาดนัดในสถานที่ราชการหลายแห่ง โดยเฉพาะตลาดนัดที่จัดตั้งภายในหรือใกล้เคียงกับพื้นที่ของมหาวิทยาลัย เช่น “ตลาดนัดนานาชาติ” มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ “ตลาดนัดกรมประมง” มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน “ตลาดนัดอินเตอร์โซน” มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต “ตลาดนัดสีเขียว” มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา “ตลาดนัดทับแก้ว” มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ “กาดโค้งโค้ง” มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ “ตลาดนัดเปิดท้าย” มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นต้น การจัดสรรพื้นที่

สำหรับตลาดนัดนี้ทำให้เกิดการปะทะกันระหว่างพื้นที่ทางการศึกษา (education place) และพื้นที่ตลาด (market place) เป็นสวัสดิการให้แก่บุคลากรส่งเสริมให้เกิดความสามัคคี และเป็นกิจกรรมนันทนาการ รวมทั้ง ยังสามารถเป็นรายได้เข้ามหาวิทยาลัยอีกทางหนึ่งด้วย (Sankaworn Sattayamongkol 2008, 2) นอกจากนี้ ยังเป็นการบริการแก่ชุมชนและเป็นการประชาสัมพันธ์มหาวิทยาลัยให้บุคลากรภายนอกได้รู้จักเป็นอย่างดี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยหนึ่งที่มีการจัดสรรพื้นที่ และดำเนินการจัดกิจกรรมตลาดนัดมาเป็นเวลายาวนานกว่า 30 ปี บริเวณพื้นที่ลานจอดรถหน้าอาคารจุลจักรพงษ์ และศาลาพระเกี้ยว ตรงข้ามคณะเศรษฐศาสตร์ ทุกวันศุกร์ ตั้งแต่เช้าจรดเย็น เมื่อก่อนเรียกกันว่า “ตลาดพิบูล” เนื่องจากพื้นที่นั้นมีต้นพิบูล ปัจจุบันคนในพื้นที่เรียกว่า “ตลาดนัดวันศุกร์” การเปิดพื้นที่ชั่วคราวในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำให้บรรยากาศการดำเนินชีวิตและสภาพสังคมเปลี่ยนไปในช่วงเวลาหนึ่งจากพื้นที่ราชการที่มีระเบียบควบคุม (Artita Suntarole 2005, 45) กลายเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยชีวิตชีวา แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมบางประการเกี่ยวกับการเปิดพื้นที่ที่ไม่ใช่แค่สถานที่หรืออาณาบริเวณ แต่เป็นพื้นที่สำหรับประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ (Lefebvre 1991, 178) ของคนที่เข้ามาใช้พื้นที่ในช่วงเวลานั้นๆ

มุมมองเกี่ยวกับพื้นที่ตลาด และบทบาทของตลาดมีอะไรมากกว่าการซื้อขายแลกเปลี่ยน ซึ่งเป็นที่รับรู้กันโดยคนในพื้นที่มหาวิทยาลัย และคนในพื้นที่ใกล้เคียง ตลาดนัดในมหาวิทยาลัยจึงเป็นภาพสะท้อนถึงวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยจากสายตา

คนนอกประการหนึ่ง และเป็นคุณภาพชีวิตของคนในองค์กรอีกประการหนึ่ง กิจกรรมที่เกิดขึ้นชั่วคราวภายในมหาวิทยาลัยนี้เป็นการเปิดโอกาสให้บุคลากรภายในมหาวิทยาลัยและชุมชนโดยรอบได้มีแหล่งพักผ่อน และพื้นที่สำหรับการใช้เวลาว่างในการเลือกซื้อสินค้า และเดินเล่นเพื่อความผ่อนคลาย มีเงื่อนไขของรูปแบบ ชั่วเวลา และพื้นที่เป็นตัวกำหนดอัตลักษณ์ของตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยของรัฐเป็นสถานที่สร้างความสมดุลระหว่างความจำเริญจากการทำงาน กับการพักผ่อนหย่อนใจของเจ้าหน้าที่ คณาจารย์ นิสิต และคนที่เข้ามาติดต่อ การพบปะกันของคนในตลาด ทำให้เกิดการผสมปนเปกันระหว่างตัวตน หน้าที่ และการพักผ่อนระหว่างการบริโภค จนเกิดเป็นวัฒนธรรมเฉพาะ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้จึงเกิดขึ้นภายใต้ความตระหนักถึงความสำคัญของพื้นที่ทางเศรษฐกิจภาคครัวเรือนที่ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค เนื่องจากตลาดนัดมีบรรยากาศของการซื้อขายแลกเปลี่ยนแบบไม่เป็นทางการ มีสีสันของการต่อรอง การพูดคุย ปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคนขายและลูกค้ามีความถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ตลอดจนเสน่ห์ของการเปิดพื้นที่แบบชั่วคราวทำให้ดึงดูดผู้คนที่หลากหลายเข้ามาในพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีประเด็นเรื่องของการซ้อนทับกันของพื้นที่ตลาดนัด และพื้นที่ของมหาวิทยาลัยของรัฐที่มีวาทกรรมเชิงอำนาจต่างกันอย่างสิ้นเชิงเมื่อมาผสมผสานเข้าด้วยกันแล้วจะมีความเปลี่ยนแปลงอย่างไร ตลาดนัดเปลี่ยนแปลงรูปแบบ และพฤติกรรมกรรมการบริโภค และใช้เวลาว่างของผู้คนในพื้นที่โดยรอบตลาด โดยเฉพาะคนในมหาวิทยาลัยอย่างไร ตลอดจนคนในตลาดนัดและคนในมหาวิทยาลัยมีส่วนในการประกอบ

สร้างอัตลักษณ์ของตลาดนัดหรือไม่ และมีกระบวนการอย่างไร และทำไมผู้คนจึงยอมรับอัตลักษณ์นั้น

การวิจัยนี้จึงไม่ใช่เป็นเพียงการศึกษาราคาสินค้า และประเภทสินค้าเท่านั้น แต่เป็นการศึกษาตลาดในเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความคิด ความเชื่อ และวิถีชีวิตประจำวันของคนที่เกี่ยวข้องกับตลาดได้อีกด้วย เพราะจากการศึกษาที่ผ่านมา (Kettawa Boonprakarn 2007; Sankaworn Sattayamongkol 2008; Artita Suntarole 2005; Tasana Hongma 2012; Manasvi Saipetch 2009) ยังไม่พบงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงเป็นประโยชน์ทางด้านวิชาการและสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดพื้นที่เพื่อดำเนินกิจการเชิงธุรกิจภายในส่วนราชการให้เกิดประโยชน์แก่บุคลากรให้มีแหล่งในการจับจ่ายใช้สอยพักผ่อนหย่อนใจ และใช้เวลาว่างอย่างเหมาะสมโดยการจัดสรรสภาพแวดล้อมที่ดี เอื้อต่อการสร้างทัศนคติที่ดีในการทำงานทำให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยนี้ดำเนินการภายใต้ฐานคติของการตีความเพื่อเข้าใจ (understanding) และเพื่ออธิบาย (explanation) ปรากฏการณ์ที่ศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์หลักของการวิจัยดังนี้

1. เพื่อทำความเข้าใจความหมายและคุณค่าของตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. เพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ของตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัยของรัฐ

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้ดำเนินการเก็บข้อมูลในพื้นที่บริเวณตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งตั้งอยู่ทีลานจอดรถหน้าอาคารจุฬจักรพงษ์ และศาลาพระแก้วตรงข้ามคณะเศรษฐศาสตร์ ในวันศุกร์ ตั้งแต่เวลา 06.00 น.-18.00 น. ระหว่างปี พ.ศ. 2558-2559 โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) แบบเจาะจง (purposive select) 2 กลุ่ม กลุ่มละ 20 คน รวมเป็น 40 คน ตามคุณสมบัติเบื้องต้น ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้ผลิต/ผู้ขาย ในร้านค้าที่เปิดขายสินค้าในตลาดนัดอย่างต่อเนื่องมากกว่า 5 ปี หรือเจ้าประจำโดยเลือกแบบคละประเภทสินค้า เช่น ร้านขายผลไม้ ร้านขายผัก ร้านขายอาหารสด ร้านขายอาหารสำเร็จรูป ร้านขายเสื้อผ้า ร้านขายเครื่องประดับ และร้านขายของเบ็ดเตล็ด มีการวางแผนการจัดตั้งร้านค้าแบบตลาดนัด มีความผูกพันกับสินค้าที่ตนเองขาย และมีราคาที่ตั้งที่มีความสัมพันธ์กับลูกค้าประจำ เป็นต้น

กลุ่มที่ 2 ผู้บริโภค ต้องเป็นลูกค้าประจำ กลุ่มแม่บ้านทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ หรือผู้ที่มีความสัมพันธ์กับสินค้านามากกว่าแค่การบริโภค กล่าวคือ มีความผูกพันกับตลาดนัดมาเป็นเวลานาน มีการวางแผนการจับจ่ายสินค้าในแต่ละสัปดาห์ มีการใช้พื้นที่ตลาดในการพักผ่อนหย่อนใจ มีความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย เป็นต้น ทั้งนี้ หมายรวมถึง บุคลากรของมหาวิทยาลัยที่มีอายุงานมากกว่า 10 ปี หรือคนเก่าแก่ ที่สามารถถ่ายทอดประสบการณ์และพัฒนาการของตลาดได้ และบุคลากรที่มีอายุงานต่ำกว่า 10 ปี หรือคนรุ่นใหม่ที่มีมุมมองและประสบการณ์จากพื้นที่อื่น เพื่อเพิ่มมุมมองให้นักวิจัยในการศึกษาเปรียบเทียบ และผู้บริโภคทั่วไป

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ (identity) และอัตลักษณ์ทางสังคม (social identity)

การศึกษานี้ใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ (identity) และอัตลักษณ์ทางสังคม (social identity) ที่มีความสำคัญ และถูกศึกษากันอย่างแพร่หลาย ในศาสตร์ต่าง ๆ ทั้งจิตวิทยาสังคม มานุษยวิทยา วัฒนธรรม สังคมวิทยา และเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ ซึ่งมีทั้งในระดับของปัจเจก (individual identity) และระดับสังคม (social identity) ในงานวิจัยนี้ นำแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์มาใช้เป็นประกอบการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลในพื้นที่ตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อแสดงให้เห็นวิถีชีวิตของคนในตลาด และคนในมหาวิทยาลัยความเป็นหนึ่งเดียวกัน มีแนวปฏิบัติที่ได้รับการถ่ายทอด หรือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาจนหล่อหลอมกลายเป็นอัตลักษณ์ของตลาดนัดที่ถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของความเหมือนกัน (similarity) กันของสมาชิกในกลุ่มหรือที่เรียกว่า อัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (collective identity)

ความหมายของอัตลักษณ์ หรือ identity เป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน คือ identitas (เดิมใช้คำว่า idem) ซึ่งมีความหมายว่า “เหมือนกัน” (the same) ซึ่งริชาร์ด เจนกินส์ (Richard Jenkins 2004) ได้อธิบายนัยยะของความหมายไว้สองประการคือ ความเหมือนและความมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันออกไป (similarity and difference) หมายถึง การตีความหมายบนพื้นฐานและเงื่อนไขของความสัมพันธ์ และการเปรียบเทียบระหว่างระดับปัจเจก และกลุ่มคนในสองมุมมอง โดยมุ่งไปที่ความเหมือนและความแตกต่าง

อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่แต่เดิมในธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม อย่างไรก็ตามในความเหมือนนั้นก็ยังคงมีความแตกต่างไปจากกลุ่มคนกลุ่มอื่น ซึ่งจะทำให้ลักษณะเฉพาะที่เรียกว่าอัตลักษณ์ของกลุ่มนั้นเด่นชัดขึ้น สอดคล้องกับที่อัลเบอर्टอเมลลูซี (Alberto Melucci) (Melucci 1995) อธิบายว่าอัตลักษณ์ร่วมเกิดจากกระบวนการสร้างสำนึกร่วมของสังคม ทำให้สมาชิกได้ตระหนักถึงลักษณะร่วมของกลุ่ม ซึ่งสำนึกร่วมต้องอาศัยสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่กลุ่มสร้างขึ้น เช่น ท่าทาง คำศัพท์ ภาษาเฉพาะกลุ่ม เป็นสัญลักษณ์ที่สามารถเปลี่ยนแปลงหรือปรับเปลี่ยนได้เสมอ ดังนั้นหากมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมหรือสังคมใหม่ บุคคลนั้นอาจมีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทั้งของตนเองและอัตลักษณ์ร่วมอีก จึงทำให้แต่ละบุคคลสามารถมีอัตลักษณ์ได้หลายอัตลักษณ์ ด้วยการมองตัวเองในแง่มุมมองต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับว่าตนเองอยู่ในฐานะไหนหรือเป็นสมาชิกของกลุ่มใดในสังคม ซึ่งการมีบทบาทที่แตกต่างกันออกไปนี้ทำให้เกิดกระบวนการที่กำหนดและประกอบสร้างอัตลักษณ์ขึ้น และสามารถปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลา

อัตลักษณ์มีทั้งในระดับของปัจเจก (individual identity) และระดับสังคม (social identity) ที่เชื่อมต่อกันและสัมพันธ์กันโดยสังคมเป็นผู้กำหนดบทบาทหน้าที่และระบบ ดังนั้นคุณค่าที่ติดตามมาอย่างอมสืบทอดมาจากบทบาทและหน้าที่นั้น ในระดับปัจเจกบุคคลหนึ่งอาจจะมีหลายอัตลักษณ์อยู่ในตัวเอง เช่น ความเป็นกลุ่มสังคมใดสังคมหนึ่ง เพศสภาพ อายุ อาชีพ ช่วงชั้นทางสังคม และศาสนา เป็นต้น และในขณะที่อัตลักษณ์ระดับสังคม อัตลักษณ์จะถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานความเหมือนของสมาชิกในกลุ่ม หรือที่เรียกว่า อัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (collective) ซึ่งในความเหมือนนี้ ยังคงมีความแตกต่างไปจากกลุ่มคนกลุ่มอื่น ความต่างนี้จะทำให้ลักษณะเฉพาะที่เรียกว่า

อัตลักษณ์ของกลุ่มนั้นเด่นชัดขึ้น (Prasit LEEPRICHA 2004) ซึ่งสอดคล้องกับ เมลลูซี ที่ได้กล่าวว่า อัตลักษณ์ร่วมเกิดจากกระบวนการสร้างสำนึกร่วมต่าง ๆ ของสังคมนั้น อันจะทำให้บุคคลได้ตระหนักถึงลักษณะร่วมของกลุ่ม เป็นการมองตนเองในอีกลักษณะคือการตอบคำถามของคำว่า “Who are we” และเข้าใจว่า “พวกเรา” ต่างจาก “พวกเขา” อย่างไร ซึ่งเมื่อบุคคลเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมหรือเข้าไปอยู่ในสังคมใหม่ บุคคลนั้นก็อาจปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตนเองและอัตลักษณ์ร่วมได้ อัตลักษณ์จึงถูกแสดงออกให้เห็นจากความคล้ายกันของบุคคลที่เหมือนเราและความแตกต่างของบุคคลที่ไม่เหมือนกับเรา (Kath Woodward 2000)

แนวคิดนี้สามารถอธิบายอัตลักษณ์ของตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ คือ คนในตลาด และคนในมหาวิทยาลัยเข้ามาใช้พื้นที่บริเวณที่ถูกจัดให้เป็นตลาดนัด มีการแลกเปลี่ยนความเป็นเขา และความเป็นเรา เกิดการรับรู้ และยอมรับในความเป็นตัวตนประกอบเข้ากับการแสดงตัวตน (presentation of self) ผสมผสานระหว่างผู้ผลิต/ผู้ขาย ผู้บริโภค โดยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นเวลานาน จนกระทั่งเกิดความรู้สึกร่วมกันในด้านการตระหนักรู้ (awareness) และการระลึกรู้ (recognition) เกิดรูปแบบพฤติกรรมเฉพาะกลุ่ม ในขณะเดียวกันการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมมีการเลือกเพียงอัตลักษณ์ใดอัตลักษณ์หนึ่งจากที่มีอยู่หลากหลาย เพื่อนำมาใช้ภายใต้เงื่อนไขของบริบทในช่วงของเวลาและพื้นที่ อัตลักษณ์นี้อาจถูกกำหนดได้ทั้งจากบุคคล ตำแหน่งแห่งที่ของสังคมบริบทของพื้นที่ที่คล้ายคลึงกันเหล่านี้ถือได้ว่าลักษณะที่สำคัญเป็นกระบวนการที่ก่อเกิดการประกอบสร้างลักษณะเฉพาะบางประการ จนกระทั่งพัฒนากลายเป็นอัตลักษณ์

ของตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันเป็นเวลานาน แลกเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตัวตน รับรู้ แลกเปลี่ยน และสถาปนาอัตลักษณ์ร่วมกัน

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (structural and functional theory)

การวิจัยนี้ได้นำทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่มาใช้เป็นกรอบในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับตลาดนัดในฐานะที่เป็นเสมือนหน่วยหนึ่งในสังคม ที่มีระบบระเบียบ มีการกำหนดหน้าที่ มีการแบ่งงาน ตลาดจนมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การเกิดตลาดนัดในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ของสัปดาห์เปลี่ยนแปลงหน้าที่ และพฤติกรรมของคนหลายกลุ่มภายในตลาดเอง และภายในมหาวิทยาลัย ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในระบบ นอกจากการจับจ่ายใช้สอยในชีวิตประจำวันแล้ว ความต้องการพักผ่อนหรือผ่อนคลายจากงานประจำ ก็เป็นความต้องการหนึ่งที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ของคน และสังคม

ทฤษฎีนี้ถือว่าสังคมเหมือนกับสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง (biological organism) เฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) (Spencer 1862) เป็นบิดาของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ ได้ใช้ “ตัวแบบสังคม” (model of society) โดยเปรียบสังคมมนุษย์เสมือนอินทรีย์อย่างหนึ่ง แต่ศิษย์ของเขา เช่น พอล วอน ลิลีเยนไฟลด์ (Paul Von Lilienfeld) และ เบเน วอร์มส์ (Bene Worms) เน้นชัดว่าสังคม คือ อินทรีย์อย่างหนึ่ง (an actual living organism) ในปัจจุบันนักสังคมวิทยาเข้าใจว่า ตัวแบบ เป็นเพียงอุปมาเพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์สังคมเท่านั้น ไม่ใช่สิ่งที่เป็นจริง (reality) ซึ่งข้อเปรียบเทียบดังกล่าวทำให้ตั้งเป็นสมมติฐานเกี่ยวกับสังคมได้ 3 ประการ คือ สังคมเป็นระบบระบบหนึ่ง ระบบนั้นประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่สัมพันธ์

ซึ่งกันและกัน และระบบมีขอบเขตแน่นอน พร้อมทั้งมีกระบวนการรักษาบูรณาการของอาณาเขตนั้นไว้เสมอ ต่อจากนั้นก็ได้มีการขยายต่อเติมความคิดนี้ให้ครอบคลุมสมบูรณ์ยิ่งขึ้นตามแต่ความคิดของนักสังคมวิทยาที่นิยมอินทรีย์อุปมานี้ แบบที่สุดโต่งกว่าแบบอื่นในหมู่นักโครงสร้างหน้าที่เห็นสังคม มีลักษณะดังนี้

1) สังคมในฐานะที่เป็นระบบ ที่มีอาณาเขตแน่นอนเป็นสังคมที่วางระเบียบตนเอง ควบคุมตนเอง (self-regulating) โดยมีแนวโน้มที่ส่วนประกอบต่าง ๆ พึ่งพาอาศัยกันและรักษาดุลยภาพไว้ได้

2) ในฐานะที่เป็นระบบที่บำรุงรักษาตนเองทำนองเดียวกับอินทรีย์ทั้งหลาย สังคมมีความต้องการจำเป็นจำนวนหนึ่ง (needs or requisites) ซึ่งเมื่อสนองได้แล้ว จะทำให้สังคมดำรงชีวิตอยู่ ส่วนต่าง ๆ สามารถพึ่งพากันได้ (homeostasis) และสามารถรักษาสมดุลยภาพไว้ได้

เมื่อเป็นดังนั้น การวิเคราะห์ระบบที่บำรุงรักษาตนเอง (สังคม) เชิงสังคมวิทยาจึงควรต้องมุ่งสนองความต้องการและความจำเป็นของส่วนประกอบต่าง ๆ ของสังคม ซึ่งการทำเช่นนี้จะส่งผลให้เป็นการรักษาความพึ่งพากันและดุลยภาพด้วยในระบบที่มีความต้องการ จำเป็น สังคมจึงต้องมีโครงสร้างแบบใดแบบหนึ่งขึ้นมาเป็นหลักประการให้มีการพึ่งพากันได้ (homeostasis) ดุลยภาพ (equilibrium) และการมีชีวิตรอด (survival) (Sanya Sanya-wiwat 2007) อาจกล่าวได้ว่า โครงสร้างหลายโครงสร้างสามารถสนองความต้องการจำเป็นอันเดียวก็ได้ แต่โครงสร้างจำนวนจำกัดเท่านั้น ที่สามารถสนองความต้องการจำเป็นใด ๆ หรือความต้องการจำเป็นหลายอย่างในขณะเดียวกัน

แนวคิดดังกล่าวนี้สามารถอธิบายอัตลักษณ์ของตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ คือตลาดนัดของมหาวิทยาลัยนั้นแตกต่างจากตลาดนัดทั่ว ๆ ไปตรงที่การบริหารจัดการ การควบคุมดูแล และการกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ภายใต้ระบบของมหาวิทยาลัย สิ่งแรกที่ต้องคำนึงถึงคือการสนองตอบต่อความต้องการของคนในมหาวิทยาลัย เพื่อให้มีการพึ่งพากัน มีดุลยภาพ และการมีชีวิตรอด มีระบบระเบียบที่สามารถควบคุมตนเองในสังคมที่เกิดขึ้นจากกลไกอัตโนมัติของการอยู่ร่วมกันในสังคมหรือที่เรียกว่า ธรรมเนียม หรือวิถีประชา และที่เกิดขึ้นจากการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ของผู้บริหาร และคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรพื้นที่ การออกระเบียบ และเจ้าหน้าที่ที่ควบคุม ตรวจสอบ เมื่อทุก ๆ ส่วนทำงานตอบสนองซึ่งกันและกันอย่างสมบูรณ์ก็จะถือได้ว่า สังคมหรือตลาดนัดนั้นได้รับการยอมรับจากคนในสังคม และมีโครงสร้างที่เหมาะสมต่อการอยู่อาศัยหรือการเข้าไปใช้พื้นที่นั่นเอง

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ที่ดำเนินการตามวิธีการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) โดยเก็บข้อมูลจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (participant observation) และการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (semi-structured interview) เริ่มต้นจากการเก็บข้อมูลแบบองค์รวม (holistic approach) ตามคำถามและวัตถุประสงค์ในการวิจัย โดยที่ไม่ได้อาศัยกรอบแนวคิดทฤษฎี เพื่อค้นหาและทำความเข้าใจสถานการณ์ทางวัฒนธรรมของคนในตลาด ผ่านประสบการณ์การรับรู้และให้ความหมายจากคนใน

เพื่ออธิบายรูปแบบของความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันของคนในตลาดและคนในมหาวิทยาลัย และค้นหาอัตลักษณ์ของตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัยของรัฐ

ขั้นตอนการเก็บข้อมูลนี้ ในระยะที่ 1 ผู้วิจัยใช้การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (participant observation) ในทุกขั้นตอน เพื่อเรียนรู้คำศัพท์เฉพาะ และภาษาของคนในตลาด และทำความเข้าใจในทุกมิติทางวัฒนธรรมของตลาด สร้างความสัมพันธ์สนทนากับผู้ค้า และสามารถเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึก เหตุผลและความต้องการจำเป็น ตลอดจนการได้รับการยอมรับเป็นคนใน (insider) ในการค้าขาย เพื่อสามารถวิเคราะห์ระบบคิด และรูปแบบของพฤติกรรมตามความหมายของคนใน (emic view) ตามบริบทของประสบการณ์ในระยะที่ 2 ผู้วิจัยใช้บทบาทความเป็นปัจเจก (individual) ซึ่งเป็นคนนอก (etic view) สังเกตและสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างที่สามารถยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนคำถามตามสถานการณ์ อารมณ์ ความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลได้ และจัดบันทึกบรรยายภาคทั้งเชิงรูปธรรม และนามธรรม พร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบแนวคิดทฤษฎี

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลไปพร้อมกับการวิเคราะห์ โดยไม่แยกกระบวนการใดกระบวนการหนึ่งออกจากบันทึกภาคสนามและบันทึกการถอดบทสนทนา มีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยวิธีการเชื่อมโยงแบบสามเส้า (Ungard Naiyapat 2006, 243-249) ดังนี้ การตรวจสอบข้อมูลจากการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลมากกว่าหนึ่งวิธี (methodological triangulation) เพื่อยืนยันความสอดคล้องของข้อมูล ผู้วิจัยนำบันทึกการสังเกตและบันทึกการถอดบทสนทนามาตรวจสอบซึ่งกัน

และกัน ผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้ตรวจสอบข้อมูล (members check) ผู้วิจัยสุ่มเลือกผู้ให้ข้อมูลบางคนเพื่ออ่านบันทึกการสัมภาษณ์ เพื่อตรวจสอบว่ามีการถอดคำถูกต้องตรงตามที่ผู้ให้ข้อมูลตอบหรือไม่และมีการตรวจสอบโดยกลุ่มเพื่อนนักวิจัย (peer examination) โดยมีผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบการตีความข้อมูล และสร้างข้อค้นพบ มีผู้บริหารมหาวิทยาลัยให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับผลงานวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ดำเนินการวิจัยแบบอุปนัย (inductive research) คือ ศึกษาวิจัยที่เริ่มต้นจากสิ่งที่จำเพาะเจาะจง เพื่อโยนไปสู่สิ่งอื่นที่มีอยู่ทั่วไป (generalization) เก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ตามระเบียบวิธีวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) จัดบันทึกภาคสนาม และรายงานด้วยการเขียนบรรยายตามวิธีการเชิงพรรณนา (descriptive analytical approach) (Chai Podhisita 2011, 125-138) โดยเป็นการกล่าวถึงความเป็นคนในตลาด ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยตามแนวทางของนักมานุษยวิทยาและนักพฤติกรรมศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์ หรือคนที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่กำลังศึกษา ทั้งบริบทพื้นที่ บริบทของเวลา และบริบทของสถานการณ์

เพื่อให้ผลการวิจัยสามารถตอบคำถามของการวิจัยได้อย่างครอบคลุม และสามารถนำเสนอกระบวนการดำเนินงานภายใต้ความมุ่งหมายของการวิจัยได้ จึงแบ่งผลการวิจัยออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ บริบทของสนามวิจัยและการรับรู้และการให้ความหมายของ “คนใน” ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 บริบทของสนามวิจัย

1.1 ความเป็นมาของพื้นที่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัย และสถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกของประเทศไทยตั้งอยู่ที่เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร ถือกำเนิดจากโรงเรียนสำหรับฝึกหัดวิชาข้าราชการฝ่ายพลเรือนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งขึ้นภายในพระบรมมหาราชวัง เมื่อปี พ.ศ. 2442 จนกระทั่งปี พ.ศ. 2459 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงประดิษฐานขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย และพระราชทานนามว่า “จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” นับตั้งแต่ พ.ศ. 2460 ถึงปัจจุบัน

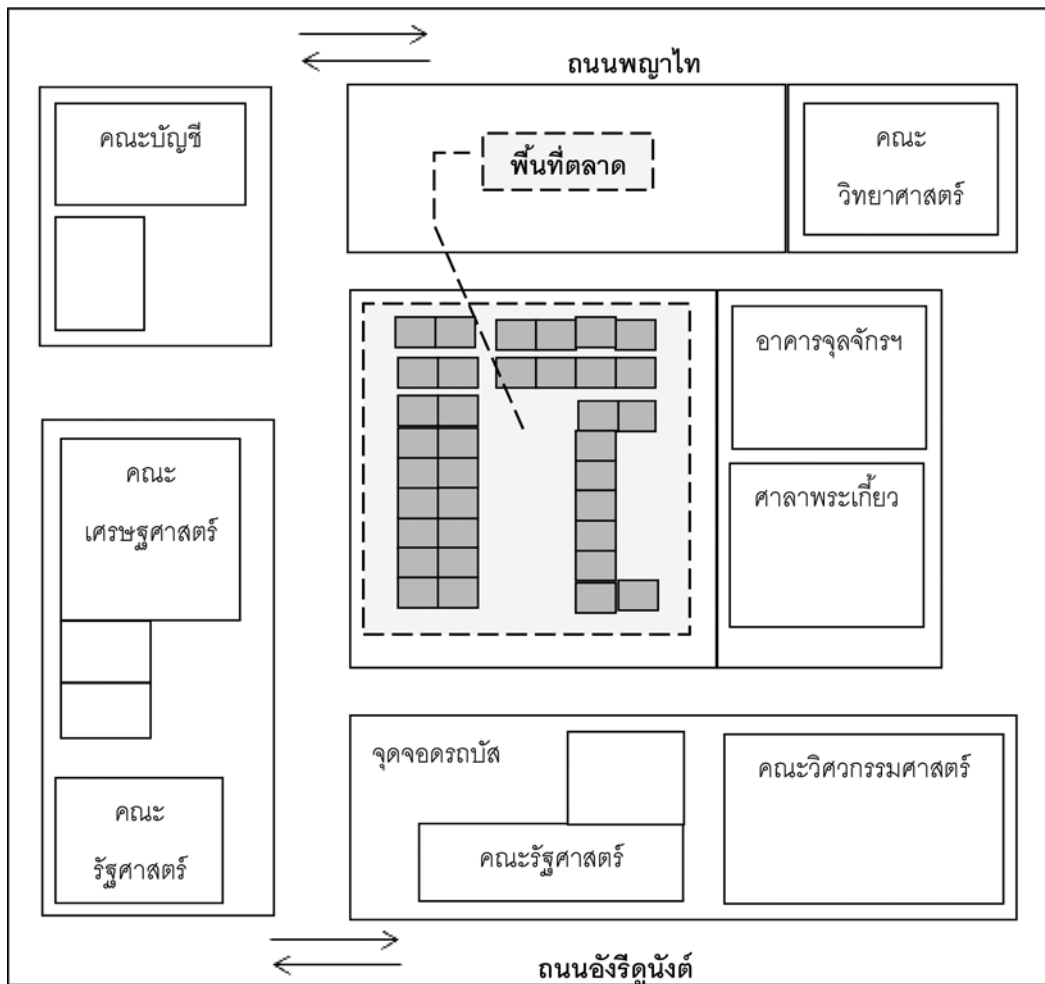
บริเวณพื้นที่ลานจอดรถหน้าอาคารจุฬจักรพงษ์ และศาลาพระเกี้ยว ตรงข้ามคณะเศรษฐศาสตร์ มี “ตลาดพิบูล” เนื่องจากพื้นที่นั้นมีต้นพิบูล ซึ่งปัจจุบันรู้จักกันในนาม “ตลาดนัดวันศุกร์” โดยในทุก ๆ วันศุกร์จะมีกิจกรรมตลาดนัดตั้งแต่เช้าจรดเย็น กิจกรรมดังกล่าวบริหารจัดการโดยสมาคมสโมสรอาจารย์ มีคณะอนุกรรมการ 2 ชุด คือ คณะอนุกรรมการบริหาร

ตลาดนัด เพื่อวางแผนนโยบายกำหนดวิธีการจัดการ และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และคณะอนุกรรมการจัดการตลาดนัด เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามที่คณะอนุกรรมการชุดแรกกำหนด มีนโยบายให้ร้านค้าขายสินค้าที่มีคุณภาพดี ในราคาที่เหมาะสม ให้ร้านค้ารักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบ ไม่ทำการใด ๆ ที่ขัดกับกฎระเบียบของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้ร้านค้าขายสินค้าด้วยความซื่อสัตย์และความมีอัธยาศัย และให้มีการประเมินร้านค้าเป็นระยะตามความเหมาะสม (Chulalongkorn University Faculty Club 2016)

1.2 บรรยายภาพของตลาดนัดวันศุกร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในช่วงเวลาที่ไม่ีตลาดนัด บริเวณพื้นที่ลานจอดรถหน้าอาคารจุฬจักรพงษ์จะเต็มไปด้วยรถยนต์ของคณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย แต่เมื่อถึงวันศุกร์ พ่อค้าแม่ค้าทั้งหลายจะเริ่มมาตั้งร้านกันตั้งแต่ช่วงตี 4 แต่เปิดขายจริงจะเป็นเวลา 06.00 น.-18.00 น. ร้านค้าจัดเป็นรูปตัวยูคว่ำบนทางเท้ารอบลานจอดรถของศาลาพระเกี้ยว ดังภาพ

ภาพที่ 1 ทำเลที่ตั้ง และแผนผังการตั้งร้านในตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีการจำหน่ายสินค้าที่มีคุณภาพในราคายุติธรรมหรือจากแหล่งผลิตโดยตรง มีร้านขายอาหาร ผักสด ผลไม้ อาหารแห้ง อาหารสำเร็จรูป ขนมนานาชาติ มีเสื้อผ้า เครื่องประดับ เครื่องสำอาง ดอกไม้ ต้นไม้ และของจิปาตะอีกมากมาย บรรยากาศของตลาดนัดมีความร่มรื่นเพราะอยู่ภายใต้ต้นจามจุรีขนาดใหญ่ที่แผ่กิ่งก้านสาขาทำให้รู้สึกเย็นสบาย ดังภาพ

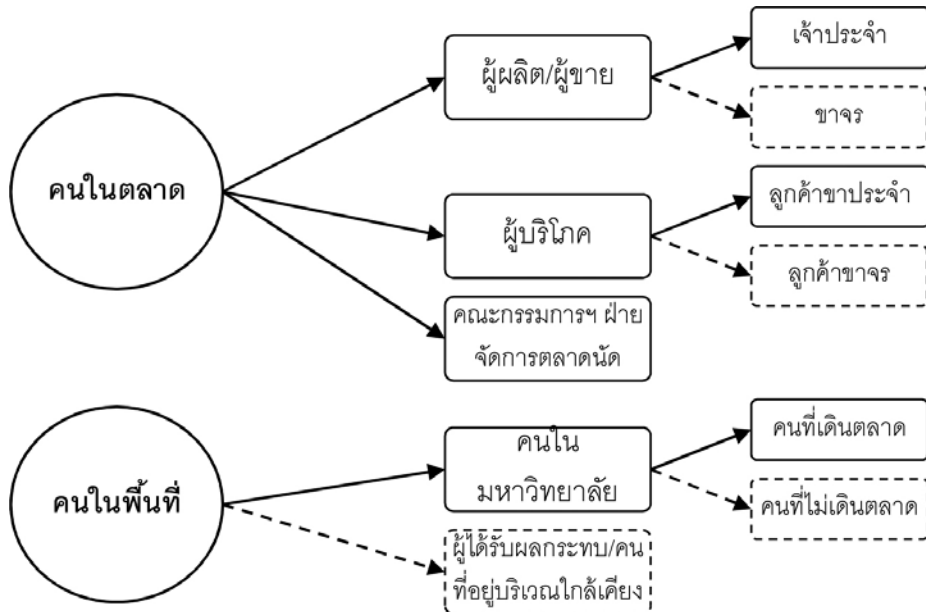

ภาพที่ 2 บรรยากาศตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ่อค้าแม่ค้าพูดจาสุภาพ แต่งกายเรียบร้อย สะอาดตา โดยเฉพาะคนขายอาหารที่จะสวมผ้ากันเปื้อนและหมวกคลุมผม บางร้านสวมถุงมือตลอดเวลาเมื่อหยิบจับและขายอาหาร จุดเด่นอีกอย่างหนึ่งคือ ทุกร้านมีป้ายแสดงบอกราคาสินค้าชัดเจน พร้อมทั้งชื่อร้าน ชื่อเจ้าของร้าน และประเภทสินค้าที่เห็นได้อย่างชัดเจน เนื่องจากเป็นกฎเกณฑ์ที่ทางมหาวิทยาลัยได้ตกลงไว้กับร้านค้า ซึ่งถือว่าการจัดการตลาดนัดที่มีระบบ ระเบียบ และเป็นรูปธรรมมากตลาดหนึ่ง นอกจากนี้ ตลาดนัดยังชานรับนโยบายของมหาวิทยาลัยในการจัดโปรโมชั่นส่วนลด หากลูกค้าไม่รับถุงพลาสติก ซึ่งเป็นมาตรการส่งเสริมการลดขยะของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนที่ 2 การรับรู้และการให้ความหมายของ “คนใน”

ตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นพื้นที่ที่มีการปะทะสังสรรค์กันของผู้คนในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคนในตลาด และคนในมหาวิทยาลัย การปะทะกันของพื้นที่ทางการศึกษา และพื้นที่ทางเศรษฐกิจ ในงานวิจัยนี้ จึงให้ความสำคัญกับการศึกษาวัฒนธรรมของคนในตลาด เพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มสังคมที่มีต่อปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ ในช่วงเวลาที่มีกิจกรรมตลาดนัด เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงบริบทของคนในในส่วนนี้ ผู้วิจัยได้พรรณนาถึงการรับรู้และการให้ความหมายของคนใน 2 ลักษณะ คือ คนในตลาด และคนในมหาวิทยาลัย อันประกอบด้วย ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมของคนในองค์กรที่แลกเปลี่ยนกันถ่ายทอดส่งต่อกันทั้งทางตรง และทางอ้อมผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน สามารถแบ่งได้ตามแผนภาพนี้

ภาพที่ 3 แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ของคนในที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ตลาดนัด

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการรับรู้และให้ความหมายของคนใน ตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัยสามารถจัดกลุ่มความหมายที่ใกล้เคียงกันได้ 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

2.1 ตลาดนัด คือ พื้นที่แห่งชีวิต

ตลาดเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจที่มีผู้คนจำนวนมาก และมีความหลากหลาย สามารถเข้าไปใช้พื้นที่ได้ ซึ่งลักษณะของตลาดนัดแตกต่างจากตลาดทั่วไป เนื่องจากเปิดเป็นครั้งคราว เป็นบางวัน และบางช่วงเวลา รูปแบบของการเปิด และปิดการอนุญาตให้สามารถใช้พื้นที่ขึ้นอยู่กับเจ้าของพื้นที่นั้น ๆ อย่างไรก็ตาม การกำหนดวัน เวลา สถานที่ แบบชั่วคราวให้แก่ตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัย ทำให้อัตลักษณ์ปรับเปลี่ยน ยืดหยุ่นไปตามสถานการณ์ ลักษณะเช่นนี้ถือว่าเป็นจุดเด่นของตลาดประการหนึ่ง ที่คนในพื้นที่ต้องสถาปนา รับรู้และให้ความหมายของการใช้พื้นที่นั้น ๆ อยู่เสมอ ๆ ประเด็นย่อยของการรับรู้และการให้ความหมายของคนในที่ว่า ตลาดนัด คือ พื้นที่แห่งชีวิตนั้น สามารถวิเคราะห์และจัดกลุ่มข้อมูลได้ 2 ประเด็นย่อย ๆ ได้แก่

2.1.1 ความรักในอาชีพค้าขาย

ตลาดนัดในการรับรู้และให้ความหมายของคนในตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัยนั้น เปรียบเสมือนพื้นที่แห่งชีวิต ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในการยึดเหนี่ยว ทั้งการดำรงชีพค้าขาย การประกอบสัมมาชีพเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง การดำเนินภารกิจของการครอบครัวจากรุ่นสู่รุ่น และความผูกพันกับสินค้าและการบริการ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างบทสัมภาษณ์บางส่วน ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“ชายมาตั้งแต่ 15 ปี เวลานี้ 52 แล้ว มีความผูกพัน ดูแล้วมีของแปลก ๆ ทำให้เป็นจุดสนใจ คนจะได้มาเที่ยวตลาดนัดกัน อย่างตลาดนัดจุฬาฯ เขาก็ยังมีของอย่างนี้อยู่ละ ยังไม่ลืมประเพณี ยังไม่ลืมของเก่า ๆ แล้วคนรุ่นใหม่เค้าก็จะได้รู้จักด้วย” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านคนหนึ่ง อายุ 52 ปี)

ตัวอย่างที่ 2

“ชาย 6 วัน 6 ที่ 17 ปีแล้วชอบที่สุดก็ที่ มศว ประสานมิตรกับที่นี่... พอดีที่บ้านทำเอง แล้วก็มันเหมาะกับที่มีลูกค้าที่นี้เยอะ... ก็รักในการขาย แล้วก็รักในการที่จะทำให้ลูกค้า” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านคนหนึ่ง อายุ 43 ปี)

ตัวอย่างที่ 3

“ชายมาตั้งแต่ปี 2538 ตอนนี่ก็ 20 ปีแล้ว เมื่อก่อนขายทุกวัน แต่เดี๋ยวนี้แก่แล้วไม่ไหว... เราทำเป็น เพราะเราเป็นช่าง อาชีพรองเท้า คือเราเกิดจากทำรองเท้า” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านคนหนึ่ง อายุ 67 ปี)

จากตัวอย่างข้อความข้างต้นเป็นเพียงบางส่วนจากบทสัมภาษณ์คนในตลาดที่แสดงให้เห็นได้ว่า พ่อค้าแม่ค้าเจ้าประจำของตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีความรัก ความผูกพันกับอาชีพค้าขายภายในตลาดนัดของมหาวิทยาลัย เช่น ทำเป็นกิจวัตร จนรู้สึกผูกพัน เป็นกิจการของที่บ้าน ผูกพันกับพื้นที่ตลาดนัดบริเวณสวนราชกาฬ เพราะมีความคิดความเชื่อว่ามีกลุ่มลูกค้าที่ดี และมีกำลังซื้อสูง อีกส่วนหนึ่งจะมีความผูกพันกับพื้นที่ของมหาวิทยาลัย มีลูกค้าที่เป็นขาประจำ คุยกันรู้ใจกันและอุดหนุนกันเป็นประจำ ผู้ขายบางคนเป็นผู้ผลิตสินค้าเอง บางคนเป็นคนที่ชื่นชอบในลักษณะ รูปทรง หรืออะไรบางอย่างภายในตัวสินค้านั้น ๆ ที่ตนเองขาย และเชื่อมโยงเรื่องราวในสินค้าที่ตนเองขายกับชีวิตของตนเอง เช่น เป็นกิจการของครอบครัวตั้งแต่เด็ก ๆ มีเครือข่ายหรือคนรู้จักในการหาสินค้าราคาต้นทุนมาขายได้ มีรูปแบบการใช้ชีวิตที่ใช้สินค้าในชีวิตประจำวัน เป็นต้น นอกจากนี้พ่อค้า แม่ค้าเหล่านี้มีประสบการณ์ขายสินค้าในตลาดนัดและตลาดทั่วไปมาเป็นเวลานาน มีส่วนสำคัญในการผลิตพื้นที่ สร้างภาพจำเป็นภาพลักษณ์

ตลอดจนเป็นส่วนในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัย

2.1.2 วิถีชีวิตที่ผูกติดไว้กับตลาดนัด

การเกิดตลาดนัดบริเวณใกล้เคียงกับสถานที่พักอาศัย สถานที่ทำงาน หรือทางผ่านระหว่างเดินทางนั้น เป็นการเพิ่มทางเลือกในการจับจ่ายใช้สอย และการบริโภค เป็นวิถีชีวิต และเป็นกิจวัตรของคนในพื้นที่ ตลาดนัดสามารถสร้างความแตกต่างหลากหลายในแง่ของประโยชน์ใช้สอย สามารถเปลี่ยนแปลงบรรยากาศของพื้นที่ จากสถานที่ทำงาน สถานที่ว่างเปล่าให้มีความหมาย เป็นสถานที่ที่สามารถใช้ร่วมกัน หรือมีความเป็นพื้นที่สาธารณะ สามารถใช้เวลาว่างและเวลาส่วนตัวในการพบปะผู้คน การพบปะสังสรรค์กับเพื่อน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและลดความจำเจ ความตึงเครียดจากงานประจำ และการเรียนได้ เปรียบเสมือนพื้นที่แห่งชีวิตชีวา และสีสัน ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างบทสัมภาษณ์บางส่วน ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“เดินตลาดนัดทุกวันศุกร์ ช่วงพักกลางวัน... ว่างสุด ถ้าเป็นวันศุกร์ก็มาเดินที่นี่.. มากับเพื่อนที่เรียนด้วยกัน เดินมา เพราะอยู่ใกล้คณะที่สุด” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์ลูกค้าประจำคนหนึ่ง อายุ 27 ปี)

ตัวอย่างที่ 2

“มาทุกวันศุกร์ มาทุกอาทิตย์ มากับเพื่อนบ้าง บางทีก็มาคนเดียว...มาซื้อของให้อาจารย์บ้าง... ส่วนมากจะมาช่วงเช้าเพราะของจะสดใหม่กว่า... สมราคาของถึงจะว่าแพงก็ไม่แพงหรอกของเขามีคุณภาพ ที่นี้ถึงจะเล็กแต่ก็เดินสะดวก”(บางส่วนจากบทสัมภาษณ์ลูกค้าประจำคนหนึ่ง อายุ 35 ปี)

ตัวอย่างที่ 3

“เป็นลูกค้าประจำที่นี่เพราะของเขาร่อยแล้วก็ดี สด ไม่เคยไปที่อื่นเลย เพราะอยู่ละแวกนี้... ที่จตุจักรก็โอเค เดินง่ายของกินหลากหลาย” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์ลูกค้าประจำคนหนึ่ง อายุ 47 ปี)

จากตัวอย่างข้อความข้างต้นเป็นเพียงบางส่วนจากบทสัมภาษณ์ลูกค้า และคนในตลาดที่แสดงให้เห็นได้ว่า ลูกค้าขาประจำและชาวจรของตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยบางส่วนเป็นคนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกัน บางส่วนเป็นบุคลากรภายในมหาวิทยาลัย นิสิต นักศึกษา คนที่อาศัย หรือทำงานอยู่ในละแวกใกล้เคียง จะมีบางส่วนที่ตั้งใจเดินทางมาไกล เพื่อมาเดินตลาดนัดนี้โดยเฉพาะ แสดงถึงความแตกต่างหลากหลายกันของช่วงวัย และสถานะของผู้คนในตลาดนัด นอกจากนี้ ยังมีบางส่วนที่มาตามคำบอกต่อ คำแนะนำของเพื่อน ถึงชื่อเสียงของตลาดนัดที่ถูกกล่าวถึงอย่างแพร่หลาย คนในตลาดที่เป็นผู้บริโภคขาประจำเหล่านี้ มีบทบาทหนึ่งในการสร้างภาพลักษณ์แก่เครือข่าย ญาติพี่น้อง และเพื่อน ๆ มีการถ่ายรูปลงสังคมออนไลน์ มีการทำรีวิวร้านอร่อยจนทำให้คนที่พบเห็นสนใจ และกลายเป็นการส่งต่อภาพลักษณ์เชิงผลิตภัณฑ์ที่ซ้ำ ๆ จนเป็นภาพจำและเป็นประสบการณ์ของตลาด ตลอดจนเป็นส่วนในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัย

2.2 ตลาดนัด คือ สายใยแห่งความผูกพัน

ตลาดนัดในการรับรู้และให้ความหมายของคนในตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเปรียบเสมือนสายใยแห่งความผูกพันที่ถักทอมาเป็นเวลานาน และนับว่ายิ่งแน่นแฟ้นมากขึ้นเรื่อย ๆ กระบวนการเหล่านี้มีความสำคัญต่อการสร้าง

อัตลักษณ์ของตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัย เนื่องด้วยคนในตลาด และคนในมหาวิทยาลัยเป็นตัวขับเคลื่อนความมีชีวิตให้กับพื้นที่ หากไม่มีผู้คนเข้ามาใช้พื้นที่ดังกล่าว ก็เป็นเพียงสถานที่ไร้ประโยชน์ ความสัมพันธ์ และปฏิสัมพันธ์กันของคนภายในตลาดนัดนี้ยังช่วยสร้างบรรยากาศของความเป็นมิตร สร้างความเป็นกันเองกับกิจกรรมที่เป็นเชิงสาธารณะ เป็นส่วนการผลิตพื้นที่ผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันนั้น ได้ตระหนักรู้ ถ่ายทอด แลกเปลี่ยน และยอมรับปรับตัวเข้าหากันทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม

2.2.1 ความผูกพันระหว่างพ่อค้า

แม่ค้าเจ้าประจำและลูกค้าประจำ

ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้า แม่ค้าเจ้าประจำ และลูกค้าประจำ เป็นเสมือนเพื่อน เหมือนญาติมิตร ทั้งพูดคุย แนะนำ ให้คำปรึกษากันและกันเป็นเวลานาน วันไหนที่เข้ามาในพื้นที่แล้วไม่ได้เจอหน้ากันจะเหมือนมีความรู้สึกว่ามีบางสิ่งบางอย่างขาดหายไป การได้มาซื้อของร้านประจำ ได้กินอาหารร้านที่โปรดปรานก็ทำให้ชุ่มชื่นหัวใจ ในขณะที่เดียวกันลูกค้าก็เป็นกำลังใจ และเป็นการผลิตกันให้พ่อค้าแม่ค้ามีแรงใจสู้กับสิ่งต่าง ๆ ต่อไป ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างบทสัมภาษณ์บางส่วน ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“มาขายตรงนี่คือมีลูกค้าเก่าอยู่แล้ว เมื่อก่อนทำสลด ทำน้ำผลไม้ พอเปลี่ยนมาทำตรงนี้ก็ได้อลูกค้าตรงนั้นมาต่อ” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านคนหนึ่ง อายุ 48 ปี)

ตัวอย่างที่ 2

“คนขายก็ต้องซื่อสัตย์กับคนซื้อ แล้วคนซื้อก็ต้องซื่อสัตย์กับคนขายด้วย...หนึ่ง คำขายต้องเรากินได้ คำกินได้ สอง ต้องมีคุณธรรมมีเมตตาถ้าเป็นนิสิตนักศึกษาถงแถมอะไร... ลดราคาชอกเราก็ตองลด...

คนซื้อคนขายก็มีโอภาปราศรัยกันเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านคนหนึ่ง อายุ 52 ปี)

ตัวอย่างที่ 3

“ขายมาตั้งแต่ปี 2544 กลุ่มลูกค้าก็ดีที่ดีโอขายทุกวันก็มีลูกค้าประจำ แต่ที่นี้สองอาทิตย์มาครั้งก็มีลูกค้ารอ” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านคนหนึ่ง อายุ 52 ปี)

จากตัวอย่างข้อความข้างต้นเป็นเพียงบางส่วนจากบทสัมภาษณ์คนในตลาดที่แสดงให้เห็นได้ว่าตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีพ่อค้าแม่ค้าเจ้าประจำ ไม่ค่อยเปลี่ยนหน้า เรียกได้ว่าขายกันมาตั้งแต่ 10-20 ปีขึ้นไป ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในตลาด ตั้งแต่ระหว่างพ่อค้าแม่ค้าด้วยกันเองและร้านอื่นๆ ที่เห็นหน้าค่าตากันเป็นประจำมีความสนิทสนมกันมานาน ช่วยเหลือกันในยามฉุกเฉิน เช่น ช่วยกันยกของ แลกธนบัตรแลกเหรียญ หาเงินทอนกันหรือฝากร้านกัน นอกจากนี้ ยังมีความสัมพันธ์ในรูปแบบของพ่อค้าแม่ค้าและลูกค้าด้วย ทั้งเจ้าประจำ และขาจร ร้านใดที่มีอธยาศัยดี ช่างเจรจาก็มีโอกาสที่ลูกค้าจะจำได้ และกลับมาซื้ออีก โดยเฉพาะถ้าสินค้ามีคุณภาพดีด้วยก็จะเป็นส่วนสำคัญในการสร้างบรรยากาศของตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัยให้ดีขึ้น รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างคณะกรรมการฝ่ายบริหารจัดการตลาด และเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการที่คอยสอดส่อง ควบคุมให้ร้านค้าต่าง ๆ อยู่ในกฎระเบียบเกิดความเรียบร้อยอีกด้วย

2.2.2 ความผูกพันระหว่างคนใน

ตลาดกับสินค้าและบริการ

กลยุทธ์ในการค้าขายสินค้าในตลาดนัดนี้ นอกจากพ่อค้าแม่ค้าจะต้องโอภาปราศรัย มีอธยาศัยดี ยิ้มแย้มแจ่มใสสำเร็จเมื่อลูกค้าเข้าร้านแล้ว คุณภาพ

ของสินค้าก็เป็นส่วนสำคัญในการดึงดูดใจ และก่อให้เกิดผลกำไรได้ จากการสังเกต และสัมภาษณ์ ทั้งคนขายและคนซื้อ ให้ความสำคัญกับการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งที่ตนขาย และสิ่งที่ตนใช้พอสมควร จึงเกิดเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับของขึ้น เช่น เป็นสิ่งที่ตนรักและผูกพัน เป็นสิ่งที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ เป็นสิ่งที่มีรูปลักษณ์ถูกปากถูกใจ เหล่านี้เห็นได้จากตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“ก็รัก เรามีความรู้สึกว่าเราได้ทำให้ลูกค้าสวย ใส่เสื้อผ้าที่ถูกต้องก็มีความสุข... ตัวเองทำงานอยู่บริษัทไทยวาโก้ รู้การผลิต รู้ว่าคุณภาพเขาดี วัสดุดีบะเค้าดี พัดดีอย่างดี ก่อนที่จะออกมาจะต้อง QC ดูแลเรื่องชุดชั้นใน คือเรารู้ขั้นตอนข้างใน เราโอเคเราชอบ.. การบริการคือเราดูแลต่อเนื่อง เราไม่โกหกลูกค้า คิดว่านี่เป็นเสน่ห์ของพี่” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านคนหนึ่ง อายุ 54 ปี)

ตัวอย่างที่ 2

“เสื้อผ้าเนี่ยของพี่ที่รู้จักกัน สนิทกัน เขาเอามาจากฮ่องกง ขายส่งพอเหลือแบบไม่เยอะก็เอามาเซลส์ เราก็สามารถนำมาขายในต้นทุนที่ต่ำ ๆ ได้.. สินค้าของเราคือสวยและถูก” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านคนหนึ่ง อายุ 54 ปี)

ตัวอย่างที่ 3

“ชีวิตแม่ค้าก็ถือว่าดีทำให้เรามีช่องทาง มีรายได้ดีขึ้น... ก็อาจจะซิมมั้งคะ? เราอยู่คลุกคลีกับวงการเครื่องหนังก็รู้สึกว่าทำแล้วมีความสุข ก็รักชอบ... สมัยก่อนเย็บผ้า อาทิตย์นึงก็ขาย 5 วัน จุฬาฯ มหิดล แล้วก็ มศว... ข้อดีก็คือ มันช่วยชีวิตแม่ค้า” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านคนหนึ่ง อายุ 58 ปี)

จากตัวอย่างข้อความข้างต้นเป็นเพียงบางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านต่าง ๆ ในตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าผู้ผลิต/ผู้ขายต่างเชื่อมโยงเรื่องราวในชีวิตของตนเองเข้ากับสิ่งของที่ตนเองขาย ทั้งที่เป็นความชอบส่วนบุคคล เป็นงานอดิเรกที่สามารถหารายได้ได้ เป็นสิ่งของที่แปลกใหม่ไม่ซ้ำใคร เป็นสิ่งที่หายาก และมีเครือข่ายในการจัดซื้อจัดหามาในราคาถูกเพื่อนำมาขายต่อเป็นอาชีพ เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการพยายามสร้างจุดขายให้กับร้าน และผลิตภัณฑ์ของตนเองโดยการเอาใจใส่ และเอาเรื่องราวมาผสมผสานเข้าด้วยกัน จนกลายเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของตลาดนัด ที่มีบรรยากาศของการพูดคุยอย่างเป็นกันเอง บอกเล่าเรื่องราว และพูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนะกันอย่างไม่เป็นทางการ เป็นธรรมชาติที่หาไม่ได้จากการซื้อของในบริษัทห้างร้าน ห้างสรรพสินค้า และซูเปอร์มาร์เก็ตต่าง ๆ ในขณะที่ด้วยกันลูกค้าก็มีความสัมพันธ์กับสินค้าและบริการ เช่น หากร้านใดสินค้าดี บริการดี พูดจาดี ก็มีโอกาที่จะอุดหนุนเป็นลูกค้าประจำกันเรื่อย ๆ หรือไม่ก็แนะนำกันแบบปากต่อปากว่าสินค้าและบริการของร้านนี้ดี ชวนเพื่อนญาติ และคนใกล้ตัวมาลองใช้ ลองชิม เกิดเป็นเครือข่ายทางการค้าที่มีแต่จะดีกับทั้งผู้ผลิต/ผู้ขาย และภาพลักษณ์ของตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัยนั้น ๆ ด้วย

2.2.3 ความผูกพันระหว่างคนใน

ตลาดกับพื้นที่ของมหาวิทยาลัย

ในบทความฉบับนี้ ไม่สามารถปฏิเสธได้เลยว่าคนกับพื้นที่นั้นมีความสัมพันธ์กันในหลากหลายนัยยะ ทั้งรูปแบบที่เป็นนามธรรม และรูปธรรม ในที่นี้จะกล่าวถึงความผูกพันของคนในตลาด คนในมหาวิทยาลัย และพื้นที่ของตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัยว่าเปลี่ยนแปลงบรรยากาศของความเป็นพื้นที่ว่าง

เปล่า พื้นที่ของส่วนราชการ พื้นที่ทางการศึกษาที่ไร้ชีวิตชีวา ให้มีสีสัน และความสนุกสนานเกิดขึ้น ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างบางประการ ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“ก็อยากให้มีมาตรฐานแบบนี้ดีอยู่แล้ว กรรมการเค้าก็ขึ้นปริญญาชน ระดับปริญญาเอก ต่อกเตอร์กันทั้งนั้น... เขาต้องตัดสินใจ ต้องวิจัย วิจัย ฉูความเหมาะสมแล้ว” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านคนหนึ่ง อายุ 52 ปี)

ตัวอย่างที่ 2

“ขายตลาดนัดเป็นหลัก สถานที่ราชการ 4 วัน การไฟฟ้า กระทรวงวิทย์ฯ มหาไทย แล้วก็ที่จุฬารู้สึกว่าชอบนะ อย่างน้อย ๆ การจัดการเขาดูเรียบร้อยกว่า ผู้คนก็จะมากหน่อย” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านคนหนึ่ง อายุ 54 ปี)

ตัวอย่างที่ 3

“ส่วนมากจะไม่ชอบขายออฟฟิศ ขายเป็นที่ราชการมากกว่า... ก็กลุ่มลูกค้า คือมันมีกำลังซื้อ มากกว่าตลาดข้างนอก” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านคนหนึ่ง อายุ 27 ปี)

จากตัวอย่างข้อความข้างต้นเป็นเพียงบางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านต่าง ๆ ในตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่แสดงให้เห็นว่าพ่อค้าแม่ค้าที่ขายสินค้าในตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัย มีความผูกพันกับมหาวิทยาลัยที่มีลักษณะของความเป็นพื้นที่สาธารณะ เป็นพื้นที่ทางวิชาการ และเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญกับการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ และสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ทั้งในเชิงธุรกิจ และเชิงความสัมพันธ์ ในขณะที่คนในตลาด และคนในมหาวิทยาลัยก็มีความเชื่อมั่น และความผูกพันในการบริหารจัดการพื้นที่ ของทางมหาวิทยาลัย

เนื่องจากมีกลุ่มลูกค้าที่อยู่ในระดับดี มีสภาพแวดล้อมที่ดี และมีการจัดการพื้นที่ มีการจัดสรรสิ่งอำนวยความสะดวกที่เป็นระบบแบบแผน มีกฎระเบียบ ข้อบังคับ ในการรับรู้และการให้ความหมายของคนในตลาดนัดแล้ว การบริหารจัดการตลาดนัดของมหาวิทยาลัยมีนโยบายที่เป็นรูปธรรมกว่าตลาดนัดทั่วไป หรืออาจจะดีกว่าตลาดที่ตั้งเป็นแบบถาวรและกึ่งถาวรที่มีการจัดการโดยเอกชนบางรายเสียด้วยซ้ำ ดังเสียงสะท้อนจากเจ้าของร้านบางรายว่า ตลาดนัดตามส่วนราชการนี้ดี “ไม่ต้องไปเผชิญกับปัญหาเรื่องของมาเฟีย หรือการทะเลาะเบาะแว้งกันเรื่องการแข่งขันพื้นที่ การขายสินค้าตัดราคากัน หรือความวุ่นวายอื่น ๆ ที่มักพบได้ตามตลาดทั่วไป ผู้ขายจึงมีความรัก ความศรัทธา และผูกพันกับตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัยมาก ในขณะที่เดียวกันลูกค้าก็มีหลายระดับ ซึ่งแต่ละคนก็มีแรงจูงใจในการมาเดินตลาดแตกต่างกันไป โดยเฉพาะคนในมหาวิทยาลัยที่ถือเอาพื้นที่ตลาดนัดนี้เป็นแหล่งพักผ่อน ผ่อนคลายความตึงเครียดจากงานประจำ ได้มีพื้นที่สาธารณะในการพบปะพูดคุยและเปลี่ยนทัศนคติกันอย่างไม่เป็นทางการ มีบรรยากาศของความเป็นกันเอง สบาย ๆ ใกล้เคียงที่ทำงาน ได้ใช้เวลาว่างเพื่อลดความน่าเบื่อ ความจำเจจากหน้าทำงานประจำลงมายังตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัย

2.3 ตลาดนัด คือ การยอมรับ และการปรับตัวภายใต้ข้อจำกัด

ตลาดนัดในการรับรู้และให้ความหมายของคนในตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยคือ การยอมรับ และการปรับตัวภายใต้ข้อจำกัดโดยสามารถแบ่งเป็นความหมายย่อย ๆ ได้ 3 ประเด็น คือ ความไม่แน่นอนเรื่องรายรับรายจ่าย ความไม่แน่นอนเรื่องสภาพอากาศ และข้อจำกัดเรื่องกฎระเบียบ และการควบคุม

2.3.1 ความไม่แน่นอนเรื่องรายรับ รายจ่าย

การค้าขายสินค้าภายในพื้นที่ของตลาดนัด ภายในมหาวิทยาลัย หรือส่วนราชการต่าง ๆ แม้ว่าจะมีระบบ ระเบียบ และกฎเกณฑ์ กติกาคอยกำกับควบคุม และตรวจสอบโดยคณะกรรมการบริหารจัดการตลาดนัด และเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในส่วนต่าง ๆ แต่ก็ไม่ได้เป็นส่วนการันตีว่าสินค้าและผลิตภัณฑ์ในตลาดนัดจะขายได้ หรือจะเป็นที่พึงพอใจของลูกค้า ดังจะสามารถเห็นได้จากตัวอย่างดังนี้

ตัวอย่างที่ 1

“2,000 กว่าก็มี 20,000-30,000 ก็มี มันไม่แน่นอนถ้ากำไร (รองเท้า) คู่หนึ่ง 200 อะได้ แต่กำไรไร (รองเท้า) คู่หนึ่ง 40 70 บางคู่ก็ 100 หนึ่ง ก็ถัวเฉลี่ยกันไปไง อันไหนได้ก็คือได้ อันไหนไม่ได้ก็คือแบ่งกันไปก็พออยู่ได้” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านคนหนึ่ง อายุ 67 ปี)

ตัวอย่างที่ 2

“มันไม่แน่นอน กำไรก็เฉลี่ย ๆ อยู่ประมาณ 1,000 หนึ่ง พออยู่ได้ เพราะว่า 1,000 หนึ่งไหนจะค่าหุ้น ค่านี้อะไรไปมันก็เหลืออยู่แค่ 400-500 เอง ค่ารถ ค่าอะไร” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านคนหนึ่ง อายุ 58 ปี)

ตัวอย่างที่ 3

“บางวันก็เจียบเจียบ บางวันก็ดีดี มันไม่เสมอประมาณไม่ได้มันไม่แน่ เพราะเรามีค่าใช้จ่ายด้วย” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านคนหนึ่ง อายุ 54 ปี)

จากข้อมูลข้างต้น แสดงให้เห็นว่าทัศนคติของพ่อค้าแม่ค้าในตลาดนัดมหาวิทยาลัยนั้น ให้ความสำคัญกับรายได้และรายจ่าย เพราะการมีกำไรจาก

การขายได้ หรือขายไม่ได้ในแต่ละวัน แต่ช่วงเวลาเป็นอาชีพหลักที่เป็นตัวชีวิตของปากท้อง และการดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตาม ไม่เพียงตลาดนัดที่เผชิญกับปัญหาเรื่องความไม่แน่นอนของรายรับรายจ่าย การค้าขายทั่วไปไม่ว่าที่ใดก็สามารถพบเจอกับประสบการณ์เหล่านี้ได้ ด้วยหลากหลายปัจจัยประกอบกับลักษณะของการผูกพันระหว่างผู้ผลิต/ผู้ขายและผู้บริโภคประจำ อาศัยความเชื่อมั่น ใช้ความผูกพันกันทางใจ และทางกาย ที่มีลักษณะไม่ผูกมัด จึงเป็นความท้าทายของพ่อค้า แม่ค้าที่จะยอมรับ และปรับตัวภายใต้ข้อจำกัดเหล่านี้ได้

2.3.2 ความไม่แน่นอนเรื่องสภาพ

อากาศ

ตลาดนัดส่วนใหญ่ไม่เพียงแต่เฉพาะตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัยที่ตั้งอยู่บริเวณกลางแจ้ง หรือส่วนกลางของชุมชนที่มีลักษณะเปิดโล่ง เพื่อเป็นประโยชน์ในการใช้สอยพื้นที่ได้จากหลายทิศทาง เช่น ลานกว้าง ลานอเนกประสงค์ สวนสาธารณะ ถนน ตรอก ซอย หรือพื้นที่ว่างเปล่า ลักษณะเฉพาะนี้เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของตลาดนัดที่ดึงดูดใจผู้คนให้เข้ามาในพื้นที่ เพราะพบเห็นได้ง่าย อากาศถ่ายเท และบรรยากาศเป็นกันเอง แต่ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องพบเจอกับปัญหาอุปสรรค และความท้าทายบางประการ เช่น สภาพอากาศ สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่จอดรถ สุขา ทางเดินเท้า ที่ทิ้งขยะ ฯลฯ ซึ่งก็เป็นปกติของมนุษย์ที่มาอยู่รวมตัวกันมาก ๆ ที่ใดที่หนึ่งแล้วจะก่อให้เกิดปัญหาเหล่านี้ ดังตัวอย่างที่คนในตลาดนัดสะท้อนออกมา ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1

“บางทีก็ฝนตกฟ้าร้องลูกค้ามามั่งไม่มามั่ง อย่างเนี่ยะ” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านคนหนึ่งอายุ 52 ปี)

ตัวอย่างที่ 2

“อยากให้มีไฟฟ้า เพราะว่ามันร้อนมาก ไม่มีพัดลม” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านคนหนึ่งอายุ 43 ปี)

ตัวอย่างที่ 3

“ก็แค่มืดในที่ที่แบบว่าไม่ให้มันรู้เวลาฝนตก” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านคนหนึ่งอายุ 43 ปี)

ความไม่แน่นอนในเรื่องของสภาพภูมิอากาศเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ไม่สามารถควบคุมได้ ทำได้เพียงหาแนวทางที่เหมาะสมร่วมกัน ทั้งเดินที่ ทำเลพื้นที่ ล็อค ทางเดิน การจัดโซน การอำนวยความสะดวก เรื่องห้องน้ำ ที่นั่งพัก สายไฟ และการจัดการขยะ หากแต่มาตรการดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อเนื้อเป็นลูกโซ่มายังผู้ประกอบการ และผู้คนที่อยู่ในตลาด อย่างไรก็ตาม การที่ตลาดนัดที่ตั้งอยู่บริเวณภายนอกอาคารกลับได้รับความนิยมมากกว่าตลาดนัดที่ตั้งอยู่ภายในอาคาร หรือสวนจัดแสดง ดังจะเห็นได้จากตลาดนัดทั่วไป พ่อค้าแม่ค้าที่ค้าขายสินค้าในตลาดนัดตามที่ต่าง ๆ อย่างเป็นอาชีพก็จะทราบดีถึงข้อจำกัดนี้ และเป็นความท้าทายสำหรับผู้ค้ารายใหม่ที่ ต้องยอมรับ และปรับตัวให้เข้ากับบริบททางวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่

2.3.3 ข้อจำกัดเรื่องกฎระเบียบ และการควบคุม

ตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งมีคณะกรรมการดูแลจัดการตลาดนัด ตั้งแต่ระดับผู้บริหาร วางนโยบาย กำหนดกฎระเบียบกติกา และมอบหมายให้เจ้าหน้าที่หรือบุคลากรแต่ละคน แต่ละส่วนดูแล ตรวจสอบ ซึ่งมีความแตกต่างกันตั้งแต่พื้นที่ตั้ง แพลนผัง รูปแบบการจัดวาง และกติกาที่กำหนดร่วมกัน จากการไปสังเกตและสัมภาษณ์

ผู้ผลิต ผู้ขาย และผู้บริโภค มีเสียงสะท้อนถึงประเด็นปัญหาที่คล้ายคลึงกัน อย่างไรก็ตาม สามารถตีความได้ว่า บางส่วนสามารถยอมรับในกติกาที่เจ้าของพื้นที่กำหนดระดับหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“มันเป็นกติกา กฎเกณฑ์ของมหาลัย เราทำตามระเบียบกฎเกณฑ์ของเค้า” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านคนหนึ่งอายุ 55 ปี)

ตัวอย่างที่ 2

“อยากเปลี่ยนราคามากกว่า อยากขึ้นราคามากกว่านี้ แต่มันขึ้นไม่ได้” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านคนหนึ่งอายุ 52 ปี)

ตัวอย่างที่ 3

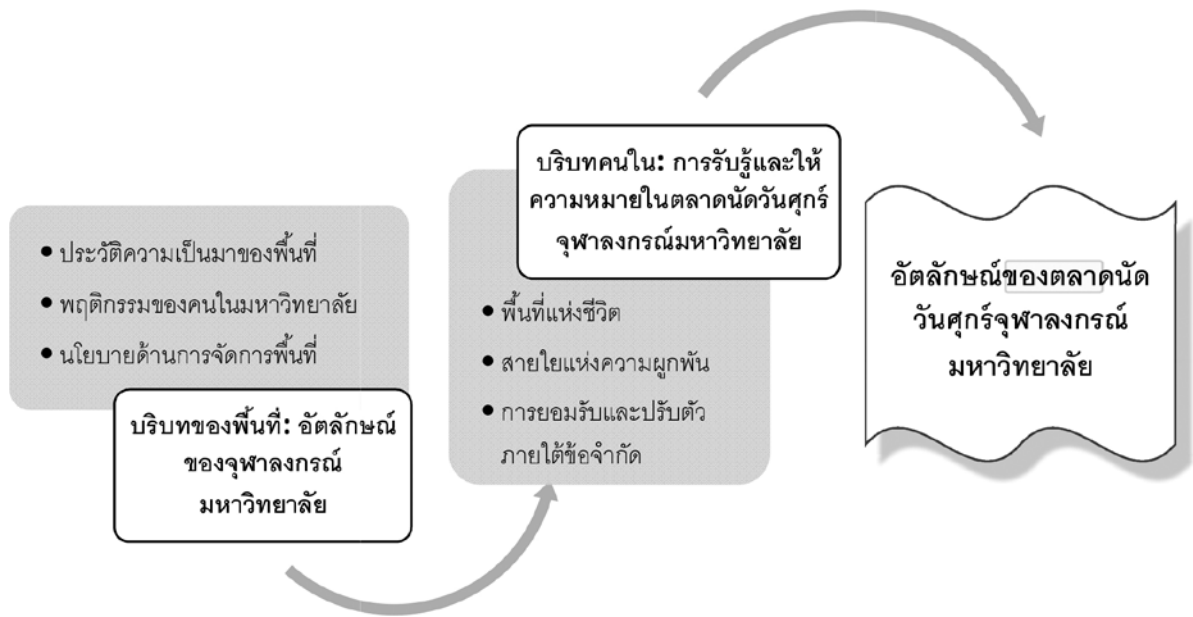
“ข้อเสียของที่นี่อย่างหนึ่งคือ อาจารย์เค้าควบคุมราคาอะ แล้วของมันแพงมาก ฉะนั้นถ้าจะน้อย” (บางส่วนจากบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านคนหนึ่งอายุ 43 ปี)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่าแต่ละตลาดนัดจะมีกฎระเบียบควบคุม และกติกาที่ตกลงร่วมกัน แตกต่างกัน เช่น ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จะเน้นเรื่องของการควบคุมคุณภาพสินค้า ราคา สินค้า และความสะอาดของร้านค้า เหล่านี้เป็นผลจากการควบคุมราคาสินค้าตามนโยบายของคณะกรรมการที่มีหน้าที่กำกับดูแลตลาดนัด ส่งผลกระทบต่อไปยังรายได้ และผลกำไรของร้านค้าที่อยู่ภายใต้ข้อบังคับดังกล่าว ทำให้ต้องยอมรับ และปรับตัวภายใต้ข้อจำกัดนี้

จากการอธิบายทั้งสองส่วนข้างต้น กล่าวคือ ส่วนที่ 1 บริบทของพื้นที่ ทั้งประวัติความเป็นมาของพื้นที่บรรยากาศของตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย และส่วนที่ 2 การรับรู้และให้ความหมายของคนในการรับรู้และการให้ความหมายของ “คนใน” ความหมายที่ 1 ตลาดนัด คือ พื้นที่แห่งชีวิต ผู้คนในตลาดมีความรักในอาชีพค้าขาย และมีวิถีชีวิตที่ผูกติดไว้กับตลาดนัด ความหมายที่ 2 ตลาดนัด คือ สายใยแห่งความผูกพัน ทั้งความผูกพันระหว่างพ่อค้าแม่ค้าเจ้าประจำและลูกค้าขาประจำ ความผูกพันระหว่างคนในตลาดกับสินค้าและบริการ และความผูกพันระหว่างคนในตลาดกับพื้นที่ของมหาวิทยาลัย และความหมายที่ 3 ตลาดนัด คือ การยอมรับ และ

การปรับตัวภายใต้ข้อจำกัด ทั้งความไม่แน่นอนเรื่องรายรับรายจ่าย ความไม่แน่นอนเรื่องสภาพอากาศ และข้อจำกัดเรื่องกฎระเบียบ และการควบคุมจากการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลที่น่าเสนอโดยการพรรณนาและยกตัวอย่างประกอบการวิเคราะห์นั้น สามารถสรุปเป็นแผนภาพสะท้อนความสัมพันธ์ของการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยอาศัยการตีความเพื่อทำความเข้าใจตามระเบียบวิธีการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 4 แผนภาพสะท้อนความสัมพันธ์ของการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากแผนภาพข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สามารถสะท้อนผ่านความสัมพันธ์ของบริบทของพื้นที่ด้านอัตลักษณ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทั้งประวัติความเป็นมาของพื้นที่ พฤติกรรมของคนในมหาวิทยาลัย และ

นโยบายด้านการจัดการพื้นที่ และเชื่อมโยงกับบริบทของคนในด้านการรับรู้และให้ความหมายในตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีประเด็นย่อยคือ ตลาดนัดคือพื้นที่แห่งชีวิต และตลาดนัดคือสายใยแห่งความผูกพัน

ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จึงสรุปอัตลักษณ์ของตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัยของรัฐ หมายถึง คุณลักษณะเฉพาะตัวที่ถูกให้ความหมายจากคนในตลาดและคนในมหาวิทยาลัยจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นระยะเวลาพอสมควร นอกจากนี้ อัตลักษณ์ที่ถูกนิยามความหมาย และสะท้อนผ่านการศึกษาในครั้งนี้ยังมีลักษณะที่มีความเป็นพลวัต กล่าวคือ หากมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมหรือสังคมใหม่ ก็สามารถปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทั้งของตนเองและอัตลักษณ์ร่วมของตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัยได้อยู่ตลอดเวลา ตามปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการสถาปนาอัตลักษณ์ของตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัยของรัฐอย่างเช่น “ตลาดนัดวันศุกร์” จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยของรัฐอื่นๆ เช่น “ตลาดนัด นานาชาติ” มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ “ตลาดนัดกรมประมง” มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน “ตลาดนัดอินเตอร์โซน” มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต “ตลาดนัดสีเขียว” มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา “ตลาดนัดทับแก้ว” มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ “กาดโค้งโค้ง” มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ “ตลาดนัดเปิดท้าย” มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นต้น ลักษณะจำเพาะของตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัยของรัฐทุกแห่งมีร่วมกัน คือ พื้นที่หมายถึง พื้นที่ราชการ พื้นที่ในโลกทัศน์ของการทำงาน และเป็นพื้นที่ที่มีความเป็นวิชาการ คนหมายถึง มีบุคลากร เจ้าหน้าที่ และนิสิต นักศึกษา เข้ามาใช้พื้นที่อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งเป็นกลุ่มลูกค้าที่ดีช่วงเวลา หมายถึง ช่วงเวลาของตลาดนัด เป็นลักษณะของกิจกรรมที่เปลี่ยนแปลงบรรยากาศของการใช้พื้นที่ภายในมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นไปตามที่มหาวิทยาลัยกำหนด

อภิปรายสรุป

ตลาดนัดเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นเมืองและชีวิตชุมชนมีความหมายในเชิงเศรษฐกิจเกี่ยวข้องกับเรื่องราวทางวัฒนธรรม และอยู่ในเงื่อนไขทางสังคม ด้วยเหตุนี้ทำให้ระบบเศรษฐกิจในแต่ละสังคมแตกต่างกันทั้งในแง่ที่เป็นพฤติกรรมและความหมาย เพราะตลาดไม่ใช่เป็นเพียงสถานที่สำหรับดำเนินกิจกรรมซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่แห่งชีวิตที่มีการปะทะสังสรรค์ของผู้คนในรูปแบบต่าง ๆ ที่น่าสนใจ หากไม่มีผู้คนที่เข้ามาทำกิจกรรมต่าง ๆ แล้ว พื้นที่ตลาดก็เป็นเพียงสถานที่ว่างเปล่าเท่านั้น เช่นเดียวกันกับอัตลักษณ์ที่ต้องอาศัยผู้คนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการให้ความหมาย และการให้ความหมายมักเกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ทำให้อัตลักษณ์มีลักษณะเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา อัตลักษณ์ไม่ใช่เรื่องที่ติดตัวมากับธรรมชาติ หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาจากปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างขึ้น และอาจมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบขึ้นไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียว

จากผลการวิจัยในครั้งนี้สามารถสรุปได้ว่า อัตลักษณ์ของตลาดนัดวันศุกร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้สะท้อนผ่านการรับรู้และให้ความหมายโดยคนในมหาวิทยาลัย และคนในตลาดนัด 3 ความหมาย ดังนี้ ตลาดนัด คือ พื้นที่แห่งชีวิต ผู้คนในตลาดมีความรักในอาชีพค้าขาย และมีวิถีชีวิตที่ผูกติดไว้กับตลาดนัด ตลาดนัด คือ สายใยแห่งความผูกพัน ทั้งความผูกพันระหว่างพ่อค้า แม่ค้าเจ้าประจำและลูกค้าขาประจำ ความผูกพันระหว่างคนในตลาดกับสินค้าและบริการ และความผูกพันระหว่างคนในตลาดกับพื้นที่ของมหาวิทยาลัย และตลาดนัด คือ การยอมรับและการปรับตัวภายใต้ข้อจำกัด ทั้ง

ความไม่แน่นอนเรื่องรายรับรายจ่าย ความไม่แน่นอนเรื่องสภาพอากาศ และข้อจำกัดเรื่องกฎระเบียบ และการควบคุมที่เปรียบเสมือนสังคระบบหนึ่งที่มีอาณาเขต มีค่านิยม ระเบียบแบบแผนควบคุมตนเอง (self-regulating) และพึ่งพาอาศัยกัน (homeostasis) เพื่อรักษาดุลยภาพ (equilibrium) และการมีชีวิตรอด (survival) ไว้ได้ ทั้งความเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และความเป็นตลาดนัดชั่วคราวในพื้นที่ของมหาวิทยาลัยที่มีการทับซ้อนกันในเรื่องของโครงสร้างทางสังคมและบทบาทหน้าที่

คนในตลาดนัด และคนในมหาวิทยาลัยมีส่วนในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัย คนในตลาด ได้แก่ ผู้ผลิต/ผู้ขาย ผู้บริโภค ทั้งคนในตลาด และคนในมหาวิทยาลัย ฝ่าย/คณะกรรมการที่บริหารจัดการพื้นที่ตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัย และคนในพื้นที่ ได้แก่ คนในมหาวิทยาลัย ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการเปิดใช้พื้นที่ราชการให้เป็นพื้นที่ตลาดนัด อันประกอบด้วย ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมของคนในองค์กรที่แลกเปลี่ยนกัน ถ่ายทอดส่งต่อกันทั้งทางตรงและทางอ้อม ผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน การเข้ามาใช้พื้นที่บริเวณที่ถูกจัดให้เป็นตลาดนัด มีการแลกเปลี่ยนความเป็นเขา และความเป็นเรา เกิดการรับรู้ และยอมรับในความเป็นตัวตนประกอบเข้ากับการแสดงตัวตน (presentation of self) ผสมผสานระหว่าง ผู้ผลิต/ผู้ขาย ผู้บริโภค โดยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นเวลานาน จนกระทั่งเกิดความรู้สึกร่วมกันในด้านการตระหนักรู้ (awareness) และการระลึกรู้ (recognition) เกิดรูปแบบพฤติกรรมเฉพาะกลุ่ม และเป็นวัฒนธรรมเฉพาะ รวมทั้งบรรยากาศของตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัยของรัฐ มีความหมายทั้งในเชิงรูปธรรมและนามธรรม ก่อให้เกิดรูปแบบเชิงพฤติกรรม ความคิด ความเชื่อ และความผูกพัน ที่เป็นอัตลักษณ์ของ

มหาวิทยาลัยที่ส่งสะท้อนผ่านประวัติความเป็นมาของมหาวิทยาลัย และบุคลากรภายในมหาวิทยาลัย รวมทั้งกฎระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเป็นระบบระเบียบในพื้นที่ เหล่านี้เป็นส่วนในการประกอบสร้างบรรยากาศ และพฤติกรรมของคนในตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัยทั้งสิ้น โดยผู้มีบทบาทหลักในการกำหนดกฎเกณฑ์ ลักษณะ ค่านิยม และทัศนคติของตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัยของรัฐ คือ คนในตลาด และคนในมหาวิทยาลัย รวมทั้งผู้คนที่เข้าใช้พื้นที่เป็นประจำ นอกจากนี้ ผู้ที่สำคัญที่สุดในการกำหนดทิศทางของตลาดนัด คือ ผู้บริหารของมหาวิทยาลัยนั้น ๆ เพราะกฎเกณฑ์ที่ประกาศ และบังคับใช้ต่าง ๆ ส่งผลกระทบโดยตรงต่อทัศนคติ และพฤติกรรมของคนในพื้นที่ เหล่านี้ถือได้ว่าลักษณะที่สำคัญ เป็นกระบวนการที่ก่อเกิดการประกอบสร้างลักษณะเฉพาะบางประการ จนกระทั่งพัฒนากลายเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัย

อย่างไรก็ดี ในการทำความเข้าใจและสะท้อนผลการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาของงานวิจัยครั้งนี้ มีการประเมินผลจากข้อมูล และตรวจสอบคุณภาพของงานวิจัย ได้แก่ ความน่าเชื่อถือ ประกอบด้วยความเพียงพอ และความลึกของข้อมูลการศึกษา เปรียบเทียบอย่างเป็นระบบ และความแข็งแกร่งของตรรกะที่เชื่อมโยงระหว่างข้อมูลกับการวิเคราะห์ ความริเริ่มสร้างสรรค์ ประกอบด้วย กระบวนการของการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล การสร้างประเภทโมทัศน์และสร้างแนวคิดใหม่จากข้อมูลโดยตรง มีนัยสำคัญของงานวิจัยต่อทฤษฎีและสังคม และมีการปรับปรุงความคิด และการปฏิบัติ การสะท้อนประกอบด้วยความสมบูรณ์ครบถ้วนของปรากฏการณ์ที่ศึกษาการเชื่อมโยงระหว่างสถาบันทางสังคมกับชีวิตของปัจเจกบุคคล และเข้าใจสถานการณ์ของผู้ถูกศึกษา และการใช้ประโยชน์ คือ ทฤษฎีที่ค้นพบ

สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทใกล้เคียงกันได้ สร้างคุณูปการ มีการพัฒนาองค์ความรู้ในเชิงนโยบาย และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นรวมทั้งมีนัยยะที่เป็นประโยชน์แก่งานวิจัยขึ้นต่อไปครบทุกประการ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยเรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์

ข้อค้นพบของงานวิจัยนี้ สามารถนำไปเสนอแก่ผู้บริหารมหาวิทยาลัยเพื่อเป็นฐานข้อมูลและประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการจัดสรรพื้นที่ทางการศึกษา และพื้นที่ทางเศรษฐกิจให้เกิดประโยชน์แก่บุคลากร โดยผสมผสานวัฒนธรรมเฉพาะจากผู้คนทั้งในตลาด และผู้คนในมหาวิทยาลัยที่สะท้อนความต้องการและความแตกต่างผ่านการดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ และช่วงเวลาของตลาดนัดที่มีความหมายและคุณค่าต่อพวกเขามากกว่าแหล่งในการจับจ่ายใช้สอย พักผ่อนหย่อนใจ และใช้เวลาว่างอย่างเหมาะสม หากแต่เป็นพื้นที่แห่งการแสดงตัวตน และความต้องการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นในการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขร่วมกันในชุมชนเมือง และพื้นที่ทางวิชาการ

ข้อเสนอแนะสำหรับคณะกรรมการที่บริหารจัดการตลาดนัดฝ่ายเรื่องของการสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นตลาดนัดภายในมหาวิทยาลัย ควรมีการแสดงผลงานนิสิต นักศึกษาอย่างสม่ำเสมอเพื่อเพิ่มโอกาสในการพบผู้บริโภค และสร้างบรรยากาศการมีส่วนร่วมของคนในมหาวิทยาลัย

ข้อเสนอแนะสำหรับคนในมหาวิทยาลัย สถานที่ราชการ และบุคคลทั่วไป การจัดสรรพื้นที่แบบชั่วคราวเพื่อจัดตลาดนัด เป็นการเปลี่ยนแปลง

บรรยากาศ และรูปแบบการใช้ชีวิตของพื้นที่นั้น ๆ ให้มีชีวิตชีวา สร้างความผ่อนคลาย ลดความตึงเครียด และสร้างสรรค์ปฏิสัมพันธ์ในหลากหลายรูปแบบ ให้ไม่น่าเบื่อ และไม่จำเจ อีกทั้ง ยังเป็นการสร้างภาพลักษณ์ของสถานที่นั้น ๆ ให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นอีกด้วย

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ผลิต ผู้ขาย และผู้ที่สนใจประกอบธุรกิจเป็นของตัวเองในพื้นที่ตลาดนัด ควรเป็นผู้ที่ปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่เป็นอย่างดี มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อม และผู้คนในตลาด เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตนเองให้เป็นที่น่าสนใจ และใส่ใจให้ความรักลงไปในตลาดที่ตนเองทำและขาย จะสร้างความดึงดูดใจให้แก่ร้านค้าของตนเองมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริญญาโท สาขาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัย พฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ ซึ่งมีความเป็นสหสาขาวิชาที่ประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีและวิธีวิทยาจากหลากหลายศาสตร์ ทั้งพฤติกรรมศาสตร์ มานุษยวิทยา สังคมวิทยา และธุรกิจศึกษา ผู้ที่สนใจสามารถนำแนวทางในการศึกษาวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิจัย และอาจบูรณาการแนวคิดจากศาสตร์อื่น ๆ เพื่อมาเติมเต็มในการวิเคราะห์ข้อมูลในมิติต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นได้ นอกจากนี้ ยังสามารถนำกระบวนการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) ที่ผสมผสานเทคนิควิธีการเก็บข้อมูลเชิงลึกอย่างเข้มข้นตามแบบอย่างของนักมานุษยวิทยาวัฒนธรรมและการเป็นนักปฏิบัตินิยม เน้นการตีความและการสร้างสรรค์ที่ยืดหยุ่นและเปิดกว้างสำหรับศาสตร์หลายศาสตร์ไปปรับใช้ได้

References

- Artita Suntarole. 2006. "Talat Mahidol: Kan Pliangplaeng Choeng Phuenthi." [Mahidol Flea Market: The Changing of Space]. In *Talat Nai Cheewit Cheewit Nai Talat*. [Market in Life, Life in Market], Somrak Chaisingkanon. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organization). (in Thai)
- Aphinya Fueangfusakun. 2003. *Attalak: Kan Thopthuan Thruesadi Lae Krop Naeokhit*. [Identity: Reviewing Theory and Conceptual Framework]. Bangkok: National Research Council Sociology Department. (in Thai)
- Berger, Peter, and Thomas Luckmann. 1966. *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Garden City, NY: Anchor Books.
- Chai Podhisita. 2011. *Sard Lae Sin: Kanwijai Choeng Khunnaphap*. [The Art and Science: The Qualitative Research]. 5th ed. Bangkok: Amarin Printing. (in Thai)
- Chawitra Tantimala. 2010. "Talat Bae Kadin Korani Sueksa Boriwen Anusaowari Chaisamoraphum Krung Thep Mahanakhon." [Roadside Stand Market at Victory Monument, Bangkok]. Master's thesis, Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Chulalongkorn University Faculty Club. 2016. "Talat Nat Wansuk." [Weekly Friday Market]. Accessed August 8, 2015. <http://www.cufc.chula.ac.th/cufc>. (in Thai)
- Jenkins, Richard. 2004. *Social Identity*. London; New York: Routledge.
- Kait Chivakul, Jaturon Wantanapasak, Suwattana Thadaniti, Kwansuang Atibodhi, Chompoonut Nakeerak, and Netnapit Nakavachara. 1982. *Talat Nai Krung Thep Kan Kayai-Tua Lae Phatthanakan*. [Market in Bangkok Expansion and Development]. Bangkok: Chulalongkorn University. (in Thai)
- Kettawa Boonprakarn. 2007. "Kan Sang Attalak Thang Sangkhom Khong Phuboriphok Sinkha Sueapha Kham Daen Nai Phuenthi Padang Besar Thai – Malaysia." [The Construction of Social Identities of Cross-border Clothes Consumers at the Padang Besar, Thai-Malaysia]. *The Journal of the Thai Khadi Research Institute* 5(1): 69-102. (in Thai)

- Lefebvre, Henri. 1991. *The Production of Space*. Malden, MA: Blackwell Publishers.
- Manasvi Saipetch. 2009. “Kan Mi Okat Dai Lueak Sue Sinkha Nai Talat Nat Klai Sathanthi Thamngan Thi Mi Phon To Kan Khlai Khwamkhriat Nai Kan Thamngan Khong Bukhlakon.” [The Opportunity to Shop in a Market near the Workplace, Stress Affects the Work of the Personnel]. Master’s Thesis, Department of Industrial and Organizational Psychology, King Mongkut’s University of Technology North Bangkok. (in Thai)
- Melucci, Alberto. 1995. *The Process of Collective Identity*. Philadelphia, PA: Temple University Press.
- Narupon Dungwised. 2008. “Arai Khue Talat.” [What is a Market?]. Translated from David Levinson, and Melvin Ember. *Encyclopedia of Cultural Anthropology*. Accessed August 8, 2015. http://www.sac.or.th/main/content_detail.php?content_id=16.
- Office of the Royal Society. 2011. “Talat.” [Market]. Accessed August 8, 2015. <http://www.royin.go.th/dictionary>.
- . 2011. “Talat Nat.” [Flea Market]. Accessed August 8, 2015. <http://www.royin.go.th/dictionary>.
- Oungard Naiyapat. 2006. *Kan Okbaep Kanwichai Withikan Choeng Boriman, Choeng Khunaphap Lae Phasomphasan Withikan*. [Research Design: Quantitative Research, Qualitative Research and Mixed Methods Approach]. Bangkok: Chulalongkon University. (in Thai)
- Prasit Leepricha. 2004. “Kan Sang Lae Suepshot Attalak Khong Klum Chattiphan Hmong.” [Creating and the Inheriting the Identity of Ethnic Hmong Groups]. In *Wathakam Attalak*. [Identity Discourse]. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organization). (in Thai)
- Rainub Shiarmat. 2012. “Talat Nam Khlong Hae: Phuenthi Pradit Phuea Kan Thongthiao Lae Kan Boriphok.” [Khlong Hae Floating Market: An Invented Space for Tourism and Consumption]. Master’s thesis, Human and Social Development, Prince of Songkla University. (in Thai)
- Robinson, Kathryn. 2000. “Economy as a Cultural System: The Economic Anthropology of Paul Alexander.” *Asia Pacific Journal of Anthropology* 1(1): 3-13.
- Sankaworn Sattayamongkol. 2008. “Kan Chatkan Talat Nat Mahawitthayalai Srinakharintharawirod Tam Thatsana Khong Phuchamnai Sinkha Lae Phuboriphok.” [The Management of the Thursday Market at Srinakharinwirot University from the Perspectives of Sellers and Consumers]. Master’s project, Business Education, Srinakharinwirot University.

- Sanya Sanya-wiwat. 2007 . *Thruesadi Sangkhomwitthaya Nueaha Lae Naeo Kan Chai Prayot Bueangton*. [Sociological Theory Content and Usability Basics]. Bangkok: Chulalongkon University. (in Thai)
- Somrak Chaisingkanon. 2006. *Talat Nai Cheewit, Cheewit Nai Talat*. [Market in life, Life in Market]. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organization). (in Thai)
- Spencer, Herbert. 1862. *First Principles*. London: Williams and Norgate.
- Tasana Hongma. 2012. *Patchai Thi Songphon To Phruetikam Kan Tatsinchai Lueak Seu Sinkha Khong Phuseu Nai Talat Nat: Korani Sueksa Talat Nat Nai Krasuang Satharanasuk Changwat Nonthaburi*. [Factors That Affect Buyers Behaviors in Weekly Market Shopping: Case Study in the Ministry of Public Health, Nonthaburi]. Research Grants from Ratchaphruek University, Bangkok: Ratchaphruek University. (in Thai)
- Waraporn Chiwachaisak. 2004. "Talat." [Market]. Thai Junior Encyclopedia. Accessed August 8, 2015. http://kanchanapisek.or.th/kp6/Ebook/BOOK28/pdf/book28_3.pdf. (in Thai)
- Woodward, Kath. 2000. *Questioning Identity: Gender, Class, and Nation*. London: Routledge.

Situations and Problems for Agriculturalists of Ratchaburi Province in Pursuing Safe Agricultural Practices**

Kangsadan Chaowatthanakun*

Abstract

This paper aims to present the situations, problems and factors related to the pursuit of safe agricultural practices by agriculturalists in Ratchaburi Province. A questionnaire survey of a stratified random sample of 500 agriculturalists and 31 key informant interviews were conducted. The findings were as follows:

1) Agriculturalists in the province recognized the importance of safe agricultural practices when Ratchaburi was selected one of Thailand's Six Green Agricultural Practices (GAP) Provinces. However, 81 percent of the sample had a low level of knowledge about safe agricultural practices.

2) The major problems the agriculturalists faced were with the time taken in the official process of registering to pursue safe agricultural practices. The agriculturalists were also anxious about preparing the plots to be ready for recording data against the 8 GAP indices.

3) The socio-economic factors related to safe agricultural practices were marital status, status in the community, migration, access to information, current savings, consumption of own produce, experience in natural agriculture, self-learning experience, experience of learning from state officials, observation tours, and knowledge and understanding of GAP. All were statistically significant to the level of 0.05.

The findings could be used in adjusting safe agriculture policy implementation in the context of Ratchaburi so as to meet province's safe agriculture development strategy

Keywords: *safe agriculture, GAP, agriculture product standards, social capital, Ratchaburi Province.*

*Lecturer in the Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University, Ngam Wong Wan Rd., Chatuchak, Bangkok. Email: fsockdc@ku.ac.th

**Received May 5, 2017; Accepted June 30, 2017

สภาพและปัญหาการทำเกษตรปลอดภัยของ เกษตรกรในจังหวัดราชบุรี**

กังสดาล เชาว์วัฒนกุล*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอสภาพ ปัญหา และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการทำเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรในจังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยสำรวจข้อมูลจากเกษตรกร 500 คนและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 31 คน ผลการศึกษา สรุปได้ดังนี้

1) การได้รับเลือกเป็น 1 ใน 6 เมืองเกษตรสีเขียวในระดับประเทศ มีความสำคัญต่อการทำเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรในจังหวัดราชบุรีมากขึ้น อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 81 มีความรู้เรื่องเกษตรปลอดภัยอยู่ในระดับน้อย

2) ปัญหาสำคัญของการขึ้นทะเบียนเกษตรปลอดภัย คือ ความล่าช้าในการประเมินแปลงของเจ้าหน้าที่ และความกังวลใจในขั้นตอนการเตรียมแปลงให้พร้อมโดยเฉพาะการจดบันทึกข้อมูลตามข้อปฏิบัติ GAP 8 ประการ

3) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการทำเกษตรปลอดภัย ได้แก่ สถานภาพสมรส การมีตำแหน่งในชุมชน การย้ายถิ่น ช่องทางการได้รับข้อมูลข่าวสาร ภาวะการออม การบริโภคผลผลิตทางการเกษตรของตนเอง ประสบการณ์การทำเกษตรธรรมชาติ ประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้จากเจ้าหน้าที่รัฐ การศึกษาดูงาน และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ GAP โดยมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ผลการศึกษาได้นำไปสู่แนวนโยบายด้านเกษตรปลอดภัยในบริบทของจังหวัดราชบุรี เพื่อการบรรลุยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดด้านเกษตรปลอดภัยต่อไป

คำสำคัญ: เกษตรปลอดภัย, ระบบเกษตรดีที่เหมาะสม, มาตรฐานสินค้าเกษตร, ทูน่าทางสังคม, ราชบุรี

*อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ อีเมล fsockdo@ku.ac.th

**ได้รับบทความ 5 พฤษภาคม 2560; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 30 มิถุนายน 2560

บทนำ

จังหวัดราชบุรีมีพื้นที่ถือครองทำการเกษตร 922,011 ไร่ มีจำนวนผู้ถือครองทำการเกษตร 56,189ครัวเรือน ซึ่งจำแนกเป็นการเพาะปลูก 47,198ครัวเรือน และการเลี้ยงปศุสัตว์ 15,786 ครัวเรือน (Thailand. National Statistical Office 2013) พื้นที่ทำการเกษตรคิดเป็นร้อยละ 39.97 (Ratchaburi Office 2015) ของพื้นที่ทั้งหมด โดยมีเนื้อที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรมากถึง 1,245,851 ไร่¹ (Thailand. Office of Agricultural Economics 2014) จังหวัดราชบุรีจึงถือได้ว่าเป็นจังหวัดที่ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก มีแหล่งน้ำธรรมชาติ และการชลประทานเหมาะสมแก่การเกษตร ดังนั้น เมื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและประเมินความเสี่ยงแล้ว ประกอบกับความตระหนักเกี่ยวกับการบริโภคอาหารปลอดภัย และมีคุณภาพที่ดีของผู้บริโภคภายในประเทศ และความต้องการสินค้าเกษตรที่ปลอดภัยและได้มาตรฐานของผู้บริโภคในตลาดโลก ทำให้จังหวัดราชบุรีกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนารัฐว่าด้วยเกษตรปลอดภัยเป็นยุทธศาสตร์สำคัญ ทั้งนี้ ความสำเร็จของการทำเกษตรปลอดภัยจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากเกษตรกรในฐานะของผู้ผลิตเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตาม แม้ยุทธศาสตร์ว่าด้วยการเกษตรปลอดภัยจะถูกกำหนดและดำเนินงานมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 แต่จำนวนพื้นที่การทำเกษตรปลอดภัยในจังหวัดราชบุรี และการขอรับการจดทะเบียนพื้นที่การเกษตรปลอดภัยยังอยู่ในวงจำกัด ก่อให้เกิดอุปสรรคทางการค้า และความเสียเปรียบการแข่งขันสินค้าการเกษตรทั้งในและต่างประเทศ รวมถึงไม่สามารถก้าวไปสู่การเป็นจังหวัดผู้นำเกษตรปลอดภัยได้อย่างสมบูรณ์แบบดังที่กำหนดไว้ในวิสัยทัศน์ของจังหวัด²

ดังนั้น การศึกษาเรื่องการทำเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรในจังหวัดราชบุรีนี้ จึงเป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพและปัญหาของการทำเกษตรปลอดภัยในจังหวัดราชบุรี ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการทำเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรในจังหวัดราชบุรี ตลอดจนเงื่อนไขทางสังคมที่ส่งผลต่อการทำเกษตรปลอดภัย และการขึ้นทะเบียนเกษตรปลอดภัย (GAP)³ ของเกษตรกรในจังหวัดราชบุรี เพื่อนำเสนอแนวนโยบายด้านเกษตรปลอดภัยในบริบทของจังหวัดราชบุรี เพื่อการบรรลุยุทธศาสตร์การพัฒนารัฐด้านเกษตรปลอดภัยต่อไป

¹เนื้อที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรมีจำนวนมากกว่าพื้นที่ถือครองทำการเกษตร เนื่องจากในบางพื้นที่ปรากฏปัญหาเรื่องการขาดกรรมสิทธิ์ที่ดิน

²การประชุมรับฟังข้อมูลพื้นฐานและปัญหาของจังหวัดจากผู้บริหารและผู้กำหนดนโยบายระดับจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชน ณ องค์การบริหารส่วนจังหวัดราชบุรี วันจันทร์ที่ 16 พฤศจิกายน 2558

³GAP หรือ Good Agricultural Practices เป็นการปฏิบัติการเกษตรที่ดีและเหมาะสมตรงตามมาตรฐานที่กำหนดขึ้นเดิมเป็นข้อกำหนดโดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO หรือ Food and Agriculture Organization of the United Nations) ทั้งนี้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์นำหลักเกณฑ์ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในประเทศไทย เพื่อให้เกิดความปลอดภัยต่อผู้ผลิต และผู้บริโภค รวมถึงไม่เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม โดยประกาศใช้ครั้งแรก เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน 2546

วัตถุประสงค์

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอ สภาพ ปัญหา และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการทำเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรในจังหวัดราชบุรี อันนำไปสู่การวิเคราะห์เงื่อนไขทางสังคมที่ส่งผลต่อการทำเกษตรปลอดภัย และการขึ้นทะเบียนเกษตรปลอดภัย (GAP) ของเกษตรกรในจังหวัดราชบุรี เพื่อนำเสนอข้อมูลเชิงนโยบายด้านเกษตรปลอดภัยในบริบทของจังหวัดราชบุรีต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. เกษตรปลอดภัย ในบทความนี้ หมายถึง การทำเกษตรในระบบเกษตรดีที่เหมาะสมหรือ GAP (Good Agricultural Practices, Good Animal Practices, Good Aquatic Practices) โดยยึดแนวทางปฏิบัติเพื่อการรองรับมาตรฐาน GAP 8 ประการของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยได้เข้าสู่กระบวนการยื่นเอกสารขอใบรับรองมาตรฐาน GAP แล้ว ซึ่งอาจจะได้ใบรับรองแล้ว หรือเคยได้ใบรับรอง หรือรอใบรับรองอยู่

2. เกษตรเคมี ในบทความนี้ หมายถึง การทำเกษตรที่ใช้สารเคมีเป็นหลักเพื่อให้ได้ให้ผลผลิตทางการเกษตรหรือเรียกว่าเป็นการทำเกษตรที่ใช้สารเคมีแบบเข้มข้น

3. เกษตรธรรมชาติ ในบทความนี้ หมายถึง การทำเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมี ซึ่งอาจจะเข้มงวดหรือไม่เข้มงวดก็ได้

กรอบแนวคิดการวิจัย

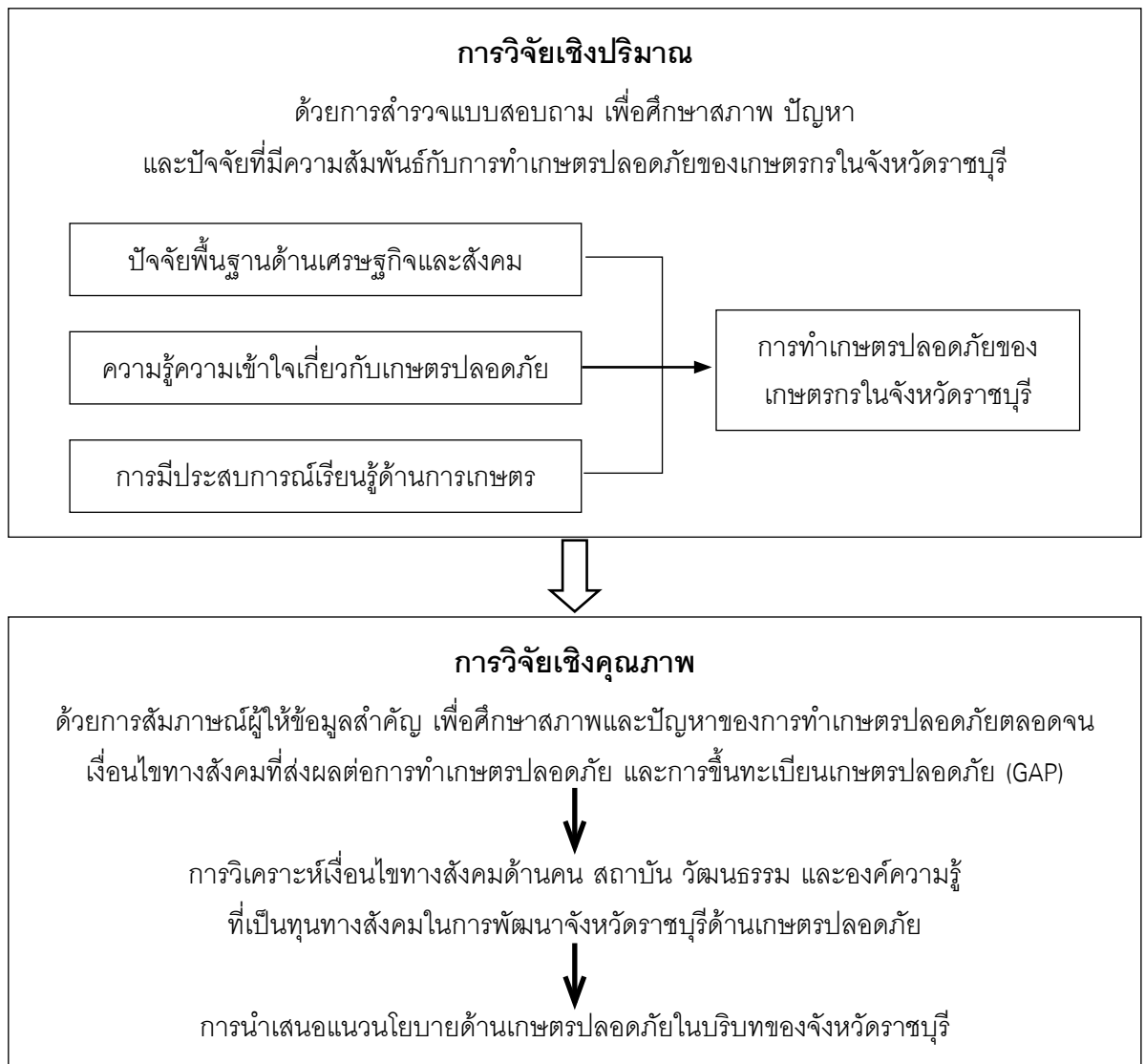
จากแนวคิดเรื่องการเกษตรปลอดภัยที่ให้ความสำคัญกับความกินดีอยู่ดีอย่างยั่งยืนของ

เกษตรกรผู้ผลิต และผู้บริโภค ประกอบกับการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์การพัฒนাজังหวัดราชบุรีว่าด้วยการเป็นผู้นำเกษตรปลอดภัย เพื่อเพิ่มมูลค่าการผลิต ก่อให้เกิดการถ่ายทอดแนวคิดและประชาสัมพันธ์เพื่อให้เกษตรกรในจังหวัดราชบุรีปรับรูปแบบการเกษตรสู่การทำเกษตรปลอดภัย

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และงานวิจัยที่ใกล้เคียง พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการทำเกษตรปลอดภัย ได้แก่ 1) ปัจจัยพื้นฐานด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ จำนวนแรงงานที่ทำเกษตรในครัวเรือน (Waraporn Panyawadee 2008; Prakob Sangsuwon et al. 2010; Anchalee Yimsomboon et al. 2011) พื้นที่ถือครองทั้งหมด พื้นที่ทำการเกษตร (Prakob Sangsuwon et al. 2010; Wannaphatson Maneepen 2012) การส่งเสริมและช่วยเหลือด้านการเกษตรของเจ้าหน้าที่รัฐ (Boonyoung Makchum 2012; Yongyooth Srigiofun et al. 2012; Suchada Saengduangdi et al. 2014; Rueangrai Intrakong and Worathat Intarakkhampon 2016) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรปลอดภัย (Yongyooth Srigiofun et al. 2012; Sanarn Phadungsin 2013; Rueangrai Intrakong and Worathat Intarakkhampon 2016) และ 3) การมีประสบการณ์เรียนรู้ด้านการเกษตร ได้แก่ การทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง หรือการฝึกปฏิบัติจริง (Boonyoung Makchum 2012; Phatsakon Nunthapanich 2012; Yongyooth Srigiofun et al. 2012) กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น เช่น ปราชญ์ชุมชน ผู้รู้ ผู้ที่ประสบความสำเร็จ (Boonyoung Makchum 2012; Phatsakon Nunthapanich 2012; Suchada Saengduangdi et al. 2014; Autt Auchariyamontri 2014) การได้รับการฝึกอบรม (Waraporn Panyawadee

2008; Phatsakon Nunthapanich 2012) และการศึกษา
 ดุงงาน (Boonyoung Makchum 2012; Phatsakon
 Nunthapanich 2012) นอกจากนี้ ผู้วิจัยพิจารณา
 ตัวแปรจากบริบทของพื้นที่ศึกษาเพิ่มเติม จึงนำมา
 ผู้สมมติฐานเบื้องต้นในส่วนของการศึกษาเชิงปริมาณ
 ว่า “ปัจจัยพื้นฐานด้านเศรษฐกิจและสังคมของ
 เกษตรกร ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรปลอดภัย
 และการมีประสบการณ์เรียนรู้ด้านการเกษตร มีความ
 สัมพันธ์กับการทำเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรใน
 จังหวัดราชบุรี”

ทั้งนี้ เมื่อได้ผลการศึกษาจากวิธีการวิจัยเชิง
 ปริมาณข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยจะใช้การสัมภาษณ์ผู้ให้
 ข้อมูลสำคัญเพื่อหาคำอธิบายและรายละเอียดเกี่ยวกับ
 ข้อมูลจากการสำรวจ โดยวิเคราะห์เงื่อนไขทางสังคม
 ด้านคน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ ที่เป็น
 ทูทางสังคมในการพัฒนาจังหวัดราชบุรีด้านเกษตร
 ปลอดภัย เพื่อนำเสนอข้อมูลเชิงนโยบายด้านเกษตร
 ปลอดภัยในบริบทของจังหวัดราชบุรีต่อไป ซึ่งสรุป
 ขั้นตอนการวิจัย ได้ดังนี้

วิธีการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) ด้วยการสำรวจข้อมูลจากเกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ของอำเภอ ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ถึง พฤษภาคม 2559 จำนวน 500 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (stratified random sampling) ครอบคลุมทุกอำเภอในจังหวัดราชบุรี คือ อำเภอจอมบึง อำเภอดำเนินสะดวก อำเภอบางแพ อำเภอบ้านคา อำเภอบ้านโป่ง อำเภอปากท่อ อำเภอโพธาราม อำเภอเมือง อำเภอวัดเพลง อำเภอสวนผึ้ง และใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 31 คน ซึ่งได้แก่ เจ้าหน้าที่การเกษตร 11 คน เกษตรกร ผู้ทำเกษตรปลอดภัย 10 คน และเกษตรกรผู้ไม่ทำเกษตรปลอดภัย 10 คน

ผลการวิจัย

1. สภาพของการทำเกษตรปลอดภัยในจังหวัดราชบุรี

1.1 ผลจากการปฏิบัติเขียวยังทำให้พื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่ยังคงเป็นการทำเกษตรเคมีเป็นหลัก

จากการสำรวจ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีระยะเวลาการทำเกษตรมาแล้วเฉลี่ย 23 ปี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการสืบทอดอาชีพจากบรรพบุรุษ (ร้อยละ 57.6) ส่วนใหญ่มีประสบการณ์การทำเกษตรเคมี (ร้อยละ 76.8) และมีประสบการณ์การทำเกษตรธรรมชาติ (ร้อยละ 79.0) กลุ่มตัวอย่างกึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 54.0) บริโภคผลผลิตทางการเกษตรของตนเอง รองลงมาคือ จำหน่ายอย่างเดียว ไม่บริโภค (ร้อยละ 42.4)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่การเกษตรวิเคราะห์ได้ว่าในปัจจุบันรูปแบบการเกษตรกรรมของเกษตรกรในจังหวัดราชบุรีเป็นรูปแบบการทำเกษตรเคมีเป็นหลัก แม้การทำเกษตรปลอดภัยจะเริ่มมีมากขึ้น แต่ก็นับว่ายังเป็นส่วนน้อย การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเกษตรกรสู่การลดใช้สารเคมี และการทำเกษตรปลอดภัยจำเป็นต้องใช้ระยะเวลาและค่อยเป็นค่อยไป

ทั้งนี้ นับแต่ยุคการปฏิวัติเขียว การเกษตรแบบเคมีเข้มข้นถือเป็นรูปแบบการเกษตรกระแสหลักเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ซึ่งมุ่งการผลิตเพื่อการค้าเกษตรกรรมมุ่งผลิตสินค้าการเกษตรเพื่อป้อนเข้าสู่ระบบตลาด ท่ามกลางการแข่งขันของตลาดทั้งในและต่างประเทศ รูปแบบการเกษตรที่ใช้เคมีเข้มข้นนี้ได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง รวมทั้งพื้นที่เกษตรกรรมในจังหวัดราชบุรีด้วย อย่างไรก็ตาม การใช้เคมีอย่างเข้มข้นในทางการเกษตรได้ส่งผลกระทบต่อหลายประการ ผลผลิตทางการเกษตรเชิงเดี่ยวนั้นต่ำกว่าการเกษตรแบบพื้นบ้านและการเกษตรแบบยั่งยืน ซึ่งพัฒนาขึ้นในภายหลังอย่างน้อยร้อยละ 20 ในขณะที่มีต้นทุนการผลิตสูงกว่า ซึ่งไม่ได้วัดเฉพาะพืชหรือการผลิตหลักเท่านั้น แต่วัดผลผลิตอื่นในระบบเกษตรด้วย เช่น ผักพื้นบ้าน หรือการเลี้ยงสัตว์ (Witoon Lianchamroon 2017; Witoon Lianchamroon and Suriyont Thankitjanukit 2005) การปฏิวัติเขียวทำให้เกิดการจ้างงาน ใช้เครื่องจักร ปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืช มีบริษัทธุรกิจการเกษตรมาเกี่ยวข้อง รัฐบาลมีบทบาทในการชี้นำ เจ้าหน้าที่ด้านการเกษตรได้ให้ความรู้เกษตรกรเกี่ยวกับการใช้สารเคมีในภาคการเกษตรมาอย่างยาวนาน (Nednapa Insalud 2017) เกิดผลกระทบต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การเสื่อมโทรมของดิน การลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพ การสะสมสารพิษในดิน น้ำ และอาหาร

จนเกิดปัญหาต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค เกิดโรคระบาดขนาดใหญ่อย่างไม่เคยเกิดขึ้นในอดีต ยิ่งไปกว่านั้น การปฏิบัติเขี่ยยังเป็นต้นเหตุสำคัญของการทำให้เกิดปัญหาหนี้สินเกษตรกร (Witoon Lianchamroon 2017, Witoon Lianchamroon and Suriyont Thankitjanukit 2005) จึงเป็นที่มาของความพยายามนำแนวคิดการพัฒนาเกษตรกรรมแบบยั่งยืนมาเป็นทางออกของการแก้ปัญหาเกษตรกรรม (Panchit Siniang 2013; Witoon Lianchamroon 2017; Witoon Lianchamroon and Suriyont Thankitjanukit 2005)

การพัฒนาเกษตรกรรมแบบยั่งยืนจึงเป็นแนวทางการพัฒนาด้านการเกษตรที่ค่อย ๆ ได้รับความนิยมนำขึ้น ประกอบกับเมื่อตลาดการค้าระหว่างประเทศเกิดระบบการรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรปลอดภัยขึ้น เป็นสิ่งที่ทำให้สังคมไทยจำเป็นต้องปรับตัวตามเพื่อการส่งออกสินค้า กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้กำหนดข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการเกษตรที่ดีและเหมาะสม (GAP) ซึ่งนับเป็นกระแสของการเกษตรรูปแบบใหม่ ส่งผลให้เจ้าหน้าที่การเกษตรรับนโยบายจากส่วนกลางมาถ่ายทอดผ่านกิจกรรมหลักคือการอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรเกี่ยวกับการทำเกษตรปลอดภัย การปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรเคมีสู่การลดการใช้สารเคมีเพื่อการทำเกษตรปลอดภัยหรือแนวทางเกษตรกรรมแบบยั่งยืนจึงไม่ใช่เรื่องง่าย และต้องใช้เวลาค่อนข้างนานไป ทั้งเจ้าหน้าที่การเกษตรและเกษตรกรต่างต้องเรียนรู้การปรับตัวดังกล่าวไปพร้อม ๆ กัน

ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่การเกษตรคนหนึ่งให้ข้อมูลที่สะท้อนถึงความเข้าใจต่อปัญหาและความยากลำบากในการปรับตัวของเกษตรกรจากการทำเกษตรเคมีสู่แนวทางการทำเกษตรปลอดภัย โดยระบบการ

ผลิตเดิมนั้นมีลักษณะแบบแข่งขันกัน มุ่งขายผลผลิตในชุมชน แต่ปัจจุบันเกษตรกรจำเป็นต้องเรียนรู้การร่วมมือกันในระบบการผลิต เพื่อขายผลผลิตสู่ตลาดภายนอกมากขึ้น ในทางเดียวกัน เจ้าหน้าที่การเกษตรต่างก็ต้องพยายามปรับตัวสู่การส่งเสริมแนวทางการทำเกษตรปลอดภัยเช่นกัน เนื่องจากเดิมเจ้าหน้าที่การเกษตรเคยรับนโยบายการเร่งเพิ่มผลผลิตการเกษตรเพื่อจำหน่าย จึงเป็นผู้แนะนำและเผยแพร่ข้อมูลการใช้สารเคมีทางการเกษตรให้เกษตรกรมาก่อน เมื่อนโยบายและกระแสการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยเข้ามา เจ้าหน้าที่การเกษตรจึงจำเป็นต้องปรับแนวทางการส่งเสริมการเกษตรให้สอดคล้องตามยุคสมัยด้วย ดังนั้น เมื่อเกิดระบบเกษตรที่ดีและเหมาะสมขึ้น จึงเป็นสิ่งที่ทำให้ทั้งเจ้าหน้าที่การเกษตรและเกษตรกรต้องปรับตัวร่วมกัน

1.2 การได้รับเลือกเป็น 1 ใน 6 เมืองเกษตรสีเขียวในระดับประเทศ และการส่งเสริมระดับจังหวัดอย่างต่อเนื่อง มีความสำคัญต่อการทำเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรในจังหวัดราชบุรีมากขึ้น

ในช่วงปี พ.ศ. 2559 รัฐบาลโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ดำเนินโครงการเมืองเกษตรสีเขียว (Green Agriculture City) โดยมีหลักการที่สำคัญ คือ การพัฒนาพื้นที่ พัฒนาสินค้า และพัฒนาคนอย่างบูรณาการครบทุกภาคส่วน ซึ่งมีการคัดเลือกพื้นที่เป้าหมายจากจังหวัดที่มีศักยภาพและมีความโดดเด่นในการผลิตสินค้าเกษตรเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง รวม 6 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ หนองคาย ศรีสะเกษ ราชบุรี จันทบุรี และพัทลุง ให้เป็นจังหวัดต้นแบบในแต่ละภาคของประเทศ เพื่อผลักดันให้เป็นเมืองเกษตรสีเขียว และพัฒนาเป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Thailand. Department of Land Development

2017; Thailand. Department of Agricultural Extension 2017)

ทั้งนี้ จังหวัดราชบุรีได้รับเลือกเป็น 1 ใน 6 จังหวัดในการเป็นเมืองเกษตรสีเขียว ถือเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้เกษตรกรและประชาชนหันมาตระหนักความสำคัญและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสู่การทำเกษตรปลอดภัยมากขึ้น โดยเจ้าหน้าที่การเกษตร ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานรับรู้ถึงการให้ความสำคัญของผู้บริหารทั้งระดับรัฐบาลและระดับจังหวัดที่มีต่อการดำเนินโครงการเมืองเกษตรสีเขียวนี้ ประกอบกับผู้บริหารระดับจังหวัดให้ความสำคัญกับยุทธศาสตร์ด้านเกษตรปลอดภัยมาอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้เป็นจังหวัดเวลาที่ดีในการสร้างกระแสให้เกษตรกรหันมาสนใจการทำเกษตรปลอดภัยได้มากขึ้น ในด้านของเกษตรกรเองก็เกิดความตื่นตัวมากขึ้นจากกระแสการส่งเสริมดังกล่าว เกษตรกรกล่าวไปในทางเดียวกันถึงความภาคภูมิใจที่จังหวัดราชบุรีได้รับเลือกเป็น 1 ใน 6 จังหวัดเมืองเกษตรสีเขียว เพราะการได้รับเลือกดังกล่าวทำให้เกษตรกรรับรู้ถึงการให้ความสำคัญของคนภายนอกที่มีต่อการเกษตรกรรมในจังหวัดราชบุรี ผลผลิตทางการเกษตรของจังหวัดราชบุรี และเกษตรกรในจังหวัดราชบุรี

แนวโน้มนี้สอดคล้องกับความตั้งใจของผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นเกษตรกรผู้ทำเกษตรปลอดภัยทุกคน มีแนวโน้มทำเกษตรปลอดภัยต่อไปในอนาคต โดยบางคนตั้งใจจะพยายามเลิกใช้สารเคมีและเข้าสู่การทำเกษตรอินทรีย์ บางคนตั้งใจทำเกษตรปลอดภัยต่อไปแต่เห็นว่าคงไม่สามารถทำเกษตรอินทรีย์ได้ ในขณะที่เกษตรกรคนหนึ่งให้ข้อมูลว่าจะนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการเกษตรมากขึ้น ส่วนผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นเกษตรกรผู้ที่ไม่ทำเกษตรปลอดภัยเกินครึ่งหนึ่งของผู้ให้ข้อมูลสนใจการทำเกษตรปลอดภัยในอนาคต ซึ่ง

บางคนจะลองดูผลจากการทำเกษตรปลอดภัยของคนอื่นก่อน ผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งเห็นว่าหากเขามีทุนทรัพย์มากขึ้น ความรู้มากขึ้น มีหน่วยงานเข้ามาดูแลใกล้ชิด เขาก็จะทำเกษตรปลอดภัย แต่บางคนก็ยังคงเป็นเกษตรกรเคมีอยู่ เนื่องจากอายุมากแล้ว มั่นใจในการใช้เคมีมากกว่า เพียงแต่อาจจะลดการใช้เคมีให้น้อยลงจากเดิม

1.3 แม้มีแหล่งเรียนรู้ด้านการเกษตรมากมาย แต่ความรู้เรื่องเกษตรปลอดภัยยังไม่มากพอ

จากการสำรวจพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีประสบการณ์การเรียนรู้ด้านการเกษตรจากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งการเรียนรู้ด้วยตนเอง (ร้อยละ 84.4) เรียนรู้จากผู้รู้หรือปราชญ์ในชุมชน (ร้อยละ 77.4) และการรับความรู้จากเจ้าหน้าที่รัฐ (ร้อยละ 74.0) ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม แม้เกษตรกรจะมีประสบการณ์การเรียนรู้ด้านการเกษตรจากแหล่งต่าง ๆ มากมาย แต่ความรู้เรื่องเกษตรปลอดภัยยังไม่มากพอ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยังไม่รู้จักการทำเกษตรมาตรฐาน GAP (ร้อยละ 66.4) โดยกลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ยคะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำเกษตรมาตรฐาน GAP อยู่ที่ 0.84 จากคะแนนเต็ม 6 คะแนน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการทำเกษตรปลอดภัย เช่น กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 90.8 เข้าใจว่า “เกษตรกรจำเป็นต้องเข้าอบรม ก่อนยื่นขอใบรับรองมาตรฐาน GAP” กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 76.8 เข้าใจว่า “การยื่นขอใบรับรองมาตรฐาน GAP มีค่าใช้จ่าย” และกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 69.0 เข้าใจว่า “เกษตรมาตรฐาน GAP ใช้วัตถุเคมีไม่ได้เลย”

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกษตรกร วิเคราะห์ได้ว่า แม้มีแหล่งเรียนรู้ด้านการเกษตรมาก แต่ความรู้

เรื่องเกษตรปลอดภัยยังไม่มากพอ เป็นเพราะการอบรมความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรปลอดภัยยังจำกัดและมุ่งไปที่กลุ่มเกษตรกรที่จะยื่นขอใบรับรองมาตรฐาน GAP เป็นสำคัญ ทำให้เกษตรกรรายเล็กเกษตรกรที่มุ่งการจำหน่ายสินค้าในตลาดท้องถิ่น และเกษตรกรที่อยู่ในระยะเริ่มต้นในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตร ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายของโครงการอบรมความรู้ที่จัดขึ้น เกษตรกรกลุ่มนี้ ซึ่งเป็นเกษตรกรส่วนใหญ่จึงได้รับข้อมูลเรื่องเกษตรปลอดภัยยังไม่มากพอ

นอกจากนี้ การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่การเกษตร พบข้อสังเกตเกี่ยวกับความเข้าใจไม่ตรงกันระหว่างเจ้าหน้าที่การเกษตรและเกษตรกร กล่าวคือ ในขณะที่เกษตรกรเห็นว่าการอบรมความรู้เรื่องเกษตรปลอดภัยมีเป้าหมายมุ่งไปที่เกษตรกรบางกลุ่มเท่านั้น ทำให้เกษตรกรที่สนใจบางกลุ่มไม่สามารถเข้าถึงโครงการอบรมความรู้ของเจ้าหน้าที่การเกษตรได้ ในทางเดียวกัน เจ้าหน้าที่อาจเข้าใจได้ว่าความสนใจเข้าร่วมโครงการอบรมความรู้เน้นจำกัดอยู่ที่เกษตรกรบางกลุ่ม

2. ปัญหาสำคัญของเกษตรกรในจังหวัดราชบุรี

จากการสำรวจ พบว่า ปัญหาสำคัญที่สุดของเกษตรกรในจังหวัดราชบุรี คือ ปัญหาเรื่องน้ำในการเกษตร (ร้อยละ 56.6) รองลงมา คือ ปัญหาราคาผลผลิต (ร้อยละ 18.6) ข้อมูลนี้สอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เกษตรกรซึ่งสรุปปัญหาได้ 3 เรื่องหลัก คือ 1) ปัญหาเรื่องสภาพสิ่งแวดล้อมภัยแล้ง ปัญหาเรื่องน้ำและดิน 2) ปัญหาเรื่องการตลาด และราคาผลผลิตไม่เป็นธรรม 3) ปัญหาการขาดเอกสารสิทธิในที่ดินทำกิน การไม่มีที่ดินทำกิน

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกษตรกร วิเคราะห์ได้ว่า ปัญหาเรื่องน้ำเป็นปัญหาใหญ่ที่กระทบกับเกษตรกรโดยตรงเพราะเป็นปัจจัยสำคัญในการทำเกษตร ปัญหานี้ปรากฏในหลายกรณี ทั้งปัญหาเรื่องระบบชลประทาน ปัญหาภัยแล้งส่งผลให้ขาดน้ำ น้ำน้อย พื้นที่ที่มีน้ำยังเผชิญกับปัญหาน้ำเสียจากครัวเรือนและโรงงานอุตสาหกรรม โดยเฉพาะในพื้นที่มีโรงงานอุตสาหกรรม และพื้นที่ที่มีอุตสาหกรรมการเลี้ยงหมูจะเผชิญกับปัญหาน้ำเสียและมลพิษอื่น ๆ ซึ่งกระทบต่อการทำเกษตรและการใช้ชีวิตประจำวันของเกษตรกร แม้จะมีความพยายามในการแก้ปัญหาดังกล่าว แต่ก็ปรากฏเรื่องผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ ทำให้บางพื้นที่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ และกลายเป็นปัญหาต่อเนื่องของเกษตรกรที่อยากจะแก้ไขในระดับส่วนบุคคล ดังที่เกษตรกรที่ทำเกษตรปลอดภัยคนหนึ่งให้ข้อมูลว่า “แต่ก่อนนี้ระบบน้ำของที่นี่ดีมาก แต่ในปัจจุบันระบบน้ำมีปัญหา น้ำไม่ค่อยมีเหมือนเมื่อก่อน แทบไม่มีใครจัดการได้เลย ถือว่าเป็นปัญหามาก ๆ”

ในทางเดียวกัน ปัญหาเรื่องการตลาด ราคาผลผลิตไม่เป็นธรรม เป็นสิ่งที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของเกษตรกร การเริ่มเพาะปลูกในแต่ละฤดูการทำเกษตรนั้น กว่าที่เกษตรกรจะได้เก็บเกี่ยวผลผลิตย่อมต้องใช้การลงทุนเงินและเวลาในการดูแลผลผลิตเมื่อถึงเวลาที่พืชผลเติบโตพร้อมจำหน่าย จึงเป็นความหวังสำคัญของเกษตรกรในการจำหน่ายสินค้าเพื่อให้ได้ทุนคืนมา และได้ผลกำไรที่จะนำไปใช้ดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัว ปัญหาเรื่องการตลาดจึงเป็นปัญหาสำคัญ และเป็นแรงจูงใจในการตัดสินใจเพาะปลูกพืชผลต่าง ๆ ของเกษตรกร อย่างไรก็ตามระบบตลาดในปัจจุบันได้มีส่วนสำคัญในการให้อำนาจแก่พ่อค้าคนกลางในการกำหนดราคาสินค้า การขาด

อำนาจในการกำหนดราคาผลผลิตจึงเป็นสิ่งที่กระทบต่อความมั่นคงในอาชีพเกษตรกร ดังที่เกษตรกรคนหนึ่งให้ข้อมูลว่า “ที่แก้ไขไม่ได้คือผลผลิต พ่อค้าคนกลางกดราคา เวลาเราเอาของไปขาย ยังได้ราคาไม่เป็นธรรม” สอดคล้องกับเกษตรกรอีกคนหนึ่งให้ข้อมูลว่า “ส่วนมากตลาดจะกดราคา จะเลือกเอาแต่ของสวย ๆ งาม ๆ มีตำหนินิดหน่อยเขาก็ยังกดราคา”

ทั้งนี้ ดูเหมือนว่า ปัญหาเรื่องน้ำ และปัญหาราคาผลผลิตจะไม่ใช่ปัญหาของเกษตรกรในพื้นที่ราชบุรีเท่านั้น แต่เป็นปัญหาสำคัญของเกษตรกรในพื้นที่ต่าง ๆ ในประเทศไทย โดยพิจารณาได้จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ปัญหาหลักของเกษตรกรได้แก่ ปัญหาสภาวะทางธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ ขาดแคลนน้ำ ดินเสื่อมคุณภาพ (Suchada Saengduangdi et al. 2014; Dussadi Phromtat 2015; Phantiwa Kwang-ngoen and Bussara Limnirunkun 2017) ปัญหาการตลาด การขนส่งสินค้า (Phantiwa Kwang-ngoen and Bussara Limnirunkun 2017) และปัญหาด้านต้นทุนการทำเกษตร ราคาวัตถุดิบทางการเกษตร การขาดเงินทุนหมุนเวียนสำหรับทำการเกษตร ปัญหาเงินไม่เหลือออม (Yongyooth Srigoifun et al. 2012; Suchada Saengduangdi et al. 2014) เป็นต้น

3. ปัญหาและอุปสรรคของการขึ้นทะเบียนเกษตรกรปลอดภัย

จากการสำรวจ พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการทำเกษตรมาตรฐาน GAP คือ ปัญหาความล่าช้าในขั้นตอนการประเมินแปลงของเจ้าหน้าที่กรมวิชาการเกษตร (ร้อยละ 29.6) และปัญหาความกังวลใจของเกษตรกรในขั้นตอนการเตรียมแปลงให้พร้อม โดยเฉพาะการจดบันทึกข้อมูล (ร้อยละ 23.3) ทั้งนี้ เงื่อนไขของการทำเกษตรปลอดภัยที่เป็นอุปสรรค

ลำดับต้นของเกษตรกร คือ ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำและเรื่องพื้นที่ปลูก (ร้อยละ 38.5) และปัญหาเรื่องการใช้วัตถุดิบตราทางการเกษตร (ร้อยละ 21.8) ข้อมูลเชิงปริมาณแสดงให้เห็นว่าปัญหาเหล่านี้ถูกลำดับความสำคัญว่าเป็นปัญหาและเงื่อนไขสำคัญสองลำดับแรกของการทำเกษตรปลอดภัย สอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลทั้งกลุ่มเจ้าหน้าที่การเกษตรและกลุ่มเกษตรกรต่างให้ข้อมูลว่าเป็นปัญหาสำคัญ

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่การเกษตรและเกษตรกร วิเคราะห์ได้ว่าในมุมมองของเจ้าหน้าที่การเกษตร ปัญหาหลัก คือ การประเมินแปลงของเจ้าหน้าที่กรมวิชาการเกษตรล่าช้า ส่วนในมุมมองของเกษตรกร ปัญหาหลัก คือ ปัญหาความกังวลใจของเกษตรกรในขั้นตอนการเตรียมแปลงให้พร้อมโดยเฉพาะการจดบันทึกข้อมูล

ในด้านเจ้าหน้าที่การเกษตร ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการขึ้นทะเบียนเกษตรกรปลอดภัย เห็นว่าปัญหาหลักเป็นเรื่องความล่าช้าในขั้นตอนการตรวจประเมินแปลงของกรมวิชาการเกษตร ผู้ให้ข้อมูลเกือบทุกคนเห็นว่าเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลให้เกษตรกรเบื่อนาย และเกิดความกังวลเกี่ยวกับระยะเวลาของการเพาะปลูก หลายครั้งเกษตรกรพบว่าเขาจะเก็บเกี่ยวแล้ว แต่เจ้าหน้าที่ยังไม่มาตรวจแปลง ดังนั้น เมื่อเกษตรกรเผชิญปัญหาดังกล่าว ย่อมสะท้อนปัญหากลับมายังเจ้าหน้าที่การเกษตร เจ้าหน้าที่การเกษตรจึงเป็นผู้รับหน้าต่อปัญหาและได้รับความคิดเห็นจากเกษตรกร ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลการสัมภาษณ์เกษตรกร ที่เห็นว่าการมาตรวจประเมินแปลงล่าช้าของกรมวิชาการเกษตรเป็นปัญหาที่ควบคุมไม่ได้ ดังที่เกษตรกรอำเภอคนหนึ่งให้ข้อมูลว่า “ปัญหามากที่สุดก็คือการที่กรมวิชาการที่ลงมาตรวจช้า เขาจะเก็บเกี่ยวกันแล้ว พี่ผักมันก็เก็บเกี่ยว

หมดแล้ว แล้วจะรับรองเราได้ไหม ก็ไม่ได้ ก็ต้องรอฤดูกาลต่อไป ที่ไม่ได้ GAP ตามเป้าก็เป็นเพราะสาเหตุอันนี้ ชาวบ้านเขาก็เบื่อ” สอดคล้องกับเกษตรกรตำบลคนหนึ่งที่ให้ข้อมูลว่า “เจ้าหน้าที่ที่จะมาประเมินมีค่อนข้างน้อย ต้องใช้เวลาหลายเดือนกว่าเขาจะมาตรวจ ทำให้เกษตรกรเขาเบื่อ”

อย่างไรก็ตาม ในด้านเกษตรกรนั้น ปัญหาในขั้นตอนของการเตรียมแปลงให้พร้อมถือเป็นปัญหาที่สำคัญว่า เพราะการปฏิบัติตามข้อกำหนด 8 เรื่องเป็นการเริ่มต้นของกระบวนการทำเกษตรปลอดภัย เป็นสิ่งที่มีความซับซ้อน และต้องปฏิบัติตามรายละเอียดอย่างเคร่งครัด เกษตรกรต้องจดบันทึกสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่หลายคนไม่คุ้นเคยและคิดว่ายุ่งยาก บางพื้นที่มีปัญหาเรื่องแหล่งน้ำ และเรื่องพื้นที่ปลูกที่ไม่พร้อม ไม่เป็นไปตามแนวปฏิบัติของการรองรับมาตรฐาน GAP ซึ่งทำให้เกษตรกรบางคนตัดสินใจไม่เข้าสู่กระบวนการการทำเกษตรปลอดภัย ความกังวลใจของเกษตรกรในการปฏิบัติตามข้อกำหนด 8 เรื่องนี้ โดยเฉพาะการจดบันทึกข้อมูล จึงเป็นปัญหาใหญ่ของเกษตรกรที่ทำเกษตรปลอดภัย ดังที่เกษตรกรคนหนึ่งให้ข้อมูลว่า “การยื่นเอกสาร เราก็ไม่ค่อยถนัด เพราะเราก็เรียนไม่ค่อยเก่ง แค่อ่านออกเขียนได้ แล้วมันต้องจดบันทึกตลอดเวลา เราขาย ปลูกเมื่อไร ฉีดยา รดน้ำ มันต้องบันทึกหมด” สอดคล้องกับข้อมูลการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่การเกษตร ที่เห็นว่ากรจดบันทึกข้อมูลเป็นปัญหาสำคัญ โดยเฉพาะสำหรับเกษตรกรผู้สูงอายุ ผู้ที่มีปัญหาเรื่องสายตา ผู้ที่มีปัญหาเรื่องการเขียนหนังสือ และผู้ที่ยังไม่เข้าใจรายละเอียดเกี่ยวกับการจดบันทึกที่มีทั้งตาราง การเขียนบรรยาย และข้อมูลตัวเลขมากมาย ดังที่เกษตรกรอำเภอคนหนึ่งให้ข้อมูลว่า “เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่คุ้นเคยเรื่องการจดบันทึกเรื่องการจดบันทึกการใช้สารเคมี ส่วนมากเกษตรกร

เขาเป็นคนมีอายุ เขาก็จะไม่ค่อยได้บันทึกเท่าไร แต่เราก็พยายามเน้นให้เขาจด หรือบอกให้ลูกหลานช่วยเขียนให้” เช่นเดียวกับเกษตรกรอำเภออีกคนหนึ่งที่ให้ข้อมูลว่า “การบันทึกจะเป็นอะไรที่ชาวบ้านเรากลัวมากที่สุด ส่วนมากบันทึกไม่ถูก เพราะขาดความเข้าใจก็จะเกิดความท้อ เพราะเห็นตารางบันทึกมันเยอะ”

ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคของการขึ้นทะเบียนเกษตรปลอดภัยข้างต้น สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่พบว่าปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรที่ทำเกษตรปลอดภัย คือ การปฏิบัติตามเกณฑ์ที่กำหนดมีข้อจำกัดมาก ทำให้เกษตรกรเผชิญปัญหาต่าง ๆ ตามข้อปฏิบัติของ GAP ได้แก่ ปัญหาการละเลยการจดบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ในการเพาะปลูก ปัญหาเรื่องสถานที่เก็บรักษาผลผลิตของเกษตรกรที่มีสัตว์ที่เป็นพาหะนำโรคอาศัยอยู่ สถานที่ในการเพาะปลูกมีแหล่งของศัตรูพืชอาศัยอยู่ ความไม่สามารถปฏิบัติตามแผนการควบคุมการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตตามคุณภาพที่กำหนดไว้ แหล่งน้ำใกล้สถานที่เพาะปลูกของมีปัญหาน้ำเสียเนื่องจากมีโรงงานทิ้งน้ำเสียเป็นประจำ ความไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตตามระยะเวลาที่เหมาะสมตามเกณฑ์ในแผนการควบคุมการผลิตได้ พื้นที่เพาะปลูกมีสารเคมีและวัตถุอันตรายตกค้างในดิน และบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงในการเพาะปลูกมีการใช้สารเคมีและวัตถุอันตรายในการเพาะปลูก (Phanpiphak Ratharattanasakun 2012; Wannaphatson Maneepen 2012)

4. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการทำเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรในจังหวัดราชบุรี

จากการสำรวจ พบว่าตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับประสบการณ์การทำเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรในจังหวัดราชบุรี ได้แก่ สถานภาพสมรส การมี

ตำแหน่งในชุมชน การย้ายถิ่นมาจากที่อื่น ช่องทาง
การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร ภาวะการ
ออมในปัจจุบัน การบริโภคผลผลิตทางการเกษตร
ของตนเองและประสบการณ์การทำเกษตรธรรมชาติ
การเรียนรู้จากการทดลอง/เรียนรู้ด้วยตนเอง การ
เรียนรู้จากเจ้าหน้าที่รัฐ การเรียนรู้จากการได้ไป

ศึกษาดูงานที่อื่นและระดับคะแนนความรู้ความเข้าใจ
เกี่ยวกับการทำเกษตรมาตรฐาน GAP

ทั้งนี้ สรุปภาพรวมผลการทดสอบตัวแปร
ที่มีความสัมพันธ์กับประสบการณ์การทำเกษตร
ปลอดภัยของกลุ่มตัวอย่างได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับประสบการณ์การทำเกษตรปลอดภัยของกลุ่มตัวอย่าง

ตัวแปรอิสระ	การทำเกษตรปลอดภัย			X ²	Sig
	มี ประสบการณ์	ไม่มี ประสบการณ์	รวม		
สถานภาพสมรส					
สมรส	6 (5.7)	100 (94.3)	106 (100.0)	9.203	0.002
โสด/หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่	69 (17.5)	325 (82.5)	394 (100.0)		
รวม	75 (15.0)	425 (85.0)	500 (100.0)		
การมีตำแหน่งในชุมชน					
ไม่มี	40 (12.3)	285 (87.7)	325 (100.0)	5.279	0.022
มี	35 (20.0)	140 (80.0)	175 (100.0)		
รวม	75 (15.0)	425 (85.0)	500 (100.0)		
การย้ายถิ่นมาจากที่อื่น					
ไม่ได้ย้าย/อยู่มาตั้งแต่เกิด	38 (11.1)	305 (88.9)	343 (100.0)	13.174	0.000
ย้ายมาจากที่อื่น	37 (23.6)	120 (76.4)	157 (100.0)		
รวม	75 (15.0)	425 (85.0)	500 (100.0)		
ช่องทางการได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร					
บุคคลอื่น	47 (18.8)	203 (81.2)	250 (100.0)	8.194	0.017
โทรทัศน์	13 (8.4)	142 (91.6)	155 (100.0)		
เสียงตามสาย/อินเทอร์เน็ต ฯลฯ	15 (15.8)	80 (84.2)	95 (100.0)		
รวม	75 (15.0)	425 (85.0)	500 (100.0)		

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตัวแปรอิสระ	การทำเกษตรปลอดภัย			χ^2	Sig
	มี ประสบการณ์	ไม่มี ประสบการณ์	รวม		
ภาวะการออมในปัจจุบัน					
มีเงินออม	53 (18.3)	237 (81.7)	290 (100.0)	6.511	0.011
ไม่มีเงินออม	21 (10.0)	188 (90.0)	209 (100.0)		
รวม	74 (14.8)	425 (85.2)	499 (100.0)		
การบริโภคผลผลิตทางการเกษตรของตนเอง					
บริโภค	51 (18.9)	219 (81.1)	270 (100.0)	5.907	0.015
ไม่บริโภค	23 (10.8)	189 (89.2)	212 (100.0)		
รวม	74 (15.4)	408 (84.6)	482 (100.0)		
ประสบการณ์การทำเกษตรธรรมชาติ					
เคย	68 (17.2)	327 (82.8)	395 (100.0)	7.239	0.007
ไม่เคย	7 (6.7)	98 (93.3)	105 (100.0)		
รวม	75 (15.0)	425 (85.0)	500 (100.0)		
การเรียนรู้จากการทดลอง/เรียนรู้ด้วยตนเอง					
มี	71 (16.8)	351 (83.2)	422 (100.0)	8.354	0.004
ไม่มี	2 (3.1)	63 (96.9)	65 (100.0)		
รวม	73 (15.0)	414 (85.0)	487 (100.0)		
การเรียนรู้จากเจ้าหน้าที่รัฐ					
มี	65 (17.6)	305 (82.4)	370 (100.0)	9.704	0.002
ไม่มี	6 (5.5)	103 (94.5)	109 (100.0)		
รวม	71 (14.8)	408 (85.2)	479 (100.0)		
การเรียนรู้จากการได้ไปศึกษาดูงานที่อื่น					
มี	60 (21.0)	226 (79.0)	286 (100.0)	20.569	0.000
ไม่มี	11 (5.8)	178 (94.2)	189 (100.0)		
รวม	71 (14.9)	404 (85.1)	475 (100.0)		
ระดับคะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำเกษตรมาตรฐาน GAP					
ระดับน้อย (0- 2 คะแนน)	20 (5.0)	383 (95.0)	403 (100.0)	164.142	0.000
ระดับมาก (3- 5 คะแนน)	55 (56.7)	42 (43.3)	97 (100.0)		
รวม	75 (15.0)	425 (85.0)	500 (100.0)		

จากตารางที่ 1 อภิปรายผลได้ดังนี้

4.1 ตัวแปรข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

พบว่า ผู้ที่มีสถานภาพโสด/หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ มีประสบการณ์การทำเกษตรปลอดภัยมากกว่า ผู้ที่มีสถานภาพสมรส ผู้ที่มีตำแหน่งในชุมชนมีประสบการณ์การทำเกษตรปลอดภัยมากกว่าผู้ที่ไม่มีตำแหน่งในชุมชน ผู้ที่ย้ายถิ่นมาจากที่อื่นมีประสบการณ์การทำเกษตรปลอดภัยมากกว่าผู้ที่ไม่ได้ย้ายถิ่นมาจากที่อื่น/อยู่มาตั้งแต่เกิด ผู้ที่ได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรจากบุคคลอื่นมีประสบการณ์การทำเกษตรปลอดภัยมากกว่าผู้ที่ได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรจากช่องทางอื่น ๆ และผู้ที่มีเงินออมมีประสบการณ์การทำเกษตรปลอดภัยมากกว่าผู้ที่ไม่เงินออม

ทั้งนี้ อาจวิเคราะห์ได้ว่า การทำเกษตรปลอดภัยเป็นแนวคิดใหม่ที่เข้ามาส่งเสริมให้แก่เกษตรกร ซึ่งการทำเกษตรปลอดภัยจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางการเกษตรตามแนวทาง GAP ที่กำหนดไว้ จึงทำให้ผู้ที่มีสถานภาพโสด/หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ไม่มีภาระครอบครัวมากนัก มีแนวโน้มพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ง่ายกว่าผู้ที่มีสถานภาพสมรส เกษตรกรกลุ่มที่มีเงินออมอยู่ในสภาพที่พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงมากกว่า ผู้ที่มีตำแหน่งในชุมชนมีแนวโน้มที่จะได้รับข้อมูลข่าวสารมีโอกาสในการเข้าถึงและเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของหน่วยงานรัฐมากกว่าผู้ที่ไม่ตำแหน่งในชุมชน ซึ่งเกษตรกรที่รับข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรจากสื่อบุคคลสามารถซักถามสิ่งที่ตนสนใจหรือไม่เข้าใจได้ดีกว่าสื่อในช่องทางอื่น ๆ รวมทั้งผู้ที่ย้ายถิ่นเข้ามาเพื่อทำการเกษตรในพื้นที่จังหวัดราชบุรีย่อมเป็นผู้ที่เล็งเห็นความสำคัญต่อการทำเกษตรกรในพื้นที่นี้ เกษตรกรที่ย้ายมาจากถิ่นอื่นย่อมต้องการเริ่มต้นการทำเกษตรที่ยั่งยืน สามารถเลี้ยงตนเองได้ ซึ่ง

สอดคล้องกับแนวทางการเกษตรปลอดภัย ในขณะที่ผู้ที่อยู่ในพื้นที่ตั้งแต่เกิด อาจเกิดการยึดติดในรูปแบบการเกษตรแบบเดิมที่ปฏิบัติมาอย่างยาวนานตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ ดังนั้น ผู้ที่ย้ายถิ่นมาจากที่อื่นจึงมีแนวโน้มการมีประสบการณ์การทำเกษตรปลอดภัยมากกว่าผู้ที่ไม่ได้ย้ายถิ่นมาจากที่อื่น

4.2 ตัวแปรประสบการณ์การทำเกษตร

พบว่า ผู้ที่บริโภคผลผลิตทางการเกษตรของตนเอง ทำเกษตรปลอดภัยมากกว่าผู้ที่ไม่บริโภคผลผลิตทางการเกษตรของตนเองและผู้ที่เคยทำเกษตรธรรมชาติมีประสบการณ์การทำเกษตรปลอดภัยมากกว่าผู้ที่ไม่เคยทำเกษตรธรรมชาติ

ทั้งนี้ อาจวิเคราะห์ได้ว่าผู้ที่บริโภคผลผลิตทางการเกษตรของตนเอง และผู้ที่เคยทำเกษตรธรรมชาติ ย่อมเป็นเกษตรกรที่ตระหนักและใส่ใจเรื่องความปลอดภัยในการใช้สารเคมีทางการเกษตร มีความคุ้นชินในรูปแบบการเกษตรที่ต้องใช้สารเคมีให้น้อยลง จึงมีแนวโน้มที่จะใช้สารเคมีทางการเกษตรตามคำแนะนำอย่างเคร่งครัด ไม่ใช้สารเคมีในระดับที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้บริโภค ดังนั้น หากเกษตรกรไม่มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรแบบธรรมชาติ ย่อมเคยชินอยู่กับรูปแบบการเกษตรแบบเคมี และยากลำบากที่จะตัดสินใจเข้าสู่แนวทางการทำเกษตรปลอดภัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของอัญชลี ยิ้มสมบุญ และคณะ (Anchalee Yimsomboon et al. 2011) และวรรณภัสสรณ์ มณีเป็ญ (Wannaphatson Maneepen 2012) ที่พบว่าประสบการณ์ด้านการเกษตรมีความสัมพันธ์กับประสบการณ์การทำเกษตรปลอดภัย

4.3 ตัวแปรประสบการณ์การเรียนรู้ด้านการเกษตร

พบว่า ผู้ที่มีการเรียนรู้จากการทดลอง/เรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้จากเจ้าหน้าที่รัฐ และ

การไปศึกษาดูงานที่อื่น มีประสบการณ์การทำเกษตรปลอดภัยมากกว่าผู้ที่ไม่มีประสบการณ์การเรียนรู้ด้านการเกษตร

ทั้งนี้ อาจวิเคราะห์ได้ว่าเกษตรกรที่มีลักษณะใฝ่รู้ มีการเรียนรู้ด้านการเกษตรด้วยตนเองและจากแหล่งอื่น ๆ ย่อมเป็นคุณลักษณะของเกษตรกรที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวที่กรรมทางการเกษตรสิ่งที่ดีกว่า ประสบการณ์การเรียนรู้เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์การทำเกษตรของเกษตรกร เกษตรกรที่สามารถก้าวข้ามความยึดติดในรูปแบบการเกษตรแบบเดิม หรือมีประสบการณ์เรียนรู้การทำเกษตรในแนวทางต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้จากการทดลอง/เรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้จากเจ้าหน้าที่รัฐ และการเรียนรู้จากการได้ไปศึกษาดูงานที่อื่น ย่อมเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกษตรกรเห็นถึงโอกาส ความเป็นไปได้ และผลดีของการปรับตัวที่กรรมสู่การทำเกษตรปลอดภัย ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งพบว่าการทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง หรือการฝึกปฏิบัติจริง มีความสัมพันธ์กับประสบการณ์การทำเกษตรปลอดภัย (Boonyoung Makchum 2012; Phatsakon Nunthapanich 2012; Yongyooth Srigoifun et al. 2012) กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น เช่น ประชาชนชุมชน ผู้รู้ ผู้ที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งรวมถึงการเรียนรู้และได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่รัฐ มีความสัมพันธ์กับประสบการณ์การทำเกษตรปลอดภัย (Boonyoung Makchum 2012; Phatsakon Nunthapanich 2012; Yongyooth Srigoifun et al. 2012; Suchada Saengduangdi et al. 2014; Autt Auchariyamontri 2014; Rueangrai Intrakong and Worathat Intarakhamporn 2016) และการเรียนรู้จาก

การไปศึกษาดูงานมีความสัมพันธ์กับประสบการณ์การทำเกษตรปลอดภัย (Boonyoung Makchum 2012; Phatsakon Nunthapanich 2012)

4.4 ระดับคะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำเกษตรมาตรฐาน GAP พบว่า ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำเกษตรมาตรฐาน GAP ในระดับมากมีประสบการณ์การทำเกษตรปลอดภัยมากกว่าผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในระดับน้อย

ทั้งนี้ อาจวิเคราะห์ได้ว่า การทำเกษตรปลอดภัยเป็นรูปแบบการทำเกษตรที่ถูกกำหนดแนวทางปฏิบัติเพื่อการรองรับมาตรฐานไว้ ซึ่งข้อกำหนดต่าง ๆ จำเป็นต้องอาศัยการทำความเข้าใจในขั้นตอนการปฏิบัติที่เคร่งครัด ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำเกษตรมาตรฐาน GAP จะเป็นตัวคลี่คลายความกังวลของเกษตรกรเกี่ยวกับความยุ่งยากของขั้นตอนการเตรียมแปลงและกระบวนการสู่การทำเกษตรปลอดภัย เมื่อเกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจแล้ว จึงเป็นการเพิ่มความมั่นใจในการปฏิบัติทางการเกษตร ทำให้เกษตรกรมองเห็นโอกาสที่ดีกว่า หากมีการปรับรูปแบบการเกษตรหรือเลือกทำเกษตรปลอดภัย รับรู้และเข้าใจความต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำเกษตรมาตรฐาน GAP จึงมีความสัมพันธ์กับประสบการณ์การทำเกษตรปลอดภัย สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งพบว่าความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำเกษตรมาตรฐาน GAP มีความสัมพันธ์กับประสบการณ์การทำเกษตรปลอดภัย (Yongyooth Srigoifun et al. 2012; Sanarn Phadungsinn 2013; Rueangrai Intrakong and Worathat Intarakhamporn 2016)

5. เงื่อนไขทางสังคมที่เป็นทุนทางสังคมในการพัฒนาจังหวัดราชบุรีด้านเกษตรปลอดภัย

จากสภาพ ปัญหา และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการทำเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรในจังหวัดราชบุรี สามารถวิเคราะห์เงื่อนไขทางสังคมด้านคน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ ซึ่งพบว่าเงื่อนไขทางสังคมทั้ง 4 ด้านมีทั้งจุดแข็งที่โดดเด่นต่อการพัฒนา และจุดอ่อนที่ต้องแก้ไขเพื่อลดอุปสรรคของเกษตรกร ทั้งนี้ทุนทางสังคมที่สำคัญของเกษตรกรในจังหวัดราชบุรี สรุปได้ดังนี้

5.1 ด้านคน เกษตรกรมีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ด้านการเกษตร สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลในการแก้ปัญหาด้านการเกษตร เกษตรกรมีศักยภาพและความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองและเรียนรู้ร่วมกัน

อย่างไรก็ดี องค์ความรู้ส่วนใหญ่เป็นความรู้ด้านการทำเกษตรเคมี ปัญหาหลักเป็นเรื่องการมีความรู้เรื่องการเกษตรปลอดภัยไม่เพียงพอ และเกษตรกรยังเคยชินและยึดติดกับรูปแบบการเกษตรแบบเคมี ซึ่งเป็นการปิดกั้นการรับข้อมูลด้านการเกษตรปลอดภัย ผู้ให้ข้อมูลที่พบสารเคมีในสิ่งแวดล้อมในระดับอันตรายต่อสุขภาพเป็นกลุ่มที่ตัดสินใจปรับเปลี่ยนการทำเกษตรมาสู่เกษตรปลอดภัย

ดังนั้น ควรมุ่งเน้นการสร้างจิตสำนึกที่ดีของเกษตรกร และให้เกษตรกรเห็นโทษของการใช้สารเคมีที่มีต่อตนเอง ครอบครัว และผู้บริโภค หน่วยงานรัฐ โดยกระทรวงสาธารณสุขควรจัดบริการตรวจสุขภาพและให้คำปรึกษาแก่เกษตรกรที่ได้รับผลจากการทำเกษตรเคมี ในกรณีของเกษตรกรที่ทำเกษตรเคมีมาอย่างยาวนาน ควรมุ่งไปที่การปรับเปลี่ยนสู่การใช้เคมีให้น้อยลงจากเดิมก่อน

5.2 ด้านสถาบัน พบลักษณะการสนับสนุนทางสังคมที่สำคัญในการทำเกษตรปลอดภัย จากครอบครัว และจากหน่วยงานรัฐ

อย่างไรก็ดี การสนับสนุนนโยบายด้านการเกษตรปลอดภัยของหน่วยงานรัฐยังไม่สามารถสร้างอุปสงค์สินค้าเกษตรปลอดภัยได้มากเพียงพอในการรองรับผลผลิตจากเกษตรปลอดภัย รวมถึงยังไม่สามารถผลักดันให้กลไกตลาดสร้างมูลค่าสินค้าเกษตรปลอดภัยให้สูงกว่าสินค้าเกษตรทั่วไปได้ ในด้านการขึ้นทะเบียนเกษตรปลอดภัย พบว่า ปัญหาและอุปสรรค คือ การประเมินแปลงของเจ้าหน้าที่กรมวิชาการเกษตรล่าช้า และปัญหาการจดบันทึกเป็นเรื่องใหญ่ของเกษตรกร

ดังนั้น ควรมุ่งเน้นการประชาสัมพันธ์สินค้าเกษตรปลอดภัย หาดตลาดรองรับสินค้าเกษตรปลอดภัย และหากลวิธีการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรปลอดภัยให้มากขึ้น รวมถึงหน่วยงานรัฐจำเป็นต้องแก้ปัญหาเกี่ยวกับระเบียบและขั้นตอนของการขึ้นทะเบียนเกษตรปลอดภัยให้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะลดความซับซ้อนของการจดบันทึก และการแก้ปัญหาความล่าช้าในการประเมินแปลงของเจ้าหน้าที่กรมวิชาการเกษตร

5.3 ด้านวัฒนธรรม พบความเชื่อ ความศรัทธา การสืบทอด และความภูมิใจในการประกอบอาชีพของเกษตรกรในจังหวัดราชบุรี

อย่างไรก็ดีการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ส่งผลให้สภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้อต่อการเกษตรเหมือนในอดีต การกลายเป็นเมืองทำให้เกิดการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมในหลายพื้นที่ของจังหวัดราชบุรี ส่งผลต่อมลพิษทางน้ำ ดิน และอากาศ กระทบในภาคการเกษตร และการใช้ชีวิตประจำวันของเกษตรกร แม้จะมีความพยายามใน

การแก้ปัญหา แต่ก็ปรากฏเรื่องผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ ทำให้บางพื้นที่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ปัญหาเรื่องน้ำในการเกษตรกลายเป็นปัญหาอันดับ 1 ของเกษตรกร นอกจากนี้ เกษตรกรจำนวนหนึ่งพบปัญหาด้านกรรมสิทธิ์ที่ดินด้วย

ดังนั้น หน่วยงานด้านวัฒนธรรม และหน่วยงานด้านการศึกษา ควรส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าและภาคภูมิใจในอาชีพการเกษตร และวิธีการเกษตรของชุมชน สร้างเครือข่ายเยาวชนด้านการเกษตรปลอดภัย ส่งเสริมให้ประชาชนร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น หน่วยงานรัฐควรกำกับดูแลปัญหาเรื่องน้ำเสียและมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมอย่างเข้มงวด และแก้ปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินทำกิน

5.4 ด้านองค์ความรู้

เกษตรกรในจังหวัดราชบุรีมีองค์ความรู้และภูมิปัญญาด้านการเกษตร มีแหล่งเรียนรู้ด้านการเกษตรหลากหลาย ประชาชนชาวบ้านและผู้นำชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมของศูนย์เรียนรู้ชุมชนแก่เกษตรกรในพื้นที่

อย่างไรก็ดี การทำเกษตรในหลายพื้นที่เป็นลักษณะของการแข่งขันมากกว่าร่วมมือกัน และปรากฏปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงกิจกรรมที่จัดขึ้น

ดังนั้น หน่วยงานรัฐควรให้ความสำคัญในเรื่องการอบรมความรู้แก่เกษตรกรอย่างต่อเนื่อง ศึกษาความต้องการของเกษตรกรเพื่อให้กิจกรรมตรงตามความต้องการของเกษตรกรอย่างแท้จริง โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม ควรส่งเสริมบทบาทของศูนย์เรียนรู้ชุมชน สนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างศูนย์เรียนรู้ต่าง ๆ และให้ศูนย์เรียนรู้ชุมชนมีบทบาทใน

การสร้างกลุ่มและเครือข่ายเกษตรกร นอกจากนี้ หน่วยงานรัฐ และองค์กรปกครองท้องถิ่นควรส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อช่วยเหลือกันภายในกลุ่ม

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการวิเคราะห์เงื่อนไขทางสังคมข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ด้านการเกษตรปลอดภัยให้เกิดการพัฒนาจังหวัดราชบุรี ด้านเกษตรกรปลอดภัยนั้น จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจกันระหว่างบุคคลหรือกลุ่ม 3 ฝ่ายหลัก คือ เกษตรกร ผู้บริโภค และหน่วยงานสนับสนุน ทั้งนี้ งานวิจัยนี้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานระดับจังหวัด ดังนี้

1) ควรให้ความสำคัญในการกำหนดยุทธศาสตร์ว่าด้วยการเกษตรปลอดภัยเป็นยุทธศาสตร์สำคัญต่อไป กำหนดและสนับสนุนแผนงานด้านการเกษตรปลอดภัยอย่างต่อเนื่องโดยการกำหนดยุทธศาสตร์ด้วยการเกษตรปลอดภัย ควรให้นิยามยุทธศาสตร์ว่าด้วยการเกษตรปลอดภัยที่กว้างขึ้น ครอบคลุมถึงรูปแบบการเกษตรที่ลดใช้สารเคมีทางการเกษตรด้วย ดังนั้น การกำหนดเป้าประสงค์กลยุทธ์ และตัวชี้วัด ควรพิจารณาการพัฒนากลุ่มเป้าหมายเป็น 2 ระดับ คือ (1) การเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้ได้รับมาตรฐานรับรองสินค้าปลอดภัย และ (2) การเพิ่มขึ้นของเกษตรกรที่ลดใช้สารเคมีสู่การทำเกษตรปลอดภัย

2) ควรมุ่งการประชาสัมพันธ์ และสร้างภาพลักษณ์ของจังหวัดราชบุรีในการเป็นผู้นำด้านการเกษตรปลอดภัย โดยให้หน่วยงานรัฐและภาคธุรกิจเอกชนเข้าร่วมการประชาสัมพันธ์

3) ควรให้ความสำคัญกับการจัดหาแหล่งตลาดเพื่อจำหน่ายสินค้าเกษตรปลอดภัย และกำกับดูแลเรื่องราคาผลผลิต ไม่ให้เกิดการกดราคา ทั้งนี้ จังหวัดควรเป็นเจ้าของในการส่งเสริมให้ภาคธุรกิจ ในจังหวัดรับซื้อสินค้าเกษตรปลอดภัย ในลักษณะการสินค้าตรงจากเกษตรกรผู้ซื้อ

4) ควรสนับสนุนโครงการตลาดเกษตรกร โดยให้ภาคเอกชน เกษตรกร และประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมถึงขยายตลาดเกษตรกรในระดับอำเภอ และตำบล ให้เป็นแหล่งสินค้าเกษตรปลอดภัย ซึ่งประชาสัมพันธ์ในทุกระดับพร้อมกัน

5) ควรจัดอบรมความรู้เกษตรกรอย่างต่อเนื่อง ในรูปแบบที่หลากหลาย และเข้าถึงเกษตรกรมากขึ้น

6) ควรสนับสนุนแหล่งความรู้ให้แก่เกษตรกร โดยเพิ่มบทบาทของศูนย์เรียนรู้ชุมชนระดับอำเภอ และตำบล ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของเกษตรกร การเรียนรู้ระหว่างศูนย์เรียนรู้ฯ มาก

ขึ้น ควบคู่กับการพัฒนาระบบการสื่อสาร และการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้

7) ควรสนับสนุนให้องค์กรปกครองท้องถิ่น ส่งเสริมการรวมกลุ่มของผู้ผลิต สร้างต้นแบบเกษตรกรควบคู่กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสมาชิก โดยไม่ละเลยเกษตรกรรายย่อย

นอกจากนี้ หลายปัญหาจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขจากหน่วยงานระดับรัฐบาล ซึ่งทางจังหวัดราชบุรีอาจจะต้องประสานงานเพื่อให้หน่วยงานระดับรัฐบาลรับรู้ปัญหาและหาทางแก้ปัญหาพร้อมกันได้แก่ การแก้ปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินทำกิน โดยเฉพาะพื้นที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตร รวมถึงการแก้ปัญหาเกี่ยวกับระเบียบและขั้นตอนของการขึ้นทะเบียนเกษตรกรปลอดภัยให้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะลดความซับซ้อนของการจดบันทึก และการแก้ปัญหาความล่าช้าในการประเมินแปลงของเจ้าหน้าที่กรมวิชาการเกษตร

References

- Anchalee Yimsomboon, Sunee Kadchamroon, Suwimon Aungkawanich, and Kritsanapon Chanphrom. 2011. “Kanchatkan Khwam Ru Dan Kaset Insi Khong Kasettakon Amphoe Bang Khon Thi Changwat Samut Songkhram.” [Knowledge Management in Organic Farming of Agriculturalists at Bangkhonthi District, Samut Songkhram Province]. *Journal of Library and Information Science* 4(2): 56-66. (in Thai)
- Autt Auchariyamontri. 2014. *Naeothang Kan Prapplian Pharuetikam Khong Kasettakon Phuea Phalit Phuet Phak Plotphai Khong Chumchon Mueang Kaen Phatthana Amphoe Mae Taeng Changwat Chiang Mai*. [Approach to Changing Farmers’ Behavior for Developing Safe-Use Vegetable Production at Muang Kaen Community, Mae Taeng District, Chiang Mai Province]. Chiang Mai: Faculty of Agricultural Technology, Chiang Mai Rajabhat University. (in Thai)
- Boonyoung Makchum. 2012. “Kan Chatkan Kan Phalit Lae Kan Talat Kaset Plotphai Khong Klum Kasettakon Phophiang Bueng Bon Tambon Bueng Bon Amphoe Nong Suea Changwat Pathum Thani.” [Management of Production and Marketing of Safe Agricultural Products by the Bueng Bon Phophiang Farmer’s Group in Bueng Bon Sub-district, Nong Suea District, Pathum Thani Province]. Master’s thesis, Agricultural Resources Management, Sukhothai Thammathirat Open University. (in Thai)
- Dussadi Phromtat. 2015. “Pharuetikam Kan Phalit Phak Plotphai Khong Kasettakon Changwat Phra Nakhon Si Ayutthaya.” [Agriculturist’s Behavior in Safe Vegetable Production, Phra Nakhon Sri Ayutthaya Province]. *Journal of Thai Interdisciplinary Research* 10(3): 9-16. (in Thai)
- Nednapa Insalud. 2017. “Ekkasan Prakop Kan Banyai Rueang Rabop Kan Kaset.” [Hand-out on Agricultural System]. Accessed February 15, 2017. [http://www.ap.mju.ac.th/ap101/all%20lessons/Lesson/Chapter%204/ระบบการเกษตร%20\(Agricultural%20System\).pdf](http://www.ap.mju.ac.th/ap101/all%20lessons/Lesson/Chapter%204/ระบบการเกษตร%20(Agricultural%20System).pdf). (in Thai)
- Panchit Siniang. 2013. “Ekkasan Khamson Wicha 02032413 Kan Songsoem Kaset Yangyuen.” [Teaching Document for 02032413 Sustainable Agriculture Promotion Course]. Accessed February 15, 2017. <http://agext.agri.kps.ku.ac.th/document/Panjit413%20Sustainable%20Agriculture.pdf>. (in Thai)
- Phanpiphak Ratharattanasakun. 2012. “Thatsanakhati Khong Kasettakon Nai Amphoe Sansai Changwat Chiang Mai Thi Mi To Kan Tham Kaset Insi Tam Kan Patibat Thang Kan Kaset Thi Di.” [Attitudes of Agriculturalists in Sansai District, Chiang Mai Province towards Organic Farming according to Good Agricultural Practices]. Master’s thesis, Agro-Industry Management, Chiang Mai University. (in Thai)

- Phantiwa Kwang-ngoen, and Bussara Limnirunkun. 2017. “Khwaam Ru Khwaam Khaochai Lae Kan Patibat Khong Kasettakon Nai Kan Phalit Khao Hom Mali Thi Mi Kan Patibat Thang Kan Kaset Di Thi Mosom Changwat Maha Sarakham.” [Knowledge, Understanding and Practices of Agriculturalists in the Production of Hom Mali Rice according to Good Agricultural Practices (GAP) in Maha Sarakham Province]. *Khon Kaen Agriculture Journal* 44(SUPPL.1): 580-587. (in Thai)
- Phatsakon Nunthapanich. 2012. “Phon Khong Kan Rianru Baep Mi Suanruam To Kan Patibat Kan Tham Kaset Insi Khong Kasettakon Nai Changwat Si Sa Ket.” [Effects of Participatory Learning on Practicing Organic Farming by the Agriculturalists in Sisaket Province]. *Khon Kaen Agriculture Journal* 40(3): 207-216. (in Thai)
- Prakob Sangsuwon, Am-on Aungsuratana, Jurarat Watana, Pramote Saridnirun, and Vatcharee Lertmongkol. 2010. “Patchai Thang Setthakit Bang Prakan Thi Mi Phon To Kan Chai Theknoloyi Phuea Kan Palit Nomai Farang Tam Rabop Kan Patibat Thang Kan Kaset Thi Di: Korani Sueksa Kasettakon Phu Pluk Nomai Farang Amphoe Song Phi Nong Changwat Suphan Buri.” [Some Factors Affecting Technology Utilization in GAP Asparagus Production: A Case Study of Asparagus Cultivators in Song Phi Nong District, Suphan Buri Province]. *Kamphaengsaen Academic Journal (Thailand)* 8(2): 21-34. (in Thai)
- Ratchaburi office. 2015. *Khomun Thuapai Changwat Ratchaburi*. [General Information on Ratchaburi Province]. Ratchaburi: Information and Communication Information Division, Ratchaburi Provincial Office. (in Thai)
- Rueangrai Intrakong, and Worathat Intarakkhamporn. 2016. “Khwaam Ru Khwaam Khaochai Lae Kan Patibat Ton Khong Kasettakon Kiaokap Phaiphibat Thang Kan Kaset Nai Tambon Khuang Pao Amphoe Chom Thong Changwat Chiang Mai.” [Agriculturalists’ Knowledge, Understanding and Practices about Agricultural Disasters in Khuang Pao Sub-district, Chom Thong District, Chiang Mai Province]. *Journal of Community Development and Life Quality* 4(1): 98-108. (in Thai)
- Sanam Phadungsin. 2013. “Khwaam Ru Lae Pharuetikam Kanchai Sankhemi Kamchat Sattru Phuet Khong Kasettakon Tambon Wang Sap Rot Amphoe Khlung Changwat Chanthaburi.” [Agriculturalists’ Knowledge and Behaviour in the Use of Insecticides, Wang Sapparot Sub-district, Khlung District, Chanthaburi Province]. Master’s thesis, Public and Private Management, Burapha University. (in Thai)

- Suchada Saengduangdi, Yaowapa Buawet, and Marisa Sujitwanich. 2014. “Naeothang Kan Phatthana Botbat Lae Sakkayaphap Kan Suesan Khong Sun Rianru Praty Setthakit Phophiang Nai Phak Kan Kaset Tam Khwamtongkan Khong Chumchon Lam Phaya Amphoe Bang Len Changwat Nakhon Pathom.” [Guidelines for the Development of Communication Roles and Capacity of the Community Learning Center on Philosophy of Sufficiency Economy in Agricultural Sector as Desired by Lamphaya Community, Banglen District, Nakhon Pathom Province]. *Dhurakij Pundit Communication Arts Journal* 8(2): 53-117. (in Thai)
- Thailand. Ministry of Agriculture and Cooperatives. Department of Agricultural Extension. 2017. “Green Agriculture City.” Accessed February 17, 2017. http://www.agriqua.doae.go.th/GREEN_CITY/Project_GreenCity2.html. (in Thai)
- Thailand. Ministry of Agriculture and Cooperatives. Department of Land Development. 2017. “6 Mueang Kaset Si Khiao Tonbaep.” [6 Green Agriculture Pilot Provinces]. Accessed February 17, 2017. http://www.idd.go.th/WEB_Greencity/6Greencity.html. (in Thai)
- Thailand. Ministry of Agriculture and Cooperatives. Office of Agricultural Economics. 2014. *Sathiti Kan Kaset Khong Prathet Thai 2557*. [Agricultural Statistics of Thailand, 2014]. Bangkok: the National Buddhism Printing Office. (in Thai)
- Thailand. Ministry of Information and Communication Technology. National Statistical Office. 2013. *Raingan Phon Bueangton Sammano Kan Kaset 2556*. [A Preliminary Agricultural Census Results Report, 2013]. Bangkok: Bangkokblog. (in Thai)
- Wannaphatson Maneepen. 2012. “Khwam Ru Thatsanakhati Lae Kan Patibat Thangkan Kaset Thi Di Khong Phu Liang Phueng Nai Changwat Chiang Mai.” [Knowledge, Attitudes and Good Agricultural Practices of Apiarists in Chiang Mai Province]. Master’s thesis, Agricultural Extension, Chiang Mai University. (in Thai)
- Waraporn Panyawadee. 2008. “Kan Khapkhluan Su Withi Kaset Plotphai Chak San Phit: Korani Kan Pluk Phuet Phak.” [Driving the Toxins-Safe Farming Route: The Case of Growing Vegetables]. *Thammasat Economic Journal* 26(1): 107-127. (in Thai)
- Witoon Lianchamroon. 2017. “Ekkasan Prakop Kan-aphiprai Rueang Kanphatthana Yang Yangyuen Mummong Chak Dan Than Sapphayakon Lae Kasettakam.” [Discussion Papers on Sustainable Development; Perspectives on Resources Base and Agriculture]. Accessed February 15, 2017. http://www.stou.ac.th/Foreign/Upload/เอกสารประกอบการอภิปราย_คุณวิฑูรย์%20เลื่อนจำรูญ.pdf. (in Thai)

Witoon Lianchamroon, and Suriyont Thankitjanukit. 2005. *Rai-ngan Wichai Chabap Sombun Chak Patiwat Khiao Su Phanthuwitsawakam Prayot Lae Phonkrathop To Phak Kasettakam Thai*. [From Green Revolution to Genetic Engineering: Benefits and Impacts on Thai Agricultural Sector]. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF). (in Thai)

Yongyooth Srigiofun, Tanarak Meckhayai, Krisda Bhackdee, Khayan Suwan, Ubol Tassanakowit, Suvicha Innongchang, and Supalucsana Lomlai. 2012. *Kan Songsoem Kan Tham Kaset Insi Lae Kan Borihan Chatkan Sattru Phuet Doi Withi Phasomphasan Khong Kasettakon Nai Amphoe San Sai Changwat Chiang Mai*. [Promoting Organic Agriculture and Integrated Pest Management Using an Integrated Method by Agriculturalists in San Sai District, Chiang Mai Province]. Chiang Mai: Maejo University. (in Thai)

Giant with Feet of Clay: Leo Strauss's Criticism And the Insecurity of Quantitative Research's Body of Knowledge? **

Ekkapollanut Nuttapattanun*

Abstract

Humans are ordinarily afraid of uncertainty in life. They therefore hope to be able to predict future happenings so as to be prepared to deal with the problems which might arise. It is such that they could ensure a good future. Accordingly, “science” is called into service as it has a strict methodology and, it is believed, is able to foresee and predict natural happenings of the future. The scientific method thus became popular. However, when it came to be applied in a variety of disciplines in the form of quantitative research, with the use of statistics in testing hypotheses, the much praised principles of “science”, such as neutrality and objectivity, became blemished. This was when it became impossible for researchers, who after all are ordinary human beings, to completely avoid being biased in line with their own preferences. The scientific method and its practice thus became out of sync in the testing of hypotheses and consequently in arriving at research results. The most that could be done was to arrive at “statistical probability”, in fact prediction on the basis of uncertainty. However, present day technological advances have lessened the problem. It is therefore time to reconsider Leo Strauss's defamatory criticism that modern body of knowledge is like a giant with feet of clay.

Keywords: *Leo Strauss, scientism, objectivity*

*Assistant Professor at Department of Social Sciences, Faculty of Arts, Silpakorn University, Sanam Chandra Palace Campus, 6 Rachamakka Nai Rd., Phra Pathom Chedi, Muang Nakhon Pathom, Nakhon Pathom 73000.

Email: Nuttapattanun_E@su.ac.th and ekkapollanut@gmail.com

**Received September 3, 2017; Accepted December 4, 2017

ยักษ์ที่เท้าทำด้วยดินเหนียว: บทวิจารณ์ของ Leo Strauss กับความมั่งอ่นแ่งขององค์ความรู้ในการวิจัยเชิงปริมาณ? **

เอกพลณัฐ ญัฐพิทักษ์นันท*

บทคัดย่อ

มนุษย์โดยทั่วไปต่างหวาดกลัวความไม่แน่นอนในชีวิต พวกเขาจึงคาดหวังที่จะสามารถคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ และสามารถเตรียมพร้อมรับมือปัญหาที่จะเกิดขึ้นล่วงหน้าได้ทันท่วงที เพื่อจะได้ทำให้อนาคตของพวกเขากลายเป็นสิ่งที่ดี ซึ่งแนวทางดังกล่าวทำให้ “วิทยาศาสตร์” สามารถตอบโต้ความต้องการดังกล่าวได้ เพราะเป็นแนวทางการศึกษาที่มีกฎระเบียบเคร่งครัด สามารถคาดการณ์และทำนายปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นตามธรรมชาติในอนาคตได้ แต่ถึงแม้ว่าการทดลองทางวิทยาศาสตร์จำนวนมากจะสร้างความศรัทธาให้กับมนุษยชาติ จนกระทั่งมีการนำแนวทางการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์เข้าไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาสาขาวิชาต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ในลักษณะของการทำวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีการใช้เทคนิคทางสถิติเป็นเครื่องมือในการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย แต่แล้วหลักการแบบวิทยาศาสตร์ที่สวดยหู้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง “ความเป็นกลาง” (neutrality) และเรื่อง “ความเป็นภววิสัย” (objectivity) ก็ต้องถูกทำให้มัวหมองไป เมื่อการศึกษาดังกล่าวหลีกเลี่ยงไม่พ้นอคติ หรืออารมณ์ความรู้สึกของผู้วิจัยที่เป็นปฤชนผู้สร้างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ขึ้นมา ก่อให้เกิดความไม่ลงรอยกันทั้งในทางหลักการและในทางปฏิบัติเกี่ยวกับการทดสอบสมมติฐาน และการสร้างข้อสรุปผลการวิจัย เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่ทำได้อย่างมากเพียงแค่การอาศัย “ความน่าจะเป็นทางสถิติ” ซึ่งก็คือ การคาดการณ์ว่าปรากฏการณ์ที่ศึกษาจะเกิดขึ้นจริงบนฐานของความไม่แน่นอนนั่นเอง แต่ด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในปัจจุบันได้ทำให้ปัญหาดังกล่าวลดลง ค่าปราคมาศของ ลีโอ สเตราส์ที่ว่าองค์ความรู้สมัยใหม่เปรียบเสมือนยักษ์ที่เท้าเป็นดินเหนียวจึงต้องถูกนำกลับมาพิจารณาใหม่อีกครั้ง

คำสำคัญ: ลีโอ สเตราส์, วิทยาศาสตร์นิยม, ความเป็นกลาง

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์วิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ เลขที่ 6 ถนนราชมรรคาใน ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครปฐม 73000 อีเมล Nuttapatnanun_E@su.ac.th และ ekkapollanut@gmail.com

**ได้รับบทความ 3 กันยายน 2560; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 4 ธันวาคม 2560

บทนำ: การใช้เทคนิคทางสถิติกับ หายนะของงานวิจัยเชิงปริมาณ

เมื่อมนุษย์ทุกคนต่างมีจุดหมายของชีวิตอยู่ที่การมีชีวิตที่ดีและมีความสุข หนทางหนึ่งที่จะทำให้ความคาดหวังดังกล่าวเป็นจริงได้ คือ จะต้องการสร้างองค์ความรู้ให้เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อไขความลับที่ดำรงอยู่ในธรรมชาติ ด้วยความเชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพเพียงพอที่จะสร้างความก้าวหน้าขึ้นอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เพียงแค่สถานการณ์แวดล้อมของเขานั้นพร้อมเอื้ออำนวย (ถูกพื้นที่และเวลา) ให้มนุษยชาติได้สะสมความรู้ นั่น ดังเช่น การมีเครื่องมือเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลที่ทันสมัย การมีทรัพยากรการศึกษาที่มากเพียงพอ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้มนุษย์สามารถดึงศักยภาพที่มีออกมาใช้ได้อย่างเต็มที่มากขึ้น

การศึกษาโลกทางสังคมและโลกทางวัตถุเป็นพื้นที่สำคัญของการผลิตองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่ได้รับความสนใจหลากหลายแง่มุม ดังเช่น พฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออก การผลิตยารักษาโรค การสร้างยานพาหนะที่ปลอดภัยและเดินทางได้อย่างรวดเร็ว การก่อสร้างอาคารที่คงทนต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพดิน ฟ้า และอากาศ ฯลฯ แต่การศึกษาพื้นที่ดังกล่าวโดยตรงย่อมเป็นไปได้ยาก โดยเฉพาะในอดีตที่เครื่องมือและทรัพยากรที่ใช้ในการศึกษายังไม่ทันสมัย การศึกษาที่จำเป็นต้องรวบรวมข้อมูลจากประชากร (population) ทั้งหมดอย่างครบถ้วนมีความเป็นไปได้น้อยมาก หรือถ้าหากจะทำเช่นนั้นจริง ก็จะต้องใช้ทรัพยากรจำนวนมหาศาลทำให้สิ้นเปลืองทั้งเวลาและเงินทอง

การวิจัยเชิงปริมาณที่อาศัยการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง (sampling) จากประชากรของสิ่งที่ตนสนใจศึกษาด้วยเทคนิคการอนุมานทางสถิติ (inferential statistics) จึงถูกนำมาใช้เพื่อลดต้นทุนและทำให้เกิดความเป็นไปได้ที่จะได้ภาพรวมของสิ่งที่สนใจศึกษา โดยไม่ต้องเสียเวลาเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรของสิ่งที่สนใจศึกษาทั้งหมด แต่หนทางลัดดังกล่าวก็ต้องแลกด้วยความเสี่ยงที่จะได้ข้อมูลที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงเช่นกัน เพราะอาจจะเกิดปัญหาว่ากลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาไม่ได้มีความเป็นตัวแทนของประชากรที่ผู้ศึกษาสนใจอย่างแท้จริง

ความต่างของจำนวนทั้งสองกลุ่มกลายเป็นช่องว่างที่นำมาสู่ข้อผิดพลาดขององค์ความรู้ที่สร้างขึ้นใหม่ ดังที่ผู้เขียนจะแสดงให้เห็นในหัวข้อต่าง ๆ ของบทความชิ้นนี้ โไลเรียงไปตั้งแต่ความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วขององค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์จนนำมาสู่การผูกขาดวิธีการสร้างองค์ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ จากการทำวิจัยเชิงปริมาณโดยอาศัยเทคนิคทางสถิติ ก่อนที่หนทางดังกล่าวจะเปิดเผยให้เห็นความผิดพลาดและคลาดเคลื่อนของข้อค้นพบที่ได้จากการแอบอ้างการเข้าถึงความรู้ที่แท้จริงบนฐานของความไม่แน่นอน ทำให้องค์ความรู้สาขาวิชาต่าง ๆ ที่อิงแอบการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ต้องสั่นคลอนและเสื่อมถอยลง

ในบทความนี้ ผู้เขียนจะพยายามขยายให้เห็นว่าปัญหาขององค์ความรู้ในการวิจัยเชิงปริมาณเกิดขึ้นเพราะอะไร เริ่มจากการกล่าวถึงข้อวิพากษ์วิจารณ์ของ Leo Strauss ที่มีต่อองค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ที่จะนำมาสู่วิกฤตของอารยธรรมตะวันตก ก่อนที่จะนำเสนอพัฒนาการของการนำวิธีทดสอบนัยสำคัญทางสถิติมาใช้ในการ

พิสูจน์สมมติฐานการวิจัยของนักวิจัยเชิงปริมาณ หลังจากนั้นจึงกล่าวถึงสภาพปัญหาของการวิจัยเชิงปริมาณ ทั้งที่เกิดขึ้นในหลักการและในทางปฏิบัติ แล้วจึงกล่าวถึงบทสรุปถึงความเป็นไปได้ของคำวิพากษ์วิจารณ์ของ Strauss ที่มีต่อองค์ความรู้ในการวิจัยเชิงปริมาณ

ยักษ์ที่เท้าทำด้วยดินเหนียวกับความหลงระเหิดในข้อค้นพบของนักวิทยาศาสตร์

นับตั้งแต่เกิดการฟื้นฟูศิลปะวิทยาการในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 14 ถึง 16 ที่นำมาสู่การปฏิวัติวิทยาศาสตร์ ได้มีข้อค้นพบจากงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์จำนวนมากที่น่าทึ่งและสันตะทือนวงการในสาขาวิชาต่าง ๆ ดังเช่น สำนักข่าวออนไลน์ของไทยแห่งหนึ่งที่ตั้งชื่อว่า The Matter ได้พาดหัวข่าวว่า “20 การค้นพบทางวิทยาศาสตร์ที่น่าจดจำที่สุดแห่งปี 2016” (Thanes Rattanukul 2016) โดยจัดอันดับงานวิจัยที่ชื่นชอบและสร้างความหวังให้มนุษยชาติ จำนวน 20 ชิ้น ดังตัวอย่างเช่น ‘ปลาคลิลีฟิช’ กลายพันธุ์ตัวเอง เพื่อให้ทนสารเคมี 8,000 เท่า, พบทางไดโนเสาร์ชนิดก ๆ ในอำพัน เปิดพื้นที่ความรู้ใหม่ระหว่างไดโนเสาร์และนก, พบ ‘แบคทีเรีย’ เก่าแก่ที่สุดในโลก 5 พันล้านปี ก่อนที่โลกจะมีออกซิเจนซะอีก, แผ่นดินไหวในนิวซีแลนด์ ยกกันทะเลขึ้นถึง 2 เมตร ภายในไม่กี่วินาที, ทีมวิจัยจีนใช้เทคนิคสร้าง ‘เกาะลอยจุด’ ด้วยการดัดแปลงพันธุกรรม, วิทยาศาสตร์เปลี่ยน CO₂ ให้กลายเป็น ‘หิน’ ใช้เวลาเพียงไม่กี่เดือน ฯลฯ

ตัวอย่างข้อค้นพบทางวิทยาศาสตร์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความสามารถของมนุษย์ที่พัฒนาศักยภาพได้มากขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งกระทำสิ่งต่าง ๆ

ที่อยู่นอกเหนือสิ่งที่ธรรมชาติได้สร้างขึ้นมา หรือสามารถค้นพบสิ่งลึกลับและแปลกใหม่ในธรรมชาติที่มนุษย์อาจไม่เคยพบเห็นมาก่อน ซึ่งช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือและศรัทธาในแนวทางการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ให้เพิ่มสูงขึ้นด้วย แต่ขณะเดียวกันก็มีตัวอย่างของข้อค้นพบจากงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์ที่แปลกประหลาด หรือแม้กระทั่งถูกมองว่าเป็นงานวิจัยที่ไม่มีประโยชน์สำหรับบางคนเช่นกัน ดังเช่นสำนักข่าวไทยรัฐออนไลน์ ที่ได้พาดหัวข่าวว่า “10 ผลวิจัยวิทยาศาสตร์สุดแปลก ประจำปี 2013” (“10 Phon Wichai Witthayasat ...” 2013) โดยได้อ้างถึงผลงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์ เช่น กลิ่นมีทั้งหมด 10 กลิ่น และกลิ่นข้าวโพดคั่วเป็นหนึ่งในนั้น, การปรบมือติดต่อกันได้, ทากทะเลงอกอวัยวะเพศใหม่ได้ 3 ครั้ง, กินพริกไทยเสฉวนจะรู้สึกซ่าเหมือนเหมือนถูกตะเฝียวหนังรัว ๆ, สุนัขแกว่งหางไปทางซ้ายหรือขวามีความหมายต่างกัน เป็นต้น

เหตุผลที่ผู้เขียนนำตัวอย่างผลงานทางวิทยาศาสตร์ดังกล่าวมานำเสนออีกเพื่อแสดงให้เห็นว่าแท้ที่จริงแล้ววิทยาศาสตร์ก็เป็นแนวทางการศึกษาอย่างหนึ่งท่ามกลางการศึกษาที่หลากหลาย ถึงแม้จะสามารถสร้างความน่าทึ่งและความแปลกประหลาดใจได้ แต่ก็ไม่ใช่ข้อค้นพบทุกอย่างของวิทยาศาสตร์ที่เป็นเช่นนั้น ยิ่งกว่านั้นข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาด้วยแนวทางแบบวิทยาศาสตร์ ยังสามารถนำมาสู่ข้อผิดพลาดได้ไม่ต่างไปจากการศึกษาด้วยแนวทางอื่น ๆ ดังจะเห็นได้ว่ามีหนังสือและบทความวิชาการจำนวนมาก ได้ออกมาได้แย้งความเข้าใจผิด ๆ ของคนที่เกิดขึ้นจากความเชื่อที่มีต่อข้อค้นพบทางวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกิดขึ้นจากการนำ “สถิติ” มาใช้เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการวิเคราะห์และสร้างข้อค้นพบ

ตัวอย่างของงานที่ออกมาแสดงให้เห็นถึงความผิดพลาดในการนำ “สถิติ” มาใช้ ซึ่งผู้เขียนมองว่าน่าสนใจมีดังเช่น ใน ค.ศ. 1954 Darrell Huff (1954) ได้ตีพิมพ์หนังสือชื่อ *How to Lie with Statistics* โดยเปิดเผยให้เห็นถึงการนำสถิติมาใช้ปั่นหัวคนในชีวิตประจำวัน ด้วยการสร้างความเชื่อผิด ๆ ที่ “ดูเหมือนจะมีเหตุมีผล” ดังที่ในบทนำของหนังสือเล่มนี้ Huff ได้ยกตัวอย่างครอบครัวหนึ่งในสหรัฐอเมริกา มีพ่อเลี้ยงที่เพิ่งย้ายจาก Iowa มายัง California ได้พูดกับลูกเลี้ยงขึ้นมาระหว่างอ่านหนังสือพิมพ์ว่า “มีอาชญากรรมเกิดขึ้นแถวนี้เยอะมาก” ข้อความดังกล่าวถือว่าเป็นข้อสรุปทางสถิติที่ถูกนำมาใช้อย่างไม่เป็นทางการ (Huff 1954, 7 – 8)

Huff ได้แสดงให้เห็นว่าข้อสรุปทางสถิติดังกล่าวมีปัญหาเพราะวางอยู่บนกลุ่มตัวอย่าง (sample) ที่มีอคติ กล่าวคือ พ่อเลี้ยงได้ทักท้วงเอาว่า “รายงานข่าวอาชญากรรมที่ปรากฏบนพื้นที่ข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์เป็นมาตรวัดอัตราการก่ออาชญากรรม” (Huff 1954, 8) ทั้งที่จริงรายงานข่าวอาชญากรรมดังกล่าว อาจเป็นสิ่งที่ถูกนักข่าวเลือกมานำเสนอ เพราะมองว่าสามารถดึงดูดความสนใจของผู้อ่านก็เป็นไปได้

นอกจากนี้ Huff ยังได้ยกตัวอย่างว่า ในช่วงฤดูหนาว 2-3 ปีที่ผ่านมาได้มีกลุ่มผู้สังเกตการณ์นับ 10 ราย ออกมารายงานเรื่องยาแก้แพ้ (antihistamine pills) แต่ทุกคนได้แสดงให้เห็นถึงร้อยละของการลดลงของอาการหวัดเมื่อได้รับการรักษาด้วยยาดังกล่าว เหตุการณ์ดังกล่าวได้นำมาสู่การเฟื่องฟูของโฆษณาประชาสัมพันธ์และการผลิตยาดังกล่าว ทั้งที่จริงไม่ได้มีการสำรวจข้อมูลทางสถิติระยะยาวเพียงพอ ก็สร้างข้อสรุปขึ้นมามากความหวังของผู้คนที่ต้องการเป็นหวัดหรืออยากหายจากอาการดังกล่าวโดยเร็ว

จนกระทั่งแม้แต่ Henry G. Felsen ดาราตลกซึ่งไม่ได้มีความรู้ที่นำเชื่อถือด้านการแพทย์ ได้ออกมาล้อเลียนว่า “การรักษาที่ถูกวิธีจะทำให้ผู้ป่วยหายจากอาการหวัดได้ภายใน 7 วัน แต่ถ้าหากปล่อยไข้หวัดที่เป็นอยู่ทิ้งไว้จะหายภายใน 1 สัปดาห์” (ขีดเส้นใต้เน้นคำโดยผู้เขียน) (Huff 1954, 8) เพราะอาการหวัดจริง ๆ แล้วไม่ได้รักษาให้หายขาดได้ สิ่งที่ทำได้คือการรักษาตามอาการ ดังเช่น น้ำมูกไหล คัดจมูก ไอ เป็นไข้ เป็นต้น (Pornlapas Boonsorn n.d.)

นอกจากการนำข้อความทางสถิติมาใช้อย่างผิด ๆ ในชีวิตประจำวันแล้ว ยังมีปัญหาความน่าเชื่อถือของงานวิจัยทางการแพทย์ที่นำข้อมูลทางสถิติมาใช้เพื่อพัฒนาความรู้ ดังเช่น บทความเรื่อง “การศึกษาความผิดพลาดของการใช้สถิติสำหรับการวิจัยทางวิสัญญีวิทยา” ของ วราภรณ์ ไวกกุล, โรจนรินทร์ โกมลหิรัญ และภัทราภรณ์ สอนคำมี ที่ได้แสดงให้เห็นว่าในวงการแพทย์มีงานวิจัยที่มีความผิดพลาดจากการใช้สถิติในการศึกษาด้วยหลากหลายสาเหตุ (Waraporn Waikakul, Rojnarin Komonhirun and Patthrapon Sonkhammee 2014) ตัวอย่างเช่น ความผิดพลาดจากการเจตนาละเลยการรายงานค่าสถิติที่จำเป็น ไม่ว่าจะเป็นการรายงานเฉพาะค่า p-value แต่ไม่รายงานค่าเฉลี่ยและค่าความแม่นยำ การไม่คำนวณขนาดตัวอย่างกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ไม่มีการสุ่ม การไม่ทดสอบความเป็นปกติของโค้งแจกแจงข้อมูลแบบต่อเนื่อง (Waraporn Waikakul, Rojnarin Komonhirun and Patthrapon Sonkhammee 2014, 65-69) ความผิดพลาดที่เกิดจากการใช้งาน เช่น การนำเสนอแผนภาพหรือกราฟที่สื่อความหมายไม่ตรงกับข้อมูลที่ให้นำเสนอ ใช้ค่าสถิติพรรณนาไม่ถูกต้อง มีความสับสนจากระหว่าง “ค่านัยสำคัญทางสถิติ (statistical significance) กับความสำคัญทางคลินิก

(clinical importance) เป็นต้น (Waraporn Waikakul, Rojnarin Komonhirun and Patthrapon Sonkhammee 2014, 69-73)

สภาพปัญหาของการนำสถิติมาใช้เป็นเครื่องมือสร้างองค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ในลักษณะดังกล่าว ได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์เอาไว้เป็นอย่างดีโดย Leo Strauss¹ นักปรัชญาการเมืองเชื้อสายยิวที่เกิดในปรัสเซีย (เยอรมนี) แต่ภายหลังได้ย้ายมาอาศัยอยู่ในสหรัฐอเมริกาผ่านบทความที่ชื่อ ว่า Progress or Return?: The Contemporary Crisis in Western Civilization ซึ่ง Strauss มองว่า ความคิดเรื่องความก้าวหน้านั้นมีจุดกำเนิดมาจากการมองว่ามนุษย์นั้นไม่ได้มีชีวิตที่ดีและสมบูรณ์แบบ แต่มนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่าได้ในอนาคต ซึ่งความคิดแบบนี้ก็มีอยู่ในปรัชญายุคกรีกโบราณ (Strauss 1989a, 259 – 260) แต่จะแตกต่างออกไปจากแนวคิด

เรื่องความก้าวหน้าในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ซึ่งเป็นความคิดสมัยใหม่ (modern thought) ด้วยเงื่อนไขพื้นฐานจากความก้าวหน้าทางภูมิปัญญาและสังคมที่เปลี่ยนแปลงคู่ขนานกันไป ได้นำมาสู่ความคิดว่าภูมิปัญญาและสังคมของมนุษย์สามารถก้าวหน้าไปได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด (infinite intellectual and social progress) สามารถเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง (Strauss 1989a, 263-264)

บริบททางภูมิปัญญาและสังคมดังกล่าวได้ทำให้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่กลายเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไปได้อย่างรวดเร็ว มนุษย์ต่างศรัทธาความคิดเรื่องความก้าวหน้าและโดยทั่วไปต่างเชื่อว่ามนุษย์สามารถเอาชนะธรรมชาติได้ มนุษย์จึงกลายเป็นผู้ควบคุมและเป็นเจ้าของธรรมชาติ (Strauss 1989a, 264) ภูมิปัญญาแบบโบราณ ดังเช่น ปรัชญาที่ใช้วิธีการศึกษาแตกต่างออกไปจากวิทยาศาสตร์ถูก

¹ ผู้เขียนหยิบยกประเด็นวิพากษ์วิจารณ์ของ Leo Strauss ที่มีต่อองค์ความรู้สมัยใหม่ขึ้นมาในที่นี้ เนื่องจาก Strauss เป็นนักปรัชญาการเมืองคนสำคัญที่ต้องการรื้อฟื้นภูมิปัญญาแบบโบราณให้กลับมาได้รับความสำคัญอีกครั้งในยุคสมัยใหม่ และได้ผลิตผลงานทางวิชาการเพื่อตอบโต้แนวทางการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์นิยม (scientism) การศึกษาแบบปฏิฐานนิยมเชิงตรรกะ (logical positivism) และการศึกษาในเชิงพฤติกรรมศาสตร์ (behavioralism) ที่ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางในการศึกษาระดับใหม่ของสาขาวิชาต่างๆ ในด้านสังคมศาสตร์ รวมถึงรัฐศาสตร์ ซึ่งทำให้การศึกษาการเมืองในยุคสมัยใหม่ มุ่งเน้นไปที่ระเบียบวิธีการศึกษา (methodology) ที่เป็นวิทยาศาสตร์ โดยใช้คณิตศาสตร์และสถิติเป็นเครื่องมือสำคัญในการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างมาก ด้วยความหวาดระแวงว่าจะเกิด “อคติ” ในการตัดสินเชิงคุณค่า/ค่านิยม (value judgement) ของผู้ศึกษาที่มีต่อสิ่งที่ศึกษาซึ่ง Strauss มองว่าบุคคลเหล่านั้นหาว่าไม่ว่าเรื่องดังกล่าวแท้จริงแล้วก็เป็นอคติอย่างหนึ่งเช่นกันและท้ายที่สุดความเชื่อที่ว่าวิธีการศึกษาดังกล่าวคือ ความก้าวหน้าในการใช้เหตุผลของมนุษย์แบบสมัยใหม่ (modern rationalism) ที่สามารถเอาชนะธรรมชาติได้ นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา จะกลายเป็น “วิกฤตทางจิตวิญญาณของการใช้เหตุผลแบบสมัยใหม่” (the Spiritual Crisis of Modern Rationalism) เนื่องจากองค์ความรู้ดังกล่าวไม่ต่างจาก “ยักษ์ตาบอด” ที่ไม่สามารถแยกแยะความดี-ความชั่วได้ อันเป็นผลมาจากการจงใจละเลยภูมิปัญญาแบบโบราณของทั้ง Athens (ปรัชญากรีก) และ Jerusalem (คัมภีร์ไบเบิล) ของโลกยุคใหม่ (Strauss 1989a, 249 – 310) ซึ่งข้อโต้แย้งของ Strauss ดังกล่าว สามารถพบเห็นได้ทั้งจากบทความที่เขาเขียนขึ้นใน ค.ศ. 1956 เรื่อง Social Science and Humanism และบทความที่เขียนขึ้นใน ค.ศ. 1961 เรื่อง Relativism ซึ่งงานทั้งสองชิ้นดังกล่าว Thomas L. Pangle ได้นำมารวมเล่มตีพิมพ์ซ้ำในบทที่ 1 และ 2 ของหนังสือเรื่อง The Rebirth of Classical Political Rationalism: An Introduction to the Thought of Leo Strauss (Strauss 1989b, 3 – 26) และยังมีบทความที่ Strauss เขียนขึ้นอีกชิ้นใน ค.ศ. 1971 เรื่อง Philosophy as Rigorous Science and Political Philosophy ซึ่งถูกนำมาตีพิมพ์ซ้ำไว้ในบทที่ 1 ของหนังสือเรื่อง Studies in Platonic Political Philosophy โดยมี Thomas L. Pangle เป็นผู้เขียนบทนำของหนังสือเล่มนี้ (Strauss 1983, 29 – 37) นอกจากนี้ อิทธิพลทางความคิดของ Strauss ที่มีต่อการศึกษารการเมืองอเมริกันได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ผ่านบรรดาลูกศิษย์คนสำคัญรุ่นต่างๆ ที่ได้ออกไปทำงานสอนหนังสือในมหาวิทยาลัยชั้นนำต่างๆ ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งถูกเรียกว่าเป็นสมาชิกของสำนักความคิดแบบ Strauss หรือ Straussian School ดูเพิ่มเติมได้จากบทที่ 6 และ 7 ของหนังสือเรื่อง The Truth about Leo Strauss: Political Philosophy and American Democracy (Zuckert and Zuckert 2006, 197 – 259)

ดูแคลนลงไป เพราะไม่มีความเป็นกลาง (neutrality) และไม่มีความเป็นภววิสัย (objectivity)

อย่างไรก็ตาม Strauss กลับมองว่าถึงแม้ภูมิปัญญาของมนุษย์สมัยใหม่ (modern man) อย่างวิทยาศาสตร์ จะแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าขององค์ความรู้อย่างไม่หยุดยั้งจนเปรียบเสมือนยักษ์ใหญ่ เมื่อเปรียบเทียบกับภูมิปัญญาของมนุษย์สมัยโบราณ (ancient man) แต่สิ่งที่เกิดขึ้นกลับไม่ได้แสดงให้เห็นถึงการเพิ่มขึ้นของความรู้ความเข้าใจเรื่องความดีงามมากกว่ามนุษย์สมัยโบราณ มนุษย์สมัยใหม่จึงเปรียบเสมือนยักษ์ที่ไม่รู้ว่าอะไรดีหรืออะไรเลวมากกว่าที่มนุษย์ยุคก่อนหน้านั้นรู้ เพราะภูมิปัญญาสมัยใหม่แบบวิทยาศาสตร์ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการตัดสินเชิงคุณค่า จึงไม่สามารถแยกความดีกับความชั่วร้ายได้ ดังนั้น ถ้าหากมนุษย์สมัยใหม่เป็นยักษ์ก็เป็นได้เพียงแค่ว่า “ยักษ์ตาบอด” ที่จะนำมาสู่วิกฤตของอารยธรรมตะวันตกทั้งหมด และในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก็ปรากฏให้เห็นแล้วว่าการแยกแยะระหว่างสิ่งที่ดีกับสิ่งที่เลว ความดีงามกับความชั่วร้าย ได้ถูกแทนที่ด้วยการแยกออกจากกันระหว่างความก้าวหน้า (progress) กับสิ่งที่ปฏิกิริยาต่อความก้าวหน้า (reactionary) (Strauss 1989a, 264)

ยิ่งกว่านั้น Strauss ยังวิพากษ์วิจารณ์ว่าการค้นพบทฤษฎีความรู้ของวิทยาศาสตร์ที่กล่าวอ้างว่าเป็นวิถีทางที่จะทำให้มนุษย์มีความเข้าใจโลกตามธรรมชาติได้ ก็ไม่ใช่ความรู้ความเข้าใจอย่างสมบูรณ์แบบ ด้วยเหตุที่ความรู้ของวิทยาศาสตร์นับแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 มีพื้นฐานอยู่บนข้อสมมติฐาน (hypotheses) นั่นคือ ถ้าหากในอนาคตมีข้อสมมติฐาน

ใหม่ที่พิสูจน์ได้มาหักล้างข้อสมมติฐานเก่าที่มีอยู่ ความรู้เดิมที่เคยรับรู้ก็จะไม่ใช่ความรู้ที่สมบูรณ์อีกต่อไป การศึกษาแบบที่วิทยาศาสตร์ใช้จึงเป็นเพียงแค่ว่าหนึ่งในหลากหลายวิธีที่ใช้ในการทำความเข้าใจโลกแค่นั้น (Strauss 1989a, 266) ความรู้ของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่จึงไม่มีทางเหนือกว่าความรู้สมัยกรีกโบราณได้ กล่าวคือ แม้ว่าวิทยาศาสตร์จะมีความหยิ่งทะนงในศักดิ์ศรีอย่างมากมาว่าเป็นองค์ความรู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าอำนาจใด ๆ ในโลกสมัยใหม่ แต่ถ้าหากพิจารณาจากรากฐานขององค์ความรู้แล้วเปรียบเทียบกับวิทยาศาสตร์กับยักษ์ จะเห็นได้ว่าวิทยาศาสตร์เป็นได้เพียงแค่ว่า “ยักษ์ที่มีเท้าเป็นดินเหนียว” ที่ไม่สามารถยืนได้อย่างมั่นคง (Strauss 1989a, 267) ดังที่ผู้เขียนจะขยายความคำวิพากษ์วิจารณ์ดังกล่าวของ Strauss ให้กระจ่างชัดในหัวข้อต่อไป

P-Value: กำเนิดปีศาจร้ายของการวิจัยเชิงปริมาณ²

ความไม่ลงรอยกันในแนวทางการศึกษาด้านสถิติ โดยเฉพาะที่ใช้ในการตรวจสอบสมมติฐานการวิจัย ปรากฏให้เห็นผ่านพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของการทดสอบค่านัยสำคัญ (significance test) ที่แบ่งออกได้เป็น 2 แนวทางการศึกษาหลัก คือสำนักการศึกษาแบบ Sir Ronald A. Fisher หรือ เรียกว่า Fisherian School และสำนักการศึกษาแบบ Neyman-Pearson School (Haig 2013, 12) ซึ่งการถกเถียงทางวิชาการดังกล่าว เกิดขึ้นมาโดยตลอด นับตั้งแต่กลางคริสต์ทศวรรษที่ 1930 จนกระทั่ง Fisher เสียชีวิตลง

²ในการเขียนหัวข้อนี้ ผู้เขียนได้ประโยชน์อย่างมากจากการติดตามข้อมูลและเกร็ดความรู้ต่าง ๆ จากเฟซบุ๊กเพจ DataRockie ดูได้ใน <https://goo.gl/Q1Wwnh>

ในปี 1962 ที่เมือง Adelaide ในออสเตรเลีย³ อย่างไรก็ตาม ในที่นี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงยุคต่าง ๆ โดยใช้เกณฑ์กาลเวลาเริ่มต้นนำเสนอวิธีการทดสอบค่านัยสำคัญแต่ละวิธี จึงแบ่งออกเป็น 3 ยุค

เริ่มต้นจากยุคการสร้างวิธีการตรวจสอบสมมติฐานโดยอาศัยค่า p-value ของ Sir Ronald A. Fisher มาสู่ยุคการตรวจสอบสมมติฐานโดยอาศัยการสร้างช่วงวิกฤต (critical region) ของ Jerzy Neyman และ Egon Pearson และยุคสุดท้ายที่จะนำมากล่าวถึง คือ การตรวจสอบสมมติฐานโดยอาศัยช่วงความเชื่อมั่น (confidence interval) ของ Jerzy Neyman โดยมีรายละเอียดตามลำดับดังนี้

- กำเนิด P-Value กับค่านัยสำคัญ (significance)

งานของ Fisher (1950) *Statistical Methods for Research Workers* ซึ่งถูกตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 1925 เป็นงานวิชาการด้านสถิติที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการทำงานวิจัยเชิงปริมาณยุคต่อ ๆ มา เพราะเขาได้คิดหาวิธีการทดสอบสมมติฐานการวิจัย โดยใช้สมมติฐานหลักเพียงอย่างเดียวในการศึกษา เรียกว่า “hypothesis” แต่ในปัจจุบันจะเรียกว่า “null hypothesis” (ใช้สัญลักษณ์ H_0 ในปัจจุบัน) หมายถึงปรากฏการณ์ที่ผู้ศึกษาสนใจ/สังเกตซึ่งจะต้องถูกทำให้ใช้ไม่ได้ (เป็นโมฆะ) แต่สมมติฐานดังกล่าวไม่จำเป็นต้องมีค่าความแตกต่างเท่ากับศูนย์ก็ได้

ด้วยเหตุผลดังกล่าว Fisher จึงไม่กำหนดสมมติฐานทางเลือกและไม่มีกรคิดค่า Type II error (ซึ่งจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสมมติฐานการวิจัยผิดแต่ผู้วิจัยกลับยอมรับสมมติฐานนั้น) เพราะ Fisher มองว่าไม่มีใครที่จะ “ยอมรับ” สมมติฐานอยู่แล้ว (มีเพียงแค่จะปฏิเสธสมมติฐานได้หรือยังไม่ได้ในเวลานั้น) (Thompson 2013, 12) เว้นเสียแต่ว่าสมมติฐานดังกล่าวอยู่บนฐานของความเชื่อซึ่งอาจจะเกิดขึ้นจากการสังเกตเห็นปรากฏการณ์ที่สนใจเกิดขึ้นอย่างซ้ำ ๆ จนกระทั่งทำให้เชื่อว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นความจริงแท้ที่จะต้องเกิดขึ้น

Fisher ได้สร้างสิ่งที่เรียกว่าค่า p-value ขึ้นมา (Fisher 1950, 120) แล้วอธิบายว่าค่าดังกล่าว หมายถึงค่าความน่าจะเป็นของสิ่งที่สนใจศึกษาว่าจะเกิดขึ้น (หรือเกิดขึ้นมากยิ่งกว่านั้น) เมื่อสมมติฐานหลักเป็นจริง แต่การพิสูจน์ว่าผลการศึกษาที่ได้ไม่น่าเชื่อถือหรือไม่ จำเป็นต้องมีค่าเทียบเคียง ซึ่งในประเด็นนี้เองที่ทำให้ Fisher ได้สมมติค่าเทียบเคียงสำหรับตรวจสอบสมมติฐานตามความสะดวกของตนเองขึ้นมา มีค่าเท่ากับ 0.05 โดยไม่ได้มีการทดลองอย่างเป็นทางการ เพื่อเป็นพื้นฐานอ้างอิงการตัดสินใจกำหนดค่าดังกล่าวแต่อย่างใด Fisher ใช้เพียงแค่ความรู้สึกของตนเองประเมินว่า 0.05 มีค่าน้อยเพียงพอแล้วที่จะยอมให้เกิดความผิดพลาดในการทดสอบสมมติฐานได้⁴ โดยยกตัวอย่างเปรียบเทียบกับ การปลูกพืชในแต่ละฤดูกาล

³เมื่อ Karl Pearson (ตอนเกิดใช้ชื่อ Carl) เกษียณจาก University College มหาวิทยาลัยลอนดอน ประเทศอังกฤษในปี 1933 ภาควิชาของเขาได้แตกออกเป็น 2 ภาควิชา คือ ภาควิชาสถิติ มีบุตรชายของเขาชื่อ Egon S. Pearson เป็นหัวหน้าภาควิชา และภาควิชาสัพพันธุศาสตร์ (Eugenics) ที่มี Sir Ronald A. Fisher เป็นหัวหน้าภาควิชา และในปี 1934 ภาควิชาของ Egon S. Pearson ได้มีสมาชิกใหม่บรรจุเข้ามาทำงาน นั่นคือ Jerzy Neyman (see Thompson 2013, 8)

⁴ดังที่ Fisher กล่าวไว้ว่า “Personally, the writer prefers to set a low standard of significance at the 5 per cent. Point, and ignore entirely all results which fail to reach this level...” (see Fisher 1926, 504)

- กำเนิดสมมติฐานทางเลือก (alternative hypothesis – H_1) กับช่วงวิกฤต (critical region)

เมื่อถึงปี 1933 ได้มีนักสถิติจำนวน 2 คน คือ Jerzy Neyman กับ Egon S. Pearson พิมพ์บทความเผยแพร่ เรื่อง “On the Problem of the Most Efficient Tests of Statistical Hypothesis” (Neyman and Pearson 1933, 289 – 337) ซึ่งเสนอให้มีสมมติฐานทางเลือก (alternative hypothesis – H_1) และได้ตั้งชื่อให้กับค่า “0.05” ของ Fisher เรียกว่า “ ϵ ”⁵ ซึ่งก็คือค่าความผิดพลาดแบบที่ 1 (type I error หรือเรียกอีกอย่างว่า false positive) หมายถึง การสรุปผลผิดในการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย กล่าวคือ ผู้วิจัยปฏิเสธสมมติฐานหลัก ทั้งที่สมมติฐานดังกล่าวเป็นความจริง (Fisher 1926, 336)

นอกจากนี้ Neyman กับ Pearson ยังได้เสนอให้ใช้ “พื้นที่วิกฤต” (Critical Region: CR) แทนการใช้ p-value ของ Fisher ในการทดสอบสมมติฐาน (Fisher 1926, 336 – 337) ซึ่งพื้นที่วิกฤตดังกล่าว คือพื้นที่ปลายเส้นความแตกต่างจากค่าเฉลี่ยที่ถูกระบุขึ้นมามีขนาดเท่ากับ 0.05 ดังนั้น เมื่อพิจารณาข้อเสนอดังกล่าวของ Neyman และ Pearson จะทำให้เห็นแนวทางที่แตกต่างไปจาก Fisher กล่าวคือ ฝ่ายแรกเป็นพวกที่เน้นการทดสอบสมมติฐาน (hypothesis testing) ขณะที่อีกฝ่ายเน้นทดสอบนัยสำคัญ (significance testing) (Haig 2013, 13)

- ช่วงความเชื่อมั่น (confidence interval) กับความแม่นยำในการคาดการณ์

เมื่อถึงปี 1937 Jerzy Neyman ได้เผยแพร่บทความเรื่อง Outline of a Theory of Statistical Estimation Based on the Classical Theory of Probability เพื่อเสนอวิธีการทดสอบสมมติฐานขึ้นมาใหม่ เรียกว่า “ช่วงความเชื่อมั่น” (Confidence Interval: CI) (Neyman 1937, 378) ที่เกิดจากการได้ค่าทางสถิติที่เกิดขึ้นเมื่อมีการทดลองแบบซ้ำ ๆ ในลักษณะที่เป็น การสุ่ม (random) ซึ่งโดยทั่วไปจะไม่ได้มีค่าเท่ากัน ทุกครั้งแต่ก็มักจะเป็นการกระจายตัวของค่าทางสถิติ จากกลุ่มตัวอย่าง (sampling distribution) ที่มีความใกล้เคียงกัน

กล่าวคือ ค่าทางสถิติที่ได้จะมีค่าอยู่เข้าสู่ค่ากลางค่าใดค่าหนึ่งเสมอ เป็นไปตามทฤษฎีค่ากลาง (Central Limit Theorem: CLT)⁶ ของ Pierre Simon Laplace (Stigler 1986, 136-137) ที่อาศัยการสร้างกราฟการกระจายตัวของค่าทางสถิติจากกลุ่มตัวอย่าง มีลักษณะเป็นการกระจายตัวแบบปกติ (normal distribution) ลักษณะเหมือนระฆังคว่ำ โดยมีค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน (standard error)⁷ ที่แตกต่างไปจากค่าเฉลี่ย ซึ่งทำให้ผู้วิจัยสามารถสร้างเป็นค่าของช่วงความเชื่อมั่นได้ว่าปรากฏการณ์ที่สนใจศึกษามีความน่าจะเป็นว่าจะเกิดขึ้นอย่างไรแน่นอน เพราะเมื่อมีการนำ CI ไปใช้ในการทดสอบสมมติฐานการวิจัยซ้ำ ๆ ในรอบ 100 ครั้ง (หรือมาก

⁵ในปัจจุบันจะใช้สัญลักษณ์ α (ค่า alpha)

⁶ทฤษฎีค่ากลาง (CLT) จำเป็นต้องอาศัยเงื่อนไขจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบอิสระ (random sampling) อย่างซ้ำ ๆ หลายครั้งเพื่อลดอคติในการศึกษา และมีขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่สุ่มมาจำนวนไม่ต่ำกว่า 30 คน จึงจะสามารถใช้ทฤษฎีค่ากลางได้

⁷ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน (Standard Error: S.E.) คือ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่แตกต่างออกไปจากค่าเฉลี่ยตามการกระจายตัวของกลุ่มตัวอย่าง (sampling distribution) ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในจินตนาการทางสถิติ แต่ในกรณีของค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) จะหมายถึง ค่าทางสถิติที่ได้จากการทดลองแต่ละครั้งซึ่งแตกต่างไปจากค่าเฉลี่ยของค่าทางสถิติจากการทดลองจริงแบบซ้ำ ๆ หลายครั้ง

กว่านั้น) แล้วเปรียบเทียบจะพบว่าปรากฏการณ์ที่สังเกตมีความแตกต่างไปจากเดิมเพียงแค่ว่าค่าเท่านั้น^๘

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมีการพัฒนาแนวทางการทดสอบนัยสำคัญและสมมติฐานทางสถิติมากขึ้นเรื่อย ๆ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าองค์ความรู้ดังกล่าวจะกลายเป็นองค์ความรู้ที่สมบูรณ์ เพราะแนวทางทั้ง 3 ดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการใช้ค่า p-value การใช้พื้นที่วิกฤต (CR) หรือการใช้ช่วงความเชื่อมั่น (CI) ก็ยังคงเกิดปัญหาอยู่ เพราะนักวิจัยที่ใช้สถิติในการศึกษาได้นำแนวทางการศึกษาแต่ละสำนักมาผสมรวมกันและใช้กันอย่างสับสน (เรียกว่า hybrid logic) (Haig 2013, 14)

ต่อมาในปี 1969 จึงมีนักสถิติชื่อว่า Jacob Cohen เขียนหนังสือชื่อ Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences เพื่อแสดงให้เห็นว่าแนวทางการศึกษาแบบดั้งเดิมทั้ง 3 ดังกล่าวนั้นมีปัญหาตั้งแต่ต้น กล่าวคือ การตั้งสมมติฐานหลัก (H_0) ว่าค่าเฉลี่ยที่ได้จากการทดลองไม่มีความแตกต่างกันนั้นเป็นการตั้งข้อสมมติฐานที่เป็นไปไม่ได้ตั้งแต่แรก (Cohen 1977, 1-2) เพราะไม่มีทางที่จะมีการทดลองที่ได้ค่าเฉลี่ยที่เท่ากันทุกประการจนกระทั่งถึงระดับของทศนิยมดังที่ Tukey (1991, 100) กล่าวว่า “พวกเราทุกคนต่างรู้เกี่ยวกับโลกที่สอนเราว่า ผลกระทบจาก A และ B มักแตกต่างกันเสมอ - ในระดับทศนิยม - สำหรับ A และ B ไต ๆ ก็ตาม ดังนั้น การถามว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นนี้แตกต่างกันหรือไม่ จึงเป็นสิ่งไร้เงา”^๙

และในปี 1994 Cohen ได้เขียนบทความชื่อ The Earth Is Round (p < .05) (Cohen 1994) เพื่อแสดงให้เห็นว่าโลกนี้ไม่ได้กลม จากการปฏิเสธสมมติฐานหลักที่ว่า “โลกกลม” ที่ระดับนัยสำคัญน้อยกว่า 0.05 แต่การตั้งสมมติฐานหลักดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่ผิดตั้งแต่ต้น เพราะปรากฏการณ์ที่สังเกตนั้นแตกต่างกันอยู่แล้วโดยธรรมชาติ (เพราะตามความเป็นจริงโลกไม่ได้กลมแต่เป็นวงรี) การถามถึงความแตกต่างจึงเป็นการตั้งคำถามผิดในการทดสอบสมมติฐานการวิจัย เพราะสิ่งที่สมควรถามควรเป็นขนาดของความแตกต่างในปรากฏการณ์ที่สนใจศึกษา แต่ครั้งนั้นมีมากขนาดไหนเสียมากกว่า การเชื่อและรับเอาแนวคิดเรื่องการทดสอบนัยสำคัญและการทดสอบสมมติฐานที่ผิดตั้งแต่ต้นมาใช้ต่อ ๆ กันไปของนักวิจัยจึงกลายเป็นปัญหาที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน

อคติของนักวิจัยกับการบิดเบือนเจตนารมณ์ของ Karl Popper

การศึกษาปรากฏการณ์ต่างๆ ที่สามารถพิสูจน์ว่าผิดได้ (falsification) ถือเป็นหลักการสำคัญของการสร้างองค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ที่ Karl Popper ได้คิดขึ้นมา เพื่อให้ความรู้ก้าวหน้าไปได้เรื่อยๆ โดยไม่ต้องเสียเวลาในการพิสูจน์ด้วยวิธีการศึกษาแบบอุปนัย (induction) ที่ต้องเก็บข้อมูลรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ ให้ครบถ้วนสมบูรณ์เสียก่อนแล้วจึงสร้างข้อสรุปผลการศึกษา หากแต่สามารถเก็บข้อมูลเพียงจำนวนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องไปใน

^๘ ถึงแม้ CI จะทำให้การทดสอบสมมติฐานมีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่ก็มีข้อเสียคือ เมื่อ CI มีช่วงที่กว้างขึ้น จะยิ่งทำให้ความแม่นยำในการทำนายลดลง

^๙ ข้อความในต้นฉบับภาษาอังกฤษ คือ All we know about the world teaches us that the effects of A and B are always different - in some decimal place- for any A and B. Thus asking 'Are the effects different?' is foolish

ทิศทางเดียวกันแล้วอนุมานมาสู่ข้อสรุปผลการศึกษาที่เป็นไปตามสมมติฐานด้วยวิธีการศึกษาแบบนิรนัย (deduction) (Ekkapollanut Nuttappattanun 2017, 19–20; Keuth 2005, 2 and 11; O’Hear 1980, 57–58; Williams 2000, 20–21)

ดังนั้น Popper จึงมองว่าไม่ใช่ความรู้ทุกอย่างของมนุษย์จะเป็นความรู้ที่แท้จริงแบบวิทยาศาสตร์ได้ ถ้าหากไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นสิ่งที่ถูกหรือผิด นั่นคือ ถ้าหากเป็นความรู้ที่เหนือธรรมชาติหรือไม่มีทางที่จะพิสูจน์ได้ แม้ว่าจะมีความน่าเชื่อถือแต่ก็ไม่สามารถระบุได้นั่นคือองค์ความรู้ ดังเช่น ความรู้เกี่ยวกับเทพเจ้า ชีวิตหลังความตาย กำเนิดจักรวาล ฯลฯ ที่ไม่สามารถหาข้อมูลพิสูจน์หักล้างหรือทำลายชุดความรู้นั้นโดยใช้ชุดความรู้ใหม่ๆ ที่สร้างขึ้นมากล่าวคือ Popper ได้เสนอให้มีการสร้างองค์ความรู้ในลักษณะที่เป็นสมมติฐานของปรากฏการณ์ที่สนใจศึกษาขึ้นมา トラบใดที่ไม่มีชุดข้อมูลใดที่ถูกนำมาทำลายแล้วหักล้างสมมติฐานของงานวิจัยได้ ก็จะทำให้สมมติฐานดังกล่าวยกสถานะขึ้นไปเป็นทฤษฎีที่ใช้อธิบายต่อไปได้เรื่อยๆ เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่จะใช้ต่อยอดศึกษาเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องได้ต่อไป

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าสังเกตในการตั้งสมมติฐานตามความคิดของ Popper ซึ่งแตกต่างอย่างมากจากการพิสูจน์สมมติฐานงานวิจัยในปัจจุบัน ที่มีการตั้งสมมติฐานหลัก (null hypothesis: H_0) และสมมติฐานทางเลือก (alternative hypothesis: H_a) โดยจะใช้สมมติฐานของงานวิจัยซึ่งเป็นสิ่งที่นักวิจัยต้องการพิสูจน์ว่าเป็นองค์ความรู้ใหม่กำหนดให้เป็น H_0 การกระทำดังกล่าวถือเป็นเรื่องกลับตาลปัตรไป

จากความคิดของ Popper¹⁰ ที่ต้องการให้มีการพิสูจน์สิ่งที่เป็นองค์ความรู้ที่นักวิจัยสร้างขึ้นใหม่หรือเสนอขึ้นมา หาใช่การตรวจสอบด้วยการพิสูจน์ผิดต่อสมมติฐานหลัก (H_0) (ที่ไม่มีทางเป็นจริง) แล้วพิจารณาว่าข้อมูลทางสถิติที่ได้สามารถปฏิเสธ H_0 ได้สำเร็จหรือไม่ เพื่อที่จะสรุปว่าสมมติฐานการวิจัย ซึ่งเป็นสมมติฐานทางเลือก หรือ H_a นั้นเป็นจริง เพราะการกระทำดังกล่าวเท่ากับว่า ข้อสรุปที่ว่า H_a เป็นจริงนั้นไม่ได้รับการตรวจสอบว่าเป็นองค์ความรู้ที่แท้จริงหรือไม่

ผู้เขียนขอยกตัวอย่างสมมติ เช่น เมื่อนักรัฐศาสตร์มีความเชื่อว่า “เมื่อเศรษฐกิจเติบโตขึ้นจนทำให้ประชาชนทั่วไปมีค่าเฉลี่ยรายได้ขยับสูงขึ้นและยกสถานะเป็นชนชั้นกลาง จะทำให้พวกเขากระตือรือร้นที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองสูงขึ้น (ดังเช่นพิจารณาจากค่าเฉลี่ยการออกมาลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง) อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการเมืองแบบประชาธิปไตย” แต่กระนั้นก็ตาม ด้วยความเชื่อในสังคมไทยที่ว่าการเมืองไทยมีลักษณะเป็นระบบอำมาตยาธิปไตย หรือระบบการเมืองที่ข้าราชการมีอำนาจมากในการตัดสินใจ ขณะที่ประชาชนมีความเฉื่อยชาทางการเมือง เพราะมองว่าการเมืองไม่ใช่เรื่องของตนเองหากแต่เป็นเรื่องของชนชั้นนำผู้มีอำนาจ แม้ว่าตนเองจะมีสถานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นหรือไม่ก็ตาม

ถ้าหากนักรัฐศาสตร์ต้องการพิสูจน์ว่า ความเชื่อของตนเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (การยกระดับรายได้เป็นชนชั้นกลาง) กับการพัฒนาประชาธิปไตย (การมีส่วนร่วมทางการเมือง

¹⁰ตามความคิดเรื่องการพิสูจน์ผิด (falsification) ของ Popper ถ้าหากนักวิจัยต้องการจะพิสูจน์ว่าทฤษฎีใดใช้ได้หรือไม่ ก็ต้องพยายามหาหลักฐานมาโต้แย้งเพื่อจะล้มทฤษฎีนั้น ถ้าหากไม่สามารถโต้แย้งได้จึงจะทำให้ทฤษฎีนั้นใช้ได้ต่อไปจนกว่าจะถูกหักล้าง ไม่ใช่ความพยายามหาหลักฐานมายืนยันว่าสอดคล้องกับทฤษฎีที่นักวิจัยต้องการพิสูจน์ (Hawkesworth 2004, 11; Keuth 2005, 13; Smith 2000, 9)

เมือง) เป็นความจริงและความเชื่อที่มีอยู่เดิมที่ว่า ไทยมีลักษณะของการเป็นระบบอำมาตยาธิปไตย และประชาชนมีความเชื่อซาทางการเมืองนั้นใช้ไม่ได้อีกต่อไป โดยตั้งสมมติฐานหลัก (H_0) และสมมติฐานทางเลือกซึ่งเป็นสมมติฐานการวิจัย (H_a) ดังนี้

H_0 : การพัฒนาเศรษฐกิจไม่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาประชาธิปไตย

H_a : การพัฒนาเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาประชาธิปไตย

ถ้าหากการเก็บข้อมูลโดยสุ่มกลุ่มตัวอย่างจากประชาชนไทยจำนวนหนึ่ง เพื่อค่าเฉลี่ยของรายได้ของประชาชนและค่าเฉลี่ยของการออกมอลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของคนไทย 2 กลุ่มเปรียบเทียบค่าสหสัมพันธ์ (correlation) โดยแยกตามระดับรายได้ แล้วพบว่าข้อมูลที่ได้มีนัยสำคัญ กล่าวคือ ค่า p-value มีค่าต่ำกว่า 0.05 ($p < 0.05$) จึงปฏิเสธ H_0 และยอมรับ H_a พร้อมกับสรุปว่า H_a เป็นจริงที่ระดับนัยสำคัญที่ 0.05 กล่าวคือ การพัฒนาเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาประชาธิปไตยเป็นจริง เพราะค่าสหสัมพันธ์ของกลุ่มตัวอย่างประชาชนที่มีรายได้เฉลี่ยสูงกว่าที่สุ่มมาเมื่ออัตราการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ออกมอลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง (voter turnout) สูงกว่ากลุ่มตัวอย่างประชาชนอีกกลุ่มหนึ่ง

ข้อสรุปดังกล่าวหาใช่การพิสูจน์ความถูกต้องของสมมติฐานการวิจัยแบบที่ Popper ต้องการ เพราะชุดความรู้ที่สร้างขึ้นใหม่ไม่ได้ถูกพิสูจน์จริง ๆ เพียงแต่มีการยืนยันแนวคิดใหม่ที่ถูกต้องเป็นข้อสมมติฐานทางเลือกเท่านั้น ด้วยการพิสูจน์ว่าความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจกับการพัฒนาประชาธิปไตยมีอยู่จริงด้วยเงื่อนไขของข้อมูลจาก

กลุ่มตัวอย่างที่เก็บมาพิจารณา เพราะค่าสหสัมพันธ์ของรายได้เฉลี่ยของประชาชนที่ถูกสุ่มกลุ่มตัวอย่างมา มีความสัมพันธ์กับอัตราการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปของการออกมอลงคะแนนเสียงเลือกตั้งที่สูงขึ้น การที่ทักท้วงเอาว่าระบบการเมืองไทยแบบอำมาตยาธิปไตยได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นประชาธิปไตยแล้ว โดยไม่ได้มีการหักล้างทฤษฎีเดิมย่อมไม่ถูกต้อง

เพราะถ้าหากจะสรุปเช่นนั้นขึ้นแรกจะต้องทดสอบด้วยว่าตัวแปรแต่ละคู่ ได้แก่ ระบบอำมาตยาธิปไตย - การพัฒนาเศรษฐกิจ - การมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความสัมพันธ์กันจริงหรือไม่ แล้วจึงพยายามหักล้างแนวคิดเรื่องระบบอำมาตยาธิปไตยว่าไม่มีอยู่จริงให้สำเร็จก่อน แล้วจึงหาข้อมูลมาหักล้างความเชื่อเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจกับการพัฒนาประชาธิปไตย ถ้าหากพบว่าตัวแปรบางคู่มีความสัมพันธ์กันจริง ก็ควรจะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าความสัมพันธ์ดังกล่าวมีมากเพียงใด มากกว่าจะบอกว่ามีความสัมพันธ์อยู่จริง สถานการณ์สมมติดังกล่าวเป็นตัวอย่างของอคติของนักวิจัยซึ่งผู้เขียนจะกล่าวถึงอีกครั้งในหัวข้ออคติของผู้ศึกษาเกี่ยวกับการตีความผลการวิเคราะห์ทางสถิติ

null hypothesis (H_0): ต้นไม้พิษของการทดสอบสมมติฐาน

จุดเริ่มต้นของการสร้างข้อสมมติฐานหลักนับตั้งแต่ยุคของ Fisher ซึ่งเปรียบเสมือนการปฏิบัติการศึกษาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ด้วยวิธีการทางสถิติ นับเป็นย่างก้าวสำคัญในการทดสอบสมมติฐานการวิจัย แม้ว่าในช่วงเริ่มต้นจะมีเพียงแค่การตั้งสมมติฐานหลักเพียงประการเดียวเท่านั้น แต่ก็ทำให้สามารถนำข้อค้นพบที่ได้จากปรากฏการณ์ที่ศึกษาไปพิสูจน์ผิด อันนำมาสู่การสร้างข้อค้นพบใหม่ ๆ จน

กระทั่งเกิดเป็นทฤษฎีขององค์ความรู้ด้านนั้น ๆ ได้ แต่ทว่าจุดเริ่มต้นดังกล่าวแท้ที่จริงแล้ว คือ “ต้นไม้พิช” ที่จะนำมาสู่การเกิด “ผลไม้พิช” (ข้อสรุปจากการทดสอบสมมติฐานงานวิจัย) ที่จะถูกนำไปแพร่พันธุ์ต่อไปในรูปของการเป็นฐานต่อยอดความรู้ในการศึกษาเรื่องอื่น ๆ

สาเหตุที่ผู้เขียนเปรียบเทียบจุดเริ่มต้นของการสร้างสมมติฐานหลัก (H_0) ว่าเป็นต้นไม้พิช ก็เพราะว่าสมมติฐานหลักที่ตั้งต้นขึ้นนั้นอยู่บนฐานของความเป็นไปไม่ได้ตั้งแต่แรกแล้ว¹¹ กล่าวคือ Fisher และนักสถิติคนอื่น ๆ ที่ใช้แนวทางการตรวจสอบสมมติฐานการวิจัยในลักษณะเดียวกันนี้ในเวลาต่อมา หรือที่เรียกว่าเป็นพวกสำนัก Fisherian (Fisherian School) ได้ทำให้เกิดการตั้ง H_0 ที่พร้อมจะถูกหักล้างได้อยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่การสร้าง H_0 เพื่อจะพิสูจน์ว่าเป็นทฤษฎีที่ใช้ได้หรือไม่เพราะโดยแท้จริงแล้วสมมติฐานทางเลือก (H_a) ต่างหากที่เป็นสมมติฐานการวิจัยที่ผู้วิจัยต้องการพิสูจน์ว่าใช้ได้จริง

นอกจากนี้เกณฑ์ในการตรวจสอบสมมติฐานของ Fisher (ระดับนัยสำคัญ 0.05) ก็เป็นเกณฑ์ที่ถูกสร้างขึ้นตามอำเภอใจไม่ได้มีหลักการใดรองรับ และแทนที่จะเป็นเกณฑ์ที่ช่วยสร้างความชัดเจนในการทำการทดลองให้กับนักวิจัยกลับเป็นเกณฑ์ที่คลุมเครือ ทำให้มีการนำเกณฑ์ดังกล่าวไปใช้อย่างผิด ๆ ไม่ได้ก่อประโยชน์ นำมาสู่การเริ่มสั่งห้ามตีพิมพ์ผลงานวิจัยที่ใช้ค่า p-value ในการสร้างข้อสรุปผลการศึกษา เผยแพร่ในวารสารทางวิชาการบางฉบับในที่สุด (Siegfried 2015)

ตัวอย่างปัญหาของการใช้ค่า p-value ในการทดสอบสมมติฐานการวิจัยมีดังเช่น เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติแล้วพบว่าได้ค่า p-value ที่ต่ำมาก (ต่ำกว่า 0.05) ไม่ได้หมายความว่าปรากฏการณ์ที่สังเกตนั้นมีความแตกต่างจากสมมติฐานหลัก (H_0) แล้วจะสามารถสรุปได้ว่าข้อค้นพบในการวิจัยนั้นเป็นสิ่งที่ เป็นความจริง (true) โดยอ้างว่าค่าที่ได้ของผู้วิจัยมีนัยสำคัญทางสถิติ เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นบอกผู้วิจัยได้แค่ว่าโอกาสที่จะเกิดปรากฏการณ์ที่ศึกษาเป็นไปได้อย่างมากเมื่อ H_0 เป็นจริง และที่กล่าวว่าไม่สามารถสรุปได้ว่าสมมติฐานทางเลือก (H_a) เป็นจริงก็เพราะในการทดลองครั้งต่อไป ก็ยังคงมีโอกาสที่จะไม่สามารถปฏิเสธ H_0 ได้อีกเช่นกัน เนื่องจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างที่นักวิจัยทำขึ้นมาไม่ได้ครอบคลุมถึงข้อมูลทั้งหมดของประชากร ซึ่งอาจจะมิข้อมูลที่ทำให้ได้ข้อสรุปในการศึกษาที่แตกต่างออกไปได้

ดังเช่น กรณีศึกษาการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาในปี 2016 ระหว่าง Hillary Clinton กับ Donald Trump ว่าเพศของผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้ง ตำแหน่งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาที่แตกต่างกันหรือไม่ โดยตั้งสมมติฐานดังนี้

H_0 : เพศของผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งที่ต่างกันไม่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา

H_a : เพศของผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งที่ต่างกันมีผลต่อการตัดสินใจเลือกผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา

¹¹ไม่ว่าสมมติฐานหลัก (H_0) จะถูกกำหนดให้มีค่าเท่ากับ 0 หรือถูกให้กำหนดให้เท่ากับค่าใดค่าหนึ่งก็ตาม ต่างก็มีโอกาสที่จะถูกปฏิเสธได้โดยง่าย ดังเช่น ถ้าหากสมมติให้ H_0 คือ อัตราเฉลี่ยของการออกมालงคะแนนเสียงเลือกตั้งของผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเพศชาย (μ_0) และอัตราเฉลี่ยของการออกมालงคะแนนเสียงเลือกตั้งของผู้หญิง (μ_1) ไม่ต่างกัน ($H_0: \mu_0 = \mu_1$) หรือถ้าสมมติให้ H_0 คือ อัตราเฉลี่ยของการออกมालงคะแนนเสียงเลือกตั้งของเพศชายและเพศหญิงต่างกันเท่ากับ 4 ($H_0: \mu_0 - \mu_1 = 4$) เมื่อจะทดสอบสมมติฐาน ก็เป็นไปได้อย่างที่จะหาความแตกต่างค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างได้ค่าที่ต่างออกไปจากที่กำหนดไว้ใน H_0 ซึ่งจะทำให้ H_0 ถูกหักล้างไป

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติโดยเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนเสียงเลือกตั้งที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งตำแหน่งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาได้รับจากผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งแต่ละเขต ปรากฏว่ามีค่า $p\text{-value} = 0.001$ ($p < 0.05$) จะทำให้ผู้วิจัยต้องปฏิเสธ H_0 และยอมรับ H_a นำมาสู่ข้อสรุปว่า เพศของผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งที่ต่างกันมีผลต่อการตัดสินใจเลือกผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าข้อสรุปนี้จะเป็นความจริงที่แน่นอน เพราะอาจจะพบว่าโดยแท้จริงแล้วปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งมาจากการยึดถือชุดอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกันระหว่างอนุรักษ์นิยมกับเสรีนิยมมากกว่าปัจจัยความแตกต่างทางเพศของผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง นั่นคือ เพศที่แตกต่างกันของผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งไม่ได้มีผลต่อการตัดสินใจเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งซึ่งถือว่าการสรุปผลการศึกษานั้นได้เกิดความผิดพลาดในการตัดสินใจของผู้วิจัยแบบ Type I error (ตัดสินใจปฏิเสธ H_0 ทั้งที่ H_0 มีอยู่จริง) อย่างไรก็ตาม ในการทดลองครั้งถัดไป ผู้วิจัยอาจจะได้ข้อสรุปที่ไม่สามารถหักล้าง H_0 ก็ได้

ในทางกลับกัน สมมติว่าผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติแล้วพบว่าได้ค่า $p\text{-value}$ ที่สูงกว่า 0.05 ก็ไม่ได้หมายความว่า ผู้วิจัยจะต้องยอมรับ H_0 เพราะในความเป็นจริง H_0 ดังกล่าวไม่ได้เป็นจริงตั้งแต่แรกเริ่ม หากเพียงแคผู้วิจัยยังไม่สามารถปฏิเสธได้เท่านั้น เพราะยังไม่มีข้อมูลหลักฐานเพียงพอที่จะนำไปหักล้าง ผู้วิจัยจึงไม่มีทางที่จะสรุปว่ายอมรับ H_0 นั้นได้ด้วย

ดังนั้นถ้าหากผู้เขียนยกตัวอย่างต่อเนื่องจากเดิมพบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติโดยเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนเสียงเลือกตั้งที่ผู้สมัคร

รับเลือกตั้งตำแหน่งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาได้รับจากผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งแต่ละเขต ปรากฏว่ามีค่า $p\text{-value} = 0.1$ ($p > 0.05$) ซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยล้มเหลวในการปฏิเสธ H_0 นำมาสู่ข้อสรุปว่า เพศของผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งที่ต่างกันไม่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าข้อสรุปนี้จะเป็นความจริงที่แน่นอน เพราะอาจจะพบว่าข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาในครั้งนี้มาจากพื้นที่ฐานคะแนนเสียงของผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งคนใดคนหนึ่งเป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้ลงคะแนนเสียงไม่ว่าจะเพศใดก็เลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งคนนี้ แต่ในการทดลองครั้งถัดไปอาจจะไม่ได้ผลสรุปเป็นเช่นนั้น ถ้าหากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างมีการกระจายตัวครอบคลุมทุกพื้นที่มากขึ้น เป็นต้น

ดังนั้น การใช้วิธีการทดสอบนัยสำคัญโดยตั้งสมมติฐานหลักแบบ Fisherian School ที่ให้ความสำคัญกับการใช้เกณฑ์การตัดสินใจด้วยค่า $p\text{-value}$ ที่มีความคลุมเครือ ประกอบกับการตั้งสมมติฐานหลัก (H_0) ที่ไม่มีทางเป็นจริงตั้งแต่เริ่มแรก จึงเป็นปัญหาของการวิจัยเชิงปริมาณที่จะผลิตแนวคิด/ทฤษฎีที่ผิด ๆ ซึ่งได้จากการสรุปผลการวิจัยจากข้อสมมติฐานที่ไม่ถูกตรวจสอบ กลายเป็นฐานให้กับงานวิจัยชิ้นอื่น ๆ นำไปต่อยอดเรื่อย ๆ จึงเปรียบเสมือนต้นไม้พิษที่ออกดอกออกผลเป็นผลไม้พิษแพร่ขยายพันธุ์ต่อไป

บทบาทนักวิจัยกับการสร้างความคลาดเคลื่อนในการวิจัยเชิงปริมาณ

ปัญหาของการทำงานวิจัยเชิงปริมาณไม่ได้มีอยู่เพียงแคในระดับของหลักการ อันสืบเนื่องมาจากการประยุกต์ใช้เทคนิคทางสถิติในการตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลที่อยู่บนพื้นฐานของความไม่แน่นอน

เท่านั้น หากแต่ยังเกิดขึ้นในระดับของการนำไปปฏิบัติ อันเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากอคติของผู้ศึกษาเองที่ไม่มีความเข้าใจเจตนาของผู้สร้างหลักการและแนวคิดที่ตนนำมาใช้ ครอบคลุมไปถึงความทะเยอทะยานของผู้ศึกษาที่ต้องการสร้างข้อค้นพบที่น่าตื่นเต้นและดึงดูดความสนใจจากผู้อื่นในแวดวงวิชาการด้านนั้น ๆ ซึ่งนับได้ว่าเป็นการแสดงถึงความก้าวหน้าขององค์ความรู้ด้วยเช่นกัน ปัญหาของผู้วิจัยที่จะถูกหยิบยกมาเป็นตัวอย่างในบทความนี้มีอยู่ 2 ประเด็น ได้แก่ ความสับสนของนักวิจัยกับการนำเทคนิคการสุ่มกลุ่มตัวอย่างของ Taro Yamane มาใช้ และอคติของผู้ศึกษากับการตีความผลการวิเคราะห์ทางสถิติ โดยมีรายละเอียดดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ n = ขนาดของตัวอย่าง

N = ขนาดของประชากร

e = ความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่าง

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังสามารถอาศัยจำนวนกลุ่มตัวอย่างตามตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างสำเร็จรูปที่สร้างขึ้นจากสูตรของ Yamane ได้ทันทีจากตารางที่ 6 (Yamane 1967, 886-887) แต่ทว่าความสะดวกสบายดังกล่าวได้นำมาสู่ปัญหา ดังเห็นได้จากบทความ อันเนื่องมาแต่สูตรของยามาเน่ของ รศ.ดร. อัจฉรวรรณ งามญาณ (Acharawan Ngam-yan 2011) ซึ่งมีประสบการณ์ควบคุมการทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทที่คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พบว่า นักศึกษาระดับปริญญาโทโดยทั่วไปเลือกใช้สูตรของ Yamane เพื่อหลีกเลี่ยงการคำนวณค่าความแปรปรวน (variance)

- ความสับสนของนักวิจัยกับการเลือกใช้เทคนิคการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Taro Yamane

เทคนิคการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Taro Yamane (1967) เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในหมู่นักวิจัย โดยเฉพาะผู้ที่ศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาของไทยที่มีการนำเทคนิคนี้มาใช้ เพราะใช้ง่ายและสะดวกสบาย เพียงแค่รู้ขนาดของประชากรที่ศึกษา และกำหนดความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่างที่ต้องการก็สามารถคำนวณได้ ดังเห็นได้จากสูตร (formula) (Yamane 1967, 886) ที่ว่า

ซึ่งไม่ทราบว่าจะต้องไปหาจากที่ไหน เนื่องจากยังไม่ได้ลงมือเก็บข้อมูลจริง ๆ (Acharawan Ngam-yan 2011, 48)

อย่างไรก็ตาม การนำสูตรของ Yamane มาใช้จะไม่เป็นปัญหาเลย ถ้าหากนักศึกษาที่นำสูตรดังกล่าวมาใช้ตระหนักถึงที่มาของสูตรและทราบเงื่อนไขที่สอดคล้องกับการใช้ ตามที่ Yamane ได้ชี้แจงไว้ กล่าวคือ สูตรดังกล่าวเหมาะสมกับการวิจัยแบบสำรวจ (survey research) ที่พิจารณาค่าความคลาดเคลื่อนในการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบสุ่มจากผลลัพธ์การสำรวจ (margin of error) ที่เหมาะสม โดยอาศัยทฤษฎีการสำรวจตัวอย่าง (theory of sample survey)

ที่ใช้การสุ่มกลุ่มตัวอย่างประเภทการสุ่มอย่างง่าย (simple random sampling) เป็นพื้นฐาน (Yamane 1967, 133-134) นอกจากนี้ คำถามที่ใช้จะต้องอยู่ในลักษณะคำถามที่เลือกตอบได้อย่างใดอย่างหนึ่งจาก 2 ตัวเลือก (เช่น เห็นด้วย/ไม่เห็นด้วย, ชอบ/ไม่ชอบ, ชาย/หญิง ฯลฯ) ซึ่งจะเป็นการแจกแจงแบบ Bernoulli (Bernoulli distribution) และงานวิจัยที่ใช้สูตรนี้จะต้องสนใจค่าสัดส่วนของประชากร (proportion) อีกด้วย

แต่ในความเป็นจริงกลับพบว่า นักวิจัยโดยเฉพาะที่เป็นนักศึกษาระดับปริญญาโทไม่ได้สนใจเงื่อนไขต่าง ๆ ดังกล่าว เพราะงานวิจัยของตนเองใช้แบบสอบถามที่มีระดับมาตรวัดแตกต่างออกไป กล่าวคือ เป็นคำถามที่มีหลายตัวเลือกแบบ 5 ระดับ (เช่น เรียงลำดับจาก ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งไปจนถึงเห็นด้วยอย่างยิ่ง) หรือที่เรียกว่า Likert scale ซึ่งจะทำให้ตัวแปรสุ่มที่ได้มีการแจกแจงแบบ multinomial (multinomial distribution) และไม่สามารถหาค่าสัดส่วนประชากร (π) ซึ่งตามสมมติฐานของ Yamane กำหนดไว้ว่าจะต้องมีค่าเท่ากับ 0.5 (Yamane 1967, 886) อันเป็นค่าที่ทำให้เกิดความแปรปรวนของสัดส่วนตัวอย่าง ($\sigma^2 p$) สูงสุดที่ 0.25 เมื่อขนาดของตัวอย่าง (n) มีค่าสูงสุด (Acharawan Ngam-yan 2011, 56)

ความผิดพลาดดังกล่าวในการเลือกใช้เทคนิคการสุ่มกลุ่มตัวอย่างและสูตรการกำหนดขนาดตัวอย่าง จึงทำให้ผลการศึกษาที่ได้มีความคลาดเคลื่อนจากความ เป็นจริงสูงมาก ข้อค้นพบที่ได้จึงขาดความน่าเชื่อถือเพราะผู้ศึกษาขาดความรู้และความเข้าใจอย่างแท้จริงในสิ่งที่ตนกำลังทำอยู่ อันนับเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากตัวนักวิจัยเอง

- อคติของผู้ศึกษากับการตีความผลการวิเคราะห์ทางสถิติ

โดยทั่วไปผู้วิจัยทุกคนต่างมีความต้องการสร้างข้อค้นพบใหม่ ๆ ในประเด็นที่ศึกษา เพื่อเพิ่มความน่าสนใจให้กับงานของตน และเชื่อว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ให้ยืดขยายออกไปเป็นความก้าวหน้าที่ไม่มีจุดสิ้นสุด ความคิดดังกล่าวของนักวิจัยถือได้ว่าเป็นอคติอย่างหนึ่ง ดังที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงไว้ส่วนหนึ่งก่อนหน้านี้แล้วในประเด็นการกำหนดสมมติฐานการวิจัย ซึ่งโดยทั่วไปผู้วิจัยจะนำมาใช้เป็นสมมติฐานทางเลือก (H_1) เพราะสมมติฐานหลัก (H_0) มีโอกาสสูงที่จะถูกปฏิเสธอยู่แล้ว การกระทำดังกล่าวจะทำให้ได้ผลการศึกษามี H_1 เป็นข้อสรุปกลายเป็นข้อค้นพบใหม่ ทั้งที่ข้อค้นพบดังกล่าวไม่ได้ถูกตรวจสอบอย่างแท้จริงตามความคิดการพิสูจน์ผิด (falsification) ในทางวิทยาศาสตร์

อคติของนักวิจัยดังกล่าวถือเป็นแค่เศษเสี้ยวหนึ่งที่เกิดขึ้น เพราะไม่ว่าโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม ได้เกิดความพยายามที่จะบิดเบือนผลการวิจัย เพื่อให้ได้ผลการศึกษาน่าสนใจและได้รับการยอมรับ โดยอาศัยการโกงค่า p-value ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ดังที่ อ.ดร.อานนท์ ศักดิ์วรวิชญ์ จากคณะสถิติประยุกต์ ผู้อำนวยการศูนย์คลังปัญญาและสารสนเทศ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ได้นำเสนอไว้ 7 ประการ ตัวอย่างเช่น การเพิ่มขนาดกลุ่มตัวอย่างภายหลังจากวิเคราะห์แล้วไม่พบค่านัยสำคัญ การจงใจเลือกตัดกลุ่มตัวอย่างบางกลุ่มออกเพื่อให้พบค่านัยสำคัญ การกวาด/ค้นหาวิธีการทางสถิติหรือแบบจำลองทางสถิติที่จะทำให้มีค่านัยสำคัญ เป็นต้น (Anon Sakworawitch 2017)

ปัญหาของการยึดติดกับค่านัยสำคัญที่ระดับ 0.05 โดยมองว่าเป็นเป้าหมายของการวิจัยที่จะต้องไปให้ถึง เพื่อให้ได้รับผลการการศึกษาที่พึงประสงค์ดังกล่าว ได้กลายเป็นอคติของนักวิจัยที่ทำให้ตนได้ลงตีพิมพ์ผลงานในวารสารทางวิชาการ ซึ่งเกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลานานนับร้อยปีแล้วนับตั้งแต่ Fisher ได้เสนอเกณฑ์ดังกล่าวในการทดสอบสมมติฐานการวิจัย แต่ในปัจจุบันได้มีนักวิชาการด้านต่าง ๆ ที่ใช้สถิติในการศึกษาเริ่มออกมาตั้งข้อสังเกตและประณามการกระทำ รวมถึงเปิดโปงให้เห็นถึงสภาพปัญหาดังกล่าว (Briggs 2015) ตัวอย่างเช่นคำกล่าวที่ว่า “การโกงค่า P เกิดขึ้นเมื่อนักวิจัยทั้งที่โดยสำนึกและไม่สำนึกได้วิเคราะห์ข้อมูลหลายครั้งหลายครา หรือด้วยหลากหลายหนทาง จนกระทั่งพวกเขาได้รับผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ ถ้าการโกงค่า P เกิดขึ้นเหมือน ๆ กัน ผลลัพธ์การศึกษาต่าง ๆ ที่เกินจริงสามารถนำมาสู่ข้อสรุปที่หลอกตาคน แม้ว่าหลักฐานที่ได้จะมาจากการศึกษาหลากหลายแนวทางก็ตาม” (Head 2015)

การตีความผลการตรวจสอบสมมติฐานการวิจัยและการสร้างข้อสรุปในงานวิจัยโดยมีอคติจากการมุ่งเป้าไปที่การได้ค่า p -value ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ดังกล่าวถือเป็นอคติทางวิชาการที่นำมาสู่การเกิดข้อค้นพบในการศึกษาที่ไม่ใช่ความก้าวหน้าขององค์ความรู้อย่างแท้จริง เพราะเป็นการบิดเบือนหลักการโดยพื้นฐานของการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ที่ไม่เพียงแต่จะต้องมีการพิสูจน์ผิดได้ แต่ยังสามารถทดสอบได้อย่างซ้ำ ๆ ด้วย เพื่อให้มั่นใจว่าผลการศึกษาที่ได้มาไม่ใช่เรื่องบังเอิญ แต่ทว่าผลการศึกษาที่เกิดจากการโกงค่า p -value นั้นกลับไม่สามารถ

ทำการทดสอบซ้ำ ๆ แล้วได้ผลที่เป็นดังเดิมเพื่อยืนยันว่าองค์ความรู้ใหม่นั้นใช้ได้จริง (Halsey et al. 2015, 179–185) นี่จึงเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมของนักวิจัยที่นำเทคนิคทางสถิติไปใช้

บทสรุป: ฤกษ์จะล้มลง?

บทความชิ้นนี้ได้แสดงให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในทางหลักการและในทางปฏิบัติของการทำวิจัยเชิงปริมาณ โดยเฉพาะที่เกิดขึ้นจากการใช้ค่า p -value เป็นเกณฑ์การตัดสินใจในการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ซึ่งทำให้นักวิจัยไม่ได้มองค่า p -value เป็นแค่เครื่องมือในการวัดค่า หากแต่กลายเป็นเป้าหมายของการศึกษาที่จะต้องทำให้เกิดผลการวิจัยที่มีค่า p -value อยู่ในระดับนัยสำคัญ 0.05 ให้จงได้ เพื่อให้เกิดข้อสรุปผลการศึกษาเป็นข้อค้นพบใหม่ สภาพปัญหาดังกล่าวได้ทำให้คำวิจารณ์ของ Leo Strauss เรื่องวิกฤตขององค์ความรู้สมัยใหม่ คู่มือให้นักและใกล้จะเป็นจริงอย่างยิ่ง เมื่อ “ยักยอกที่เท้าทำด้วยดินเหนียว” ตอนนี้ก็มีที่ที่จะล้มลงเพราะยืนอยู่บนหลักการที่ไม่มั่นคง

ปัญหาดังกล่าวได้ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวในแวดวงวิชาการที่อาศัยเทคนิคทางสถิติเป็นเครื่องมือในการสร้างองค์ความรู้โดยเฉพาะในสาขาที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์โดยทั่วไป จนถึงขั้นที่มีวารสารทางวิชาการบางฉบับสั่งห้ามส่งบทความวิจัยที่ใช้ค่า p -value เป็นเกณฑ์ในการตรวจสอบสมมติฐานการวิจัยเพียงอย่างเดียวลงตีพิมพ์ ดังเช่น วารสารจิตวิทยาสังคมพื้นฐานและประยุกต์ (Basic and

Applied Social Psychology)¹² เป็นต้น ขณะที่สมาคมสถิติอเมริกัน (American Statistical Association: ASA) ได้ออกแถลงการณ์เรื่อง นัยสำคัญทางสถิติและค่า p-value ในวันที่ 7 มีนาคม 2016 โดยมีข้อความเผยแพร่เป็นหลักการ จำนวน 6 ข้อ (Wasserstein 2016) ที่มีใจความสำคัญอยู่ที่ความต้องการให้นักวิจัยที่ใช้สถิติในการศึกษา จะต้องมิใช่สถิติอย่างมีคุณภาพและมีความเป็นวิทยาศาสตร์ ที่สามารถทดสอบผลการทดลองซ้ำได้ เพื่อให้ได้ข้อสรุปผลการศึกษาที่ถูกต้อง¹³

การเกิดฐานข้อมูลที่มีขนาดใหญ่ มีความหลากหลายของข้อมูล และมักจะเป็นข้อมูลที่เกิดขึ้นแบบทันทีทันใดเวลานั้น ๆ เช่น ข้อมูลผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (social media) ซึ่งข้อมูลลักษณะดังกล่าว เรียกว่า “Big data” (Molek 2015) ทำให้ผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลไปบริหารจัดการ และคัดกรองเพื่อเลือกข้อมูลไปใช้ประโยชน์ตามต้องการ ดังเช่นการนำข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลไปวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งในการจัดทำนโยบายหาเสียงเลือกตั้งแบบรายบุคคลของ Barack Obama ในการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา ปี 2012 (Atip Assawanun 2014) ซึ่งทำให้ Obama และคณะทำงานรณรงค์หาเสียง

เลือกตั้งสามารถออกนโยบายที่ตรงใจผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งได้มากขึ้น ดังนั้น การเกิดขึ้นของ big data จึงช่วยลดปัญหาการอนุมานจากกลุ่มตัวอย่างไปยังประชากรที่นักสถิติในอดีตเคยประสบ เมื่อต้องทำวิจัยที่มีกลุ่มประชากรขนาดใหญ่

โดยสรุป ถึงแม้ว่าองค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ที่ใช้เทคนิคทางสถิติเป็นเครื่องมือทดสอบสมมติฐานในการสร้างความก้าวหน้า จะต้องประสบปัญหาจากความพยายามทำนายปรากฏการณ์ที่สนใจศึกษา โดยอยู่บนฐานของความไม่แน่นอน ด้วยการสุ่มกลุ่มตัวอย่างเพียงบางส่วนจากประชากรทั้งหมดที่ศึกษา ซึ่งทำให้มีโอกาสเกิดความคลาดเคลื่อนของข้อมูลที่ไม่มีความเป็นตัวแทนของประชากรทั้งหมด องค์ความรู้ที่ได้จึงไม่ใช่ความจริงแท้แน่นอนและการเข้าถึงธรรมชาติอย่างแท้จริง ดังที่ Strauss ได้วิจารณ์ว่าจะเป็นวิกฤตขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่เกิดขึ้น โดยเปรียบเทียบกับ “ยักษ์ที่มีเท้าเป็นดินเหนียว” ดังที่ผู้เขียนได้กล่าวไว้ตั้งแต่ต้น

แต่กระนั้นก็ตาม สิ่งที่คุณเขียนจะทิ้งท้ายไว้ให้ได้คิด คือ ในปัจจุบันเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารที่ทันสมัยและเทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติได้ก้าวหน้าขึ้นและไปไกลเกินกว่าวิธีที่ Strauss รู้จัก

¹² ในเวลานั้นบรรณาธิการวารสารฉบับนี้ คือ David Trafimow และ Michael Marks จาก New Mexico State University ได้เผยแพร่บทบรรณาธิการวารสารฉบับปีที่ 37 (ค.ศ. 2015) เพื่อชี้แจงถึงการสั่งห้ามการใช้ p-value ตามกระบวนการทดสอบนัยสำคัญทางสถิติของสมมติฐานหลัก (the null hypothesis significance testing procedure: NHSTP) แต่ทั้งนี้ ได้อนุญาตให้ผู้ส่งบทความลงตีพิมพ์วารสาร โดยใช้ NHSTP ในการนำเสนอผลการศึกษา ซึ่งได้ส่งบทความมาให้กองบรรณาธิการวารสารเผยแพร่ก่อนหน้านั้น สามารถเผยแพร่ผลงานกับทางวารสารได้ ถ้าหากปรับปรุงบทความตามข้อกำหนด ดังเช่นกรณีที่ดินฉบับของบทความดังกล่าวได้ผ่านการพิจารณาตรวจสอบเบื้องต้นจากกองบรรณาธิการวารสารไปแล้วก่อนหน้านั้น ทางกองบรรณาธิการจะส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความต่อไปแต่ผู้เขียนบทความต้องปรับแก้บทความด้วยการถอดเอาข้อความทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง NHSTP ออกจากเนื้อหาก่อนที่จะตีพิมพ์เผยแพร่เป็นต้น (Trafimow and Marks 2015, 1-2)

¹³ แถลงการณ์ดังกล่าวเริ่มจากการตั้งคำถามเกี่ยวกับปัญหาการใช้ p-value ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ไปยัง ASA โดย George Cobb ศาสตราจารย์กิตติคุณสาขาคณิตศาสตร์และสถิติ จาก Mount Holyoke College ในเดือนกุมภาพันธ์ 2014 ซึ่งเป็นผลมาจากการกระตุ้นผ่านบทความทางวิชาการที่ออกมาวิพากษ์วิจารณ์การใช้ค่า p-value ในการทดสอบสมมติฐานกันอย่างกว้างขวางในวารสารวิชาการและ website วิชาการต่าง ๆ ตั้งแต่ พ.ศ. 2010 เป็นต้นมา (Wasserstein and Lazar 2016, 129-133)

แล้ว ทำให้นักสถิติมีหนทางในการเข้าถึงข้อมูลที่มีกลุ่มประชากรขนาดใหญ่ได้ (เกือบ) ทั้งหมด (หรืออาจจะทั้งหมดในกรณีที่สามารติดต่อกันได้ในเครือข่ายอินเทอร์เน็ต) โดยไม่ต้องสิ้นเปลืองทรัพยากรมูลค่ามหาศาลเป็นข้อจำกัด ดังนั้น การสุ่มกลุ่มตัวอย่างจากประชากรจึงไม่มีความจำเป็นอีกต่อไป ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ทำให้ข้อค้นพบของนักสถิติ

มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น เพราะความคลาดเคลื่อนที่เคยเป็นปัญหาในอดีตลดต่ำลงอย่างมาก ถ้าหากทิศทางของการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ด้วยเทคนิคทางสถิติยังคงก้าวหน้าต่อไปได้เรื่อย ๆ เช่นนี้ “ยักษ์” ตนนี้ย่อมไม่ใช่ “ยักษ์ที่เท้าทำด้วยดินเหนียว” เหมือนกับที่ Strauss ได้ปราชญ์ไว้อย่างแน่แท้!

References

- Acharawan Ngam-yan. 2011. “An Nueang Ma Tae Sut Yamane.” [Because of Yamane’s Formula]. *Journal of Business Administration* 34(131): 46 – 60. (in Thai)
- Anon Sakworawitch. 2017. “Hacking P-value Withikan Kong Hai Phon Kan Totsop Thang Sathiti Mi Nai Samkhan Thang Sathiti 7 Prakan.” [Hacking P-value; the 7 Methods of Cheating the Significance of Statistical Results]. *Business Analytics and Intelligence @NIDA*. April 1. Accessed August 29, 2017. <https://goo.gl/nJuyax> (in Thai)
- Atip Assawanun. 2014. “Khwaam Khaochai Thi Phit Phit Kiaokap Big Data Lae Analytics (1).” [Misunderstandings about Big Data and Analytics (1)]. *Bangkok Biz News*, September 30. Accessed August 29, 2017. <https://goo.gl/NrLrbk>. (in Thai)
- Briggs, William M. 2015. *P-Value Hacking Is Finally Being Noticed*. Accessed August 29, 2017. <https://goo.gl/rjt2Jc>.
- Cohen, Jacob. 1994. “The Earth Is Round ($p < .05$).” *American Psychologist* 49(12): 997 – 1003.
- , 1977. *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*. 2nd ed. Revised. 1969. New York: Academic Press.
- Ekkapollanut Nuttapattanun. 2017. *Kanwikhro Kanmueang: Khwaam Ru Bueangton Thang Ratthasat*. [Analyzing Politics: An Introduction to Political Science]. Nakhon Pathom: Silpakorn University Printing House. (in Thai)
- Fisher, Ronald A. 1926. “The Arrangement of Field Experiment.” *Journal of Ministry of Agriculture of Great Britain* 33: 503 - 513.

- , 1950. *Statistical Methods for Research Workers*. Edinburgh: Oliver and Boyd.
- Haig, Brian D. 2013. "The Philosophy of Quantitative Methods." In *The Oxford Handbook of Quantitative Methods*, edited by Todd D. Little, 7–31. Oxford: Oxford University Press.
- Halsey, Lewis G., Douglas Curran-Everett, Sarah L. Vowler, and Gordon B. Drummond. 2015. "The Fickle P Value Generates Irreproducible Results." *Nature Method* 12(3): 179–185.
- Hawkesworth, Mary. 2004. "Political Science in a New Millennium: Issues of Knowledge and Power." In *Encyclopedia of Government and Politics*, edited by Mary Hawkesworth and Maurice Kogan, 3–34. London: Routledge.
- Head, Megan. 2015. *Scientists Unknowingly Tweak Experiments*. Accessed August 29, 2017. <https://goo.gl/a4jye7>.
- Huff, Darrell. 1954. *How to Lie with Statistics*. New York: W. W. Norton & Company, Inc.
- Keuth, Herbert. 2005. *The Philosophy of Karl Popper*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Molek [pseud.]. 2015. "Big Datas Khomun Mahasan Thi Thamhai Kan Tham Kan Talat Nan Atchariya Khuen." [Big Data and Better Marketing]. *MarketingOops!*, January 24. Accessed August 29, 2017. <https://goo.gl/uJpJts>. (in Thai)
- Neyman, Jerzy. 1937. "Outline of a Theory of Statistical Estimation Based on the Classical Theory of Probability." *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series A, Mathematical and Physical Sciences* 236(77): 333–380.
- Neyman, Jerzy, and Ergon S. Pearson. 1933. "On the Problem of the Most Efficient Tests of Statistical Hypotheses." *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series A, Containing Papers of a Mathematical or Physical Character* 231: 289–337.
- O'Hear, Anthony. 1980. *Karl Popper*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Pornlapas Boonsorn. n.d. "Ya Kae Wat." [Medication for Colds]. *Haamor.COM*. Accessed August 28, 2017. <https://goo.gl/QM9cFy>. (in Thai)
- "10 Phon Wichai Witthayasat Sut Plaek Pracham Pi 2013." [10 Strange Scientific Research Findings in 2013]. 2013. *Thairath Online News*, December 27. Accessed August 28, 2017. <https://goo.gl/Cx8mvK>. (in Thai)

- Siegfried, Tom. 2015. "P Value Ban: Small Step for a Journal, Giant Leap for Science." *Science News*, March 17. Accessed August 28, 2017. <https://goo.gl/PQdikD>.
- Smith, Peter K. 2000. "Philosophy of Science and Its Relevance for the Social Sciences." In *Research Training for Social Scientists*, edited by Dawn Burton, 5–20. London: SAGE.
- Stigler, Stephen M. 1986. *The History of Statistics: The Measurement of Uncertainty before 1900*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Strauss, Leo. 1983. *Studies in Platonic Political Philosophy*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Strauss, Leo. 1989a. *An Introduction to Political Philosophy: Ten Essays*. Detroit: Wayne State University Press.
- Strauss, Leo. 1989b. *The Rebirth of Classical Political Rationalism: An Introduction to the Thought of Leo Strauss*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Thanes Rattanakul. 2016. "20 Kan Khonphop Thang Witthayasat Thi Na Chotcham Thisut Haeng Pi 2016." [The 20 Most Noteworthy Scientific Findings in 2016]. *The Matter*, December 22. Accessed August 28, 2017. <https://goo.gl/TfCaGg>. (in Thai)
- Thompson, Bruce. 2013. "Overview of Traditional/Classical Statistical Approaches." In *The Oxford Handbook of Quantitative Method*, edited by Todd D. Little, 7-25. Oxford: Oxford University Press.
- Trafimow, David and Michael Marks. 2015. "Editorial." *Basic and Applied Social Psychology* 37(1): 1-2.
- Tukey, John W. 1991. "The Philosophy of Multiple Comparisons." *Statistical Science* 6(1): 100–116.
- Waraporn Waikakul, Rojnarin Komonhirun, and Patthrapon Sonkhammee. 2014. "Kan Sueksa Khwam Phitphlat Khong Kan Chai Sathiti Samrap Kan Wichai Thang Wisan-yi-witthaya." [Statistics in Anesthesia Research: A Review of Most Common Pitfalls]. *Thai Journal of Anesthesiology* 40(1): 64–77. (in Thai)
- Wasserstein, Ronald L. 2016. "American Statistical Association Release Statement on Statistical Significance and P-values." *ASA News*, March 7. Accessed August 29, 2017. <https://goo.gl/QNhzdQ>.

Wasserstein, Ronald L., and Nicole A. Lazar. 2016. "The ASA's Statement on p-Values: Context, Process, and Purpose." *The American Statistician* 70(2): 129–133. Accessed August 29, 2017. <https://goo.gl/hf4OMA>.

Williams, Malcom. 2000. *Science and Social Science: An Introduction*. London: Routledge.

Yamane, Taro. 1967. *Statistics: An Introductory Analysis*. 2nd ed. New York: Harper & Row.

Zuckert, Catherine and Michael Zuckert. 2006. *The Truth about Leo Strauss: Political Philosophy and American Democracy*. Chicago: The University of Chicago Press.

Natural Government: The Three Iron Laws of the Mixed Constitution**

Akekalak Chaiyapumee*

Abstract

This article aims to delineate the idea of natural government as the premise for the theory of the mixed constitution since antiquity through “the iron law of three elements” or “the iron laws of the mixed constitution” which are invoked according to specific conditions and natures of the constituent elements. The idea consists of (1) the iron law of democratic element (2) the iron law of oligarchic element, and (3) the iron law of monarchical element. While the first iron law concerns the legitimacy condition of every polity, the second one focuses mainly on the operational and efficient parts of the constitution which stipulates that every constitution must rely on few dominant actors on a number of specific tasks and functions in the governmental and sub-governmental levels in order to execute various rules and regulations. Lastly, the iron law of monarchical element, engendered from what can be termed as “the rise of crown government” in the age of globalization, requires that every regime must seek a strong executive to fill the executive gap of the regulatory state and wield power during emergency situations decisively. This appears in the form of modern constitutional dictatorship.

Keywords: *natural government, mixed constitution, The Three Iron Laws*

*PhD Candidate (Political Theory), Faculty of Political Science, Chulalongkorn University, Henri Dunant Rd., Wang Mai, Pathumwan, Bangkok 10330. Email: profakenash@gmail.com

**Funded by the 18th Royal Golden Jubilee PhD, The Thailand Research Fund (TRF).

Received May 8, 2017; Accepted June 14, 2017

การปกครองตามธรรมชาติ: กฎเหล็กสามข้อ ของการปกครองแบบผสม**

เอกลักษณ์ ไชยภูมิ*

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้นำเสนอกรอบแนวคิดเรื่องการปกครองตามธรรมชาติในฐานะที่เป็นฐานคิดของทฤษฎีการปกครองแบบผสมผ่านสิ่งที่เรียกว่า “กฎเหล็กของการปกครองแบบผสม” ที่เกิดขึ้นจากเงื่อนไขเฉพาะและธรรมชาติที่แตกต่างกันขององค์ประกอบภายในการปกครองแบบผสม อันประกอบด้วย (1) กฎเหล็กของมหาชน (2) กฎเหล็กของกลุ่มคน และ (3) กฎเหล็กของเอกบุคคล โดยกฎเหล็กประการแรกเกี่ยวข้องกับกลไกสร้างความชอบธรรมให้แก่ระบอบการเมืองต่าง ๆ ในขณะที่กฎเหล็กข้อที่สองเกี่ยวข้องกับส่วนที่เป็นกลไกการทำงานจริงของระบอบการเมืองที่จำเป็นต้องอาศัยคนจำนวนน้อยในการปฏิบัติหน้าที่เฉพาะและเพื่อให้การบังคับใช้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของรัฐบาลดำเนินต่อไปได้ กฎเหล็กประการสุดท้ายอาจพิจารณาผ่านปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “การผงาดของรัฐบาลโดยคนคนเดียว” ในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้ระบอบการเมืองทุกระบบต้องมีกลไกที่คอยเติมเต็มช่องว่างในการใช้อำนาจบริหารของรัฐสมัยใหม่ และรวมถึงอำนาจในสภาวะฉุกเฉินอย่างทันที่ที่ปรากฏในรูปของผู้เผด็จการตามรัฐธรรมนูญ

คำสำคัญ: การปกครองตามธรรมชาติ, การปกครองแบบผสม, กฎเหล็กสามข้อ

*นิสิตหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาทฤษฎีการเมือง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อ.อัครวิวัฒน์ ขววงษ์ใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330 อีเมล: profakenash@gmail.com

**บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “ทฤษฎีการปกครองแบบผสมกับการออกแบบรัฐธรรมนูญไทย พุทธศักราช 2475-2534” ได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก (คปก.) รุ่นที่ 18 ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้รับบทความ 8 พฤษภาคม 2560; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 14 มิถุนายน 2560

บทนำ: การปกครองตามธรรมชาติ?

ในตอนต้นของหนังสือ *Democracy: A very Short Introduction* เบอ์นาร์ด คริก (Bernard Crick) นักรัฐศาสตร์ชาวอังกฤษคนสำคัญของศตวรรษที่ 20 ได้เสนอว่า (Crick 2002, 22)

ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ที่ผ่านมามารดาวิชารัฐบุรุษและนักการเมืองในอังกฤษและสหรัฐฯ ต่างก็ยังคงถกเถียงกันว่า “องค์ประกอบแบบประชาธิปไตย” ในรัฐธรรมนูญหรือในระบบการปกครองของพวกเขา มีมากหรือน้อยเกินไป แต่การเรียกระบบการเมืองทั้งระบบด้วยคำว่า “ประชาธิปไตย” นั้น หากไม่ถูกมองว่าเป็นความสุดโต่งที่ไม่ได้วางอยู่บนความเป็นจริงแล้วก็จะถือว่าเป็นความเข้าใจผิดอย่างสิ้นเชิงแทน

คำอธิบายดังกล่าวของคริกสอดคล้องกับข้อเสนอของนักวิชาการท่านอื่น ๆ ในประเด็นเดียวกัน (Palmer 1953, 205, 207, 214-5, 224; Saxonhouse 1996, 1; Dunn 2005, 17) ซึ่งพยายามชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านที่ทำให้คำว่า “ประชาธิปไตย” ถูกนำมาใช้เรียกแทนรูปแบบการปกครองทั้งระบบในความหมายที่ดีว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้นในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 หรือหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นต้นมา ดังนั้นความหมายที่แท้จริงของคำว่า “ประชาธิปไตย” ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 ของบรรดาประเทศที่ถือกันว่ามีเจริญก้าวหน้าทางการเมืองมากที่สุดขณะนั้น จึงเป็นเพียงแค່หน่วยทางการเมืองหน่วยหนึ่งหรือ “องค์ประกอบ” (element) หนึ่งในการปกครองเท่านั้น ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดก็คือข้อถกเถียงในที่ประชุมร่างรัฐธรรมนูญของสหรัฐฯ ในปี ค.ศ. 1777 ซึ่งมุ่งความสนใจไปที่ประเด็นคำถามหลักว่า องค์ประกอบที่เป็นประชาธิปไตยควรจะถูกรับรู้ไว้ในรัฐธรรมนูญมากหรือน้อยเพียงใด ในขณะที่มีบุคคลเพียงส่วนน้อย

เท่านั้นที่พยายามอธิบายสนับสนุนการปกครองแบบประชาธิปไตยแบบทั้งระบบ (Crick 2000, 58) ด้วยเหตุนี้ประชาธิปไตยสำหรับคริกจึงเป็นเพียงองค์ประกอบทางการเมืองหนึ่ง และมีใช่สิ่งที่จะคาดคางหวังให้มีในทุก ๆ ส่วนของการเมืองหรือในทุก ๆ สถานการณ์ได้เพราะหากประชาธิปไตยพยายามจะเป็นทุกสิ่งทุกอย่างทางการเมืองแล้ว เมื่อนั้นประชาธิปไตยก็จะกลายเป็นสิ่งที่ย้อนกลับมาทำลายการเมืองเสียเองด้วยการทำให้ความผสมกลมกลืนของเสียงดนตรีที่สอดประสานให้กลายเป็นเพียงเสียงเรียบ ๆ ที่อเพียงโตนเดียวแทน (Crick 2000, 73; see Cicero 1928, 181, 183)¹

สิ่งที่คริกกล่าวถึงมิใช่คำอธิบายที่แปลกใหม่สำหรับจารีตความคิดทางการเมืองตะวันตกแต่อย่างใด นั่นเพราะนับตั้งแต่สมัยกรีกโบราณถึงจนกระทั่งปลายศตวรรษที่ 19 บรรดานักคิดในโลกตะวันตกต่างก็พยายามอธิบายระบบการเมืองของตนภายใต้กรอบคิดเรื่องการปกครองแบบผสม (mixed constitution) มาโดยตลอด แนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสม

¹ ดู ข้อเขียนของซิเซโร เรื่อง *On the Republic* เล่มที่ 2 บรรทัดที่ 69b

จึงถูกมองว่าเป็นความคิดสมัยโบราณที่ทรงอิทธิพลต่อปรัชญาการเมืองในโลกสมัยใหม่มากที่สุดแนวคิดหนึ่ง (Hansen 2009, 509; Fritz 1954, i) สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะคำอธิบายดังกล่าวเป็นการสร้างข้อโต้แย้งที่วางอยู่บนความเชื่อเรื่อง “ธรรมชาติ” ทางการเมืองบางอย่าง โดยธรรมชาติที่ว่านี้หมายถึงสารัตถะหรือแก่นแท้บางอย่างของวิถีในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ที่เรียกว่า “การเมือง” ซึ่งหากมนุษย์สามารถค้นพบและออกแบบสถาบันทางการเมืองตามคุณลักษณะที่มีอยู่ในธรรมชาติที่ว่านี้ได้ รูปแบบการปกครองที่ปรากฏออกมา ก็ย่อมจะเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดเสมอ จากประเด็นนี้เองที่นำไปสู่ฐานคิด (premise) เกี่ยวกับธรรมชาติภายใต้คำอธิบายเรื่องการปกครองแบบผสมสองประการ ดังที่จะได้กล่าวถึงต่อไปนี้

ฐานคิดสำคัญประการแรกของแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมที่นักปรัชญาการเมืองยุคกรีก-โรมันโบราณอย่างเพลโต (Plato) อาริสโตเติล (Aristotle) โพลีเบียส (Polybius) และซีเซโร (Cicero) มีร่วมกันก็คือฐานคิดที่ว่า การปกครองแบบผสมคือทางออกของปัญหาที่พวกเขาเรียกว่า “วัฏจักรการปกครอง” (πολιτικὴ ἀκυκλῶσις or *politeionan akuklosis*) อันเกิดจากการที่รูปแบบการปกครองตามตัวแบบบริสุทธิ์ (pure form) ที่กำหนดให้อำนาจทางการเมืองจำกัดอยู่ในมือคนคนเดียว กลุ่มคน หรือมหาชนเท่านั้นเกิดกลับกลายเป็น (degenerate) ไปสู่ด้านตรงกันข้ามที่เลวร้ายของแต่ละรูปแบบการปกครอง นั่นคือกลับกลายเป็นราชาธิปไตย (monarchy) กลายเป็นทรราช (tyranny) จากอภิชนาธิปไตย (aristocracy) กลายเป็นคนฉวยอำนาจ (oligarchy) และจากประชาธิปไตย (democracy or polity) กลายเป็นการปกครองโดยกฎหมายของฝูงชน (ochlocracy or democracy) ซึ่งในท้ายที่สุด

ก็จะเกิดการเปลี่ยนมือผู้ถืออำนาจจากรูปแบบการปกครองที่เลวไปสู่รูปแบบการปกครองที่ดีที่อำนาจอยู่ในมือของคนอีกกลุ่มหนึ่งแทน ซึ่งอาจเป็นคนคนเดียว กลุ่มคน หรือมหาชนก่อนที่จะเริ่มกลับกลายเป็นใหม่อีกครั้งหนึ่ง และนำไปสู่การเปลี่ยนมือผู้ถืออำนาจอย่างไม่มีวันสิ้นสุดเป็นวัฏจักร โดยในระหว่างที่มีการกลับกลายเป็นมือผู้ถืออำนาจนี้เองที่ก่อให้เกิดความไม่ต่อเนื่องและความไม่มั่นคงทางการเมืองขึ้นเป็นระยะ ๆ อันเป็นสาเหตุที่ทำให้นักปรัชญาการเมืองในสมัยโบราณนำแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมมาใช้เป็นทางออกเพื่อที่จะหลุดออกจากปัญหาวังวนของวัฏจักรดังกล่าว และเพื่อสร้างรูปแบบการปกครองที่มีเสถียรภาพในทางปฏิบัติขึ้นมาแทนรูปแบบการปกครองแบบบริสุทธิ์ในทางทฤษฎีที่ท้ายที่สุดกลับนำมาซึ่งความไร้เสถียรภาพทางการเมืองในโลกแห่งความเป็นจริง เนื่องจากการนำรูปแบบการปกครองแบบบริสุทธิ์ในทางทฤษฎีมาใช้ในโลกแห่งความเป็นจริงถูกมองว่าเป็นการกระทำที่ “ฝืนธรรมชาติ” อย่างยิ่ง

คำถามที่ตามมาก็คือหากการกระทำดังกล่าวถูกมองว่าเป็นการกระทำที่ฝืนธรรมชาติในโลกแห่งความเป็นจริงแล้ว รูปแบบการปกครองใดจึงจะเป็นรูปแบบการปกครองที่สอดคล้องต้องตามธรรมชาติ (natural government) อันจะกลายเป็นฐานคิดสำคัญประการที่สองให้กับแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสม ทั้งนี้ก็เพราะการปกครองแบบผสมมักถูกอธิบายในฐานะที่เป็นการปกครองตามธรรมชาติของการเมืองภาคปฏิบัติในโลกแห่งความเป็นจริง โดยประเด็นที่ว่านี้ได้ปรากฏให้เห็นผ่านงานของนักปรัชญาการเมืองในยุคคลาสสิกคนสำคัญอย่างเพลโตที่มองว่ารูปแบบการปกครองทั้งหลายจะต้องประกอบไปด้วย “แม่แบบ” องค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคคลและมหาชนเสมอเหมือนนั้นแล้ว “ย่อมไม่

อาจมีรัฐใดเกิดขึ้นมาได้เลย” (Plato 1975, 98-9)² รวมไปถึงอาริสโตเติล (Aristotle) ที่มองว่าการปกครองแบบผสมที่ปรากฏในเล่มที่ 7 และเล่มที่ 8 ของ *Politics* หรือที่เขาเรียกว่า “ระบอบการปกครองของเมืองที่เฝ้าอธิษฐานถึง” (*politeia* or the *polis* of our prayers) ก็คือการปกครองตามธรรมชาติที่เป็นไปได้ทั่วไปสำหรับนครรัฐต่าง ๆ ทั้งหมด (Ober 2015, 241)

อิทธิพลของคำอธิบายเรื่องการปกครองตามธรรมชาติในสมัยกรีกและโรมันโบราณได้ส่งผลให้นักปรัชญาการเมืองในยุคสมัยใหม่รับและสืบทอดจารีตของคำอธิบายดังกล่าวด้วยเช่นกัน เช่นในกรณีของเซอร์จอห์น ฟอเตสคิว (Sir John Fortescue) นักกฎหมายและผู้พิพากษาประจำศาลสูง (King’s Bench) ของพระเจ้าเฮนรีที่ 6 แห่งอังกฤษ และเป็นสะพานสำคัญในการถ่ายทอดแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมเข้าสู่อังกฤษในศตวรรษที่ 15 ผู้ซึ่งเชื่อว่ากฎหมายและการปกครองที่เป็นไปตามธรรมชาติ “ย่อมปรารถนาในสิ่งที่ดีที่สุดเสมอ” (Fortescue 1997, 14) อันนำไปสู่การสร้างคำอธิบายอันโด่งดังเกี่ยวกับการปกครองแบบผสมของอังกฤษว่ามีลักษณะเป็น *dominium politicum et regale* ที่พระมหากษัตริย์ปกครองและจัดเก็บภาษีอากรภายใต้กฎหมายซึ่งได้รับความยินยอมพร้อมใจจากผู้ได้ปกครองอันประกอบไปด้วยขุนนางและมหาชนคนธรรมดา (Fortescue 1997, 83, 86) โดยแนวคิดดังกล่าวจะมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อนักคิดชาวอังกฤษในสมัยศตวรรษที่ 17 อย่างเจมส์ แฮร์ริงตัน (James Harrington) ฟิลลิป ฮันตัน (Phillip Hunton) หรือแม้แต่พระเจ้าชาร์ลที่ 1 แห่งอังกฤษ (King Charles I) ที่ต่างก็สนับสนุนแนวคิดเรื่องการปกครองแบบผสมด้วยกันทั้งสิ้นแม้จะอยู่ต่างฝ่ายกันในช่วงสงครามกลางเมือง

อังกฤษก็ตาม (Blythe 1992, 260-1; Weston 1960, 426)

คำอธิบายดังกล่าวยังปรากฏให้เห็นได้ในงานเขียนของนักปรัชญาในสมัยศตวรรษที่ 18 อย่างฌอง-ฌากส์ รูสโซ (Jean-Jacques Rousseau) ซึ่งได้กล่าวเอาไว้อย่างชัดเจนในหนังสือสัญญาประชาคม (The Social Contract) ในบทที่ว่าด้วยเรื่อง “รัฐบาลแบบผสม” ว่า “ถ้าจะพูดกันอย่างเข้มงวดแล้ว รัฐบาลแบบเดี่ยว ๆ หามิได้ ประชาชนเดี๋ยวก็ต้องมี ข้าราชการในชั้นรอง รัฐบาลของปวงชนก็ต้องมีผู้นำ” (Rousseau 2007, 131) หรือในทำนองเดียวกันข้อเสนอหลักของมงเตสกีเออ (Montesquieu) ใน “เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย” (The Spirit of the Laws) ก็คือการสร้างการปกครองโดยธรรมชาติที่เหมาะสมกับเจตนารมณ์ทั่วไป (general spirit) และสอดคล้องกับเจตนารมณ์เฉพาะ (specific spirit) ของที่แห่งนั้น ภายใต้โครงสร้างรัฐบาลที่สมดุลจากการกำหนดให้ฝ่ายต่าง ๆ เข้าไปใช้อำนาจทางการเมืองทั้ง 3 รูปแบบอย่างลงตัวตามเจตนารมณ์ทั้งสองด้าน (Merry 1970, xv, 368-9)

แนวคิดดังกล่าวของมงเตสกีเออเป็นส่วนหนึ่งที่บรรดาบิดาผู้ก่อตั้งสหรัฐฯ (the Founding Fathers) นำมาใช้อธิบายการทำงานของารปกครองแบบใหม่ในสหรัฐฯ ดังจะเห็นได้จากเอกสารเฟเดอรัลลิสต์ หมายเลขที่ 10 (Federalist Paper No. 10) ที่ได้ชี้ให้เห็นว่าหากรัฐไม่สามารถจัดวางโครงสร้างและสถาบันทางการเมืองอย่างมีสมดุลเพียงพอที่จะส่งผลให้ผลประโยชน์ส่วนตัวของคนกลุ่มหนึ่งหรือของชนชั้นหนึ่งสามารถครอบงำกลไกการใช้อำนาจเหล่านั้นไว้ได้เพียงลำพังและหาทางกดขี่หรือทำลายผลประโยชน์ของคนกลุ่มอื่น ๆ (Hamilton, Madison and

²ดู บทสนทนาของเพลโต เรื่อง *The Laws* บรรทัดที่ 693d - 693e

Jay 2003, 72) เช่น คนจนก็จะอาศัยกลไกอำนาจรัฐมายึดเงินจากผู้มีทรัพย์สินหรือคนรวยก็จะใช้กลไกอำนาจรัฐขูดรีดเอาจากคนจน เป็นต้น ดังนั้นสิ่งที่บิดาผู้ก่อตั้งสหรัฐฯ ต้องการก็คือสิ่งที่รู้จักภายใต้ชื่อ “การปกครองโดยสมดุล” (balanced government) หรือการปกครองแบบผสมที่ได้กลับมาเมื่ออิทธิพลอีกครั้งในศตวรรษที่ 18 อันเป็นเวลาที่ยุทธศาสตร์การปกครองบังคับด้วยอิทธิพลทางความคิดจากทฤษฎีฟิสิกส์โดยเฉพาะเรื่องสมดุลกลของนิวตัน โดยคนในศตวรรษที่ 18 เชื่อว่าพวกเขาสามารถนำระเบียบที่ปรากฏในจักรวาลมาปรับใช้ในทางการเมืองได้ด้วยเช่นกัน ดังเช่นที่จอห์น แอดัม (John Adams) ได้กล่าวว่าตนพยายาม “จัดตั้งรัฐบาลบนหลักการตามธรรมชาติอย่างเรียบง่าย” หรือในกรณีของเจมส์ แมดิสัน (James Madison) ที่กล่าวในทำนองเดียวกันว่า “การปกครองโดยธรรมชาติดังกล่าวจะต้องถูกสร้างขึ้นโดยให้ส่วนประกอบทั้งหลายคอยกำกับดูแลกันและกันให้อยู่ในที่ของตนเองโดยอาศัยความสัมพันธ์ที่ต่างฝ่ายต่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยกัน” (Hofstadter 1989, 10-11) อันเป็นที่มาของแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังการทำงานของกลไกและสถาบันทางการเมืองในรัฐธรรมนูญของสหรัฐฯ ที่ถูกออกแบบให้ “ความทะยานอยากถูกจัดวางให้ขัดทานกับความทะยานอยากด้วยตนเอง” (Hamilton, Madison and Jay 2003, 359) ซึ่งเป็นแม่แบบให้กับการออกแบบสถาบันทางการเมืองของระบบเสรีประชาธิปไตยตะวันตกในเวลาต่อมา

กล่าวโดยสรุปก็คือ บทความขึ้นนี้พยายามนำเสนอแนวคิดเรื่องการปกครองตามธรรมชาติในฐานะที่เป็นฐานความชอบธรรมสำคัญของรูปแบบการปกครองแบบผสมที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามแนวคิดเรื่องการปกครองตามธรรมชาติที่ผ่านมากลับไม่ได้รับการอธิบายขยายความในรายละเอียดถึงความเป็น “ธรรมชาติ” แต่อย่างไรใด

ดังนั้น ฐานคิดสำคัญของการปกครองแบบผสมในเรื่องนี้จึงยังมีจุดอ่อนที่ต้องการคำอธิบายเพิ่มเติมด้วยเหตุนี้จึงนำไปสู่การพัฒนาข้อเสนอในรายละเอียดเกี่ยวกับการปกครองตามธรรมชาติของบทความชิ้นนี้ผ่านสิ่งที่เรียกว่า “กฎเหล็กขององค์ประกอบทั้งสาม” (the iron law of tripartite element) ที่เกิดขึ้นจากความจำเป็นและเงื่อนไขเฉพาะของความเป็นธรรมชาติที่แตกต่างกันขององค์ประกอบแต่ละส่วนภายในระบอบการปกครองแบบผสม หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น “กฎเหล็กของการปกครองแบบผสม” (iron law of mixed constitution) อันประกอบไปด้วย (1) กฎเหล็กขององค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคล (the iron law of monarchical element) (2) กฎเหล็กขององค์ประกอบที่เป็นกลุ่มคน (the iron law of oligarchic element) และ (3) กฎเหล็กขององค์ประกอบที่เป็นมหาชน (the iron law of democratic element) โดยบทความนี้จะเริ่มต้นจากการชี้ให้เห็นถึงความจำเป็น และฐานความชอบธรรม (justification) ในแต่ละเงื่อนไขที่ส่งเสริมหรือผลักดันให้เอกบุคคล กลุ่มคน และมหาชนสามารถนำไปใช้เพื่ออ้างความชอบธรรมทางการเมืองได้โดยธรรมชาติตามลำดับ ก่อนที่สุดท้ายจะสรุปความเชื่อมโยงระหว่างกฎเหล็กทั้งสามในภาพรวมกับความเป็น “ธรรมชาติ” ของการปกครองแบบผสมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ดีคำว่า “กฎเหล็ก” ที่ใช้ในบทความชิ้นนี้อาจทำให้เกิดคำถามที่ตามมาได้เช่นกันว่า คำอธิบายเรื่อง “กฎเหล็ก” ของทั้ง 3 องค์ประกอบจะสามารถเกิดขึ้นในเวลาเดียวกันได้หรือไม่ เนื่องจาก “กฎเหล็ก” ที่แท้จริงย่อมจะต้องมีเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น เช่นในงานของเครก คูเปอร์ (Craig Cooper) ได้ตีความข้อเสนอเกี่ยวกับ “กฎเหล็กของคณาธิปไตย” ของโรเบิร์ต มิเชลส์ ไว้ว่า “ทฤษฎีเกี่ยวกับคณาธิปไตย (ของมิเชล-ผู้เขียน) ถือเป็นธรรมชาติของทุก ๆ ระบอบ

การปกครอง หากระบอบการปกครองที่ว่านั้นต้องการจะดำเนินการต่อไปได้” (Cooper 2011, 198-199) คำอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติของการปกครองดังกล่าวของคูเปอร์ยอมสะท้อนให้เห็นว่าตามธรรมชาติของมิเชลแล้ว กฎเหล็กของคณาธิปไตยก็คือกฎเหล็กเพียงหนึ่งเดียวของทุก ๆ ระบอบการปกครอง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอบทความชิ้นนี้เป็นความพยายามที่จะต่อยอดจากแนวคิดเรื่องกฎเหล็กหนึ่งเดียวดังกล่าว ด้วยการขยายขอบเขตของคำอธิบายเกี่ยวกับกฎเหล็กที่มีอยู่เดิมให้กว้างขวางออกไปมากยิ่งขึ้นเพื่อที่จะชี้ให้เห็นว่า ในระบอบการปกครองทุก ๆ ระบอบล้วนแล้วแต่ประกอบด้วยเงื่อนไขที่แตกต่างกันซึ่งก่อให้เกิดความจำเป็นที่ทำให้องค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคล กลุ่มคน และมหาชน ต้องเข้ามาทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการปกครองภายใต้เงื่อนไขที่แตกต่างกันดังกล่าว “หากระบอบการปกครองที่ว่านั้นต้องการจะดำเนินการต่อไปได้” ดังนั้น ข้อเสนอเกี่ยวกับ “กฎเหล็กของการปกครองแบบผสม” ของบทความชิ้นนี้จึงมิได้ต้องการล้มล้างคำอธิบายเกี่ยวกับ

กฎเหล็กหนึ่งเดียวของนักวิชาการที่มีอยู่เดิมมากเท่ากับการชี้ให้เห็นว่าโดยธรรมชาติของการปกครองทุก ๆ รูปแบบ ยังมีเงื่อนไขและความจำเป็นรูปแบบใดบ้างที่ทำให้องค์ประกอบแต่ละส่วนมีสภาพกลายเป็น “กฎเหล็ก” ที่มีความเฉพาะตัวขึ้นมา นอกเหนือไปจากเงื่อนไขที่ทำให้เกิดกฎเหล็กของคณาธิปไตยที่มีอยู่เดิม

I. กฎเหล็กขององค์ประกอบที่เป็นมหาชน (the iron law of demo-cratic element)

แคทเธอริน เอช. ซัคเคิร์ท (Catherine H. Zuckert) นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญปรัชญาและความคิดทางการเมืองของเพลโต (Plato) ได้ตีความข้อเสนอของเพลโตใน *The Laws* ซึ่งถูกทำให้เด่นชัดโดยลีโอ สเตร้าส์ (Leo Strauss) ว่า (Zuckert 1996, 159; Chaiyan Chaiyaporn 2014, 381)

ชายแปลกหน้าชาวเอเธนส์ได้แนะนำว่าเงื่อนไขที่ดีที่สุดในการจัดตั้งนครขึ้นมา จะต้องเป็นส่วนผสมระหว่างปัญญา (wisdom) กับอำนาจทรราช (tyrannical power) แต่เนื่องจากผู้มีปัญญามีจำนวนน้อย ส่วนคนส่วนใหญ่นั้นก็แข็งแรง ชายแปลกหน้าชาวเอเธนส์จึงยอมรับว่า การกล่าวอ้างที่ถูกต้องเพียงธรรมชาติในการปกครองของผู้มีปัญญาจะต้องถูกทำให้เจือจางด้วยความจำเป็นที่จะต้องยอมรับพลังหรืออำนาจของคนส่วนใหญ่

และในทำนองเดียวกัน เดวิด ฮิวม์ (David Hume) นักปรัชญาการเมืองคนสำคัญในสมัยศตวรรษที่ 18 ได้

อธิบายไว้ในงานเขียนเรื่อง *Of the First Principle of Government* ว่า (Hume 1998, 24)

สำหรับผู้ที่พยายามพิจารณาเรื่องราวของมนุษย์ผ่านมุมมองของปรัชญาแล้ว คงจะไม่มีสิ่งใดน่าประหลาดใจมากไปกว่าการเล็งเห็นถึงความง่ายตายของการทำให้คนจำนวนมาก (the many) ถูกปกครองโดย

คนเพียงจำนวนน้อย (the few) และการสังเกตเห็นถึงการยอมจำนนโดยนัยจากการที่มหาชนยอมสละความรู้สึกและความต้องการของพวกเขาไปให้กับเหล่าคนที่เป็นผู้ปกครองของพวกเขา และเมื่อเราพยายามค้นหาว่าสิ่งมหัศจรรย์เช่นนี้เกิดขึ้นมาได้ด้วยวิธีการอย่างไรนั้น สิ่งที่เราจะพบก็คือ “พลังกำลัง” (force) จะอยู่เคียงข้างกับฝ่ายผู้ถูกปกครองเสมอ แต่ฝ่ายผู้ปกครองกลับไม่มีอะไรสนับสนุนพวกเขาเลยนอกเหนือไปจาก “ความคิดเห็น” (opinion) ด้วยเหตุนี้เองรัฐบาลจึงตั้งขึ้นมาจากความคิดเห็นของมหาชน และหลักการที่ว่านี่ก็เป็นจริงทั้งกับรัฐบาลที่เป็นเผด็จการที่สุดหรือรัฐบาลทหาร และกับรัฐบาลที่เสรีและเป็นที่ยอมรับจากมหาชน

จากข้อความทั้งสองที่ยกมา ล้วนแล้วแต่สะท้อนให้เห็นว่า “มหาชน” ถือเป็นองค์ประกอบที่ไม่สามารถขาดหายไปได้หากระบอบการปกครองหนึ่ง ๆ ต้องการรักษาความชอบธรรมของตนต่อไปนั้นเพราะความชอบธรรมจากมหาชนในแง่ของการยอมรับการอ้างสิทธิในการปกครองของผู้ปกครองไม่ว่าผู้ปกครองในระบอบนั้นจะมีจำนวนเท่าใดก็ตามหรือไม่ว่าผู้ปกครองเหล่านั้นจะอ้างสิทธิในการปกครองจากฐานคิดใดก็ตาม แต่ท้ายที่สุดแล้วการยอมรับฐานคิดในการปกครองดังกล่าวจาก “มหาชน” ย่อมถือเป็นสิ่งที่ไม่อาจขาดหายไปได้หากระบอบการปกครองนั้นจะดำรงต่อไปได้ จุดนี้ตรงกับสิ่งอาริสโตเติลกล่าวถึงใน *Politics* ว่าระบอบการเมืองทุก ๆ ระบอบล้วนแล้วแต่เป็นผลที่เกิดขึ้นจากการต่อสู้ระหว่างฝ่ายที่สนับสนุนแนวคิดเรื่องความชอบธรรมที่ระบอบนั้นใช้กล่าวอ้างกับฝ่ายที่ต่อต้านแนวคิดเรื่องความชอบธรรมที่ระบอบนั้นใช้กล่าวอ้าง โดยระบอบการเมืองดังกล่าวจะมั่นคงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อความคิดเห็นของคนส่วนมากในระบอบยังคงยอมรับฐานคิดเกี่ยวกับความชอบธรรมของระบอบการเมืองที่ว่ามันอยู่ (Aristotle 1995, 115) เพราะหากระบอบการเมืองดังกล่าวไม่สามารถทำให้คนส่วนใหญ่หรือมหาชนยอมรับฐานคิดเกี่ยวกับความชอบ

ธรรมของตัวระบอบไม่ว่าฐานคิดนั้นจะเป็นฐานคิดที่โน้มเอียงหรือสนับสนุนให้อำนาจทางการเมืองไปตกอยู่ในมือของเอกบุคคล กลุ่มคน หรือมหาชนก็ตาม ผู้ปกครองดังกล่าวย่อมไม่สามารถรักษาระบอบการเมืองของตนให้ดำรงอยู่ต่อไปได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือระบอบการปกครองใด ๆ ก็ตามที่ปราศจากการยอมรับของ “มหาชน” ที่แสดงออกอย่างน้อยที่สุด (minimal qualification) ผ่านการไม่กระทำกรใด ๆ อันเป็นการต่อต้านแข็งขันต่อฐานคิดที่ผู้ปกครองใช้อ้างเพื่อสร้างความชอบธรรมในการปกครองแล้ว ระบอบการปกครองดังกล่าวย่อมกลายเป็นระบอบที่มีแต่ฝ่ายปกครองเพียงอย่างเดียวโดยปราศจาก “ผู้ได้ปกครอง” ไปในที่สุด

หลักการทั่วไปที่อาจสรุปได้จากสิ่งที่กล่าวไปในข้างต้นก็คือ “รัฐบาลทุกรัฐบาลย่อมวางอยู่บนความยินยอมพร้อมใจของผู้ถูกปกครอง ไม่ว่าผู้ปกครองจะได้มันมาด้วยวิธีการใดก็ตาม” (Morgan 1988, 13) หรืออาจเรียกข้อสรุปดังกล่าวได้ว่าเป็นกฎเหล็กขององค์ประกอบที่เป็นมหาชน (the iron law of democratic element) ของการปกครองแบบผสมอันเกิดจากเงื่อนไขและความจำเป็นที่ดำรงอยู่ในธรรมชาติของทุก ๆ ระบอบการปกครองที่จำเป็นจะต้องอาศัย

ความยินยอมจากผู้ใต้ปกครอง นั้นเพราะแม้แต่การใช้กำลังและความรุนแรงของผู้ปกครองจำนวนน้อยที่สามารถใช้ได้ตามอำเภอใจโดยไม่มีอะไรมาคอยขัดขวาง อาจไม่เพียงพอในการสร้างความยินยอมพร้อมใจของผู้ถูกปกครองในระยะยาว ดังนั้นโดยธรรมชาติมนุษย์จึงต้องถูกโน้มน้าวชักจูงให้เกิดความยินยอมพร้อมใจต่อผู้ปกครองไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตาม และการชักจูงเช่นว่านี่เองที่จำเป็นจะต้องอาศัยการสร้างความคิดเห็นบางอย่างของมหาชนต่อบรรดาผู้ปกครองที่มีจำนวนน้อยกว่าขึ้น (Morgan 1988, 13) การสร้างความคิดเห็นของมหาชนจึงกลายเป็นเครื่องมือชิ้นสำคัญของผู้ปกครอง แต่ทว่าก็มีใช้เรื่องง่ายเพราะบ่อยครั้งที่ความคิดเห็นที่จำเป็นต่อการทำให้มหาชนสยบยอมต่ออำนาจของผู้ปกครอง อาจขัดต่อข้อเท็จจริงที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไปความสำเร็จของรัฐบาลจึงต้องขึ้นอยู่กับการสร้างนิยายอันเป็นที่ยอมรับ ขึ้นอยู่กับการเติมใจที่จะเลิกไม่เชื่อในอะไรบางอย่าง กล่าวโดยอุปมาอุปมัยได้ว่าหากปัญหาสำคัญในสมัยที่กษัตริย์ในยุโรปที่ปกครองด้วยฐานคิดของลัทธิเทวสิทธิ์ต้องเผชิญก็คือการทำให้ประชาชนในนิทานอีสปเต็มใจที่จะเชื่อว่าพระราชากำลังใส่เสื้อคลุมพิเศษอยู่ แม้ว่าพวกเขาจะสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนว่าพระองค์กำลังเดินเปล่าเปลือยอยู่ก็ตาม

นอกจากนี้แนวคิดรัฐศาสตร์สมัยใหม่เกี่ยวกับความเป็นผู้นำ (leadership) ผ่านคำอธิบายเรื่องการเลือกอย่างมีเหตุมีผล (rational-choice) ก็มีมุมมองไปในทิศทางเดียวกันว่าบรรดาผู้นำทั้งหลาย (leaders) ต้องแน่ใจได้ว่าตนจะได้รับการ “สนับสนุน” (support) จากผู้ตาม (followers) แม้ว่าการสนับสนุนที่ว่านั้นอาจไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปของ “ความร่วมมือ” (cooperation) ที่มีนัยหมายถึงการที่ผู้นายอมให้ผู้ตาม

เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกับผู้นำด้วยก็ตาม โดยปรากฏการณ์เช่นนี้ย่อมเกิดขึ้นกับผู้นำกลุ่มทุกรูปแบบ ไม่ว่าผู้นำที่กล่าวถึงนั้นจะเป็นผู้นำของกลุ่มที่สามารถปกครองตนเองได้ (self-governing group) หรือเป็นผู้นำของกลุ่มที่มีลักษณะเป็นเผด็จการอำนาจนิยม (authoritarian leader) ก็ตาม เพราะผู้นำของกลุ่มในทุก ๆ รูปแบบ ต่างก็ต้องการพลังจากการสนับสนุนของผู้ตามเพื่อที่จะสามารถทำงานและบรรลุเป้าหมายอันหลากหลายของกลุ่มตนได้อย่างสำเร็จ หรืออย่างน้อยที่สุดก็เพื่อที่จะสามารถรักษาสถานะและตำแหน่งหัวหน้าต่อไปได้ (Shepsle 2010, 446)

ความสำคัญของมหาชนดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นในข้อเสนองของโจเซฟ ชุมปีเตอร์ (Joseph Schumpeter) เกี่ยวกับนิยามของวิธีการประชาธิปไตยแบบรวบรัด (minimal definition of democratic method) ที่แม้ชุมปีเตอร์จะเห็นว่าประชาธิปไตยเป็นเรื่องของการแข่งขันเพื่อให้ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนของบรรดาผู้นำทางการเมืองเพื่อชิงตำแหน่งผู้นำอย่างเสรีผ่านการเลือกตั้ง (Schumpeter 2009, 269) ซึ่งดูจะให้ความสำคัญกับการแข่งขันของ “ผู้นำ” ทางการเมือง แต่ชุมปีเตอร์ก็ขยายความว่านิยามดังกล่าวตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า ชีวิตทางการเมืองใด ๆ ก็ตามย่อมประกอบไปด้วยการแข่งขันเสมอ อย่างน้อยที่สุดก็คือการแข่งขันเพื่อชื่อเสียงหรือความจงรักภักดีจากประชาชนของบรรดาผู้ปกครองไม่ว่าจะในระบอบใดก็ตาม (Schumpeter 2009, 271) ดังนั้น ความจำเป็นที่ผู้ปกครองจะต้อง “ซื้อใจ” หรือได้รับ “การสนับสนุน” จากมหาชนที่ว่านี้ก็คือเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดฐานคิดเรื่องกฎเหล็กประการที่หนึ่งของการปกครองแบบผสม นั่นก็คือกฎเหล็กของมหาชนดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้น

อย่างไรก็ตาม ปัญหาเกี่ยวกับความสำคัญของมหาดินดังกล่าวยิ่งทวีความซับซ้อนมากขึ้นเมื่อนิยายเรื่องใหม่เข้ามาแทนที่นิยายเรื่องอำนาจเทวสิทธิ์ (divine right) ของพระมหากษัตริย์ที่หมดสมัยไปแล้ว โดยนิยายเรื่องดังกล่าวก็คือนิยายว่าด้วยเรื่องการปกครอง “ของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน” ในโลกสมัยใหม่ที่ทำให้ “มหาชน” กลายเป็นพื้นฐานที่มาของความชอบธรรมในการปกครอง และยังเชื่อว่าตนเป็นผู้ปกครองเองในเวลาเดียวกันอีกด้วย นิยายเรื่องดังกล่าวจึงไม่ถูกมองว่ามีสภาพเป็นนิยายในสายตาของมหาชนในยุคปัจจุบัน แม้ว่าหากพิจารณาตามความเป็นไปได้ในโลกแห่งความเป็นจริงแล้ว การมีรัฐบาล “ของประชาชน” อันเกิดจากการที่ประชาชนให้ความยินยอมพร้อมใจ (consent) กับตัวแทนกับการมีรัฐบาล “เพื่อประชาชน” ที่ผู้ปกครองที่เป็นตัวแทนของมหาชนใช้อำนาจไปเพื่อผลประโยชน์ของมหาชนนั้นดูจะมีความเป็นไปได้มากกว่าการมีรัฐบาล “โดยประชาชน” ในความหมายแบบตรงตามตัวอักษรที่หมายถึงประชาชนทุก ๆ คนสามารถเข้ามาใช้อำนาจการปกครองต่างทั้งหมดด้วยตนเองก็ตาม

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อความคิดทางการเมืองในภาคพื้นทวีปของยุโรปได้เปลี่ยนแปลงไปสู่กระแสเสรีนิยมอย่างเต็มที่ ส่งผลให้องค์ประกอบที่เป็นมหาชนจากเดิมที่เป็นเพียง “ส่วนหนึ่ง” ของระบอบการเมืองได้กลายมาเป็น “ทั้งหมด” ของระบอบการเมืองแทน ดังจะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยขนานใหญ่ที่เกิดขึ้นในปลายศตวรรษที่ 18 โดยเฉพาะในกรณีของฝรั่งเศส (Dunn 2005, 91) เช่นในกรณีของอีมมานูเอล โจเซฟ ไชแยส (Emmanuel Joseph Sieys) จากงานเขียนเรื่อง *What is the Third Estate?*

ที่มองว่าฐานันดรที่สามหรือสามัญชนของฝรั่งเศสตามมุมมองของไชแยสคือ “ทั้งหมด” ของระบอบการเมือง และ “ไม่มีระบอบการเมืองใดที่จะสามารถดำเนินไปได้ด้วยดีหากปราศจากฐานันดรที่สาม ในขณะที่ระบอบการเมืองจะดำเนินไปได้ดีกว่าเดิมหากปราศจากฐานันดรที่หนึ่งและฐานันดรที่สอง” (Sieys 2003, 96) ข้อเขียนดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านทัศนคติเกี่ยวกับมหาชนที่ได้พยายามผลักดันตัวเองจากเดิมที่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบอบการเมืองให้สามารถกลายเป็นทั้งหมดของระบอบการเมืองได้ในที่สุด แม้เหตุการณ์ดังกล่าวจะเกิดขึ้นหนึ่งศตวรรษหลังจากที่ไชแยสถึงแก่กรรมไปแล้วก็ตาม

อาจกล่าวได้ว่านับแต่ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมาประชาธิปไตยในความคิดทางการเมืองของตะวันตกได้ยกระดับสถานะของตนเอง จากเดิมที่เป็นเพียงคำที่ใช้เรียกองค์ประกอบหนึ่งของระบอบการเมืองไปเป็นคำที่ใช้เป็นชื่อเรียกระบอบการเมืองทั้งหมดแทน ข้ออ้างเกี่ยวกับความชอบธรรมของประชาธิปไตยที่วางอยู่บนหลักสิทธิเสรีภาพของพลเมืองทุกคนอย่างเสมอหน้าของพวกประชาธิปไตยจึงได้ยกสถานะกลายเป็นความชอบธรรมทางการเมืองหนึ่งเดียว และบดบังข้ออ้างเรื่องความชอบธรรมทางการเมืองรูปแบบอื่น ๆ ของกลุ่มคนที่สนับสนุนอำนาจของคนคนเดียวหรืออำนาจของกลุ่มคน ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะองค์ประกอบหนึ่งหรือทั้งหมดของระบอบการเมืองก็ตาม ด้วยเหตุนี้ในส่วนต่อไปจึงจะชี้ให้เห็นถึงเงื่อนไขและความจำเป็นบางอย่างตามธรรมชาติที่ทำให้เอกบุคคและกลุ่มคนเข้ามามีบทบาทในการใช้อำนาจทางการเมืองบางอย่างอยู่ทุกยุคทุกสมัย ไม่ว่าจะเป็นการปกครองดังกล่าวจะอ้างว่าเป็นการปกครอง “โดยประชาชน” หรือไม่ก็ตาม

II. กฎเหล็กขององค์ประกอบที่เป็น คณะบุคคล (the iron law of oligarchic element)

หนึ่งในข้อเสนอลหลักของโรเบิร์ต มิเชลส์ (Robert Michels) ในหนังสือ *Political Party* ก็คือข้อเสนอก็คือว่า ในทุก ๆ องค์กรรมถึงองค์ที่มีรากฐานแบบประชาธิปไตย (หรือมหาชน) มีแนวโน้มที่จะมีกลุ่มเพียงไม่กี่คนเป็นผู้ใช้อำนาจเยี่ยงคณาธิปไตยเสมอโดยเหตุผลของมิเชลส์วางอยู่บนวิธีคิดที่ว่าธรรมชาติขององค์กรทั้งหลายไม่ว่าจะพยายามทำให้เป็นประชาธิปไตยมากเท่าใด ย่อมมีอาจหลีกเลี่ยงความจำเป็นในเชิงเทคนิคเกี่ยวกับผู้นำขององค์กรที่นำพาองค์กรดังกล่าวไปสู่การดำเนินการโดยคนเพียงส่วนน้อยที่สุดท้ายกลับกลายเป็นผู้ที่มีอำนาจและอิทธิพลต่อคนจำนวนมากขององค์กรทั้งในแง่ของการวางกฎระเบียบ แนวทางดำเนินการ และการบังคับใช้กฎเกณฑ์ดังกล่าว อันนำไปสู่สิ่งที่มิเชลส์เรียกว่า “กฎเหล็กของคณาธิปไตย” (the iron law of oligarchy) ในที่สุด (Michels 1959, 377, 400)

มิเชลส์อธิบายสาเหตุ (causes) ของการเกิดคณาธิปไตยดังกล่าวไว้ 2 ประการ คือ (1) สาเหตุในเชิงเทคนิค (technical) และ (2) สาเหตุในเชิงจิตวิทยา (psychological) โดยสาเหตุในเชิงเทคนิคคือเหตุผลที่ว่าจำนวนสมาชิกที่มากขององค์กรหนึ่งโดยธรรมชาติแล้วเป็นตัวขัดขวางไม่ให้พวกเขาสามารถมีปฏิสัมพันธ์อย่างทั่วถึงได้ ประกอบกับประเด็นปัญหาจำนวนมากที่รอการตัดสินใจอย่างทันที่ทั้งก็เป็นอุปสรรคต่อการที่จะให้ผู้คนจำนวนมากเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทุก ๆ เรื่อง และสุดท้ายคือพันธกิจขององค์กรที่มีปริมาณมากและทวีความซับซ้อนในระดับที่มีแต่ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ที่อุทิศเวลาและพลังเพื่อทำ

หน้าที่ดังกล่าวเป็นการเฉพาะเท่านั้นจึงจะสามารถจัดการพันธกิจเหล่านั้นให้ลุล่วงได้ (Michels 1959, 25-8, 36) ส่วนสาเหตุในเชิงจิตวิทยาก็คือหลักการที่ว่า มีแต่คนจำนวนน้อยเท่านั้นที่สนใจในกิจการสาธารณะ เนื่องจากผู้คนส่วนใหญ่รู้สึกถึงความจำเป็นที่ตนควรจะถูกกำกับหรือชี้นำ ดังนั้นผู้นำจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจขาดหายไปได้สำหรับกลุ่มคนจำนวนมาก (Michels 1959, 49-53) จะเห็นได้ว่าสาเหตุของคณาธิปไตยทั้งสองประการเกิดจากฐานคิดที่ต่างกันอย่างมาก เพราะในขณะที่สาเหตุแรกเกิดมาจากธรรมชาติบางอย่างของสิ่งที่เรียกว่าองค์กรและการจัดกลไกหน้าที่เฉพาะภายในองค์กร แต่สาเหตุเชิงความรู้สึกประการหลังกลับมิได้มีอะไรเกี่ยวข้องกับองค์กร แต่ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ในกลุ่มชนขนาดใหญ่โดยทั่วไป ไม่ว่าจะกลุ่มที่เวลานั้นจะเป็นองค์กรหรือไม่ก็ตาม แต่ก็อาจนำมาใช้เป็นปัจจัยสนับสนุนสาเหตุเชิงเทคนิคในประการแรกได้เช่นกัน

คำถามสำคัญที่ตามมาคือข้อเสนอกเกี่ยวกับกฎเหล็กดังกล่าวสามารถนำมาใช้อธิบายสถาบันทางสังคมได้ในทุกระดับหรือไม่ หรือแท้ที่จริงแล้วมิเชลส์ต้องการจำกัดการนำกฎเหล็กดังกล่าวไปใช้อธิบายระบอบการเมืองทั้งระบอบเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเราจะสามารถตีความขอบเขตคำอธิบาย “กฎเหล็ก” ดังกล่าวของมิเชลส์อย่างไร ซึ่งอาจตีความได้ 2 แนวทาง แนวทางที่หนึ่งคือ การตีความขอบเขตของกฎเหล็กให้ครอบคลุมระบอบการเมืองทั้งระบอบกับแนวทางที่สองที่ดีความกฎเหล็กดังกล่าวให้มีขอบเขตการอธิบายในทุก ๆ ระดับของปรากฏการณ์ทางการเมืองและสังคมภายในเงื่อนไขเฉพาะที่เหมือนกันได้

การตีความขอบเขตของมิเชลส์ในแนวทางแรกย่อมก่อให้เกิดปัญหาว่า กฎเหล็กของมิเชลส์นั้น

ไม่สามารถนำมาใช้อธิบายระบอบการเมืองบางระบอบได้ ยกตัวอย่างเช่น เอ็ม. ไอ. ฟินลีย์ (M. I. Finley) มีความเห็นว่าประชาธิปไตยโบราณของเอเธนส์ถือเป็นข้อยกเว้นที่กฎเหล็กแห่งคณาธิปไตยของมิเชลส์ไม่สามารถอธิบายได้ เพราะการตัดสินใจใด ๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นในเอเธนส์ล้วนแล้วแต่มีจุดสิ้นสุดอยู่ที่มหาชนทั้งสิ้น แม้ว่าในบางสถานการณ์ประชาชนชาวเอเธนส์จะต้องการผู้นำทางการเมืองเพื่อทำหน้าที่ตัดสินใจแทนในเรื่องเฉพาะทางบางอย่าง เช่น การทหาร การคลัง แต่สิ่งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่ามหาชนชาวเอเธนส์ได้ยอมจำนน หรือมอบอำนาจในการตัดสินใจขั้นสุดท้ายให้ไปอยู่ในมือของกลุ่มคนแทน (Finley 1973, 24-25) อย่างไรก็ตามสถานการณ์ “บางสถานการณ์” ที่ทำให้ประชาชนชาวเอเธนส์ต้องการผู้นำทางการเมืองมาทำหน้าที่ตัดสินใจแทนก็คือสถานการณ์ที่นักทฤษฎีในสกุลชนชั้นนำทางการเมือง (elitist theory) อย่างมอสคา (Mosca) และพาเรโต (Pareto) ให้ความสนใจเป็นพิเศษ และเป็นแนวทางการตีความขอบเขตของกฎเหล็กของคณาธิปไตยของมิเชลส์ให้แคบลงจากระบอบการเมืองทั้งระบอบไปเป็นกิจกรรมหรือการกระทำทางการเมืองและสังคมเฉพาะบางอย่างที่สามารถก่อให้เกิดคณาธิปไตยขึ้นได้ในทุกระดับของปรากฏการณ์ทางสังคม (Michels 1959, 400) ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความตั้งใจเดิมของมิเชลส์มากกว่าการตีความขอบเขตของกฎเหล็กที่จำกัดในแนวทางแรก

อย่างไรก็ตามการตีความขอบเขตคำอธิบายของกฎเหล็กของคณาธิปไตยแนวทางที่สองก็ยังมีช่องโหว่บางประการ กล่าวคือหากนำข้อเสนอของมิเชลส์มาสรุปเป็นกฎเกณฑ์ทั่วไปว่า สำหรับ x ตัวใด ๆ ก็ตาม, หาก x คือองค์กร เมื่อนั้น x คือ คณาธิปไตย (for any x , if x is an organization, then x is an oligarchy) จะพบว่าคำอธิบายดังกล่าวยังคงต้องการ

คำอธิบายหรือคำจำกัดความเพิ่มเติมในรายละเอียดว่าอะไรคือ (1) “องค์กร” (organization) และ (2) “คณาธิปไตย” (oligarchy) ที่ชัดเจน จากช่องโหว่ดังกล่าวนี้เองทำให้นักวิชาการรุ่นหลังจำนวนหนึ่งได้พยายามให้นิยามกับกฎเหล็กของคณาธิปไตยทั้งสองมิติดังกล่าวขึ้นมาเพื่ออุดช่องโหว่ เช่น ซี. ดับบลิว. คาสซิเนลลี (C. W. Cassinelli) ได้ให้นิยามคำว่า “องค์กร” ของกฎเหล็กแห่งคณาธิปไตยเอาไว้ว่า “เป็นกลุ่มการกระทำต่าง ๆ ที่มีระเบียบและลำดับชั้นของมนุษย์ซึ่งจัดลำดับอย่างเป็นระบบจากกลไกหน้าที่เฉพาะด้าน โดยที่กลุ่มของการกระทำต่าง ๆ ที่อยู่รองลงไปจะมีเป้าหมายเพื่อธำรงไว้ซึ่งระเบียบดังกล่าวนี้ หรือระเบียบอื่น ๆ ที่คล้ายกัน” (Cassinelli 1953, 777) ซึ่งเป็นนิยามที่มีหน่วยในการวิเคราะห์เป็น “การกระทำของมนุษย์” (human activities) มากกว่าที่จะเป็นตัวมนุษย์ (human being) เองตามนิยามที่พบเห็นได้ทั่วไป (Cassinelli 1953, 780)

ส่วนการกระทำของมนุษย์ที่นำไปสู่การจัดระบบเป็นองค์กร และอยู่สูงที่สุดในระบบดังกล่าวก็คือการกระทำที่เรียกว่า “งานบริหาร” (executive) ของผู้บริหารหรือผู้นำ (leadership) ขององค์กร ซึ่งอีกนัยหนึ่งก็คือการกระทำที่เกี่ยวข้องกับการใช้สิทธิอำนาจภายในองค์กรนั้น ๆ (Cassinelli 1953, 777) เนื่องจากกฎเหล็กแห่งคณาธิปไตยมองว่า จากการแบ่งกลไกหน้าที่เฉพาะทางภายในองค์กรที่มีลำดับชั้นทำให้การที่สิทธิอำนาจในการบริหารองค์กรตกอยู่ในมือกลุ่มคนจำนวนน้อยกลายเป็นหนทางเดียวและหนทางที่ดีที่สุดที่สามารถก่อให้เกิดผลลัพธ์หนึ่ง ๆ ขึ้นภายในขององค์กรได้ และคุณลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นตามมาทันทีก็คือ การที่ผู้ใช้อำนาจบริหารในองค์กรนั้น ๆ มีความเป็นอิสระจากการควบคุมโดยการกระทำอื่น ๆ ในองค์กร (Cassinelli 1953, 778) จุดนี้นำไปสู่การให้คำนิยามแก่ “คณาธิปไตย” ว่าหมายถึง

“คำเรียกองค์กรใด ๆ ก็ตามที่ซึ่งส่วนที่เป็นฝ่ายใช้อำนาจบริหารสูงสุดนั้นปราศจากการควบคุมโดยกิจกรรมอื่น ๆ ที่เหลืออยู่ขององค์กร” (Cassinelli 1953, 779) หรือที่หลายคนเรียกว่า “ทฤษฎีความไม่ต้องการรับผิดชอบของผู้บริหาร” (a theory of irresponsible leadership) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าผู้บริหารเหล่านั้นจะสามารถเพิกเฉยต่อการกระทำหรือความต้องการของผู้ปฏิบัติการในระดับที่รองลงมาได้ทั้งหมดโดยเฉพาะในเรื่องของ “material” ที่จะต้องเข้าไปบริหารจัดการ ดังนั้น คำว่า “อิสระจากการควบคุม” ที่ว่านี้จึงมีนัยเพียงแต่การบริหารนั้นจะไม่ถูกจำกัดในเชิงเนื้อหาและทิศทางเท่านั้น เหมือนกับช่างแกะสลักที่จะต้องแกะสลักหินอ่อนไปตามขนาด รูปร่าง ลักษณะ ความแข็ง ความสว่าง และอื่น ๆ ภายใต้อำนาจจำกัดของก้อนหินอ่อนที่เขามีอยู่ แต่ตัวหินอ่อนก้อนนั้นจะไม่สามารถควบคุมสิ่งที่ช่างแกะสลักจะแกะสลักออกมาได้เลย (Cassinelli 1953, 779-80) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือผู้คนที่ทำหน้าที่ในระดับรองลงมาจะสามารถควบคุมฝ่ายบริหารได้เพียงในแง่ของการควบคุมเชิงลบ (negative way of controlling) ด้วยการสร้างข้อจำกัดบางอย่างให้แก่การบริหารเท่านั้น แต่ไม่สามารถเข้าไปควบคุมจัดการเนื้อหาสาระ และทิศทางในการบริหารได้เลย

ผลที่ตามมาอีกประการหนึ่งก็คือ การที่นิยามความเป็นองค์กรดังกล่าวเน้นให้ความสำคัญกับการกระทำของมนุษย์มากกว่าตัวมนุษย์ ได้ส่งผลให้คนบางคนไม่สามารถทำหน้าที่เป็นผู้นำหรือผู้บริหารไปตลอดกาลได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือนิยามดังกล่าวนำไปสู่วิธีคิดเรื่อง “การหมุนเวียนของชนชั้นนำ” (the circulation of elites) (Michels 1959, 378) โดยหากกฎเหล็กของคณาธิปไตยหมายถึงปรากฏการณ์ที่อำนาจพิเศษ (อำนาจบริหาร) ไปอยู่ในมือของคนจำนวนน้อยแล้ว อำนาจดังกล่าวก็ต้องถูกออกแบบ

ให้คนจำนวนน้อยที่เวลานี้สามารถหมุนเวียนเปลี่ยนผ่านได้โดยไม่จำเป็นต้องเป็นกลุ่มคนหน้าเดิมไปตลอด การเปลี่ยนแปลงที่เวลานี้โดยมากแล้วมักเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป ด้วยการค่อย ๆ ดึงดูดและสร้างชนชั้นนำหน้าใหม่ (new blood) เข้าสู่ระบบ แต่ในบางกรณีการเปลี่ยนแปลงที่เวลานี้ก็อาจเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลันของการแทนที่ชนชั้นนำกลุ่มหนึ่งด้วยชนชั้นนำอีกหนึ่งกลุ่มได้ด้วยเช่นกัน (Cassinelli 1953, 780)

อาจกล่าวได้ว่ากฎเหล็กของคณาธิปไตยของมิเชลส์ย่อมเป็นสภาวะธรรมชาติของทุก ๆ องค์กรไม่ว่าองค์กรดังกล่าวจะมีขนาดเล็กหรือใหญ่ ก็ย่อมมีความจำเป็นต้องมีกลุ่มคนที่มีความสามารถและความรู้เฉพาะทางมาทำหน้าที่พิเศษที่เรียกว่าฝ่ายบริหารที่คอยทำหน้าที่พิจารณาและ/หรือการตัดสินใจ ทิศทางและการดำเนินงานขององค์กรแทนคนทั้งหมด ดังนั้นหากคำอธิบายดังกล่าวมาใช้กับรัฐย่อมพบว่ารัฐสมัยใหม่ทุกรัฐย่อมประกอบไปด้วยองค์ประกอบที่เป็นคณาธิปไตย (oligarchic element) แฝงอยู่ และเป็นส่วนหนึ่งของระบอบการเมืองอยู่เสมอ ไม่ว่าจะบอบการเมืองที่เวลานั้นจะมีภาพรวมเป็นประชาธิปไตยที่เน้นองค์ประกอบของมหาชน หรือเป็นระบอบเผด็จการที่เน้นองค์ประกอบของคนคนเดียวมากเพียงใดก็ตาม ตรายใดที่ระบอบการเมืองเหล่านั้นยังต้องอาศัยกลุ่มคนจำนวนหนึ่งเข้ามาทำหน้าที่เฉพาะในการบริหารให้เป็นไปตามมติของผู้ปกครอง ด้วยเหตุนี้เองที่แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) มองว่าระบบราชการ (bureaucracy) ก็คือกลไกที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ของรัฐสมัยใหม่ที่ก่อให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีส่วนหนึ่งขององคาพยพที่มีความเชี่ยวชาญพิเศษเฉพาะในแต่ละด้านมาคอยทำหน้าที่วางระเบียบแบบแผน และบังคับใช้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ได้ถูกวางเอาไว้ (Weber 1968, 956, 958)

ยิ่งไปกว่านั้นองค์ประกอบที่เป็นคณาธิปไตยยังสามารถเห็นได้อย่างชัดเจนในระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่หรือที่ในปัจจุบันนิยมเรียกว่าระบอบการปกครองโดยอาศัยตัวแทน (representative government) เพราะระบอบการเมืองดังกล่าวนับแต่ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา ถือได้ว่าเป็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของระบอบการเมืองที่ประกอบด้วยองค์ประกอบที่เป็นอภิชนซึ่งแฝงอยู่โดยธรรมชาติของตัวระบอบเอง นั่นเพราะระบอบตัวแทนดังกล่าวได้สร้างสิ่งที่แบร์นาร์ดีมานัง (Bernard Manin) เรียกว่าอภิชนาธิปไตยที่มีความเป็นประชาธิปไตย (democratic aristocracy) ขึ้น (Manin 1997, 133-4) โดยอภิชนที่ว่านี้ถูกตีความในแง่ของที่มาที่แตกต่างกันไปในสองทาง ทางแรกคือฝ่ายที่เชื่อว่าอภิชนที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเลือกตั้งนั้นเป็นผลจากสถานการณ์ หรือเงื่อนไขเฉพาะบางอย่างที่ทำให้คนบางกลุ่มใช้กลไกการเลือกตั้งมาเป็นเครื่องมือในการสร้างสถานภาพทางการเมืองที่ทำให้เขาอยู่ในสถานะที่เหนือกว่าผู้ที่เลือกเขาเข้ามา โดยที่มิได้เกี่ยวข้องกับกระบวนการการเลือกตั้งซึ่งเป็นเพียงสิ่งที่ทำให้พลเมืองที่มีสถานภาพเท่ากันเข้าไปทำหน้าที่ปฏิบัติตามเจตจำนงของมหาชนที่เลือกเขาเข้าไปทำหน้าที่แทน ส่วนอีกแนวทางหนึ่งกลับมองว่ากระบวนการเลือกตั้งของระบอบประชาธิปไตยโดยธรรมชาติมีแนวโน้มที่จะทำให้ผู้ที่ได้รับรับการคัดเลือกให้เข้ามาทำหน้าที่เฉพาะบางอย่างมีแนวโน้มที่จะเกิดสถานภาพที่ไม่เท่าเทียมกันกับบุคคลที่เป็นผู้เลือกพวกเขาเข้ามาอยู่แล้ว ดังนั้นอภิชนในระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับกลไกการเลือกตั้งเสมอ (Manin 1997, 134)

นอกจากนี้แนวคิดที่เชื่อในความเป็น “อภิชนาธิปไตย” โดยธรรมชาติของกระบวนการเลือกตั้ง (Aristocratic nature of election) ยังเห็นว่าการเลือกตั้งในระบอบตัวแทนได้ก่อให้เกิดอภิชนในความหมาย

แบบกว้างหรือที่ปัจจุบันนิยมใช้คำว่า “ชนชั้นนำทางการเมือง” (Pareto 1966, 2027) เนื่องจากกลุ่มคนเหล่านี้เป็นกลุ่มคนที่สามารถเปลี่ยนสถานภาพพิเศษ (privilege) ที่ตนได้รับจากการเลือกตั้งให้กลายเป็นข้อต่อรอง (leverage) ที่ทำให้พวกเขาสามารถใช้อำนาจและดำรงสถานะอยู่เหนือผู้ที่เลือกตนเข้ามาทำหน้าที่ได้ กระทั่งท้ายที่สุดชนชั้นนำทางการเมืองเหล่านี้ได้พัฒนาและก้าวขึ้นไปเป็นกลุ่มคนหรือชนชั้นที่มอสกาเรียกว่า “ชนชั้นผู้ปกครอง” (ruling class) ซึ่งก็คือกลุ่มคนจำนวนน้อยของสังคมที่ก้าวขึ้นมาทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองที่มีอิทธิพลและผูกขาดการตัดสินใจสำคัญขงระบอบการเมืองหนึ่ง ๆ อยู่เสมอ (Mosca 1939, 50) และสาเหตุที่ทำให้กระบวนการเลือกตั้งนำไปสู่ความเป็น “อภิชน” ขึ้นในระบอบการเมืองก็เป็นผลมาจากการที่กระบวนการเลือกตั้งได้โน้มผลชักนำให้ผู้สมัครถูกมอง (หรือทำให้ตนเองถูกมอง) ว่ามีความเหนือกว่าเพื่อที่ตนจะได้รับเลือกตั้งเข้ามาทำหน้าที่ผู้แทนโดยไม่จำเป็นว่าผู้เลือกจะต้องเชื่อว่าบุคคลที่ถูกเลือกนั้นดีกว่าตนเองในทุก ๆ มิติหรือยิ่งไปกว่านั้นผู้เลือกอาจมีความรังเกียจคุณสมบัติของผู้สมัครดังกล่าวก็ได้ ตราบใดที่เขายังมองว่าผู้สมัครผู้นั้นมีความเหนือกว่าในคุณสมบัติใด ๆ ก็ตามที่เขามองว่ามีความสำคัญทางการเมือง (politically relevant) ซึ่งอาจแตกต่างกันไปในแต่ละวัฒนธรรม (Manin 1997, 149)

สุดท้าย แนวคิดอีกประการหนึ่งที่สามารถนำไปใช้สนับสนุนฐานคิดเรื่ององค์ประกอบของคณาธิปไตยได้ก็คือแนวคิดว่าด้วยความสัมพันธ์แบบตัวการ-ตัวแทน (principal-agent relationship) ซึ่งเป็นคำอธิบายที่มองว่า เมื่อใดก็ตามที่ผู้ถูกทำหน้าที่แทน (ตัวการ) เลือกผู้ที่จะมาทำหน้าที่แทน (ตัวแทน) ผู้ซึ่งได้รับความไว้วางใจให้ใช้อำนาจและ/หรือทรัพยากรเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์บางอย่างให้แก่ตัวการ เนื่องจาก

ตัวการไม่สามารถกระทำการดังกล่าวเองได้หรือแม้จะกระทำเองได้ก็อาจไม่มีประสิทธิภาพมากเท่ากับการให้ตัวแทนไปดำเนินการแทน เมื่อนั้นก็จะเกิดปัญหาเรื่องการควบคุมตัวแทนโดยตัวการขึ้นมาทันที เช่น ปัญหาคลาสสิกอย่างการควบคุม “ผู้นำ” (ที่เป็น agent) โดยสมาชิกของกลุ่ม หรือปัญหาที่ซับซ้อนลงไปในเรื่องการควบคุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโดยบรรดาผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งหนึ่ง ๆ ปัญหาการควบคุมภาคีวิชาโดยคณะกรรมการระดับคณะ ปัญหาการควบคุมคณะกรรมการย่อย ๆ โดยรัฐสภา หรือปัญหาการควบคุมเจ้าหน้าที่ระดับรองของรัฐโดยฝ่ายบริหารสูงสุด เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ในระบอบการเมืองที่อิงอยู่กับแนวคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยปวงชน (popular sovereignty) จึงก่อให้เกิดสภาพตัวการ-ตัวแทนขึ้นมาหลายชั้นโดยเฉพาะในระบอบรัฐสภา กล่าวคือ ในชั้นแรกที่ตัวแทนจะมีจำนวนลดลงเรื่อย ๆ ก็คือกระบวนการที่เริ่มต้นจากการที่ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในฐานะตัวการ ได้เลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในฐานะตัวแทน และสมาชิกผู้แทนราษฎรเหล่านั้นก็จะกลายเป็นตัวการใหม่เพื่อเลือกนายกรัฐมนตรีในฐานะตัวแทนเพื่อไปทำหน้าที่ในฝ่ายบริหาร และเลือกสมาชิกจำนวนหนึ่งไปทำหน้าที่ในกรรมการเฉพาะแต่ละอย่างเพื่อทำหน้าที่ที่เจาะจงในฝ่ายนิติบัญญัติซึ่งในชั้นนี้จะขอเรียกว่าเป็นปัญหาตัวการ-ตัวแทนจากล่างสู่บน (bottom-up principal-agent problem) อันเกิดขึ้นในกระบวนการถ่ายโอนอำนาจอันชอบธรรมไปสู่ระดับต่าง ๆ ของการปกครองส่วนในชั้นต่อมาที่ตัวแทนจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ก็คือกระบวนการในฝ่ายบริหารที่ตัวนายกรัฐมนตรีกลายเป็นตัวการในการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรี

เพื่อไปปฏิบัติหน้าที่ประจำในแต่ละกระทรวง และต่อมารัฐมนตรี (และนายกรัฐมนตรี) ในฐานะเจ้ากระทรวงก็ทำหน้าที่เป็นตัวการต่อบรรดาข้าราชการทั้งหมดในระดับรองลงไปตั้งแต่กรม กอง แผนก ฝ่าย ไปจนถึงข้าราชการในระดับปฏิบัติการล่างสุดที่คอยปฏิบัติหน้าที่เฉพาะบางอย่าง เป็นต้น ซึ่งในชั้นนี้จะขอเรียกว่าเป็นปัญหาตัวการ-ตัวแทนจากบนลงล่าง (top-down principal-agent problem) ซึ่งมักเกิดขึ้นในกระบวนการเปลี่ยนอำนาจอันชอบธรรมมาเป็นการอำนาจในทางปฏิบัติ

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ในระบอบการเมืองสมัยใหม่ทุกระบบจำเป็นจะต้องอาศัยกลไกการทำงานในระดับปฏิบัติการจริง อันประกอบไปด้วยกลุ่มคนไม่ว่ากลุ่มคนดังกล่าวจะปรากฏออกมาในรูปของข้าราชการในระบบราชการ ฝ่ายปกครอง หรือกลุ่มคนที่มาจากการเลือกตั้งของมหาชนซึ่งล้วนแล้วแต่แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นโดยธรรมชาติในทางปฏิบัติของระบอบการเมืองทุก ๆ ระบบที่ก่อให้เกิดองค์ประกอบที่มีลักษณะของคณาธิปไตยแฝงอยู่ในระบอบการเมืองเสมอ

III. กฎเหล็กขององค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคล (the iron law of monarchical element)

สุดท้ายคือความจำเป็นตามธรรมชาติที่นำไปสู่การใช้อำนาจโดยคนคนเดียวภายใต้เงื่อนไขหรือธรรมชาติของการใช้อำนาจใน 2 มิติ มิติแรกคือเงื่อนไขที่เอื้อต่อการใช้อำนาจโดยคนคนเดียวในสภาวะปรกติ กับมิติที่ทำให้เกิดการใช้อำนาจโดยคนคนเดียวในสภาวะที่ไม่ปรกติ อันเป็นความจำเป็นที่นักปรัชญาการเมืองได้ชี้ให้เห็นมาตั้งแต่สมัยกรีกและ

โรมันโบราณ เช่น ในบทสนทนาเรื่อง *The Laws* เพลโตอธิบายว่าทุก ๆ ระบอบการปกครองจำเป็นจะต้องอาศัยองค์ประกอบที่เป็นเอกบุคคคลเพื่อที่จะสามารถนำไปสู่การตัดสินใจที่ดี (good judgment) (Plato 1997, 1382)³ ซึ่ง “การตัดสินใจที่ดี” ที่ว่านี้อาจพิจารณาได้ว่ามีนัยยะหมายถึงการตัดสินใจที่มีลักษณะรวดเร็ว เด็ดขาด และมีเอกภาพในตัวเอง เนื่องจากการตัดสินใจโดยคนเพียงคนเดียวไม่ว่าคนคนนั้นจะเป็นผู้ปกครองที่มีคุณธรรมหรือไม่ก็ตาม ด้วยเหตุนี้ผู้นำหรือผู้ปกครองส่วนใหญ่ในสังคมบุพกาลของอารยธรรมต่าง ๆ ทั่วโลกมักเริ่มต้นด้วยระบอบการปกครองโดยคนคนเดียวโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวะฉุกเฉินหรือสภาวะไม่ปรกติ ซึ่งโพลีเบียส (Polybius) นักปรัชญาการเมืองในสมัยโรมันได้เสนอว่า การปกครองโดยมนุษย์ที่แข็งแกร่งที่สุดในกลุ่มหรือระบอบกษัตริย์แบบบรรพกาล (primitive kingship) คือรูปแบบการปกครองรูปแบบแรกสุดของมนุษย์เมื่อครั้งที่มนุษย์ประสบกับภัยพิบัติต่าง ๆ ที่ได้ทำลายล้างอารยธรรมและความเจริญต่าง ๆ ของมนุษย์ไปจนหมดสิ้น การปกครองโดยเอกบุคคคลในสภาวะดังกล่าวจึงถือเป็น “กลไกตามธรรมชาติ” (natural function) เช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ๆ ที่ต้องการจำฝูง (Polybius 2010, 374)⁴ อย่างไรก็ตามกลไกดังกล่าวได้ถูกทำให้เป็นสถาบันอย่างชัดเจนในสมัยสาธารณรัฐโรมันผ่านตำแหน่งที่เรียกว่า “ผู้เผด็จการ” (Lintott 1999, 423)

ความจำเป็นของเอกบุคคคลที่ว่านี้ยังถูกนำมาใช้อธิบายถึงความจำเป็นของการดำรงอยู่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในสมัยใหม่อีกด้วย ยกตัวอย่างเช่น วอลเตอร์ เบจฮอต (Walter Bagehot) นักเขียนและ

นักหนังสือพิมพ์ชาวอังกฤษในศตวรรษที่ 19 ได้กล่าวถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะที่เป็นส่วนเกียรติภูมิ (dignified part) หรือแหล่งที่มาของเกียรติยศของระบอบการปกครองของอังกฤษ (Bagehot 2001, 11-12) ในขณะที่ เรอเน โอลเลอร์ (Rene Husler) ได้ชี้ให้เห็นถึงหน้าที่และความจำเป็นของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เป็นประชาธิปไตย (democratic kingship) ผ่านปัจจัยเชิงจิตวิทยาของผู้คนที่ต้องการสัญลักษณ์แห่งเอกภาพที่เป็นภาพแทนของชาติและผ่านปัจจัยเชิงกลไกหน้าที่ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของสถาบันพระมหากษัตริย์ในลักษณะของการเป็นผู้ประสานรอยร้าว และแก้ไขวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ในสภาวะจำเป็นด้วยสถานะที่เป็นกลางและไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นพิเศษ (Husler 1998, 20-37) อันเป็นเหตุผลสนับสนุนสำคัญของฝ่ายที่มองว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มาจากกการสืบราชสันตติวงศ์สามารถทำหน้าที่ประมุขของรัฐได้ดีกว่าประมุขของรัฐที่มาจากกาเลือกตั้งอย่างประธานาธิบดี (Linz 1990, 61)

นอกจากนี้สภาพบริบททางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ต่อดันศตวรรษที่ 21 ทำให้ เอฟ. เอช. บัคลีย์ (F. H. Buckley) ตั้งข้อสังเกตถึงปรากฏการณ์ที่มีลักษณะร่วมกันของประเทศต้นแบบของระบอบเสรีประชาธิปไตยสมัยใหม่อย่างสหรัฐอเมริกา อังกฤษ (และแคนาดา) โดยปรากฏการณ์ที่ว่านี้ก็คือ การผงาดขึ้นของรัฐบาลและการปกครองที่อำนาจบริหารไปกระจุกตัวอยู่ในมือของคนคนเดียว (The Rise of Crown Government) (Buckley 2014, 121-122) ซึ่งบัคลีย์อธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยพิจารณาลำดับขั้นของการปกครองที่เกิดขึ้นใน

³ดู บทสนทนาของเพลโต เรื่อง *The Laws* บรรทัดที่ 693d

⁴ดู งานเขียนของโพลีเบียส เรื่อง *The Histories* เล่มที่ 6 ส่วนที่ 5

ประเทศสหรัฐอเมริกาและอังกฤษที่เขาค้นพบว่าการเปลี่ยนผ่านลักษณะของการใช้อำนาจทางการเมืองที่มีแนวโน้มไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น 4 ขั้น คือ (1) ขั้นการปกครองโดยคนคนเดียวแบบเด็ดขาด คือการปกครองของกษัตริย์ (หรือของผู้ว่าการรัฐที่เป็นตัวแทนของกษัตริย์) ในสมัยอาณานิคม (2) ขั้นการเปลี่ยนแปลงไปสู่การปกครองโดยสภาที่มีอำนาจเด็ดขาดในแต่ละมลรัฐตามบทบัญญัติแห่งสมาพันธรัฐ ค.ศ. 1777 (Article of Confederation) (3) ขั้นการเปลี่ยนแปลงจากการปกครองที่อำนาจเป็นของฝ่ายนิติบัญญัติอย่างเด็ดขาดไปสู่การปกครองภายใต้แนวคิดเรื่องการแบ่งแยกอำนาจตามรัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 1789 และ (4) ขั้นการตีกลับไปสู่การปกครองในมือคนคนเดียวอย่างเด็ดขาด แต่คนคนเดียวในคราวนี้ก็คือประธานาธิบดีสหรัฐที่มีวาระจำกัดแทนที่จะเป็นกษัตริย์ที่อยู่ตลอดชีพและมีการสืบราชสันตติวงศ์ ส่วนในกรณีของอังกฤษนั้น บัคลีย์เห็นว่ามีเป็นไปในทำนองเดียวกัน คือ (1) เริ่มต้นจากการปกครองตามอำเภอใจของคนคนเดียวคือพระเจ้าจอร์จที่ 3 (2) การปกครองที่พระมหากษัตริย์ร่วมใช้อำนาจกับรัฐสภาภายหลังรัฐบาลของลอร์ดนอร์ธ (Lord North) ของพระเจ้าจอร์จที่ 3 ล้มไปในที่ ค.ศ. 1782 และเริ่มเป็นช่วงที่มีการแบ่งแยกอำนาจที่ชัดเจนระหว่างพระมหากษัตริย์กับรัฐสภา (3) การแบ่งแยกอำนาจในอังกฤษนำไปสู่การปกครองโดยฝ่ายนิติบัญญัติ นั่นคือการสถาปนาสัญญาว่าขึ้นมาซึ่งมีบทบาทเหนือสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ ภายหลังจากปฏิรูปใหญ่ในปี ค.ศ. 1832 จุดนี้จะได้เห็นว่าพัฒนาการของอังกฤษกับสหรัฐอเมริกานั้นสลับกัน เพราะในขณะที่สหรัฐอเมริกาเปลี่ยนแปลงจากการปกครองโดยฝ่ายนิติบัญญัติไปสู่การปกครองภายใต้หลักการแบ่งแยกอำนาจ แต่การแบ่งแยกอำนาจในอังกฤษกลับนำไปสู่การเถลิงขึ้นมาของฝ่าย

นิติบัญญัติในที่สุด และสุดท้ายคือ (4) การปกครองของฝ่ายนิติบัญญัติในขั้นที่ 3 ของอังกฤษนั้นถูกนำโดยบรรดานักการเมืองคนสำคัญของพรรคการเมืองชั้นนำในอังกฤษ อันนำไปสู่การจัดตั้งรัฐบาลที่มีลักษณะเป็นองค์คณะ (cabinet government) ที่ปัจจุบันได้เปิดทางไปสู่การปกครองที่ฝ่ายบริหารนำโดยนายกรัฐมนตรีที่ซึ่งครอบงำคณะรัฐมนตรีและรัฐสภา (Buckley 2014, 4-5)

อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ที่บัคลีย์ตั้งข้อสังเกตดังกล่าวหาใช้สิ่งแปลกใหม่ในแวดวงการศึกษากองเมืองการปกครอง นั้นเพราะนักวิชาการอย่างฟาร์เรล (Farrell 1971, x) ได้เคยตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “ในระบบการเมืองแทบจะทุกระบบ การที่ฝ่ายบริหารขึ้นมามีอิทธิพลสูง โดยมีรูปธรรมของอิทธิพลดังกล่าวที่ตัวบุคคลของผู้นำที่เป็นคนคนเดียวนั้นถือเป็นข้อเท็จจริงอันเป็นแกนกลางของชีวิตทางการเมือง” อันเป็นปรากฏการณ์ที่บรรดานักวิชาการสาขาการเมืองเปรียบเทียบในปัจจุบันเรียกว่า การสร้างสถาบันประธานาธิบดีที่เข้มแข็ง (presidentialization) ขึ้นในระบบการเมืองอื่น ๆ ที่มีใช้ระบบประธานาธิบดี โดยที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบอบการเมืองดั้งเดิมส่วนอื่น ๆ ของตนไป กล่าวคือประเทศในระบบรัฐสภาหลัก ๆ ของโลกอย่างอังกฤษ ล้วนแล้วแต่มีแนวโน้มจะเปลี่ยนแปลงจากการปกครองที่อำนาจบริหารกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มคนคือคณะรัฐมนตรี (collegial government) ไปเป็นการปกครองที่อำนาจย้ายศูนย์ไปยังผู้นำของคณะรัฐมนตรีคือนายกรัฐมนตรีอย่างไม่แตกต่างจากประธานาธิบดีในระบบประธานาธิบดี (Poguntke and Webb 2007, 11)

คำถามสำคัญที่ตามมาก็คืออะไรเป็นตัวแปรที่ทำให้แนวโน้มของการปกครองโดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ในฝ่ายบริหารของประเทศต้นแบบเสรีประชาธิปไตย ในตะวันตกกลายเป็นรูปแบบการปกครองที่อำนาจบริหารกระจุกตัวอยู่ในมือของคนคนเดียวแทบทั้งสิ้น ในส่วนนี้บัคลีย์ตอบว่าเกิดขึ้นจากปัจจัย 3 ประการ ประกอบด้วย หนึ่ง การเติบโตของรัฐสมัยใหม่ที่เน้นไปที่การบังคับใช้กฎหมายมากกว่าการออกกฎหมาย (regulatory state) และผู้บังคับใช้กฎหมายในระดับปฏิบัติการส่วนใหญ่แล้วก็คือผู้ที่ต้องรับผิดชอบต่อฝ่ายบริหารมากกว่าฝ่ายนิติบัญญัติ นอกจากนี้การที่ฝ่ายบริหารโดยเฉพาะที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชนซึ่งทำให้สามารถดำรงตำแหน่งได้จนครบวาระสามารถออกกฎหมายได้ด้วยการออกมาตรการบังคับใช้บางอย่างและยังสามารถเพิกถอนกฎหมายได้ด้วยการปฏิเสธที่จะบังคับใช้มันอีกด้วย

นอกจากนี้ปัจจัยที่ทําให้รัฐที่เน้นการบังคับใช้กฎหมายเอื้อประโยชน์ให้กับฝ่ายบริหารมากกว่าฝ่ายนิติบัญญัติก็คือ กฎเกณฑ์หรือคำสั่งที่ออกโดยฝ่ายบริหารมีความคล่องตัวและรวดเร็วมากกว่าเนื่องจากสามารถออกในลักษณะของคำสั่งโดยหัวหน้างานบริหารหนึ่ง ๆ ได้โดยตรง ในขณะที่กระบวนการของฝ่ายนิติบัญญัติโดยปรกติมักกินเวลายาวนานเพื่อที่จะทําให้รัฐสภาทั้งสอง (ในกรณีที่มีสองสภา) เห็นด้วยกับร่างกฎหมายดังกล่าว นอกจากนี้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วได้ทําให้การออกกฎหมายบังคับต่าง ๆ กลายเป็นงานที่ฝ่ายนิติบัญญัติไม่สามารถรับมือและตอบสนองได้อย่างทันท่วงที สุดท้ายคือปัจจัยภายในตัวระบบราชการเองที่มีแนวโน้มจะขยายตัวและสร้างอาณาจักรของตนเองด้วยการกำหนดนโยบายหรือมาตรการต่าง ๆ ที่มีแต่ฝ่ายตนเท่านั้นที่สามารถตอบสนองข้อเรียกร้องดังกล่าวได้ ดังนั้นการที่ระบบราชการพยายามขยายขนาดหรืออำนาจขององค์กรตนเองออกไปจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยปรกติ และ

สามารถเข้าใจได้ แม้ว่าในหลายครั้งการกระทำดังกล่าวอาจมิได้เป็นการตอบสนองผลประโยชน์ของสาธารณะก็ตาม (Buckley 2014, 155-6)

จะเห็นได้ว่าสภาวะสมัยใหม่ โลกาภิวัตน์ รวมถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่โน้มผลักชักนำให้รัฐสมัยใหม่ต้องกลายเป็นรัฐที่มุ่งเน้นการบังคับใช้กฎหมาย ท้ายที่สุดย่อมก่อให้เกิดการบริหารอำนาจทางการปกครอง (ในความหมายของการบังคับใช้กฎหมาย) ที่กระจุกตัวรวมอยู่ในมือของคนคนเดียวโดยปริยาย ด้วยเหตุนี้เอง จอร์จ เมสัน (George Mason) จึงได้ทํานายไว้ในการอภิปรายของที่ประชุมร่างรัฐธรรมนูญ ณ เมืองพิลาเดลเฟียในปี ค.ศ. 1787 ว่า “ประธานาธิบดีที่ได้รับเลือกตั้งอย่างท่วมท้นจากมหาชนจะกลับกลายเป็นราชาธิปไตยที่มาจากการเลือกตั้งแทน” (Buckley 2014, 6) และรัฐที่เน้นการบังคับใช้กฎหมายย่อมต้องอาศัยกลไกของระบบราชการขนาดใหญ่ที่ต้องรับผิดชอบต่อตรงต่อฝ่ายบริหาร เนื่องจากฝ่ายบริหารมีอำนาจโดยตรงทั้งในการแต่งตั้งโยกย้ายและออกกระเบียบว่าจะให้บุคคลเหล่านั้นดำเนินมาตรการเช่นไร ในแง่นี้การเติบโตและความเข้มแข็งของฝ่ายบริหารจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการเติบโตของรัฐและกลไกอำนาจรัฐ

ประการที่สอง บัคลีย์มองว่าเกิดจากตัวธรรมชาติของอำนาจเองที่มีแนวโน้มจะเหวี่ยงหรือไหลจากกลุ่มต่าง ๆ ที่ไม่เป็นระเบียบอย่างสภาคองเกรสไปสู่คนคนเดียวอย่างสถาบันประธานาธิบดี เพราะในขณะที่การทำงานแบบกลุ่มจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อแต่ละกลุ่มมีการประสานความร่วมมือต่าง ๆ ในการกระทำการร่วมกันเพื่อให้ได้มาซึ่งการตัดสินใจหนึ่ง ๆ แต่การตัดสินใจโดยคนคนเดียวกลับไม่ต้องอาศัยวิธีการดังกล่าวซึ่งส่งผลให้การกระทำมีความคล่องตัวมากตามไปด้วยเช่นกัน แนวโน้มดังกล่าวยิ่งชัดเจน

มากขึ้นโดยเฉพาะในรัฐที่มีขนาดพื้นที่กว้างใหญ่ และมีตัวแทนประชาชนในสัดส่วนที่มาก ตัวแทนที่มีจำนวนมากนี้ทำให้บุคคลใดเพียงบุคคลหนึ่งจากฝ่ายนิติบัญญัติที่จำนวนมากไม่สามารถก้าวขึ้นมาใช้อิทธิพลทางการเมืองในระดับที่มากเกินไปเพียงผู้เดียวได้ เว้นเสียแต่ว่าพวกเขาจะร่วมมือกันกับคนอื่น ๆ เพื่อกระทำการเป็นกลุ่ม ด้วยเหตุนี้เอง รัฐบาลที่ประกอบไปด้วยฝ่ายบริหารที่เข้มแข็งจึงเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเพื่ออุดช่องว่างดังกล่าว (Buckley 2014, 151) ดังเช่นที่รูสโซได้เคยตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “ยิ่งฝ่ายบริหารมีจำนวนน้อยเท่าใด รัฐก็ยิ่งทวีความเข้มแข็งมากขึ้นเท่านั้น” (Rousseau 2008, 97)

ประการสุดท้าย สื่อสมัยใหม่ได้ทำให้การรณรงค์ทางการเมืองมุ่งเน้นไปที่ตัวบุคคลมากกว่าสถาบัน เช่น มุ่งเน้นไปที่ผู้สมัครประธานาธิบดีหรือผู้ที่ขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพรรคการเมืองใหญ่ ๆ ในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ เมื่อนำทั้งหมดนี้มารวมกันจึงทำให้การปกครองโดยคนคนเดียวในศตวรรษที่ 21 มีการรวบอำนาจในทางบริหารมากยิ่งขึ้นกว่าพระเจ้าจอร์จที่ 3 หรือราชาธิปไตยที่มาจากทางเลือกตั้งที่จอร์จ เมสันได้จินตนาการเอาไว้ในปลายศตวรรษที่ 18 หลายเท่า (Buckley 2014, 11)

ถัดมาคือธรรมชาติหรือเงื่อนไขที่นำไปสู่ความจำเป็นของการใช้อำนาจโดยคนคนเดียวในสภาวะวิกฤตหรือสภาวะฉุกเฉิน ซึ่งนักวิชาการตะวันตกจำนวนหนึ่งได้หันมาสนับสนุนแนวคิดเรื่องความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดองค์ประกอบในระบอบการเมืองที่เป็นคนคนเดียวมาใช้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในสภาวะฉุกเฉินดังกล่าวหรือที่คลินตัน รอสสิเตอร์ (Clinton Rossiter) เรียกว่า “ผู้เผด็จการตามรัฐธรรมนูญ” (constitutional dictatorship) ผ่านการ

ศึกษาเปรียบเทียบกลไกในการรับมือสภาวะวิกฤตทั้งในแง่ของความมั่นคงและเศรษฐกิจของฝรั่งเศส สหราชอาณาจักร เยอรมนี สหรัฐอเมริกา รวมไปถึงจนถึงโรมันโบราณ อันนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า ในประเทศต่าง ๆ ที่เขาเลือกนำมาศึกษาเปรียบเทียบนั้น สิ่งที่เหมาะสมกันก็คือทุก ๆ ประเทศต่างตัดสินใจเลือกที่จะสร้างกลไกที่มีการใช้อำนาจในลักษณะเผด็จการเพื่อรับมือกับสภาวะวิกฤตที่ต้องเผชิญทั้งสิ้น ซึ่งการใช้อำนาจดังกล่าวมีทั้งที่ปรากฏออกมาในลักษณะของอำนาจเผด็จการที่ยังอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายที่มีอยู่เดิม และอำนาจเผด็จการที่อยู่เหนือกฎหมายปกติ (Rossiter 2002, 11-14)

นอกจากรอสสิเตอร์แล้ว หากย้อนกลับไปยังช่วงศตวรรษที่ 20 บุคคลสำคัญที่ได้เปิดประเด็นศึกษาเรื่องผู้เผด็จการตามรัฐธรรมนูญไว้ก่อนหน้าก็คือ คาร์ล ชมิต (Carl Schmitt) และคาร์ล เจ. ฟรีดริช (Carl J. Friedrich) ซึ่งทั้งคู่ต่างก็ได้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของกลไกดังกล่าว โดยในงานเรื่อง *Dictatorship (Die Diktatur)* คาร์ล ชมิต ชี้ให้เห็นว่าในทุก ๆ ระบอบการปกครองที่ต้องการสร้างกลไกการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพ จำเป็นจะต้องจัดให้มีการใช้อำนาจแบบผู้เผด็จการแทรกอยู่ภายในรัฐธรรมนูญด้วยเสมอเพื่อที่จะสามารถรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้นในยามวิกฤตหรือฉุกเฉินได้อย่างแน่นอนและทันท่วงที ดังจะเห็นได้จากกรณีที่แนวคิดเรื่อง “ผู้เผด็จการ” (dictatorship) ในฐานะสถาบันทางการเมืองหนึ่งนั้น ดำรงอยู่มาตั้งแต่สมัยโรมันโบราณ เพียงแต่มีการปรับเปลี่ยนคุณลักษณะบางอย่างเพื่อให้เข้ากับทฤษฎีรัฐสมัยใหม่ โดยชมิตเรียกการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากผู้เผด็จการเฉพาะกิจ (commissary dictatorship) ของการใช้อำนาจออกคำสั่งของผู้ปกครองที่เป็นคนคนเดียวในยามฉุกเฉินเพื่อพิทักษ์รัฐธรรมนูญหรือระบอบ

การปกครองที่มีอยู่เดิม ไปเป็นผู้เผด็จการที่เป็นองค์อธิปัตย์ (sovereign dictatorship) ที่อำนาจสูงสุดเพื่อประกาศสภาวะยกเว้น (state of exception) ผ่านอำนาจสถาปนารัฐธรรมนูญ (*pouvoir constituant*) เพื่อสถาปนารัฐธรรมนูญและระบอบการเมืองใหม่ขึ้นมาแทน (Schmitt 2014, 2)

ในทำนองเดียวกัน คาร์ล เจ. ฟรีดริช (Carl J. Friedrich) ก็ได้ชี้ให้เห็นเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการออกแบบผู้ใช้อำนาจเบ็ดเสร็จตามรัฐธรรมนูญ หรือการอำนาจในสภาวะฉุกเฉินต่าง ๆ ซึ่งเป็นสถาบันที่ออกแบบให้เปิดทางแก่การใช้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จชั่วคราวได้ตามรัฐธรรมนูญเพื่อรับมือกับวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้จากทั้งภัยคุกคามภายใน เช่น สงครามกลางเมือง หรือจากการปะทะของความขัดแย้งทางชนชั้นในสังคมอุตสาหกรรม หรือภัยคุกคามที่เกิดจากภายนอกประเทศ เป็นต้น โดยสถาบันทางการเมืองดังกล่าวปรากฏให้เห็นตั้งแต่ในอดีต กล่าวคือในสมัยโรมันโบราณมีตำแหน่งที่เรียกว่า “ผู้เผด็จการ” หรือผู้ใช้อำนาจเบ็ดเสร็จได้ตามกฎหมายของโรมัน ซึ่งตำแหน่งดังกล่าวเป็นตำแหน่งสูงสุดในบรรดาเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารของโรม และมีขึ้นเพื่อทำหน้าที่สำคัญบางอย่าง เช่น สิ้นสุดการทำสงคราม หรือยุติการก่อกบฏ ซึ่งเมื่อภารกิจเหล่านี้บรรลุแล้วผู้เผด็จการก็ต้องก้าวลงจากอำนาจทันที หลักการสำคัญของผู้เผด็จการตามกฎหมายโรมันนั้นมีอยู่ด้วยกัน 4 ประการ (1) การแต่งตั้งผู้เผด็จการนั้นมีกฎกฎหมายของโรมันรองรับอย่างชัดเจน (2) ผู้ที่ทำหน้าที่แต่งตั้งผู้เผด็จการคือสถาบันหรือองค์กรอื่นที่ไม่ใช่ตัวผู้เผด็จการเอง (3) ผู้เผด็จการดำรงอยู่ในตำแหน่งในระยะเวลาที่จำกัด และไม่สามารถดำรงตำแหน่งได้เกิน 6 เดือน และ (4) ตำแหน่งผู้เผด็จการมีขึ้นเพื่อ

รักษาระเบียบการปกครองของโรมัน มิใช่มีไว้เพื่อทำลายระเบียบดังกล่าวลง (Friedrich 1968, 559)

ส่วนในสมัยกลางของยุโรปก็ปรากฏแนวคิดเรื่องผู้ตรวจการ (commissioner) ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าผู้ปกครองให้ไปทำหน้าที่พิเศษเป็นการเฉพาะ เช่น ตรวจสอบและจัดการสินค้าตลาด เจริญกับต่างประเทศ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้อำนาจหน้าที่ของผู้ตรวจการจึงมีจำกัดมากเท่าที่ได้รับมอบหมายจากพระมหากษัตริย์เท่านั้น อย่างไรก็ตามในบางสถานการณ์ที่มีความรุนแรงเป็นพิเศษอย่างการก่อกบฏ พระมหากษัตริย์อาจมอบอำนาจให้ผู้ตรวจการหรือคณะผู้ตรวจการที่กว้างขวางมากขึ้น ส่งผลให้ขอบเขตอำนาจของผู้ตรวจการมีมากขึ้นตามลำดับ เช่นสามารถยกเลิกกฎหมายบางฉบับ และสิทธิบางอย่างของราษฎรได้ เป็นต้น และผู้ตรวจการในแบบหลังนี้เองที่ใกล้เคียงกับตำแหน่งผู้ใช้อำนาจเบ็ดเสร็จในสมัยใหม่ (Friedrich 1968, 558-9)

อย่างไรก็ดีความแตกต่างประการสำคัญของการใช้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จในรัฐโบราณกับรัฐสมัยใหม่นั้นไม่ควรจำกัดอยู่ที่ประเด็นเรื่องลักษณะของอำนาจเบ็ดเสร็จว่าเป็นผู้ใช้อำนาจดังกล่าวโดยที่ได้รับมอบหมายหรือไม่ได้รับมอบหมาย หากแต่ควรพิจารณาประเด็นที่ว่าอำนาจดังกล่าวเป็นอำนาจที่มีกฎหมายรองรับ (constitutional) หรือไม่มีกฎหมายรองรับ (unconstitutional) มากกว่าเพราะผู้เผด็จการที่ไม่มีกฎหมายรองรับย่อมจะเป็นสถาบันที่สามารถใช้อำนาจเบ็ดเสร็จดังกล่าวได้โดยไร้ข้อจำกัด (unrestrained) โดยในรัฐสมัยใหม่ของโลกตะวันตก ผู้ใช้อำนาจเบ็ดเสร็จตามรัฐธรรมนูญปรากฏออกมาใน 3 ลักษณะ ประกอบด้วย ลักษณะแรกกฎอัยการศึก (martial rule) ซึ่งพบได้ในประเทศที่ปกครองด้วยกฎหมายจารีต (common law) ยก

ตัวอย่างเช่น การปกครองอาณานิคมของสหราชอาณาจักร และในอเมริกาซึ่งเมื่อเกิดสภาวะวิกฤตถึงขั้นที่ตุลาการไม่สามารถออกว่าความตัดสินได้ หรือฝ่ายบริหารไม่สามารถทำงานได้ ฝ่ายบริหารสามารถร้องขอให้ฝ่ายตุลาการ เช่น ศาลสูงของสหรัฐฯ เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องประกาศใช้กฎอัยการศึกเพื่อระงับวิกฤตการณ์ดังกล่าวได้ แต่ข้อเสียของวิธีการเช่นว่านี้ก็คือ ในประเทศที่ใช้กฎหมายจารีตมักไม่มีขอบเขตที่แน่นอนในการจำกัดอำนาจของฝ่ายบริหารภายใต้กฎอัยการศึก ทั้งในมิติของกรอบอำนาจ และกรอบระยะเวลาที่จะใช้อำนาจดังกล่าว หากฝ่ายบริหารสามารถทำให้ฝ่ายตุลาการเห็นถึงความจำเป็นที่จะประกาศใช้กฎอัยการศึกต่อไปได้ ซึ่งโดยธรรมชาติของการใช้อำนาจดังกล่าวย่อมเท่ากับเป็นการยอมให้มีการล่วงละเมิดหลักนิติธรรมที่เคยมีอยู่เดิมเอาไว้ชั่วคราวได้ เพราะกฎอัยการศึกได้เปิดช่องให้มีการใช้ทุกวิถีทางเพื่อยุติสภาวะวิกฤตแม้จะเป็นวิธีการที่ขัดต่อกฎหมาย และหลักนิติธรรมในสภาวะปรกติก็ตาม (Friedrich 1968, 561)

ลักษณะประการที่สอง สภาวะปิดล้อม (state of siege) เป็นการใช้อำนาจในสภาวะฉุกเฉินที่พบได้ในหลายประเทศในยุโรปก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 เช่น ฝรั่งเศส และเยอรมนี ซึ่งใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (civil law) อันส่งผลให้การประกาศสภาวะปิดล้อมนี้จะต้องประกอบด้วยการออกประกาศโดยฝ่ายนิติบัญญัติหรือโดยประมุขของรัฐหรือทั้งคู่ตามที่มีกระบวนเอาไว้ในกฎหมายชั้นรองหรือในรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจน ซึ่งจะแตกต่างจากกฎอัยการศึกที่ฝ่ายตุลาการจะเป็นผู้เข้ามาพิจารณาประเมินความ “ฉุกเฉิน” ของสถานการณ์แทนฝ่ายนิติบัญญัติหรือประมุขของรัฐ ตัวอย่างของกฎหมายสภาวะปิดล้อมก็คือกฎหมาย *Acteadditionne* ในรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1815 ของฝรั่งเศส ซึ่งยอมให้เกิด

การแขวนหรือระงับสิทธิ เสรีภาพบางอย่างเป็นการชั่วคราว เช่น สิทธิในการถูกไต่สวนในชั้นศาล สิทธิในการพูดอย่างเสรี สิทธิในการชุมนุม เป็นต้น (Friedrich 1968, 562) และลักษณะสุดท้ายคือ อำนาจในสภาวะฉุกเฉินตามรัฐธรรมนูญ (constitutional emergency power) ที่พบได้ในรัฐบาลกลางของสหรัฐฯ และรัฐบาลฝรั่งเศสในสาธารณรัฐที่ 5 (Friedrich 1968, 560) ตามรัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 1958 มาตรา 16 ที่มอบอำนาจในสภาวะฉุกเฉินดังกล่าวไว้ที่ตัวประธานาธิบดี

อย่างไรก็ดีแม้ว่าแนวคิดเรื่อง “ผู้เผด็จการตามรัฐธรรมนูญ” จะถูกมองว่าเป็นแนวคิดที่ย้อนแย้งภายในตัวเอง (oxymoron) เนื่องจากการปกครองตามรัฐธรรมนูญอันมีนัยหมายถึงการวางกรอบจำกัดการใช้อำนาจของผู้ปกครอง ย่อมไม่อาจไปด้วยกันกับการปกครองที่มีการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จของผู้เผด็จการได้ (Levison and Balkins 2010, 1795) โดยเฉพาะงานเขียนกลุ่มที่เห็นว่าแนวคิดเรื่องผู้เผด็จการตามรัฐธรรมนูญเป็นการเปิดช่องให้กับผู้นำเผด็จการในการอาศัยช่องว่างทางรัฐธรรมนูญเพื่อสถาปนาอำนาจเผด็จการของตนขึ้น โดยตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดก็คือ ออดอล์ฟ ฮิตเลอร์ (Adolf Hitler) ของเยอรมันที่อาศัยช่องว่างในรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐไวมาร์ในการก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำเผด็จการ อย่างไรก็ตาม นักวิชาการอีกกลุ่มก็ได้พยายามชี้ให้เห็นเช่นกันว่า แม้แต่ในประเทศที่ยึดมั่นในปทัสถานของระบอบประชาธิปไตยมากที่สุดประเทศหนึ่งอย่างอังกฤษในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองก็ยังคงอาศัยกลไกของการใช้อำนาจในลักษณะเผด็จการบางอย่างเพื่อระงับระบอบประเทศให้อยู่รอดต่อไป เช่น การที่เซอร์วินสตัน เชอร์ชิล (Winston Churchill) ก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทนลอร์ดแชมเบอร์แลน (Lord Chamberlain) และปกครองประเทศอังกฤษต่อ

ไปโดยไม่มีการเลือกตั้งตามปรกติก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่า “ประชาธิปไตย” กับ “เผด็จการ” มิใช่สองทางเลือกที่เป็นคู่ตรงข้ามในแบบที่ไม่สามารถเข้ากันได้เลย ดังนั้น “ผู้เผด็จการตามรัฐธรรมนูญ” จึงไม่ใช่สิ่งที่ขัดแย้งกันภายในตัวเองหากแต่เป็น “ความเป็นจริงของชีวิต” (a fact of life) (Watkins 1940, 324; Levison and Balkins 2010, 1796)

บทสรุป

แนวคิดเรื่องการปกครองตามธรรมชาติของทฤษฎีการปกครองแบบผสมประกอบด้วยชุดคำอธิบายที่อาจเรียกได้ว่าเป็นกฎเหล็ก 3 ประการ ที่ต่างวางเงื่อนไขและความจำเป็นในการใช้อำนาจ

ทางการเมืองที่แตกต่างกันออกไป โดยที่กฎเหล็กของมหาชนทำหน้าที่วางเงื่อนไขเกี่ยวกับส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความชอบธรรมให้แก่ตัวผู้ปกครองของระบอบการเมือง ส่วนกฎเหล็กของคณาธิปไตยคือเงื่อนไขความจำเป็นในการดำเนินการปกครองจริงของระบอบการเมืองหนึ่ง ๆ โดยเฉพาะในส่วนที่มีการถ่ายโอนอำนาจหรือมอบอำนาจให้อีกฝ่ายหนึ่งกระทำการแทนในเรื่องที่เป็นประเด็นเฉพาะที่ต้องใช้ความสามารถเฉพาะด้าน และสุดท้ายคือกฎเหล็กของเอกบุคคลที่วางเงื่อนไขของความจำเป็นที่จะต้องมีคนคนเดียวที่คอยทำหน้าที่เป็นผู้นำการบริหาร บังคับใช้กฎหมาย และตัดสินใจทั้งในยามปรกติและในยามฉุกเฉินในลักษณะของผู้เผด็จการตามรัฐธรรมนูญ

References

- Aristotle. 1995. *Politics*. Translated by Ernest Barker. Oxford: Oxford University Press.
- Bagehot, Walter. 2001. *The English Constitution*. Oxford: Oxford University Press.
- Blythe, James M. 1992. *Ideal Government and the Mixed Constitution in the Middle Ages*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Buckley, F. H. 2014. *The Once and Future King: The Rise of Crown Government in America*. New York: Encounter Books.
- Cassinelli, C. W. 1953. "The Law of Oligarchy." *The American Political Science Review* 47(3): 773-784.
- Chaiyan Chaiyaporn. 2014. *John Elster Kap Thruesadi Kan Lueak Yang Pen Het Pen Phon*. [John Elster and Rational-Choice Theory]. Bangkok: Way of the Book. (in Thai)
- Cicero. 1928. *On the Republic, on the Laws*. Translated by Clinton Walker Keyes. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cooper, Craig. 2011. *On Oligarchy: Ancient Lessons for Global Politics*. Toronto: University of Toronto Press.
- Cooper, John M., ed. 2010. *Plato's Complete Works*. Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- Crick, Bernard. 2002. *Democracy: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Dunn, John. 2005. *Setting the People Free: The Story of Democracy*. London: Atlantic Books.
- Farrell, B. 1971. *Chairman or Chief?: The Role of the Taoiserch in Irish Government*. Dublin: Gill and Mcmillan.
- Finley, Moses. I. 1973. *Democracy: Ancient and Modern*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Fortescue, John. 1997. "The Governance of England." In *On the Laws and Governance of England*, edited by Shelley Lockwood. Cambridge: Cambridge University Press.

- Friedrich, Carl J. 1968. *Constitutional Government and Democracy: Theory and Practice in England and America*. Waltham, MA: Blaisdell Publishing Company.
- Fritz, Kurt Von. 1954. *The Theory of the Mixed Constitution in Antiquity*. New York: Columbia University Press.
- Hamilton, Alexander, James Madison, and John Jay. 2003. "Federalist No.10, 51." In *The Federalist Papers*, edited by Clinton Rossiter. New York: Signet Classics.
- Hansen, Mogens Herman. 2009. "The Mixed Constitution Versus the Separation of Powers." *History of Political Thought* 31(3): 509-531.
- Husler, Rene. 1998. *Psychology as the Source and Legitimation of 'Power'?* [n.p.].
- Hofstadter, Richard. 1989. *The American Political Tradition: And the Men Who Made It*. New York: Vintage Books.
- Hume, David. 1998. *Selected Essays*. Oxford: Oxford University Press.
- Levison, Sanford, and Jack M. Balkins. 2010. "Constitutional Dictatorship: Its Danger and Its Design." *Minnesota Law Review* 94(6): 1789-1866.
- Lintott, Andrew. 1999. *The Constitution of the Roman Republic*. Oxford: Oxford University Press.
- Linz, Juan J. 1990. "The Perils of Presidentialism." *Journal of Democracy* 1(1): 51-69.
- Manin, Bernard. 1997. *The Principles of Representative Government*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Merry, Henry J. 1970. *Montesquieu's System of Natural Government*. Indiana: Purdue University Press.
- Michels, Robert. 1959. *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*. New York: Dover Publications.
- Morgan, Edmund S. 1988. *Inventing the People: The Rise of Popular Sovereignty in England and America*. New York: W. W. Norton & Company.
- Mosca, Gaetano. 1939. *The Ruling Class*. Translated by Hannah D. Kahn. New York: McGraw-Hill Book Company.

- Ober, Josiah. 2015. "Nature, History, and Aristotle Best Possible Regime." In *Aristotle's Politics: A Critical Guide*, edited by Thornton Lockwood, and Thanassis Samaras. Cambridge: Cambridge University Press.
- Palmer, R. R. 1953. "Notes on the Use of the Word 'Democracy' 1789-1799." *Political Science Quarterly* 68(2): 203-226.
- Pareto, Vilfredo. 1966. *Sociological Writings*. Translated by Derick Mirfin. New Jersey: Rowman & Littlefield.
- Plato. 1997. "The Laws." In *Plato's Complete Works*, edited by John M. Cooper. Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- , 1975. *The Laws*. Translated by Trevor J. Saunders. London: Penguin Books.
- Poguntke, Thomas, and Paul Webb. 2007. *The Presidentialization of Politics: A Comparative Studies of Modern Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Polybius. 2010. *The Histories*. Translated by Robin Waterfield. Oxford: Oxford University Press.
- Rossiter, Clinton D. 2002. *Constitutional Dictatorship: Crisis Government in the Modern Democracies*. London: Transaction.
- Rousseau, Jean-Jacques. 2008. *The Social Contract*. Oxford: Oxford University Press.
- , 2007. *Sanya Prachakhom*. [The Social Contract]. Translated by Wipada Kittikowit. Bangkok: Thubnungsue. (in Thai)
- Saxonhouse, Arlene W. 1996. *Athenian Democracy: Modern Mythmakers and Ancient Theorists*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- Schmitt, Carl. 2014. *Dictatorship*. Translated by Michael Hoelzl, and Graham Ward. Cambridge: Polity Press.
- Schumpeter, Joseph A. 2009. *Capitalism, Socialism, and Democracy*. 3rd ed. New York: Harper Perennial Modern Thought.
- Shepsle, Kenneth A. 2010. *Analyzing Politics: Rationality, Behavior, and Institutions*. 2nd ed. New York: W. W. Norton.

Sieys, Emmanuel Joseph. 2003. *Political Writings*. Translated by Michael Sonenscher. Indianapolis: Hackett Publishing Company.

Weber, Max. 1968. *Economy and Society: An Outline of Interpretative Sociology*. Berkley, CA: University of California Press.

Weston, Corinne Comstock. 1960. "English Constitutional Doctrines from the Fifteenth Century to the Seventeenth: II. The Theory of Mixed Monarchy under Charles I and After." *The English Historical Review* 75(296): 426-443.

Book Review / บทความวิจารณ์หนังสือ

Haberkorn, Tyrell. 2015. *Revolution Interrupted: Farmers, Students, Law, and Violence in Northern Thailand*. Madison, WI: University of Wisconsin Press. 230 p. ISBN 978-616-215-023-4

ฮาเบอร์คออร์น, ไทเรล. 2557. *การปฏิวัติที่ถูกตัดตอน: ชาวนา นักศึกษา กฎหมาย และความรุนแรงในภาคเหนือของไทย*. แปลโดย เบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว และ พงษ์เลิศ พงษ์วานานต์. กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัณ. 301 หน้า. ISBN 978-616-7667-61-4

การศึกษาพัฒนาการการเมืองไทยสมัยใหม่ ประวัติศาสตร์การเติบโตของขบวนการนิสิตนักศึกษาและประชาชนในการต่อสู้กับอำนาจรัฐและชนชั้นนำไทยในช่วงปลายทศวรรษ 2510 ถูกจัดวางไว้ในฐานะหมุดหมายสำคัญของการอธิบายการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย

เหตุการณ์หลากหลายที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่ชัยชนะของขบวนการนักศึกษา ในการโค่นล้มระบอบเผด็จการ สฤษดิ์-ถนอม-ประภาส ในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 การล้อมปราบขบวนการนักศึกษา ในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ตลอดจนถึงการเข้าร่วมต่อสู้กับรัฐไทยของขบวนการนิสิตนักศึกษากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ด้วยกำลังอาวุธนั้น แม้จะจบลงด้วยความความพ่ายแพ้ แต่ปรากฏการณ์ทั้งหมดนี้ได้ชี้ชัดว่ามีการขยายตัวของขบวนการนอกภาครัฐขนาดใหญ่เพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองผ่านอุดมการณ์ที่นำทั้งในแบบเสรีนิยมและสังคมนิยม ในแง่ที่ผู้วิจารณ์เห็นว่าประวัติศาสตร์

นิพนธ์เรื่อง “การปฏิวัติที่ถูกตัดตอน: ชาวนา นักศึกษา กฎหมาย และความรุนแรงในภาคเหนือของไทย (Revolution Interrupted: Farmers, Students, Law, and Violence in Northern Thailand)” ของ ไทเรล ฮาเบอร์คออร์น (Tyrell Haberkorn) ได้เปิดพื้นที่ใหม่ในการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองในทศวรรษ 2510-20 ในหลากหลายมิติ

ไทเรลขยายขอบเขตการศึกษาประวัติศาสตร์ในช่วงนั้นไปสู่การศึกษาพลังทางการเมืองที่สำคัญอีกกลุ่มหนึ่งได้แก่ ขบวนการชาวนาและเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ภาคเหนือของไทย ซึ่งก่อนหน้านี้เป็นเพียงการศึกษามวลชนที่อยู่ในสถานะชายขอบ (subaltern studies) ของประวัติศาสตร์นิพนธ์ในช่วงเวลาดังกล่าว นอกจากนั้นผู้วิจารณ์เห็นว่างานชิ้นนี้ยังเน้นศึกษาช่วงเวลาสำคัญทางการเมืองที่งานหลายชิ้นมองข้ามคือ ช่วงประชาธิปไตยเบ่งบานระหว่าง พ.ศ. 2516-2519 ยิ่งไปกว่านั้นไทเรลได้ศึกษาผ่านการใช้หลักฐาน และเครื่องมือใหม่ ๆ ในการเก็บ

ข้อมูล กล่าวคือใช้วิธีวิจัยทั้งในเชิงประวัติศาสตร์และมานุษยวิทยาการเมือง ทำให้เธอสามารถรวบรวมข้อมูลที่ไม่ค่อยได้เห็นในงานวิจัยก่อนหน้านี้ ตัวอย่างเช่น การใช้เอกสารในหอจดหมายเหตุ หนังสือพิมพ์ และวารสารในระดับอำเภอ จังหวัด รวมทั้งวารสารหายากของสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ นอกจากนั้นงานชิ้นนี้ยังสัมภาษณ์ประวัติศาสตร์บอกเล่า (oral history) ของอดีตชาวนาชาวไร่และนักเคลื่อนไหวในช่วงเวลาดังกล่าวกว่า 100 คน

งานของไทเรลได้ช่วยอธิบายประวัติศาสตร์ในช่วงนั้นแบบใหม่ โดยเธอเสนอว่าขบวนการพลังประชาชนไม่ได้มีเฉพาะนักศึกษา นักวิชาการ นักกฎหมาย กรรมกร และพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย พวกเขาเคลื่อนไหวจนสามารถจัดตั้งสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทยขึ้นได้ ซึ่งมีทั้งโครงสร้างองค์กรและเครือข่ายแบบมวลชน (mass-based) โดยมีสมาชิกประจำ (membership-based) ที่กว้างขวางแบบที่ไม่เคยมีขบวนการเคลื่อนไหวใดๆ ทำได้มาก่อนภายในเวลาเพียง 2 ปี (พ.ศ. 2516-2517) พวกเขาสามารถรวบรวมสมาชิกได้มากกว่า 1.5 ล้านคน (จากประชากรในสมัยนั้นที่มีเพียง 35 ล้านคน) โดยมีการเก็บค่าสมาชิกเพื่อสนับสนุนการเข้าร่วมการประชุม ในชว่ก่อนเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 สหพันธ์ฯ สามารถจัดตั้งสาขาได้ถึง 41 จังหวัดจาก 72 จังหวัดของประเทศไทย พวกเขายังสามารถจัดการชุมนุมใหญ่โดยระดมมวลชนได้มากถึง 80,000 คน ในวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2517 นอกจากนั้นยังประสบความสำเร็จในการผลักดันให้รัฐออกพระราชบัญญัติควบคุมการเช่านา ซึ่งประกาศบังคับ

ใช้ใน พ.ศ. 2517 เนื้อหาของพระราชบัญญัติดังกล่าว นอกจากจะมีการปรับลดค่าเช่านาเพื่อให้เป็นธรรมกับผู้เช่านาแล้ว ยังกำหนดให้มีคณะกรรมการกำหนดค่าเช่านาระดับท้องถิ่น ที่ให้สัดส่วนผู้เช่านาในคณะกรรมการมีจำนวนมากกว่าเจ้าของที่นา ถึงแม้ว่าความพยายามของพวกเขาในการกดดันให้รัฐและเจ้าที่ดินปฏิบัติตามพระราชบัญญัติควบคุมค่าเช่านา จะไม่ประสบความสำเร็จมากนัก

ขบวนการชาวนาชาวไร่ค่อย ๆ อ่อนแอลงหลังต้องเผชิญกับความรุนแรงและการคุกคามในรูปแบบต่าง ๆ และท้ายที่สุดคือการลอบสังหารผู้นำชาวนากว่า 33 คน ซึ่งรวมถึงพ่อหลวงอินตา ศรีบุญเรือง ประธานสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ภาคเหนือและรองประธานสหพันธ์ฯ ระดับชาติ ประเด็นสำคัญคือไทเรลเสนอว่าการเลือกใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการผลักดันการเปลี่ยนแปลงของขบวนการชาวนาไทยในช่วงเวลาดังกล่าวเป็น “การปฏิวัติ” โดยไทเรลอธิบายข้อเสนอดังกล่าวผ่านหลักฐานใหม่ ๆ และการใช้กรอบคิดเรื่อง “อำนาจนำ (hegemony)” ของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ Gramsci 2001)¹ เธอเสนอว่าสิ่งที่พวกเขาทำถือเป็นการเปิดพื้นที่การเมืองให้เป็นเรื่องไกลกว่าการเมืองเรื่องของรัฐและการเมืองแบบทางการต่อสู้ของพวกเขาไม่เพียงเพื่อต่อต้านอำนาจนำของกลุ่มที่มีอำนาจเท่านั้น แต่ยังเพื่อผลิตอำนาจนำใหม่ขึ้นมาด้วย เนื่องจากความพยายามในการผลักดันกรอบในการกำหนดค่าเช่านาที่ชาวนามีบทบาทในการร่วมกำหนดด้วยนั้น กลายเป็นพลังที่สามารถเปลี่ยนระเบียบสังคมและการเมืองที่

¹Gramsci, Antonio. 2001. Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci. Translated by Geoffrey Nowell-Smith, and Quintin Hoare. London: Electric Book Co.

คำจูนสถานะชนชั้นนำที่มีอำนาจของเจ้าที่ดินได้ การปฏิวัติดังกล่าวไม่ได้เป็นไปเพื่อยึดอำนาจรัฐ แต่เพื่อให้ทุกคนในชาติมีสถานะทางกฎหมายเต็มที่ สำหรับไทเรลการเลือกใช้กฎหมาย ซึ่งเคยเป็นเครื่องมือของชนชั้นเจ้านายเท่านั้น แล้วเปลี่ยนมันให้กลายเป็นเครื่องมืออันทรงพลังในการปลดปล่อย นี่แหละคือ “การปฏิวัติ” ในช่วงปลายทศวรรษ 2510 ต่อต้นทศวรรษ 2520 ในประเทศไทย

จากการรวบรวมหลักฐานใหม่ ๆ ของขบวนการชาวนาในภาคเหนือของไทย ไม่ว่าจะเป็นจดหมายที่ชาวนาเขียนร้องเรียนถึงราชการและนายกรัฐมนตรี บันทึกการประชุมที่ศาลากลางจังหวัด และจดหมายจากกระทรวงมหาดไทยถึงข้าราชการมหาดไทยในท้องถิ่นระดับจังหวัด รวมทั้งข่าวสารในระดับท้องถิ่น ไทเรลได้ฉายภาพการก่อตัว พัฒนาการจิตสำนึก และความตื่นตัวทางการเมืองของชาวนา ผ่านกรณีศึกษาชาวนาในจังหวัดเชียงใหม่ ตัวอย่างเช่นชาวนาเชียงใหม่ เริ่มต้นต่อสู้เรียกร้องสิทธิอย่างเข้มข้นนับตั้งแต่ทศวรรษ 2490 เพื่อให้มีการบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการเช่านา พ.ศ. 2493 โดยในครั้งนั้นเจ้าของที่ดินประสบความสำเร็จในการป้องกันไม่ให้มีบังคับใช้ในท้องที่จังหวัดเชียงใหม่และภาคเหนือ นอกจากนั้น การนำเสนอประวัติศาสตร์บอกเล่าของอดีตชาวนาที่มีบทบาท ช่วยให้ฉายภาพบทบาทนำทางการเมืองของชาวนาในการผลักดันการจัดตั้งองค์กรชาวนาทั้งในระดับภูมิภาคและประเทศ ผ่านการทำงานให้ความรู้ทั้งด้านกฎหมายและความคิดทางการเมืองให้กับเพื่อนชาวนาด้วยกัน และที่สำคัญคือการประสานความสัมพันธ์แบบใหม่ระหว่างชาวนา กรรมกร นักศึกษา และคณาจารย์ ไทเรล

อธิบายความสัมพันธ์ดังกล่าวผ่านกรอบคิดเรื่อง “ศิลปะการเรียนรู้เรื่องความสามัคคี” (pedagogy of solidarity) ซึ่งดัดแปลงมาจากสูตรของเปาโล เฟรเร (Paula Freire) ซึ่งถือเป็นการข้ามขอบเขตชนชั้นและพื้นที่ของชาวนา (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ Freire 1970)² สำหรับไทเรล ชาวนาไทยในภาคเหนือได้ปฏิวัติเปลี่ยนแปลงมิใช่เพียงก้าวข้ามความสัมพันธ์แบบเดิมระหว่างเขากับเจ้าที่ดินและรัฐไทย แต่ยังได้ปฏิบัติการสร้างความสัมพันธ์ข้ามชนชั้นและพื้นที่คือระหว่างชาวนากับกรรมกร และชนชั้นกลางในเมือง

หลังการต่อสู้ระหว่างชาวนากับเจ้าที่ดินและเจ้าหน้าที่รัฐหลายระลอก ไทเรลเสนอว่า “การปฏิวัติ” ของชาวนาก็ถูกตัดตอนลง จากการคุกคามจากขบวนการฝ่ายขวาทั้งในแบบของมวลชนจัดตั้งและองค์กรภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นการคุกคาม ชมชู่ ลอบทำร้าย วิจารณ์ การทำให้อับอาย การหาเรื่อง การจับกุมตามอำเภอใจ รวมถึงการลอบสังหารชาวนาที่พุ่งถึงจุดสูงสุดตอนสิ้นเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2518 และการสังหารหมู่ในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 นอกจากงานของไทเรลจะช่วยขยายภาพและเรื่องราวความรุนแรงของรัฐต่อประชาชนให้ไปไกลกว่าเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ แล้ว งานของเขายังช่วยไขปริศนาทางวิชาการที่สำคัญว่า เหตุใดจึงมีการใช้การลอบสังหารในการจัดการกับชาวนาจำนวนมากมาย ทั้งที่รัฐหรือเจ้าที่ดินมีเครื่องมืออื่น ๆ อยู่แล้ว เช่น การยึดยึดข้อหาการเป็นคอมมิวนิสต์ ฯลฯ ไทเรลเสนอว่าการที่ชาวนาพยายามเล่นตามตัวบทกฎหมายทำให้การ “ใช้ความรุนแรงแบบเดิมปราบปรามก็ไม่ได้ จะห้ามก็ไม่ได้ จับขังก็ไม่ได้ ประหารชีวิตอย่างเป็นทางการก็ไม่ได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องลงเอยด้วยการลอบสังหาร เป็นการฆ่าตัดตอน” (หน้า 17)

²Freire, Paulo. 1970. *Pedagogy of the Oppressed*, translated by Myra Bergman Ramos. New York: Continuum.

นอกเหนือจากการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์แล้ว หนังสือเล่มนี้ยังช่วยนำเสนอมรดกทางการเมืองของขบวนการชาวนาในช่วงเวลาดังกล่าวที่ตกทอดมาสู่การเติบโตขึ้นอีกครั้งของขบวนการเมืองภาคประชาชนไทย แม้ว่าสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แทบจะหายไปจากสายตาสาธารณชนหลังจาก 2519 แต่งานของไทเรลได้ฉายภาพให้เห็นว่า ผลงานของขบวนการชาวนาไม่ได้หยุดอยู่ที่การตัดตอนปฏิวัติในปี พ.ศ. 2518 แต่กลายเป็นฐานสำหรับการเริ่มต้นใหม่ของการลุกขึ้นสู้ของคนกลุ่มใหม่ ๆ ในเวลาต่อมา ไม่ว่าจะเป็ นสมัชชาคนจน โครงการจัดสรรที่ดินทำกินแก่ราษฎรผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม หรือ ขบวนการที่ดินจังหวัดลำพูน

แต่อย่างไรก็ดีข้อเสนอมหาส่วนของหนังสือเล่มนี้ยังมีข้อจำกัดและนำไปสู่การตั้งคำถามในทางวิชาการจากนักวิชาการในวงกว้าง โดยเฉพาะประเด็นหลักที่สำคัญสามประเด็น ได้แก่ *ประการที่หนึ่ง* การอธิบายขบวนการเคลื่อนไหวของชาวนาชาวไร่ในช่วงเวลาดังกล่าวว่าเป็น การ “ปฏิวัติ” นั้นถือว่าเป็นการตีความเกินเลยหรือไม่ เนื่องจากเป็นการนำวาทกรรมภายนอกเข้าไปทำความเข้าใจชาวบ้าน³ *ประการที่สอง* การสรุปว่า “การปฏิวัติ” ผ่านการใช้กฎหมายของสหพันธ์ฯ เป็นอิสระจาก “การปฏิวัติ” ของ พคท. นั้นเป็นข้อสรุปที่นักวิชาการหลายท่านเห็นว่าเป็นการสรุปที่ขัดแย้งกับหลักฐานประวัติศาสตร์ก่อนหน้าจำนวนมากที่อธิบายขบวนการเคลื่อนไหวของ

ขบวนการฝ่ายซ้ายไทยที่ให้ภาพเชื่อมโยงระหว่างขบวนการ พคท. ขบวนการนิสิตนักศึกษา ขบวนการกรรมกรในเมืองและขบวนการชาวนาชาวไร่ในชนบทหรือหากผู้เขียนยืนยันข้อสรุปดังกล่าว ก็ถือว่าผละงานเรื่องนี้ก็ยังขาดหลักฐานที่หนักแน่นพอที่จะอธิบายความเป็นอิสระของขบวนการชาวนาไร่ จากความสัมพันธ์หรือการนำของ พคท.⁴ และ *ประการสุดท้าย* เป็นประเด็นข้อวิจารณ์ด้านสำนวนการแปล ในภาพรวมงานแปลชิ้นนี้สามารถสื่อสารเนื้อหาจากต้นฉบับภาษาอังกฤษได้เป็นอย่างดี แต่ยังมีบางประเด็นที่น่าตั้งข้อสังเกตโดยเฉพาะในการแปลชื่อหนังสือใน ส่วนที่เป็นประเด็นสำคัญเกี่ยวกับ *Revolution Interrupted* โดยในฉบับแปลใช้สำนวนว่า *การปฏิวัติที่ถูกตัดตอน* ซึ่งอาจจะมิใช่การแปลที่ตรงตามความหมายเดิมของผู้เขียนที่อาจจะต้องการสื่อถึงการกรปฏิวัติที่ถูกแทรกแซงแต่ก็ยังคงมีความต่อเนื่องและส่งผลกระทบต่อในระยะยาว มิได้ถูกสะกดหยุดลงตามสำนวน “ถูกตัดตอน” ในฉบับแปล

Kanokrat Lertchoosakul

Faculty of Political Science, Chulalongkorn University
46 Henri Dunant, Pathumwan District, Bangkok 10330

Kanokrat.l@chula.ac.th

กนกรัตน์ เลิศชูสกุล

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
46 ถนนอังรีดูนังต์ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

Kanokrat.l@chula.ac.th

³“Sewana ‘Kan Patiwat Thi Thuk Tatton’ Sueksa Khabuankan Chaona 40 Pi Kan Song Mai To Hai Patchuban.” [Seminar on ‘Revolution Interrupted’: Handing Over the Studies on Farmer Movement of 40 Years Ago to the Present’]. 2017. Prachatai, 29 November. Accessed January 10, 2018. <https://prachatai.com/journal/2017/11/74353>.

⁴Wanpat Youngmevittaya. 2017. “Panha Khong Nangsue Revolution Interrupted khong Tyrell Haberkorn An Nueang Ma Chak Kanwichan Khong Somsak Jeamteerasakul” [Problems with the Book, Revolution Interrupted, by Tyrell Haberkorn. A Sequel to Somsak Jeamteerasakul’s Critique]. Accessed January 10, 2018. https://www.academia.edu/35403439/ปัญหาของหนังสือ_Revolution_Interrupted_ของ_Tyrell_Haberkorn_อันเนื่องมาจากการวิจารณ์_ของ_สมศักดิ์_เจียมธีรสกุล.

คำแนะนำสำหรับผู้เขียนบทความ เพื่อตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วารสารสังคมศาสตร์ (Journal of Social Sciences) พิจารณาตีพิมพ์บทความทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษประเภทบทความวิจัย (research article) บทความปริทัศน์ (review article) และบทวิจารณ์หนังสือ (book review) ที่มีเนื้อหาวิชาการทางรัฐศาสตร์ การเมืองการปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา รัฐประศาสนศาสตร์ และสาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง ที่ไม่เคยตีพิมพ์ หรือไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในสิ่งพิมพ์วิชาการใด

รายละเอียดบทความ ประกอบด้วย

1. ข้อมูลทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ประกอบด้วย ชื่อบทความ // ชื่อ-สกุล // ชื่อหน่วยงานที่สังกัด // คำสำคัญ (keyword) ไม่เกิน 5 คำ // Email
2. รูปแบบตัวอักษร Cordia New ขนาดตัวอักษร 16 pt. ระยะระหว่างบรรทัด 1 บรรทัด (single space)
3. ขนาดความยาวของเนื้อหาบทความและส่วนอ้างอิงของบทความ (article) ระหว่าง 15-25 หน้า และบทวิจารณ์หนังสือ (book review) ความยาวระหว่าง 2-3 หน้ากระดาษ A4 พิมพ์ด้วยโปรแกรม Microsoft Word
4. บทความต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ วางตำแหน่งของบทคัดย่อภาษาอังกฤษก่อน บทคัดย่อภาษาไทยจำนวนไม่น้อยกว่า 150 คำ และไม่เกิน 200 คำ
5. ถ้ามีเอกสารอ้างอิงภาษาไทย ให้แปลเป็นภาษาอังกฤษและระบุในวงเล็บว่า (in Thai) และเรียงรวมกับ เอกสารอ้างอิงภาษาอังกฤษ และส่วนที่เป็น in-text citation เขียนเป็นภาษาอังกฤษ
6. หากเป็นงานแปลหรือเรียบเรียงจากภาษาต่างประเทศ ต้องมีหลักฐานการได้รับอนุญาตให้ตีพิมพ์เป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าของลิขสิทธิ์
7. ต้นฉบับที่มีตาราง ต้องระบุชื่อตาราง คำอธิบายตารางและที่มาด้วย สำหรับต้นฉบับที่มีภาพประกอบของผู้เขียนหรือได้รับสิทธิ์ตามกฎหมายให้ตีพิมพ์ได้ โปรดส่งไฟล์ภาพแยกต่างหากจากต้นฉบับโดยให้แนบเป็นไฟล์สกุล .jpg หรือ .gif หรือ .png เป็นต้น โดยมีความละเอียดอย่างน้อย 150 dpi. เพื่อความคมชัดในการพิมพ์
8. ส่งต้นฉบับโดยกรอกแบบฟอร์มการส่งบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์พร้อมผลงาน ได้ทาง http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2_submission/

เกณฑ์การพิจารณา บทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์จะได้รับการ

1. พิจารณาเบื้องต้นโดยกองบรรณาธิการภายใน 1 เดือนหลังจากได้รับต้นฉบับ
2. ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 2-3 ท่าน เป็นผู้พิจารณาเนื้อหาและตรวจสอบคุณภาพทางวิชาการภายใน 1-2 เดือนหลังจากได้รับต้นฉบับ

การอ้างอิง

ใช้การอ้างอิงแบบนาม-ปี (Author-date citation system) และการเขียนเอกสารอ้างอิง (Reference) แบบ The Chicago Manual of Style ตัวอย่างเช่น

(Wilson 2011, 261)

(Norris-Tirrell and Clay 2010, 237)

(Chuncharee Ketmaro 2014, 113)

(Pasuk Phongpaichit and Baker 2003, 97)

(Raco, Imrie and Lin 2010, 275)

(Fazey et al. 2007, 49) กรณีผู้เขียนมากกว่า 4 คน ในส่วน Reference ต้องระบุชื่อและนามสกุลผู้เขียนทุกคน

หนังสือ

Norris-Tirrell, Dorothy, and Jay A. Clay. 2010. *Strategic Collaboration in Public and Nonprofit Administration: A Practice-Based Approach to Solving Shared Problems*. Boca Raton, FL: CRC Press.

Pasuk Phongpaichit, and Chris Baker. 2003. *Setthakit Kan Mueang Thai Samai Krungthep*. [Thailand: Economy and politics]. 3rd ed. Chiang Mai: Silkworm Books. (in Thai)

วารสาร

Somkiat Wanthana. 2015. "Kamnued Lae Khwam Yonyang Khong Seriprachatippatai." [Origins and Paradox of Liberal Democracy]. *Journal of Social Sciences* 45(2): 127-145. (in Thai)

Wilson, James Lindley. 2011. "Deliberation, Democracy, and the Rule of Reason in Aristotle's Politics." *American Political Science Review* 105(2): 259-274.

นิตยสาร/หนังสือพิมพ์

Giglio, Mike. 2011. "The Facebook Freedom Fighter." *Newsweek*, February 21, 22-25.

Hookaway, James. 2011. "Hanoi Detains Critic after Uprising Call." *The Wall Street Journal*, March 1, 3.

วิทยานิพนธ์

Gonsrud, Lars Siland. 2009. "Market Capitiation and Interstate War: Limits to University in International Relations." Master's thesis, Sociology and Political Science, Norwegian University of Science and Technology.

แหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

Blanev, Dallas. 2010. "Understanding Global Civil Society: Theory, Governance and the Global Water Crisis." PhD diss., Colorado State University. ProQuest Dissertations and Theses. Accessed August 26, 2011. <http://proquest.uni.com/pqderb?did>.

ตัวอย่างการเขียนเอกสารอ้างอิง

References

- Bercovith, Jacob, and Mikio Oishi. 2010. *International Conflict in the Asia-Pacific: Patterns, Consequences and Management*. London: Routledge.
- Bodaar, Annemarie. 2008. "Cities and the 'Multicultural State': Immigration, Multi-Ethnic Neighborhoods, and the Socio-Spatial Negotiation of Policy in the Netherlands." PhD diss., The Ohio State University.
- Breslin, Shaun. 2007. *Theorising East Asian Regionalism(s): New Regionalism and Asia's Future(s)*. London: Routledge.
- Chuncharee Ketmaro. 2014. *Archewa Anamai*. [Occupational Health]. 2nd ed. Bangkok: Ramkamhaeng University. (in Thai)
- Declaration on ASEAN Unity in Cultural Diversity. 2011. Accessed December 15, 2014. <http://www.asean.org/archive/documents/19th%20summit/Culture.pdf>.
- Fazey, Ioan, John A. Fazey, Joern Fischer, Kate Sherren, John Warren, Reed F. Noss, and Stephen R. Dovers. 2007. "Adaptive Capacity and Learning to Learn as Leverage for Social-Ecological Resilience." *Frontiers in Ecology and the Environment* 5(7): 375-380.
- Ramesh, M. 2010. "Reasserting the Role of the State in the Healthcare Sector: Lessons from Asia." In *Reasserting the Public in Public Services: New public Management Reforms*, edited by M. Ramesh, Eduardo Araral, and Xun Wu, 101-112. London: Routledge.
- Smith, Patriann. 2013. "Accomplishing the Goals of Multicultural Education." *Curriculum and Teaching Dialogue* 15(1): 27-40.
- Somkiat Wanthana. 2015. "*Kamnued Lae Khwam Yonyang Khong Seriprachattipatai*." [Origins and Paradox of Liberal Democracy]. *Journal of Social Sciences* 45(2): 127-145. (in Thai)
- Wahdah, Raihani. 2011. "Education for Multicultural Citizens in Indonesia: Policies and Practices." Accessed June 18, 2015. <http://socsc.smu.edu.sg/sites/default/files/socsc/pdf/raihani.pdf>.
- The United Church of Canada. 2014. "Defining Multicultural, Cross-Cultural, and Intercultural." Accessed December 16, 2014. <http://www.unitedchurch.ca/files/intercultural/Multicultural-crosscultural-intercultural.pdf>

Author Guidelines

Journal of Social Sciences, Faculty of Political Science,
Chulalongkorn University

Manuscript Submission

The Journal of Social Sciences seeks original and academic papers, namely research articles, review articles, book reviews and other types of academic articles written in Thai or English that fall within the scope of political science, government, international relations, sociology, anthropology, public administration and related fields. Articles submitted to *Journal of Social Sciences* should be original contributions and should not be under consideration by any other publication at the same time.

Instructions to Contributors

1. All manuscripts must include: the title of the manuscript; the author's name, academic position (if applicable), affiliated institution and email; and up to five keywords.
2. Research and review articles in principle must be no more than 8,000 words in length, including references. The length of book reviews must be no more than 3,000 words. Articles must be in MS Word format, using the 12-point Times New Roman font, and single spaced.
3. All manuscripts must include an abstract that is between 200 and 500 words in length.
4. Articles translated or excerpted from foreign language texts must obtain a written permission from the copyright holder.
5. When tables are used, the title, description and source must be clearly stated. Any pictures or photographs included must not infringe on copyright laws. Pictures or photographs should be sent in separate files saved in .jpg, .gif or .png format. The image resolution should be at least 150 dpi.
6. All manuscripts and completed Manuscript Proposal Forms must be submitted electronically as separate attachments to http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2_submission
7. In the case that the author wishes to withdraw from publication an approved article, the request must be expressed in writing to the editorial board within at least 7 days after the approval of the said article.

Evaluation Process

1. The Editorial Board will give a preliminary review of all received manuscripts within one month of their submission.
2. Accepted manuscripts will then be peer-reviewed by 2-3 reviewers. This process will take approximately one to two months. Manuscripts will then be returned to the authors for any necessary correction.

Parenthetical Citation

Use the basic author-date citation system.

Examples:

(Wilson 2011, 261)

(Norris - Tirrell and Clay 2010, 237)

(Fazey et al. 2007, 49)

References

Use The Chicago Manual of Style.

Examples:

Book

Norris-Tirrell, Dorothy, and Jay A. Clay. 2010. *Strategic Collaboration in Public and Nonprofit Administration: A Practice-Based Approach to Solving Shared Problems*. Boca Raton, FL: CRC Press.

Pasuk Phongpaichit, and Chris Baker. 2003. *Setthakit Kanmueang Thai Samai Krungthep*. [Thailand: Economy and politics]. 3rd ed. Chiang Mai: Silkworm Books. (in Thai))

Journal

Wilson, James Lindley. 2011. "Deliberation, Democracy, and the Rule of Reason in Aristotle's Politics." *American Political Science Review* 105(2): 259-274.

Rachain Chintayarangsan. 2011. "Khunnaphap Cheewit Kap Kan Terbto Tang Setthakit Lae Kan Krachai Raidai." [Economic Growth, Income Distribution and Quality of life]. *NIDA Development Journal* 51(1): 1-18.

Magazine/Newspaper

Giglio, Mike. 2011. "The Facebook Freedom Fighter." *Newsweek*, February 21, 22-25.

Hookaway, James. 2011. "Hanoi Detains Critic after Uprising Call." *The Wall Street Journal*, March 1, 3.

Dissertation

Gonsrud, Lars Siland. 2009. "Market Capitation and Interstate War: Limits to University in International Relations." Master's thesis, Sociology and Political Science, Norwegian University of Science and Technology.

Electronics Sources

Blanev, Dallas. 2010. "Understanding Global Civil Society: Theory, Governance and the Global Water Crisis." PhD diss., Colorado State University. ProQuest Dissertations and Theses. Accessed August 26, 2011. <http://proquest.uni.com/pqderb?did>.

Example

References

- Bercovith, Jacob, and Mikio Oishi. 2010. *International Conflict in the Asia-Pacific: Patterns, Consequences and Management*. London: Routledge.
- Bodaar, Annemarie. 2008. "Cities and the 'Multicultural State': Immigration, Multi-Ethnic Neighborhoods, and the Socio-Spatial Negotiation of Policy in the Netherlands." PhD diss., The Ohio State University.
- Breslin, Shaun. 2007. *Theorising East Asian Regionalism(s): New Regionalism and Asia's Future(s)*. London: Routledge.
- Chuncharee Ketmaro. 2014. *Archewa Anamai*. [Occupational Health]. 2nd ed. Bangkok: Ramkamhaeng University. (in Thai)
- Declaration on ASEAN Unity in Cultural Diversity. 2011. Accessed December 15, 2014. <http://www.asean.org/archive/documents/19th%20summit/Culture.pdf>.
- Fazey, Ioan, John A. Fazey, Joern Fischer, Kate Sherren, John Warren, Reed F. Noss, and Stephen R. Dovers. 2007. "Adaptive Capacity and Learning to Learn as Leverage for Social-Ecological Resilience." *Frontiers in Ecology and the Environment* 5(7): 375-380.
- Ramesh, M. 2010. "Reasserting the Role of the State in the Healthcare Sector: Lessons from Asia." In *Reasserting the Public in Public Services: New public Management Reforms*, edited by M. Ramesh, Eduardo Araral, and Xun Wu, 101-112. London: Routledge.
- Smith, Patriann. 2013. "Accomplishing the Goals of Multicultural Education." *Curriculum and Teaching Dialogue* 15(1): 27-40.
- Somkiat Wanthana. 2015. "*Kamnued Lae Khwam Yonyang Khong Seriprachattippatai*." [Origins and Paradox of Liberal Democracy]. *Journal of Social Sciences* 45(2): 127-145. (in Thai)
- Wahdah, Raihani. 2011. "Education for Multicultural Citizens in Indonesia: Policies and Practices." Accessed June 18, 2015. <http://socsc.smu.edu.sg/sites/default/files/socsc/pdf/raihani.pdf>.
- The United Church of Canada. 2014. "Defining Multicultural, Cross-Cultural, and Intercultural." Accessed December 16, 2014. <http://www.unitedchurch.ca/files/intercultural/Multicultural-crosscultural-intercultural.pdf>.

ใบสมัครสมาชิก

วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- สมัครสมาชิกใหม่
- ต่ออายุ หมายเลขสมาชิก.....

วารสารสังคมศาสตร์ เป็นวารสารราย 6 เดือน ตีพิมพ์เผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ
(ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน และฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม)

กรุณากรอกรายละเอียด

ชื่อ-สกุล (นาย/นาง/นางสาว).....

หน่วยงานสังกัด.....ตำแหน่ง.....

ที่อยู่สำหรับจัดส่งวารสาร.....

โทรศัพท์.....โทรสาร.....E-mail.....

สนใจสมัครสมาชิกวารสารในรูปแบบ

- ฉบับพิมพ์ 200 บาท/ปี สมัครสมาชิกปีที่..... ฉบับที่.....

ชำระค่าสมาชิกวารสารโดย

- โอนเงิน

ชื่อบัญชี คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เลขที่บัญชี 045-2-06661-0

ธนาคาร ไทยพาณิชย์ สาขาสภาภาษาไทย

(กรุณาส่งหลักฐานการโอนเงินโดยแฟกซ์มาที่ 02-218-7331 หรือส่งมายัง cusocscij@gmail.com)

กองบรรณาธิการวารสารสังคมศาสตร์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนอังรีดูนังต์ แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

โทรศัพท์ 02-218-7333 โทรสาร 02-218-7331

<http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2> / Email: cusocscij@gmail.com

